నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

అట్ఠకనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. మేత్తావగ్గో

౧. మేత్తాసుత్తవణ్ణనా

౧. అట్ఠకనిపాతస్స పఠమే **వడ్ఢితాయా**తి భావనాపారిపూరివసేన పరిబ్రూహితాయ. **పునప్పునం కతాయా**తి భావనాయ బహులీకరణేన అపరాపరం పవత్తితాయ. **యుత్తయానసదిసకతాయా**తి యథా యుత్తఆజఞ్ఞయానం ఛేకేన సారథినా అధిట్ఠితం యథారుచి పవత్తతి, ఏవం యథారుచి పవత్తారహతం గమితాయ. **పతిట్ఠానట్ఠేనా**తి సబ్బసమ్పత్తిఅధిట్ఠానట్ఠేన. **పచ్చుపట్ఠితాయా**తి భావనాబహులీకారేహి పతి పతి ఉపట్ఠితాయ అవిజహితాయ. **సమన్తతో చితాయా**తి సబ్బభాగేన భావనానురూపం చయం గమితాయ. తేనాహ ''**ఉపచితాయా**''తి. **సుట్ఠు సమారద్ధాయా**తి అతివియ సమ్మదేవ నిబ్బత్తిగతాయ.

యో చ మేత్తం భావయతీతిఆదీసు యో కోచి గహట్ఠో వా పబ్బజితో వా. **మేత్త**న్తి మేత్తాఝానం.

అప్పమాణన్తి భావనావసేన ఆరమ్మణవసేన చ అప్పమాణం. అసుభభావనాదయో వియ హి ఆరమ్మణే ఏకదేసగ్గహణం అకత్వా అనవసేసఫరణవసేన అనోధిసో ఫరణవసేన చ, అప్పమాణారమ్మణతాయ పగుణభావనావసేన చ అప్పమాణం. **తనూ సంయోజనా హోన్తీ**తి మేత్తం పాదకం కత్వా సమ్మసిత్వా హేట్ఠిమే అరియమగ్గే అధిగచ్ఛన్తస్స సుఖేనేవ పటిఘసంయోజనాదయో పహీయమానా తనూ హోన్తీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

ఏవం కిలేసప్పహానఞ్చ నిబ్బానాధిగమఞ్చ మేత్తాభావనాయ సిఖాప్పత్తమానిసంసం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞేపి ఆనిసంసే దస్సేతుం ''**ఏకమ్పి చే**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **అదుట్ఠచిత్తో**తి మేత్తాబలేన సుట్ఠు విక్ఖమ్భితబ్యాపాదతాయ బ్యాపాదేన అదూసితచిత్తో. **మేత్తాయతీ**తి హితఫరణవసేన మేత్తం కరోతి. **కుసలీ**తి అతిసయేన కుసలవా మహాపుఞ్ఞో, పటిఘాదిఅనత్థవిగమేన ఖేమీ. **సబ్బే చ పాణే**తి **చ**-సద్దో బ్యతిరేకో. **మనసానుకమ్పీ**తి చిత్తేన అనుకమ్పన్తో. ఇదం వుత్తం హోతి – ఏకసత్తవిసయాపి తావ మేత్తా మహాకుసలరాసి, సబ్బే పన పాణే అత్తనో పుత్తం వియ హితఫరణేన మనసా అనుకమ్పన్తో పహుకం పహుం అనప్పకం అపరియన్తం చతుసట్ఠిమహాకప్పేపి అత్తనో విపాకప్పబన్ధం పవత్తేతుం సమత్థం ఉళారం పుఞ్ఞం అరియో పరిసుద్ధచిత్తో పుగ్గలోవ కరోతి నిప్ఫాదేతీతి. **సత్తభరిత**న్తి సత్తేహి అవిరళం, ఆకిణ్ణమనుస్సన్తి అత్థో.

సబ్బహావత్థూనీతి (సం. ని. టీ. ౧.౧.౧౨౦) లోకస్స సజ్జణ్ణనకారణాని. నిప్ఫన్నసస్సతో నవ భాగే కస్సకస్స దత్వా రఞ్ఞం ఏకభాగగ్గహణం **దసమభాగగ్గహణం**. ఏవం కస్సకా హట్ఠతుట్ఠా సస్సాని సమ్పాదేన్తీతి ఆహ ''**సస్ససమ్పాదనే మేధావితాతి అత్థో**''తి. తతో ఓరభాగే కిర ఛభాగగ్గహణం జాతం. **ఛమాసికన్తి** ఛన్నం ఛన్నం మాసానం పహోనకం. **పాసేతీతి** పాసగతే వియ కరోతి. వాచాయ పియం వాచాపియం, తస్స కమ్మం **వాచాపేయ్యం**. సబ్బసో రట్ఠస్స ఇద్ధాదిభావతో **ఖేమం. నిరబ్బుదం** చోరియాభావతో. ఇద్ధఞ్హి రట్ఠం అచోరియం. ''**నిరగ్గళ**''**న్తి వుచ్చతి** అపారుతఘరభావతో.

ఉద్ధంమూలకం కత్వాతి ఉమ్మూలం కత్వా. **ద్వీహి పరియఞ్ఞేహీతి** మహాయఞ్ఞస్స పుబ్బభాగే పచ్ఛా చ పవత్తేతబ్బేహి ద్వీహి పరివారయఞ్ఞేహి. **సత్త...పే... భీసనస్సాతి** సత్తనవుతాధికానం పఞ్చన్నం పసుసతానం మారణేన భేరవస్స పాపభీరుకానం భయావహస్స. తథా హి వదన్తి –

> ''ఛసతాని నియుజ్జన్తి, పసూనం మజ్ఝిమే హని;
>
> అస్సమేధస్స యఞ్ఞస్స, ఊనాని పసూహి తీహీ''తి. (సం. ని. టీ. ౧.౧.౧౨౦; అ. ని. టీ. ౨.౪.౩౯);

సమ్మన్తి యుగచ్ఛిద్దే పక్ఖిపితబ్బదణ్డకం. **పాసన్తీతి** ఖిపన్తి. **సంహారిమేహీతి** సకటేహి వహితబ్బేహి. పుబ్బే కిర ఏకో రాజా సమ్మాపాసం యజన్తో సరస్సతినదితీరే పథవియా వివరే దిన్నే నిముగ్గోయేవ అహోసి. అన్ధబాలబ్రాహ్మణా గతానుగతికా ''అయం తస్స సగ్గగమనమగ్గో''తి సఞ్ఞాయ తత్థ సమ్మాపాసం యఞ్ఞం పట్ఠపేన్తి. తేన వుత్తం ''**నిముగ్గోకాసతో పభుతీ**''తి . అయూపో అప్పకదివసో యాగో, సయూపో బహుదివసం సాధేయ్యో **సత్రయాగో**. మన్తపదాభిసఙ్ఖతానం సప్పిమధూనం ''**వాజ**''మితి సమఞ్ఞా. హిరఞ్ఞసువణ్ణగోమహింసాది **సత్తరసకదక్ఖిణస్స**. సారగబ్భకోట్ఠాగారాదీసు నత్థి ఏత్థ అగ్గళాతి **నిరగ్గళో**. తత్థ కిర యఞ్ఞే అత్తనో సాపతేయ్యం అనవసేసతో అనిగూహిత్వా నియ్యాతీయతి.

చన్దప్పభాతి (ఇతివు. అట్ఠ. ౨౭) చన్దిమస్సేవ పభాయ. **తారాగణావ సబ్బేతి** యథా సబ్బేపి తారాగణా చన్దిమసోభాయ సోళసిమ్పి కలం నాగ్ఘన్తి, ఏవం తే అస్సమేధాదయో యఞ్ఞా మేత్తస్స చిత్తస్స వుత్తలక్ఖణేన సుభావితస్స సోళసిమ్పి కలం నానుభవన్తి, న పాపుణన్తి, నాగ్ఘన్తీతి అత్థో.

ఇదాని అపరేపి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికే మేత్తాభావనాయ ఆనిసంసే దస్సేతుం ''**యో న హన్తీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **యోతి** మేత్తాబ్రహ్మవిహారభావనానుయుత్తో పుగ్గలో. **న హన్తీతి** తేనేవ మేత్తాభావనానుభావేన దూరవిక్ఖమ్భితబ్యాపాదతాయ న కఞ్చి సత్తం హింసతి, లేడ్డుదణ్డాదీహి న విబాధతి వా. **న ఘాతేతీతి** పరం సమాదపేత్వా న సత్తే మారాపేతి న విబాధాపేతి చ. **న జినాతీతి** సారమ్భవిగ్గాహికకథాదివసేన న కఞ్చి జినాతి సారమ్భస్సేవ అభావతో, జానికరణవసేన వా అట్టకరణాదినా న కఞ్చి జినాతి. తేనాహ ''**న అత్తనా పరస్స జానిం కరోతీ**''తి. **న జాపయేతి** పరేహి పయోజేత్వా పరేసమ్పి ధనజానిం న కారాపేయ్య. తేనాహ ''**న పరేన పరస్స జానిం కారేతీ**''తి. మేత్తాయ వా అంసో అవిహేఠనట్ఠేన అవయవభూతోతి **మేత్తంసో**.

మేత్తాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౪. పఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా

౨-౪. దుతియే **ఆదిబ్రహ్మచరియికాయాతి** ఆదిబ్రహ్మచరియమేవ ఆదిబ్రహ్మచరియికా. తేనాహ ''**మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఆదిభూతాయా**''తి. **అరియోతి** నిద్దోసో పరిసుద్ధో. తుణ్హీభావో న తిత్థియానం మూగబ్బతగహణం వియ అపరిసుద్ధోతి **అరియో తుణ్హీభావో. చతుత్థజ్ఝానన్తి** ఉక్కట్ఠనిద్దేసేనేతం వుత్తం, పఠమజ్ఝానాదీనిపి అరియో తుణ్హీభావోత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛన్తి. **జానన్తి** ఇదం కమ్మసాధనన్తి ఆహ ''**జానితబ్బకం జానాతీ**''తి. యథా వా ఏకచ్చో విపరీతం గణ్హన్తో జానన్తోపి న జానాతి, పస్సన్తోపి న పస్సతి, న ఏవమయం. అయం పన జానన్తో జానాతి, పస్సన్తో పస్సతీతి ఏవమేత్థ దట్ఠబ్బో. తతియాదీని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

పఞ్హాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఠమలోకధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౫. పఞ్చమే **లోకస్స ధమ్మాతి** సత్తలోకస్స అవస్సంభావిధమ్మా. తేనాహ ''**ఏతేహి ముత్తా నామ నత్థీ**''తిఆది. ఘాసచ్ఛాదనాదీనం లద్ధి **లాభో,** తాని ఏవ వా లద్ధబ్బతో **లాభో,** తదభావో **అలాభో,** లాభగ్గహణేన చేత్థ తబ్బిసయో అనురోధో గహితో, అలాభగ్గహణేన విరోధో. యస్మా లోహితే సతి తదుపఘాతవసేన పుబ్బో వియ అనురోధో లద్ధావసరో ఏవ హోతి, తస్మా వుత్తం ''**లాభే ఆగతే అలాభో ఆగతోయేవా**''తి. ఏస నయో యసాదీసుపి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పఠమలోకధమ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౮. దుతియలోకధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా

౬-౮. ఛట్ఠే అధికం పయసతి పయుఞ్జతి ఏతేనాతి **అధిప్పయాసో,** సవిసేసం ఇతికత్తబ్బకిరియా. తేనాహ ''**అధికప్పయోగో**''తి. సత్తమట్ఠమేసు నత్థి వత్తబ్బం.

దుతియలోకధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నన్దసుత్తవణ్ణనా

౯. నవమే దువిధా కులపుత్తా జాతికులపుత్తా ఆచారకులపుత్తా చ. తత్థ ''తేన ఖో పన సమయేన రట్ఠపాలో కులపుత్తో తస్మింయేవ థుల్లకోట్ఠికే అగ్గకులికస్స పుత్తో''తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౯౪) ఏవం ఆగతా ఉచ్చాకులపుత్తా **జాతికులపుత్తా**. ''సద్ధాయేతే కులపుత్తా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితా''తి (మ॰ ని॰ ౩.౭౮) ఏవం ఆగతా పన యత్థ కత్థచి కులే పసుతాపి **ఆచారకులపుత్తా** నామ. ఇధ పన ఉచ్చాకులప్పసుతతం సన్ధాయ ''కులపుత్తోతి, భిక్ఖవే, నన్దం సమ్మా వదమానో వదేయ్యా''తి భగవతా వుత్తన్తి ఆహ ''**జాతికులపుత్తో**''తి. ఉభోహిపి పన కారణేహి తస్స కులపుత్తభావోయేవ. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

నన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. కారణ్డవసుత్తవణ్ణనా

౧౦. దసమే **పటిచరతీ**తి పటిచ్ఛాదనవసేన చరతి పవత్తతి. పటిచ్ఛాదనట్ఠో ఏవ వా చరతి-సద్దో అనేకత్థత్తా ధాతూనన్తి ఆహ ‘‘**పటిచ్ఛాదేతీ**’’తి. **అఞ్ఞేనాఞ్ఞ**న్తి పన పటిచ్ఛాదనాకారదస్సనన్తి ఆహ ‘‘**అఞ్ఞేన కారణేనా**’’తిఆది. తత్థ **అఞ్ఞం కారణం వచనం వా**తి యం చోదకేన చుదితకస్స దోసవిభావనం కారణం, వచనం వా వుత్తం, తం తతో అఞ్ఞేనేవ కారణేన, వచనేన వా పటిచ్ఛాదేతి. **కారణేనా**తి చోదనాయ అమూలాయ అమూలికభావదీపనియా యుత్తియా వా. **వచనేనా**తి తదత్థబోధకేన వచనేన. “కో ఆపన్నో”తిఆదినా చోదనం విస్సజ్జేత్వావ విక్ఖేపాపజ్జనం **అఞ్ఞేనాఞ్ఞం పటిచరణం. బహిద్ధా కథాపనామనా** నామ “ఇత్థన్నామం ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ”తి వుత్తే – “పాటలిపుత్తం గతోమ్హీ”తిఆదినా చోదనం విస్సజ్జేత్వాతి అయమేవ విసేసో. యో హి “ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ”తి వుత్తో “కో ఆపన్నో, కిం ఆపన్నో, కిస్మిం ఆపన్నో, కం భణథ, కిం భణథా”తి వా వదతి, “ఏవరూపం కిఞ్చి తయా దిట్ఠ”న్తి వుత్తే “న సుణామీ”తి సోతం వా ఉపనేతి, అయం **అఞ్ఞేనాఞ్ఞం పటిచరతి** నామ. యో పన “ఇత్థన్నామం నామ ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ”తి పుట్ఠో “పాటలిపుత్తం గతోమ్హీ”తి వత్వా పున “న తవ పాటలిపుత్తగమనం పుచ్ఛామ, ఆపత్తిం పుచ్ఛామా”తి వుత్తే తతో “రాజగహం గతోమ్హి. రాజగహం వా యాహి బ్రాహ్మణగహం వా, ఆపత్తిం ఆపన్నోసీతి. తం తత్థ మే సూకరమంసం లద్ధ”న్తిఆదీని వదతి, అయం **బహిద్ధా కథం అపనామేతి** నామ . **సమణకచవరో**తి సమణవేసధారణేన సమణప్పతిరూపకతాయ సమణానం కచవరభూతం.

కారణ్డవం (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౮౩-౨౮౪) **నిద్ధమథా**తి విపన్నసీలతాయ కచవరభూతం పుగ్గలం కచవరమివ అనపేక్ఖా అపనేథ. **కసమ్బుం అపకస్సథా**తి కసమ్బుభూతఞ్చ నం ఖత్తియాదీనం మజ్ఝగతం పభిన్నపగ్ఘరితకుట్ఠం చణ్డాలం వియ అపకడ్ఢథ. కిం కారణం? సఙ్ఘారామో నామ సీలవన్తానం కతో, న దుస్సీలానం. యతో ఏతదేవ సన్ధాయాహ ‘‘**తతో పలాపే వాహేథ, అస్సమణే సమణమానినే**’’తి. యథా పలాపా అన్తోసారరహితా అతణ్డులా బహి థుసేన వీహీ వియ దిస్సన్తి, ఏవం పాపభిక్ఖూ అన్తో సీలరహితాపి బహి కాసావాదిపరిక్ఖారేన భిక్ఖూ వియ దిస్సన్తి, తస్మా “పలాపా”తి వుచ్చన్తి. తే పలాపే వాహేథ ఓపునథ విధమథ, పరమత్థతో అస్సమణే సమణవేసమత్తేన సమణమానినే. **కప్పయవ్హో**తి కప్పేథ, కరోథాతి వుత్తం హోతి. **పతిస్సతా**తి సప్పతిస్సా. వట్టదుక్ఖస్స అన్తం కరిస్సథ, పరినిబ్బానం పాపుణిస్సథాతి అత్థో.

కారణ్డవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మేత్తావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. మహావగ్గో

౧. వేరఞ్జసుత్తవణ్ణనా

౧౧. దుతియస్స పఠమే **వేరఞ్జాయం విహరతీతి** (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧) ఏత్థ **వేరఞ్జాతి** తస్స నగరస్సేతం అధివచనం, తస్సం వేరఞ్జాయం. సమీపత్థే భుమ్మవచనం. **నళేరుపుచిమన్దమూలేతి** ఏత్థ **నళేరు** నామ యక్ఖో. **పుచిమన్దోతి** నిమ్బరుక్ఖో. **మూలన్తి** సమీపం. అయఞ్హి మూల-సద్దో "మూలాని ఉద్ధరేయ్య అన్తమసో ఉసీరనాళిమత్తానిపీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౧౯౫) మూలమూలే దిస్సతి. "లోభో అకుసలమూల"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; పరి॰ ౩౨౩) అసాధారణహేతుమ్హి. "యావ మజ్ఝన్హికే కాలే ఛాయా ఫరతి, నివాతే పణ్ణాని పతన్తి, ఏత్తావతా రుక్ఖమూల"న్తిఆదీసు (పారా॰ ౪౯౪) సమీపే. ఇధ పన సమీపే అధిప్పేతో, తస్మా నళేరుయక్ఖేన అధిగ్గహితస్స పుచిమన్దస్స సమీపేతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. సో కిర పుచిమన్దో రమణీయో పాసాదికో అనేకేసం రుక్ఖానం ఆధిపచ్చం వియ కురుమానో తస్స నగరస్స అవిదూరే గమనాగమనసమ్పన్నే ఠానే అహోసి. అథ భగవా వేరఞ్జం గన్త్వా పతిరూపే ఠానే విహరన్తో తస్స రుక్ఖస్స సమీపే హేట్ఠాభాగే విహాసి. తేన వుత్తం "**వేరఞ్జాయం విహరతి నళేరుపుచిమన్దమూలే**"తి.

పచ్చుట్ఠానం (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౨) నామ ఆసనా వుట్ఠానన్తి ఆహ "**నాసనా వుట్ఠాతీ**"తి. నిసిన్నాసనతో న వుట్ఠహతీతి అత్థో. ఏత్థ చ **జిణ్ణే…పే॰… వయోఅనుప్పత్తేతి** ఉపయోగవచనం ఆసనా వుట్ఠానకిరియాపేక్ఖం న హోతి. తస్మా "జిణ్ణే…పే॰… వయోఅనుప్పత్తే దిస్వా"తి అజ్ఝాహారం కత్వా అత్థో వేదితబ్బో. అథ వా పచ్చుగ్గమనకిరియాపేక్ఖం ఉపయోగవచనం, తస్మా **న పచ్చుట్ఠాతీతి** ఉట్ఠాయ పచ్చుగ్గమనం న కరోతీతి అత్థో వేదితబ్బో. పచ్చుగ్గమనమ్పి హి పచ్చుట్ఠానన్తి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హేతం "ఆచరియం పన దూరతోవ దిస్వా పచ్చుట్ఠాయ పచ్చుగ్గమనకరణం పచ్చుట్ఠానం నామా"తి. **నాసనా వుట్ఠాతీతి** ఇమినా పన పచ్చుగ్గమనాభావస్స ఉపలక్ఖణమత్తం దస్సితన్తి దట్ఠబ్బం. **విభావనే నామ అత్థేతి** పకతివిభావనసఙ్ఖాతే అత్థే. **న అభివాదేతి వాతి** న అభివాదేతబ్బన్తి వా సల్లక్ఖేతీతి వుత్తం హోతి.

తం అఞ్ఞాణన్తి "అయం మమ అభివాదనాదీని కాతుం అరహరూపో న హోతీ"తి అజాననవసేన పవత్తం అఞ్ఞాణం. **ఓలోకేన్తోతి** "దుక్ఖం ఖో అగారవో విహరతి అప్పతిస్సో, కిం ను ఖో అహం సమణం వా బ్రాహ్మణం వా సక్కరేయ్యం గరుం కరేయ్య"న్తిఆదిసుత్తవసేనేవ (అ॰ ని॰ ౪.౨౧) ఞాణచక్ఖునా ఓలోకేన్తో. **నిపచ్చకారారహన్తి** పణిపాతారహం. **సమ్పతిజాతోతి** ముహుత్తజాతో, జాతసమనన్తరమేవాతి వుత్తం హోతి. **ఉత్తరేన ముఖోతి** ఉత్తరదిసాభిముఖో. "**సత్తపదవీతిహారేన గన్త్వా సకలం దససహస్సిలోకధాతుం ఓలోకేసి**"న్తి ఇదం –

> "ధమ్మతా ఏసా, భిక్ఖవే, సమ్పతిజాతో బోధిసత్తో సమేహి పాదేహి పతిట్ఠహిత్వా ఉత్తరాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన గచ్ఛతి, సేతమ్హి ఛత్తే అనుధారియమానే సబ్బా దిసా విలోకేతి, ఆసభిఞ్చ వాచం భాసతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౧) –

ఏవం పాళియం సత్తపదవీతిహారుపరి ఠితస్స వియ సబ్బాదిసానులోకనస్స కథితత్తా వుత్తం, న పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం సత్తపదవీతిహారతో పగేవ దిసావిలోకనస్స కతత్తా. మహాసత్తో హి మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పురత్థిమం దిసం

ఓలోకేసి, అనేకాని చక్కవాళసహస్సాని ఏకఙ్గణాని అహేసుం. తత్థ దేవమనుస్సా గన్ధమాలాదీహి పూజయమానా, “మహాపురిస, ఇధ తుమ్హేహి సదిసోపి నత్థి, కుతో ఉత్తరితరో”తి ఆహంసు. ఏవం చతస్సో దిసా, చతస్సో అనుదిసా, హేట్ఠా, ఉపరీతి దసపి దిసా అనువిలోకేత్వా అత్తనో సదిసం అదిస్వా “అయం ఉత్తరదిసా”తి సత్తపదవీతిహారేన అగమాసీతి వేదితబ్బా. **ఓలోకేసి**న్తి మమ పుఞ్ఞానుభావేన లోకవివరణపాటిహారియే జాతే పఞ్ఞాయమానం దససహస్సిలోకధాతుం మంసచక్ఖునావ ఓలోకేసిన్తి అత్థో.

మహాపురిసోతి జాతిగోత్తకులప్పదేసాదివసేన మహన్తపురిసో. **అగ్గో**తి గుణేహి సబ్బప్పధానో. **జేట్ఠో**తి గుణవసేనేవ సబ్బేసం వుద్ధతమో, గుణేహి మహల్లకతమోతి వుత్తం హోతి. **సేట్ఠో**తి గుణవసేనేవ సబ్బేసం పసత్థతమో. అత్థతో పన పచ్ఛిమాని ద్వే పురిమస్సేవ వేవచనానీతి వేదితబ్బం. **తయా**తి నిస్సక్కే కరణవచనం. **ఉత్తరితరో**తి అధికతరో. **పతిమానేసీ**తి పూజేసి. **ఆసభి**న్తి ఉత్తమం. మయ్హం **అభివాదనాదిరహో పుగ్గలో**తి మయ్హం అభివాదనాదికిరియాయ అరహో అనుచ్ఛవికో పుగ్గలో. నిచ్ఛసాపేక్ఖతాయ పనేత్థ సమాసో దట్ఠబ్బో. **తథాగతా**తి తథాగతతో, తథాగతస్స సన్తికాతి వుత్తం హోతి. **ఏవరూప**న్తి అభివాదనాదిసభావం. **పరిపాకసిథిలబన్ధన**న్తి పరిపాకేన సిథిలబన్ధనం.

తం వచనన్తి “నాహం తం బ్రాహ్మణా”తిఆదివచనం. “నాహం అరసరూపో, మాదిసా వా అరసరూపా”తి వుత్తే బ్రాహ్మణో థద్ధో భవేయ్య. తేన వుత్తం “**చిత్తముదుభావజననత్థ**”న్తి.

కతమో పన సోతి పరియాయాపేక్ఖో పుల్లిఙ్గనిద్దేసో, కతమో సో పరియాయోతి అత్థో? **జాతివసేనా**తి ఖత్తియాదిజాతివసేన. **ఉపపత్తివసేనా**తి దేవేసు ఉపపత్తివసేన. **సేట్ఠసమ్మతానమ్పీ**తి **అపి**-సద్దేన పగేవ అసేట్ఠసమ్మతానన్తి దస్సేతి. **అభినన్దన్తాన**న్తి సప్పీతికతణ్హావసేన పమోదమానానం. **రజ్జన్తాన**న్తి బలవరాగవసేన రజ్జన్తానం. రూపపరిభోగేన ఉప్పన్నతణ్హాసమ్పయుత్తసోమనస్సవేదనా రూపతో నిబ్బత్తిత్వా హదయతప్పనతో అమ్బరసాదయో వియ రూపరసాతి వుచ్చన్తి. **ఆవిఞ్ఛన్తీ**తి ఆకడ్ఢన్తి. **వత్థారమ్మణాదిసామగ్గియ**న్తి వత్థుఆరమ్మణాదికారణసామగ్గియం. **అనుక్ఖిపన్తో**తి అత్తుక్కంసనవసేన కథితే బ్రాహ్మణస్స అసప్పాయభావతో అత్తానం అనుక్ఖిపన్తో అనుక్కంసేన్తో.

ఏతస్మిం పనత్థే కరణే సామివచనన్తి “జహితా”తి ఏతస్మిం అత్థే **తథాగతస్సా**తి కరణే సామివచనం, తథాగతేన జహితాతి అత్థో. **మూల**న్తి భవమూలం. “తాలవత్థుకతా”తి వత్తబ్బే “ఓట్ఠముఖో”తిఆదీసు వియ మజ్ఝేపదలోపం కత్వా అ-కారఞ్చ దీఘం కత్వా “తాలావత్థుకతా”తి వుత్తన్తి ఆహ “**తాలవత్థు వియ నేసం వత్థు కతన్తి తాలావత్థుకతా**”తి. తత్థ తాలస్స వత్థు **తాలవత్థు**. యథా ఆరామస్స వత్థుభూతపుబ్బో పదేసో ఆరామస్స అభావే “ఆరామవత్థూ”తి వుచ్చతి, ఏవం తాలస్స పతిట్ఠితోకాసో సమూలం ఉద్ధరితే తాలే పదేసమత్తే ఠితే తాలస్స వత్థుభూతపుబ్బత్తా “తాలవత్థూ”తి వుచ్చతి. **నేస**న్తి రూపరసాదీనం. కథం పన తాలవత్థు వియ నేసం వత్థు కతన్తి ఆహ “**యథా హీ**”తిఆది. రూపాదిపరిభోగేన ఉప్పన్నతణ్హాయుత్తసోమనస్సవేదనాసఙ్ఖాతరూపరసాదీనం చిత్తసన్తానస్స అధిట్ఠానభావతో వుత్తం “**తేసం పుబ్బే ఉప్పన్నపుబ్బభావేన వత్థుమత్తే చిత్తసన్తానే కతే**”తి. తత్థ **పుబ్బే**తి పురే, సరాగకాలేతి వుత్తం హోతి. **తాలావత్థుకతాతి వుచ్చన్తీ**తి తాలవత్థు వియ అత్తనో వత్థుస్స కతత్తా రూపరసాదయో “తాలావత్థుకతా”తి వుచ్చన్తి. ఏతేన పహీనకిలేసానం పున ఉప్పత్తియా అభావో దస్సితో.

అవిరుళ్హిధమ్మత్తాతి అవిరుళ్హిసభావతాయ. మత్థకచ్ఛిన్నో తాలో పత్తఫలాదీనం అవత్థుభూతో తాలావత్థూతి ఆహ "**మత్థకచ్ఛిన్నతాలో వియ కతా**"తి. ఏతేన "తాలావత్థు వియ కతాతి తాలావత్థుకతా"తి అయం విగ్గహో దస్సితో. ఏత్థ పన "అవత్థుభూతో తాలో వియ కతాతి అవత్థుతాలకతా"తి వత్తబ్బే విసేసనస్స పరనిపాతం కత్వా "తాలావత్థుకతా"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఇమినా పనత్థేన ఇదం దస్సేతి – రూపరసాదివచనేన విపాకధమ్మధమ్మా హుత్వా పుబ్బే ఉప్పన్నకుసలాకుసలా ధమ్మా గహితా, తే ఉప్పన్నాపి మత్థకసదిసానం తణ్హావిజ్జానం మగ్గసత్థేన ఛిన్నత్తా ఆయతిం తాలపత్తసదిసే విపాకక్ఖన్ధే నిబ్బత్తేతుం అసమత్థా జాతా, తస్మా తాలావత్థు వియ కతాతి తాలావత్థుకతా రూపరసాదయోతి . ఇమస్మిం అత్థే "అభినన్దన్తాన"న్తి ఇమినా పదేన కుసలసోమనస్సమ్పి సఙ్గహితన్తి వదన్తి. **అనభావం కతాతి** ఏత్థ **అను**-సద్దో పచ్ఛాసద్దేన సమానత్థోతి ఆహ "**యథా నేసం పచ్ఛాభావో న హోతీ**"తిఆది.

యఞ్చ ఖో త్వం సన్ధాయ వదేసి, సో పరియాయో న హోతీతి యం వన్దనాదిసామగ్గిరసాభావసఙ్ఖాతం కారణం అరసరూపతాయ వదేసి, తం కారణం న హోతి, న విజ్జతీతి అత్థో. నను చాయం బ్రాహ్మణో యం వన్దనాదిసామగ్గిరసాభావసఙ్ఖాతపరియాయం సన్ధాయ "అరసరూపో భవం గోతమో"తి ఆహ, "సో పరియాయో నత్థీ"తి వుత్తే వన్దనాదీని భగవా కరోతీతి ఆపజ్జతీతి ఇమం అనిట్ఠప్పసఙ్గం దస్సేన్తో ఆహ "**నను చా**"తిఆది.

సబ్బపరియాయేసూతి సబ్బవారేసు. **సన్ధాయభాసితమత్థ**న్తి యం సన్ధాయ బ్రాహ్మణో "నిబ్భోగో భవం గోతమో"తిఆదిమాహ. భగవా చ యం సన్ధాయ నిబ్భోగతాదిం అత్తని అనుజానాతి, తం సన్ధాయభాసితమత్థం. **ఛన్దరాగపరిభోగో**తి ఛన్దరాగవసేన పరిభోగో. **అపరం పరియాయ**న్తి అఞ్ఞం కారణం.

కులసముదాచారకమ్మన్తి కులాచారసఙ్ఖాతం కమ్మం, కులచారిత్తన్తి అత్థో. **అకిరియ**న్తి అకరణభావం . "అనేకవిహితానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మాన"న్తి సామఞ్ఞవచనేపి పారిసేసఞాయతో వుత్తావసేసా అకుసలధమ్మా గహేతబ్బాతి ఆహ "**ఠపేత్వా తే ధమ్మే**"తిఆది, తే యథావుత్తకాయదుచ్చరితాదికే అకుసలధమ్మే ఠపేత్వాతి అత్థో. **అనేకవిహితాతి** అనేకప్పకారా.

అయం లోకతన్తీతి అయం వుడ్ఢానం అభివాదనాదికిరియలక్ఖణా లోకప్పవేణీ. అనాగామిబ్రహ్మానం అలఙ్కారాదీసు అనాగామిభిక్ఖూనఞ్చ చీవరాదీసు నికన్తివసేన రాగుప్పత్తి హోతీతి అనాగామిమగ్గేన పఞ్చకామగుణికరాగస్సేవ పహానం వేదితబ్బన్తి ఆహ "**పఞ్చకామగుణికరాగస్సా**"తి. రూపాదీసు పఞ్చసు కామగుణేసు వత్థుకామకోట్ఠాసేసు ఉప్పజ్జమానో రాగో "పఞ్చకామగుణికరాగో"తి వేదితబ్బో. కోట్ఠాసవచనో హేత్థ గుణ-సద్దో "వయోగుణా అనుపుబ్బం జహన్తీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౪) వియ. **అకుసలచిత్తద్వయసమ్పయుత్తస్సాతి** దోమనస్ససహగతచిత్తద్వయసమ్పయుత్తస్స. మోహస్స సబ్బాకుసలసాధారణత్తా ఆహ "**సబ్బాకుసలసమ్భవస్సా**"తి. **అవసేసాన**న్తి సక్కాయదిట్ఠిఆదీనం.

జిగుచ్ఛతి మఞ్ఞేతి అహమభిజాతో రూపవా పఞ్ఞవా కథం నామ అఞ్ఞేసం అభివాదనాదిం కరేయ్యన్తి జిగుచ్ఛతి వియ, జిగుచ్ఛతీతి వా సల్లక్ఖేమి. అకుసలధమ్మే జిగుచ్ఛమానో తేసం సమఙ్గిభావమ్పి జిగుచ్ఛతీతి వుత్తం "**అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా జిగుచ్ఛతీ**"తి. **సమాపత్తీ**తి ఏతస్సేవ వేవచనం **సమాపజ్జనా సమఙ్గిభావో**తి. **మణ్డనజాతికో**తి మణ్డనకసభావో, మణ్డనకసీలోతి అత్థో. **జేగుచ్ఛిత**న్తి జిగుచ్ఛనసీలతం.

లోకజేట్ఠకకమ్మన్తి లోకజేట్ఠకానం కత్తబ్బకమ్మం, లోకే వా సేట్ఠసమ్మతం కమ్మం. **తత్రాతి** తేసు ద్వీసుపి అత్థవికప్పేసు. పదాభిహితో అత్థో **పదత్థో**, బ్యఞ్జనత్థోతి వుత్తం హోతి. **వినయం వా అరహతీ**తి ఏత్థ వినయనం **వినయో**, నిగ్గణ్హనన్తి అత్థో. తేనాహ ''**నిగ్గహం అరహతీతి వుత్తం హోతీ**''తి. నను చ పఠమం వుత్తేసు ద్వీసుపి అత్థవికప్పేసు సకత్థే అరహత్థే చ తద్ధితపచ్చయో సద్దలక్ఖణతో దిస్సతి, న పన "వినయాయ ధమ్మం దేసేతీ"తి ఇమస్మిం అత్థే. తస్మా కథమేత్థ తద్ధితపచ్చయోతి ఆహ ''**విచిత్రా హి తద్ధితవుత్తీ**''తి. విచిత్రతా చేత్థ లోకప్పమాణతో వేదితబ్బా. తథా హి యస్మిం యస్మిం అత్థే తద్ధితప్పయోగో లోకస్స, తత్థ తత్థ తద్ధితవుత్తి లోకతో సిద్ధాతి విచిత్రా తద్ధితవుత్తి, తస్మా యథా "మా సద్దమకాసీ"తి వదన్తో "మాసద్దికో"తి వుచ్చతి, ఏవం వినయాయ ధమ్మం దేసేతీతి వేనయికోతి వుచ్చతీతి అధిప్పాయో.

కపణపురిసోతి గుణవిరహితతాయ దీనమనుస్సో. **బ్యఞ్జనాని అవిచారేత్వా**తి తిస్సదత్తాదిసద్దేసు వియ "ఇమస్మిం అత్థే అయం నామ పచ్చయో"తి ఏవం బ్యఞ్జనవిచారం అకత్వా, అనిప్ఫన్నపాటిపదికవసేనాతి వుత్తం హోతి.

''**దేవలోకగబ్భసమ్పత్తియా**''తి వత్వాపి ఠపేత్వా భుమ్మదేవే సేసదేవేసు గబ్భగ్గహణస్స అభావతో పటిసన్ధియేవేత్థ గబ్భసమ్పత్తీతి వేదితబ్బాతి వుత్తమేవత్థం వివరిత్వా దస్సేన్తో ఆహ ''**దేవలోకపటిసన్ధిపటిలాభాయ సంవత్తతీ**''తి. **అస్సాతి** అభివాదనాదిసామీచికమ్మస్స. **మాతుకుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిగ్గహణే దోసం దస్సేన్తో**తి మాతితో అపరిసుద్ధభావం దస్సేన్తో, అక్కోసితుకామస్స దాసియా పుత్తోతి దాసికుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తభావే దోసం దస్సేత్వా అక్కోసనం వియ భగవతో మాతుకుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిగ్గహణే దోసం దస్సేత్వా అక్కోసన్తోపి ఏవమాహాతి అధిప్పాయో. **గబ్భతో**తి దేవలోకప్పటిసన్ధితో. తేనేవాహ ''**అభబ్బో దేవలోకూపపత్తిం పాపుణితున్తి అధిప్పాయో**''తి. "హీనో వా గబ్భో అస్సాతి అపగబ్భో"తి ఇమస్స విగ్గహస్స ఏకేన పరియాయేన అధిప్పాయం దస్సేన్తో ఆహ ''**దేవలోకగబ్భపరిబాహిరత్తా ఆయతిం హీనగబ్భపటిలాభభాగీ**''తి. **ఇతి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా ఆయతిమ్పి హీనగబ్భపటిలాభభాగీ, తస్మా హీనో వా గబ్భో అస్సాతి అపగబ్భోతి అధిప్పాయో. పున తస్సేవ విగ్గహస్స "కోధవసేన...పే.... దస్సేన్తో"తి హేట్ఠా వుత్తనయస్స అనురూపం కత్వా అధిప్పాయం దస్సేన్తో ఆహ ''**హీనో వాస్స మాతుకుచ్ఛిస్మిం గబ్భవాసో అహోసీతి అధిప్పాయో**''తి. **గబ్భ**-సద్దో అత్థి మాతుకుచ్ఛిపరియాయో "గబ్భే వసతి మాణవో"తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౩౬౩) వియ. అత్థి మాతుకుచ్ఛిస్మిం నిబ్బత్తసత్తపరియాయో "అన్తమసో గబ్భపాతనం ఉపాదాయా"తిఆదీసు (మహావ॰ ౧౨౯) వియ. తత్థ మాతుకుచ్ఛిపరియాయం గహేత్వా అత్థం దస్సేన్తో ఆహ ''**అనాగతే గబ్భసేయ్యా**''తి. గబ్భే సేయ్యా **గబ్భసేయ్యా**. **అనుత్తరేన మగ్గేనా**తి అగ్గమగ్గేన. కమ్మకిలేసానం మగ్గేన విహతత్తా ఆహ ''**విహతకారణత్తా**''తి. **ఇతరా తిస్సోపీ**తి అణ్డజసంసేదజఓపపాతికా. ఏత్థ చ యదిపి "అపగబ్భో"తి ఇమస్స అనురూపతో గబ్భసేయ్యా ఏవ వత్తబ్బా, పసఙ్గతో పన లబ్భమానం సబ్బమ్పి వత్తుం వట్టతీతి పునబ్భవాభినిబ్బత్తిపి వుత్తాతి వేదితబ్బా.

ఇదాని సత్తపరియాయస్స **గబ్భ**-సద్దస్స వసేన విగ్గహనానత్తం దస్సేన్తో ఆహ ''**అపిచా**''తిఆది. ఇమస్మిం పన వికప్పే గబ్భసేయ్యా పునబ్భవాభినిబ్బత్తీతి ఉభయమ్పి గబ్భసేయ్యవసేనేవ వుత్తన్తిపి వదన్తి. నను చ "ఆయతిం గబ్భసేయ్యా పహీనా"తి వుత్తత్తా గబ్భస్స సేయ్యా ఏవ పహీనా, న పన గబ్భోతి ఆపజ్జతీతి ఆహ ''**యథా చా**''తిఆది. అథ "అభినిబ్బత్తీ"తి ఏత్తకమేవ అవత్వా పునబ్భవగ్గహణం కిమత్థన్తి ఆహ ''**అభినిబ్బత్తి చ నామా**''తిఆది. **అపునబ్భవభూతాతి** ఖణే ఖణే ఉప్పజ్జమానానం ధమ్మానం అభినిబ్బత్తి.

ధమ్మధాతున్తి ఏత్థ ధమ్మే అనవసేసే ధారేతి యాథావతో ఉపధారేతీతి ధమ్మధాతు, ధమ్మానం యథాసభావతో అవబుజ్ఝనసభావో, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేతం అధివచనం. **పటివిజ్ఝిత్వా**తి సచ్ఛికత్వా, పటిలభిత్వాతి అత్థో, పటిలాభహేతూతి వుత్తం హోతి. **దేసనావిలాసప్పత్తో హోతీ**తి రుచివసేన పరివత్తేత్వా దస్సేతుం సమత్థతా దేసనావిలాసో, తం పత్తో అధిగతోతి అత్థో. **కరుణావిప్ఫార**న్తి సబ్బసత్తేసు మహాకరుణాయ ఫరణం. తాదిలక్ఖణమేవ పున ఉపమాయ విభావేత్వా దస్సేన్తో ఆహ "**పథవీసమచిత్తత**"న్తి. యథా పథవీ సుచిఅసుచినిక్ఖేపచ్ఛేదనభేదనాదీసు న వికమ్పతి, అనురోధవిరోధం న పాపుణాతి, ఏవం ఇట్ఠానిట్ఠేసు లాభాలాభాదీసు అనురోధవిరోధప్పహానతో అవికమ్పితచిత్తతాయ పథవీసమచిత్తతన్తి అత్థో. **అకుప్పధమ్మత**న్తి ఏత్థ అకుప్పధమ్మో నామ ఫలసమాపత్తీతి కేచి వదన్తి. "పరేసు పన అక్కోసన్తేసుపి అత్తనో పథవీసమచిత్తతాయ అకుప్పనసభావతన్తి ఏవమేత్థ అత్థో గహేతబ్బో"తి అమ్హాకం ఖన్తి. **జరాయ అనుసట**న్తి జరాయ పలివేఠితం. బ్రాహ్మణస్స వుద్ధతాయ ఆసన్నవుత్తిమరణన్తి సమ్భావనవసేన "**అజ్జ మరిత్వా**"తిఆది వుత్తం. "**మహన్తేన ఖో పన ఉస్సాహేనా**"తి సాధు ఖో పన తథారూపానం అరహతం దస్సనం హోతీ"తి ఏవం సఞ్జాతమహుస్సాహేన. **అప్పటిసమం పురేజాతభావ**న్తి అనఞ్ఞసాధారణం పురేజాతభావం. నత్థి ఏతస్స పటిసమోతి **అప్పటిసమో**, పురేజాతభావో.

పక్ఖే విధునన్తాతి పత్తే చాలేన్తా. **నిక్ఖమన్తాన**న్తి నిద్ధారణే సామివచనం, నిక్ఖన్తేసూతి అత్థో.

నో జేట్ఠో ఇతి అస్స వచనీయోతి యో పఠమతరం అణ్డకోసతో నిక్ఖన్తో కుక్కుటపోతకో, నో జేట్ఠోతి వచనీయో అస్స, భవేయ్యాతి అత్థో. **సమ్పటిపాదేన్తో**తి సంసన్దేన్తో. తిభూమపరియాపన్నాపి సత్తా అవిజ్జాకోసస్స అన్తో పవిట్ఠా తత్థ తత్థ అప్పహీనాయ అవిజ్జాయ వేఠితత్తాతి ఆహ "**అవిజ్జాకోసస్స అన్తో పవిట్ఠేసు సత్తేసూ**"తి **అణ్డకోస**న్తి బీజకపాలం. **లోకసన్నివాసే**తి లోకోయేవ సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ నివాసనట్ఠేన లోకసన్నివాసో, సత్తనికాయో. **సమ్మాసమ్బోధి**న్తి ఏత్థ **సమ్మా**తి అవిపరీతత్థో, **సం**-సద్దో సామన్తి ఇమమత్థం దీపేతి. తస్మా సమ్మా అవిపరీతేనాకారేన సయమేవ చత్తారి సచ్చాని బుజ్ఝతి పటివిజ్ఝతీతి **సమ్మాసమ్బోధీ**తి మగ్గో వుచ్చతి. తేనాహ "**సమ్మా సామఞ్చ బోధి**"న్తి, సమ్మా సయమేవ చ బుజ్ఝనకన్తి అత్థో. **సమ్మా**తి వా పసత్థవచనో, **సం**-సద్దో సున్దరవచనోతి ఆహ "**అథ వా పసత్థం సున్దరఞ్చ బోధి**"న్తి.

అసబ్బగుణదాయకత్తాతి సబ్బగుణానం అదాయకత్తా. సబ్బగుణే న దదాతీతి హి **అసబ్బగుణదాయకో** , అసమత్థసమాసోయం గమకత్తా యథా "అసూరియపస్సాని ముఖానీ"తి. **తిస్సో విజ్జా**తి ఉపనిస్సయవతో సహేవ అరహత్తఫలేన తిస్సో విజ్జా దేతి. నను చేత్థ తీసు విజ్జాసు ఆసవక్ఖయఞాణస్స మగ్గపరియాపన్నత్తా కథమేతం యుజ్జతి "మగ్గో తిస్సో విజ్జా దేతీ"తి? నాయం దోసో. సతిపి ఆసవక్ఖయఞాణస్స మగ్గపరియాపన్నభావే అట్ఠఙ్గికే మగ్గే సతి మగ్గఞాణేన సద్ధిం తిస్సో విజ్జా పరిపుణ్ణా హోన్తీతి "మగ్గో తిస్సో విజ్జా దేతీ"తి వుచ్చతి. **ఛ అభిఞ్ఞా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సావకపారమిఞాణ**న్తి అగ్గసావకేహి పటిలభితబ్బమేవ లోకియలోకుత్తరఞాణం. **పచ్చేకబోధిఞాణ**న్తి ఏత్థాపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **అబ్భఞ్ఞాసి**న్తి జానిం. జాననఞ్చ న అనుస్సవాదివసేనాతి ఆహ "**పటివిజ్ఝి**"న్తి, పచ్చక్ఖమకాసిన్తి అత్థో. పటివేధోపి న దూరే ఠితస్స లక్ఖణప్పటివేధో వియాతి ఆహ "**పత్తోమ్హీ**"తి, పాపుణిన్తి అత్థో. పాపుణనఞ్చ న సయం గన్త్వాతి ఆహ "**అధిగతోమ్హీ**"తి, సన్తానే ఉప్పాదనవసేన పటిలభిన్తి అత్థో.

ఓపమ్మసమ్పటిపాదనన్తి ఓపమ్మత్థస్స ఉపమేయ్యేన సమ్మదేవ పటిపాదనం. **అత్థేనా**తి ఉపమేయ్యత్థేన. యథా కుక్కుటియా అణ్డేసు తివిధకిరియాకరణం కుక్కుటచ్ఛాపకానం అణ్డకోసతో నిక్ఖమనస్స మూలకారణం, ఏవం బోధిసత్తభూతస్స భగవతో తివిధానుపస్సనాకరణం అవిజ్జణ్డకోసతో నిక్ఖమనస్స మూలకారణన్తి ఆహ "**యథా హి తస్సా**

కుక్కుటియా...పే.... తివిధానుపస్సనాకరణ''న్తి. ''సన్తానే''తి వుత్తత్తా అణ్డసదిసతా సన్తానస్స, బహి నిక్ఖన్తకుక్కుటచ్ఛాపకసదిసతా బుద్ధగుణానం, బుద్ధగుణాతి చ అత్థతో బుద్ధోయేవ "తథాగతస్స ఖో ఏతం, వాసేట్ఠ, అధివచనం ధమ్మకాయో ఇతిపీ"తి వచనతో. **అవిజ్జణ్డకోసస్స తనుభావో**తి బలవవిపస్సనావసేన అవిజ్జణ్డకోసస్స తనుభావో, పటిచ్ఛాదనసామఞ్ఞేన చ అవిజ్జాయ అణ్డకోససదిసతా. ముదుభూతస్సపి ఖరభావాపత్తి హోతీతి తన్నివత్తనత్థం ''**థద్ధఖరభావో**''తి వుత్తం. **తిక్ఖఖరవిప్పసన్నసూరభావో**తి ఏత్థ పరిగ్గయ్హమానేసు సఙ్ఖారేసు విపస్సనాఞాణస్స సమాధిన్ద్రియవసేన సుఖానుప్పవేసో **తిక్ఖతా**, అనుపవిసిత్వాపి సతిన్ద్రియవసేన అనతిక్కమనతో అకుణ్ఠతా **ఖరభావో**. తిక్ఖోపి హి ఏకచ్చో సరో లక్ఖం పత్వా కుణ్ఠో హోతి, న తథా ఇదం. సతిపి ఖరభావే సుఖుమప్పవత్తివసేన కిలేససముదాచారసఙ్ఖోభరహితతాయ సద్ధిన్ద్రియవసేన **పసన్నభావో**, సతిపి పసన్నభావే అన్తరా అనోసక్కిత్వా కిలేసపచ్చత్థికానం సుట్ఠు అభిభవనతో వీరియిన్ద్రియవసేన **సూరభావో** వేదితబ్బో. ఏవమిమేహి పకారేహి సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణమేవ గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **విపస్సనాఞాణస్స పరిణామకాలో**తి విపస్సనాయ వుట్ఠానగామినిభావాపత్తి. తదా చ సా మగ్గఞాణగబ్భం ధారేన్తీ వియ హోతీతి ఆహ ''**గబ్భగ్గహణకాలో**''తి. **గబ్భం గణ్హాపేత్వా**తి సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ అనన్తరం సిఖాప్పత్తఅనులోమవిపస్సనావసేన మగ్గవిజాయనత్థం గబ్భం గణ్హాపేత్వా. **అభిఞ్ఞాపక్ఖే**తి లోకియాభిఞ్ఞాపక్ఖే. లోకుత్తరాభిఞ్ఞా హి అవిజ్జణ్డకోసం పదాలితా. పోత్థకేసు పన కత్థచి "ఛాభిఞ్ఞాపక్ఖే"తి లిఖన్తి, సో అపాఠోతి వేదితబ్బో.

జేట్ఠో సేట్ఠోతి వుద్ధతమత్తా జేట్ఠో, సబ్బగుణేహి ఉత్తమత్తా పసత్థతమోతి సేట్ఠో.

ఇదాని "ఆరద్ధం ఖో పన మే, బ్రాహ్మణ, వీరియ"న్తిఆదికాయ దేసనాయ అనుసన్ధిం దస్సేన్తో ఆహ ''**ఏవం భగవా**''తిఆది. తత్థ **పుబ్బభాగతో పభుతీ**తి భావనాయ పుబ్బభాగియవీరియారమ్భాదితో పట్ఠాయ. **ముట్ఠస్సతినాతి** వినట్ఠస్సతినా, సతివిరహితేనాతి అత్థో. **సారద్ధకాయేనా**తి సదరథకాయేన. **బోధిమణ్డే**తి బోధిసఙ్ఖాతస్స ఞాణస్స మణ్డభావప్పత్తే ఠానే. బోధీతి హి పఞ్ఞా వుచ్చతి. సా ఏత్థ మణ్డా పసన్నా జాతాతి సో పదేసో "బోధిమణ్డో"తి పఞ్ఞాతో. **పగ్గహితన్తి** ఆరమ్భం సిథిలం అకత్వా దళ్హపరక్కమసఙ్ఖాతుస్సాహనభావేన గహితం. తేనాహ ''**అసిథిలప్పవత్తిత**''న్తి. **అసల్లీనన్తి** అసఙ్కుచితం కోసజ్జవసేన సఙ్కోచం అనాపన్నం. **ఉపట్ఠితాతి** ఓగాహనసఙ్ఖాతేన అపిలాపనభావేన ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠితా. తేనాహ ''**ఆరమ్మణాభిముఖీభావేనా**''తి. సమ్మోసస్స విద్ధంసనవసేన పవత్తియా న సమ్ముట్ఠాతి **అసమ్ముట్ఠా**. కిఞ్చాపి చిత్తప్పస్సద్ధివసేన చిత్తమేవ పస్సద్ధం, కాయప్పస్సద్ధివసేనేవ చ కాయో పస్సద్ధో హోతి , తథాపి యస్మా కాయప్పస్సద్ధి ఉప్పజ్జమానా చిత్తప్పస్సద్ధియా సహేవ ఉప్పజ్జతి, న వినా, తస్మా వుత్తం ''**కాయచిత్తప్పస్సద్ధివసేనా**''తి. కాయప్పస్సద్ధియా ఉభయేసమ్పి కాయానం పస్సమ్భనావహత్తా వుత్తం ''**రూపకాయోపి పస్సద్ధోయేవ హోతీ**''తి.

సో చ ఖోతి సో చ ఖో కాయో. **విగతదరథో**తి విగతకిలేసదరథో. నామకాయే హి విగతదరథే రూపకాయోపి వూపసన్తదరథపరిళాహో హోతి. **సమ్మా ఆహితన్తి** నానారమ్మణేసు విధావనసఙ్ఖాతం విక్ఖేపం విచ్ఛిన్దిత్వా ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే అవిక్ఖిత్తభావాపాదనేన సమ్మదేవ ఆహితం ఠపితం. తేనాహ ''**సుట్ఠు ఠపిత**''న్తిఆది. చిత్తస్స అనేకగ్గభావో విక్ఖేపవసేన చఞ్చలతా, సా సతి ఏకగ్గతాయ న హోతీతి ఆహ ''**ఏకగ్గం అచలం నిప్ఫన్దన**''న్తి. **ఏత్తావతా**తి "ఆరద్ధం ఖో పనా"తిఆదినా వీరియసతిపస్సద్ధిసమాధీనం కిచ్చసిద్ధిదస్సనేన. నను చ సద్ధాపఞ్ఞానమ్పి కిచ్చసిద్ధి ఝానస్స పుబ్బభాగప్పటిపదాయ ఇచ్ఛితబ్బాతి? సచ్చం, సా పన నానన్తరికభావేన అవుత్తసిద్ధాతి న గహితా. అసతి హి సద్ధాయ

వీరియారమ్భాదీనం అసమ్భవోయేవ, పఞ్ఞాపరిగ్గహే చ సేసం అసతి ఞాయారమ్భాదిభావో న సియా, తథా అసల్లీనాసమ్మోసతాదయో వీరియాదీనన్తి అసల్లీనతాదిగ్గహణేనేవేత్థ పఞ్ఞాకిచ్చసిద్ధి గహితాతి దట్ఠబ్బం. ఝానభావనాయం వా సమాధికిచ్చం అధికం ఇచ్ఛితబ్బన్తి దస్సేతుం సమాధిపరియోసానావ ఝానస్స పుబ్బభాగప్పటిపదా కథితాతి దట్ఠబ్బం.

అతీతభవే ఖన్ధా తప్పటిబద్ధాని నామగోత్తాని చ సబ్బం పుబ్బేనివాసంత్వేవ గహితన్తి ఆహ ‘‘**కిం విదితం కరోతి? పుబ్బేనివాస**’’న్తి. మోహో పటిచ్ఛాదకట్ఠేన తమో వియ తమోతి ఆహ ‘‘**స్వేవ మోహో**’’తి. **ఓభాసకరణట్ఠేనా**తి కాతబ్బతో కరణం. ఓభాసోవ కరణం **ఓభాసకరణం.** అత్తనో పచ్చయేహి ఓభాసభావేన నిబ్బత్తేతబ్బట్ఠేనాతి అత్థో. **సేసం పసంసావచన**న్తి పటిపక్ఖవిధమనపవత్తివిసేసానం బోధనతో వుత్తం. **అవిజ్జా విహతా**తి ఏతేన విజాననట్ఠేన విజ్జాతి అయమ్పి అత్థో దీపితోతి దట్ఠబ్బం. ‘‘**కస్మా? యస్మా విజ్జా ఉప్పన్నా**’’తి ఏతేన విజ్జాపటిపక్ఖా అవిజ్జా. పటిపక్ఖతా చస్సా పహాతబ్బభావేన విజ్జాయ చ పహాయకభావేనాతి దస్సేతి. **ఏస నయో ఇతరస్మిమ్పి పదద్వయే**తి ఇమినా ‘‘తమో విహతో వినట్ఠో. కస్మా? యస్మా ఆలోకో ఉప్పన్నో’’తి ఇమమత్థం అతిదిసతి. కిలేసానం ఆతాపనపరితాపనట్ఠేన వీరియం **ఆతాపో**తి ఆహ ‘‘**వీరియాతాపేన ఆతాపినో**’’తి, వీరియవతోతి అత్థో. **పేసితత్తస్సా**తి యథాధిప్పేతత్థసిద్ధిం పతి విస్సట్ఠచిత్తస్స. **యథా అప్పమత్తస్స ఆతాపినో పహితత్తస్స విహరతో**తి అఞ్ఞస్సపి కస్సచి మాదిసస్సాతి అధిప్పాయో. **పధానానుయోగస్సా**తి సమ్మప్పధానమనుయుత్తస్స.

పచ్చవేక్ఖణఞాణపరిగ్గహితన్తి న పఠమదుతియఞాణద్వయాధిగమం వియ కేవలన్తి అధిప్పాయో. **దస్సేన్తో**తి నిగమనవసేన దస్సేన్తో. సరూపతో హి పుబ్బే దస్సితమేవాతి.

తిక్ఖత్తుం జాతోతి ఇమినా పన ఇదం దస్సేతి – ‘‘అహం, బ్రాహ్మణ, పరమవిజ్జాయ జాతోయేవ పురేజాతస్స సహజాతస్స వా అభావతో సబ్బేసం వుద్ధో మహల్లకో, కిమఙ్గం పన తీహి విజ్జాహి తిక్ఖత్తుం జాతో’’తి. **పుబ్బేనివాసఞాణేన అతీతంసఞాణ**న్తి అతీతారమ్మణసభాగతాయ తబ్భావిభావతో చ పుబ్బేనివాసఞాణేన అతీతంసఞాణం పకాసేత్వాతి యోజేతబ్బం. తత్థ **అతీతంసఞాణ**న్తి అతీతక్ఖన్ధాయతనధాతుసఙ్ఖాతే అతీతే కోట్ఠాసే అప్పటిహతఞాణం. దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణత్తా యథాకమ్మూపగఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స చ దిబ్బచక్ఖువసేనేవ ఇజ్ఝనతో దిబ్బచక్ఖునో పరిభణ్డఞాణత్తా దిబ్బచక్ఖుమ్హియేవ చ ఠితస్స చేతోపరియఞాణసిద్ధితో వుత్తం ‘‘**దిబ్బచక్ఖునా పచ్చుప్పన్నానాగతంసఞాణ**’’న్తి. తత్థ **దిబ్బచక్ఖునా**తి సపరిభణ్డేన దిబ్బచక్ఖుఞాణేన. పచ్చుప్పన్నంసో చ అనాగతంసో చ పచ్చుప్పన్నానాగతంసం, తత్థ ఞాణం **పచ్చుప్పన్నానాగతంసఞాణం.** ఆసవక్ఖయఞాణాధిగమేనేవ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స వియ సేసాసాధారణఛఞాణదసబలఞాణఆవేణికబుద్ధధమ్మాదీనమ్పి అనఞ్ఞసాధారణానం బుద్ధగుణానం ఇజ్ఝనతో వుత్తం ‘‘**ఆసవక్ఖయేన సకలలోకియలోకుత్తరగుణ**’’న్తి. తేనాహ ‘‘**సబ్బేపి సబ్బఞ్ఞుగుణే పకాసేత్వా**’’తి.

పీతివిప్ఫారపరిపుణ్ణగత్తచిత్తోతి పీతిఫరణేన పరిపుణ్ణకాయచిత్తో. **అఞ్ఞాణ**న్తి అఞ్ఞాణస్సాతి అత్థో. ధి-సద్దయోగతో హి సామిఅత్థే ఏతం ఉపయోగవచనం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

వేరఞ్జసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సీహసుత్తవణ్ణనా

౧౨. దుతియే **సన్ధాగారం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౨; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౪.౨౪౩) నామ ఏకా మహాసాలావ. ఉయ్యోగకాలాదీసు హి రాజానో తత్థ ఠత్వా "ఏత్తకా పురతో గచ్ఛన్తు, ఏత్తకా పచ్ఛా"తిఆదినా తత్థ నిసీదిత్వా సన్థం కరోన్తి, మరియాదం బన్ధన్తి, తస్మా తం ఠానం "సన్ధాగార"న్తి వుచ్చతి. ఉయ్యోగట్ఠానతో చ ఆగన్త్వా యావ గేహే గోమయపరిభణ్డాదివసేన పటిజగ్గనం కరోన్తి, తావ ఏకం ద్వే దివసే తే రాజానో తత్థ సన్థమ్భన్తీతిపి **సన్ధాగారం**. తేసం రాజూనం సహ అత్థానుసాసనం అగారన్తిపి **సన్ధాగారం**. గణరాజానో హి తే, తస్మా ఉప్పన్నం కిచ్చం ఏకస్స వసేన న సిజ్ఝతి, సబ్బేసం ఛన్దో లద్ధుం వట్టతి, తస్మా సబ్బే తత్థ సన్నిపతిత్వా అనుసాసన్తి. తేన వుత్తం "**సహ అత్థానుసాసనం అగార**"న్తి. యస్మా వా తత్థ సన్నిపతిత్వా "ఇమస్మిం కాలే కసితుం వట్టతి, ఇమస్మిం కాలే వపితు"న్తిఆదినా నయేన ఘరావాసకిచ్చాని సమ్మన్తయన్తి, తస్మా ఛిద్దావఛిద్దం ఘరావాసం సన్థరన్తీతిపి **సన్ధాగారం**.

పుత్తదారధనాదిఉపకరణపరిచ్చాగో **పారమియో**. అత్తనో అఙ్గపరిచ్చాగో **ఉపపారమియో**. అత్తనోవ జీవితపరిచ్చాగో **పరమత్థపారమియో**. ఞాతీనం అత్థచరియా **ఞాతత్థచరియా**. లోకస్స అత్థచరియా **లోకత్థచరియా**. కమ్మస్సకతఞాణవసేన అనవజ్జకమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానపరిచయవసేన ఖన్ధాయతనాదిపరిచయవసేన లక్ఖణత్తయతీరణవసేన చ ఞాణచారో **బుద్ధచరియా**. అఙ్గనయనధనరజ్జపుత్తదారపరిజ్జాగవసేన **పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజన్తేన**. సతిపి మహాపరిచ్చాగానం దానపారమిభావే పరిచ్చాగవిసేసభావదస్సనత్థఞ్చేవ సుదుక్కరభావదస్సనత్థఞ్చ పఞ్చమహాపరిచ్చాగానం విసుం గహణం, తతోయేవ చ అఙ్గపరిచ్చాగతో విసుం నయనపరిచ్చాగగ్గహణం. పరిచ్చాగభావసామఞ్ఞేపి ధనరజ్జపరిచ్చాగతో పుత్తదారపరిచ్చాగగ్గహణఞ్చ విసుం కతం. పబ్బజ్జావ సఙ్ఖేపో.

సత్తసు అనుపస్సనాసూతి అనిచ్చానుపస్సనా, దుక్ఖానుపస్సనా, అనత్తానుపస్సనా, నిబ్బిదానుపస్సనా, విరాగానుపస్సనా, నిరోధానుపస్సనా, పటినిస్సగ్గానుపస్సనాతి ఇమాసు సత్తసు అనుపస్సనాసు.

అనువిచ్చకారన్తి అవేచ్చకరణం. ద్వీహి కారణేహి అనియ్యానికసాసనే ఠితా అత్తనో సావకత్తం ఉపగతే పగ్గణ్హన్తి, తాని దస్సేతుం "**కస్మా**"తిఆది వుత్తం.

అనుపుబ్బిం కథన్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౭౫-౭౬) అనుపుబ్బం కథేతబ్బకథం. కా పన సాతి? దానాదికథా. తత్థ **దానకథా** తావ పచురజనేసుపి పవత్తియా సబ్బసత్తసాధారణత్తా సుకరత్తా సీలే పతిట్ఠానస్స ఉపాయభావతో చ ఆదితో కథితా. పరిచ్చాగసీలో హి పుగ్గలో పరిగ్గహవత్థూసు నిస్సఙ్గభావతో సుఖేనేవ సీలాని సమాదియతి, తత్థ చ సుప్పతిట్ఠితో హోతి. సీలేన దాయకప్పటిగ్గాహకవిసుద్ధితో పరానుగ్గహం వత్వా పరపీళానివత్తివచనతో కిరియాధమ్మం వత్వా అకిరియాధమ్మవచనతో, భోగసమ్పత్తిహేతుం వత్వా భవసమ్పత్తిహేతువచనతో చ దానకథానన్తరం **సీలకథా** కథితా. "తఞ్చ సీలం వట్టనిస్సితం, అయం భవసమ్పత్తి తస్స ఫల"న్తి దస్సనత్థం. "ఇమేహి చ దానసీలమయేహి పణీతపణీతతరాదిభేదభిన్నేహి పుఞ్ఞకిరియవత్థూహి ఏతా చాతుమహారాజికాదీసు పణీతపణీతతరాదిభేదభిన్నా అపరిమేయ్యా దిబ్బభోగసమ్పత్తియో లద్ధబ్బా"తి దస్సనత్థం తదనన్తరం **సగ్గకథా**. "స్వాయం సగ్గో రాగాదీహి ఉపక్కిలిట్ఠో, సబ్బథానుపక్కిలిట్ఠో అరియమగ్గో"తి దస్సనత్థం సగ్గానన్తరం **మగ్గో**, మగ్గఞ్చ కథేన్తేన తదధిగమూపాయసన్దస్సనత్థం సగ్గపరియాపన్నాపి పగేవ ఇతరే సబ్బేపి కామా నామ బహ్వాదీనవా అనిచ్చా అద్ధువా విపరిణామధమ్మాతి **కామానం ఆదీనవో**. "హీనా గమ్మా పోథుజ్జనికా అనరియా అనత్థసంహితా"తి తేసం **ఓకారో** లామకభావో. సబ్బేపి భవా కిలేసానం

వత్థుభూతాతి తత్థ **సంకిలేసో**. సబ్బసో సంకిలేసవిప్పముత్తం నిబ్బానన్తి **నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసో** చ కథేతబ్బోతి అయమత్థో **మగ్గన్తీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దేన ఆది-అత్థేన దీపితోతి వేదితబ్బం.

సుఖానం నిదానన్తి దిట్ఠధమ్మికానం సమ్పరాయికానం నిబ్బానుపసంహితానఞ్చాతి సబ్బేసమ్పి సుఖానం కారణం. యఞ్హి కిఞ్చి లోకే భోగసుఖం నామ, తం సబ్బం దానాధీనన్తి పాకటోయమత్థో. యం పన ఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానప్పటిసంయుత్తం సుఖం, తస్సాపి దానం ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతియేవ . **సమ్పత్తీనం మూలన్**తి యా ఇమా లోకే పదేసరజ్జసిరిస్సరియసత్తరతనసముజ్జలచక్కవత్తిసమ్పదాతి ఏవంపభేదా మానుసికా సమ్పత్తియో, యా చ చాతుమహారాజికాదిగతా దిబ్బసమ్పత్తియో, యా వా పనఞ్ఞాపి సమ్పత్తియో , తాసం సబ్బాసం ఇదం మూలకారణం. **భోగానన్**తి భుఞ్జితబ్బట్ఠేన "భోగో"తి లద్ధనామానం పియమనాపియరూపాదీనం తన్నిస్సయానం వా ఉపభోగసుఖానం పతిట్ఠా నిచ్చలాధిట్ఠానతాయ. **విసమగతస్సా**తి బ్యసనప్పత్తస్స. **తాణన్**తి రక్ఖా, తతో పరిపాలనతో. **లేణన్**తి బ్యసనేహి పరిపాతియమానస్స ఓలీయనప్పదేసో. **గతీ**తి గన్తబ్బట్ఠానం. **పరాయణన్**తి పటిసరణం. **అవస్సయో**తి వినిపతితుం అదేన్తో నిస్సయో. **ఆరమ్మణన్**తి ఓలుబ్భారమ్మణం.

రతనమయసీహాసనసదిసన్తి సబ్బరతనమయసత్తఙ్గమహాసీహాసనసదిసం. ఏవం హిస్స మహగ్ఘం హుత్వా సబ్బసో వినిపతితుం అప్పదానట్ఠో దీపితో హోతి. **మహాపథవీసదిసం** గతగతట్ఠానే పతిట్ఠానస్స లభాపనతో. యథా దుబ్బలస్స పురిసస్స ఆలమ్బనరజ్జు ఉట్ఠిట్ఠతో తిట్ఠతో చ ఉపత్థమ్భో, ఏవం దానం సత్తానం సమ్పత్తిభవే ఉపపత్తియా ఠితియా చ పచ్చయోతి ఆహ **''ఆలమ్బనట్ఠేన ఆలమ్బనరజ్జుసదిస''**న్తి. **దుక్ఖనిత్థరణట్ఠేనా**తి దుగ్గతిదుక్ఖట్ఠాననిత్థరణట్ఠేన. **సమస్సాసనట్ఠేనా**తి లోభమచ్ఛరియాదిపటిసత్తుపద్దవతో సమస్సాసనట్ఠేన. **భయపరిత్తాణట్ఠేనా**తి దాలిద్దియభయతో పరిపాలనట్ఠేన. **మచ్ఛేరమలాదీహీ**తి మచ్ఛేరలోభదోసమదఇస్సామిచ్ఛాదిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిచిత్తమలేహి. **అనుపలిత్తట్ఠేనా**తి అనుపక్కిలిట్ఠతాయ. **తేసన్**తి మచ్ఛేరమలాదీనం. తేసం ఏవ **దురాసదట్ఠేన. అసన్తాసనట్ఠేనా**తి సన్తాసహేతుఅభావేన. యో హి దాయకో దానపతి, సో సమ్పతిపి న కుతోచి సన్తసతి, పగేవ ఆయతిం. **బలవన్తట్ఠేనా**తి మహాబలవతాయ. దాయకో హి దానపతి సమ్పతి పక్ఖబలేన బలవా హోతి, ఆయతిం పన కాయబలాదీహిపి. **అభిమఙ్గలసమ్మతట్ఠేనా**తి "వడ్ఢికారణ"న్తి అభిసమ్మతభావేన. విపత్తిభవతో సమ్పత్తిభవూపనయనం **ఖేమన్తభూమిసమ్పాపనం.**

ఇదాని మహాబోధిచరియభావేనపి దానగుణం దస్సేతుం **''దానం నామేత''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అత్తానం నియ్యాతేన్తేనా**తి ఏతేన "దానఫలం సమ్మదేవ పస్సన్తా మహాపురిసా అత్తనో జీవితమ్పి పరిచ్చజన్తి, తస్మా కో నామ విఞ్ఞుజాతికో బాహిరే వత్థుస్మిం పగేవ సఙ్గం కరేయ్యా"తి ఓవాదం దేతి. ఇదాని యా లోకియా లోకుత్తరా చ ఉక్కంసగతా సమ్పత్తియో, తా సబ్బా దానతోయేవ పవత్తన్తీతి దస్సేన్తో **''దానఞ్హీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ సక్కమారబ్రహ్మసమ్పత్తియో అత్తహితాయ ఏవ, చక్కవత్తిసమ్పత్తి పన అత్తహితాయ పరహితాయ చాతి దస్సేతుం సా తాసం పరతో చక్కవత్తిసమ్పత్తి వుత్తా. ఏతా లోకియా, ఇమా పన లోకుత్తరాతి దస్సేతుం **''సావకపారమిఞాణ''**న్తిఆది వుత్తం. తాసుపి ఉక్కట్ఠుక్కట్ఠతరుక్కట్ఠతమతం దస్సేతుం కమేన ఞాణత్తయం వుత్తం. తేసం పన దానస్స పచ్చయభావో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. ఏతేనేవ తస్స బ్రహ్మసమ్పత్తియాపి పచ్చయభావో దీపితోతి వేదితబ్బో.

దానఞ్చ నామ దక్ఖిణేయ్యేసు హితజ్ఝాసయేన పూజనజ్ఝాసయేన వా అత్తనో సన్తకస్స పరేసం పరిచ్చజనం, తస్మా దాయకో పురిసపుగ్గలో పరే హన్తి, పరేసం వా సన్తకం హరతీతి అట్ఠానమేతన్తి ఆహ **''దానం దేన్తో సీలం సమాదాతుం**

సక్కోతీ''తి. **సీలాలఙ్కారసదిసో అలఙ్కారో నత్థి** సోభావిసేసావహత్తా సీలస్స. **సీలపుప్ఫసదిసం పుప్ఫం నత్థీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సీలగన్ధసదిసో గన్ధో నత్థీ**తి ఏత్థ "చన్దనం తగరం వాపీ"తిఆదికా (ధ॰ ప॰ ౫౫) గాథా – "గన్ధో ఇసీనం చిరదిక్ఖితానం, కాయా చుతో గచ్ఛతి మాలుతేనా"తిఆదికా (జా॰ ౨.౧౭.౫౫) జాతకగాథాయో చ ఆహరిత్వా వత్తబ్బా. సీలఞ్హి సత్తానం ఆభరణఞ్చేవ అలఙ్కారో చ గన్ధవిలేపనఞ్చ పరస్స దస్సనీయభావావహఞ్చ. తేనాహ "**సీలాలఙ్కారేన హీ**''తిఆది.

అయం సగ్గో లబ్భతీతి ఇదం మజ్ఝిమేహి ఆరద్ధం సీలం సన్ధాయాహ. తేనేవాహ సక్కో దేవరాజా –

"హీనేన బ్రహ్మచరియేన, ఖత్తియే ఉపపజ్జతి;

మజ్ఝిమేన చ దేవత్తం, ఉత్తమేన విసుజ్ఝతీ"తి. (జా॰ ౧.౮.౭౫);

ఇట్ఠోతి సుఖో. **కన్తో**తి కమనీయో. **మనాపో**తి మనవడ్ఢనకో. తం పన తస్స ఇట్ఠాదిభావం దస్సేతుం "**నిచ్చమేత్థ కీళా**''తిఆది వుత్తం.

దోసోతి అనిచ్చతాదినా అప్పస్సాదాదినా చ దూసితభావో, యతో తే విఞ్ఞూనం చిత్తం నారాధేన్తి. అథ వా ఆదీనం వాతి పవత్తతీతి **ఆదీనవో,** పరమకపణతా. తథా చ కామా యథాతథం పచ్చవేక్ఖన్తానం పచ్చుపతిట్ఠన్తి. **లామకభావో**తి అసేట్ఠేహి సేవితబ్బో, సేట్ఠేహి న సేవితబ్బో నిహీనభావో. **సంకిలిస్సనన్తి** విబాధకతా ఉపతాపకతా చ.

నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసన్తి ఏత్థ "యత్తకా కామేసు ఆదీనవా, తప్పటిపక్ఖతో తత్తకా నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసా. అపిచ నేక్ఖమ్మం నామేతం అసమ్బాధం అసంకిలిట్ఠం, నిక్ఖన్తం కామేహి, నిక్ఖన్తం కామసఞ్ఞాయ, నిక్ఖన్తం కామవితక్కేహి, నిక్ఖన్తం కామపరిళాహేహి, నిక్ఖన్తం బ్యాపాదసఞ్ఞాయా"తిఆదినా నయేన నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసే పకాసేసి. పబ్బజ్జాయం ఝానాదీసు చ గుణే విభావేసి వణ్ణేసి. **కల్లచిత్తన్తి** కమ్మనియచిత్తం హేట్ఠా పవత్తితదేసనాయ అస్సద్ధియాదీనం చిత్తదోసానం విగతత్తా ఉపరి దేసనాయ భాజనభావూపగమేన కమ్మక్ఖమచిత్తం. అట్ఠకథాయం పన యస్మా అస్సద్ధియాదయో చిత్తస్స రోగభూతా, తదా తే విగతా, తస్మా ఆహ "**అరోగచిత్త**''న్తి. దిట్ఠిమానాదికిలేసవిగమేన **ముదుచిత్తం**. కామచ్ఛన్దాదివిగమేన **వినీవరణచిత్తం**. సమ్మాపటిపత్తియం ఉళారపీతిపామోజ్జయోగేన **ఉదగ్గచిత్తం**. తత్థ సద్ధాసమ్పత్తియా **పసన్నచిత్తం**. యదా భగవా అఞ్ఞాసీతి సమ్బన్ధో. అథ వా **కల్లచిత్తన్తి** కామచ్ఛన్దవిగమేన అరోగచిత్తం. **ముదుచిత్తన్తి** బ్యాపాదవిగమేన మేత్తావసేన అకఠినచిత్తం. **వినీవరణచిత్తన్తి** ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చవిగమేన అవిక్ఖేపతో తేన అపిహితచిత్తం. **ఉదగ్గచిత్తన్తి** థినమిద్ధవిగమేన సమ్పగ్గహితవసేన అలీనచిత్తం. **పసన్నచిత్తన్తి** విచికిచ్ఛావిగమేన సమ్మాపటిపత్తియం అధిముత్తచిత్తన్తి ఏవమేత్థ సేసపదానం అత్థో వేదితబ్బో.

సేయ్యథాపీతిఆదినా ఉపమావసేన సీహస్స కిలేసప్పహానం అరియమగ్గుప్పాదనఞ్చ దస్సేతి. **అపగతకాళకన్తి** విగతకాళకం. **సమ్మదేవా**తి సుట్ఠుదేవ. **రజనన్తి** నీలపీతలోహితాదిరఙ్గజాతం. **పటిగ్గణ్హేయ్యా**తి గణ్హేయ్య, పభస్సరం భవేయ్య. **తస్మింయేవ ఆసనే**తి తస్సంయేవ నిసజ్జాయం. ఏతేనస్స లహువిపస్సకతా తిక్ఖపఞ్ఞతా సుఖప్పటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞతా చ దస్సితా హోతి. **విరజన్తి** అపాయగమనీయరాగరజాదీనం విగమేన విరజం. అనవసేసదిట్ఠివిచికిచ్ఛామలాపగమేన **వీతమలం**. పఠమమగ్గవజ్ఝకిలేసరజాభావేన వా **విరజం**. పఞ్చవిధదుస్సీల్యమలవిగమేన **వీతమలం. తస్స ఉప్పత్తిఆకారదస్సనత్థన్తి** కస్మా వుత్తం? నను మగ్గఞాణం అసఙ్ఖతధమ్మారమ్మణన్తి చోదనం సన్ధాయాహ "**తఞ్హీ**''తిఆది. తత్థ **పటివిజ్ఝన్తన్తి** అసమ్మోహప్పటివేధవసేన పటివిజ్ఝన్తం. తేనాహ "**కిచ్చవసేనా**''తి. తత్రిదం ఉపమాసంసన్దనం – వత్థం వియ

చిత్తం, వత్థస్స ఆగన్తుకమలేహి కిలిట్ఠభావో వియ చిత్తస్స రాగాదిమలేహి సంకిలిట్ఠభావో, ధోవనసిలాతలం వియ అనుపుబ్బికథా, ఉదకం వియ సద్ధా, ఉదకేన తేమేత్వా ఊసగోమయఛారికఖారేహి కాళకే సమ్మద్దిత్వా వత్థస్స ధోవనప్పయోగో వియ సద్ధాసినేహేన తేమేత్వా తేమేత్వా సతిసమాధిపఞ్ఞాహి దోసే సిథిలే కత్వా సుతాదివిధినా చిత్తస్స సోధనే వీరియారమ్భో. తేన పయోగేన వత్థే కాళకాపగమో వియ వీరియారమ్భేన కిలేసవిక్ఖమ్భనం, రఙ్గజాతం వియ అరియమగ్గో, తేన సుద్ధవత్థస్స పభస్సరభావో వియ విక్ఖమ్భితకిలేసస్స చిత్తస్స మగ్గేన పరియోదపనన్తి.

“దిట్ఠధమ్మో”తి వత్వా దస్సనం నామ ఞాణదస్సనతో అఞ్ఞమ్పి అత్థీతి తన్నివత్తనత్థం **“పత్తధమ్మో”**తి వుత్తం. పత్తి నామ ఞాణసమ్పత్తితో అఞ్ఞాపి విజ్జతీతి తతో విసేసనత్థం **“విదితధమ్మో”**తి వుత్తం. సా పనేసా విదితధమ్మతా ధమ్మేసు ఏకదేసేనపి హోతీతి నిప్పదేసతో విదితభావం దస్సేతుం. **“పరియోగాళ్హధమ్మో”**తి వుత్తం. తేనస్స సచ్చాభిసమ్బోధంయేవ దీపేతి. మగ్గఞాణఞ్హి ఏకాభిసమయవసేన పరిఞ్ఞాదికిచ్చం సాధేన్తం నిప్పదేసేన చతుసచ్చధమ్మం సమన్తతో ఓగాళ్హం నామ హోతి. తేనాహ **“దిట్ఠో అరియసచ్చధమ్మో ఏతేనాతి దిట్ఠధమ్మో”**తి. **తిణ్ణా విచికిచ్ఛాతి** సప్పటిభయకన్తారసదిసా సోళసవత్థుకా అట్ఠవత్థుకా చ తిణ్ణా నిత్తిణ్ణా విచికిచ్ఛా. **విగతా కథంకథాతి** పవత్తిఆదీసు “ఏవం ను ఖో, న ను ఖో”తి ఏవం పవత్తికా విగతా సముచ్ఛిన్నా కథంకథా. సారజ్జకరానం పాపధమ్మానం పహీనత్తా తప్పటిపక్ఖేసు సీలాదిగుణేసు పతిట్ఠితత్తా **వేసారజ్జం** విసారదభావం వేయ్యత్తియం **పత్తో**. అత్తనా ఏవ పచ్చక్ఖతో దిట్ఠత్తా న పరం పచ్చేతి, న చస్స పరో పచ్చేతబ్బో అత్థీతి **అపరప్పచ్చయో**.

ఉద్దిసిత్వా కతన్తి అత్తానం ఉద్దిసిత్వా మారణవసేన కతం నిబ్బత్తితం మంసం. **పటిచ్చకమ్మ**న్తి ఏత్థ కమ్మ-సద్దో కమ్మసాధనో అతీతకాలికో చాతి ఆహ **“అత్తానం పటిచ్చకత”**న్తి. **నిమిత్తకమ్మస్సేతం అధివచనం** “పటిచ్చ కమ్మం ఫుసతీ”తిఆదీసు (జా॰ ౧.౪.౭౫) వియ. **నిమిత్తకమ్మస్సాతి** నిమిత్తభావేన లద్ధబ్బకమ్మస్స. కరణవసేన పటిచ్చకమ్మం ఏత్థ అత్థీతి మంసం **పటిచ్చకమ్మం** యథా బుద్ధి బుద్ధం. తం ఏతస్స అత్థీతి బుద్ధో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సీహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. అస్సాజానీయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩-౧౪. తతియే **సాఠేయ్యానీ**తి సఠత్తాని. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. తాని పనస్స సాఠేయ్యాదీని కాయచిత్తుజుకతాపటిపక్ఖభూతా లోభసహగతచిత్తుప్పాదస్స పవత్తిఆకారవిసేసా. తత్థ యస్స కిస్మిఞ్చిదేవ ఠానే ఠాతుకామస్స సతో యం ఠానం మనుస్సానం సప్పటిభయం, పురతో గన్త్వా తథేవ సప్పటిభయట్ఠానేవ ఠస్సామీతి న హోతి, వఞ్చనాధిప్పాయభావతో ఠాతుకామట్ఠానేయేవ నిఖాతత్థమ్భో వియ చత్తారో పాదే నిచ్చాలేత్వా తిట్ఠతి, అయం **సఠో** నామ, ఇమస్స సాఠేయ్యస్స పాకటకరణం. తథా యస్స కిస్మిఞ్చిదేవ ఠానే నివత్తిత్వా ఖన్ధగతం పాతేతుకామస్స సతో యం ఠానం మనుస్సానం సప్పటిభయం, పురతో గన్త్వా తథేవ పాతేస్సామీతి న హోతి, పాతేతుకామట్ఠానేయేవ నివత్తిత్వా పాతేతి, అయం **కూటో** నామ. యస్స కాలేన వామతో, కాలేన దక్ఖిణతో, కాలేన ఉజుమగ్గేనేవ చ గన్తుకామస్స సతో యం ఠానం మనుస్సానం సప్పటిభయం, పురతో గన్త్వా తథేవ ఏవం కరిస్సామీతి న హోతి, యదిచ్ఛకం గన్తుకామట్ఠానేయేవ కాలేన వామతో, కాలేన దక్ఖిణతో, కాలేన ఉజుమగ్గం గచ్ఛతి, తథా లేణ్డం వా పస్సావం వా విస్సజ్జేతుకామస్స ఇదం ఠానం సుసమ్మట్ఠం ఆకిణ్ణమనుస్సం రమణీయం. ఇమస్మిం ఠానే ఏవరూపం కాతుం న యుత్తం, పురతో గన్త్వా పటిచ్ఛన్నట్ఠానే

కరిస్సామీతి న హోతి, తత్థేవ కరోతి, అయం **జిమ్హో** నామ. యస్స పన కిస్మిఞ్చి ఠానే మగ్గా ఉక్కమ్మ నివత్తిత్వా పటిమగ్గం ఆరోహితుకామస్స సతో యం ఠానం మనుస్సానం సప్పటిభయం, పురతో గన్త్వా తత్థేవ ఏవం కరిస్సామీతి న హోతి, పటిమగ్గం ఆరోహితుకామట్ఠానేయేవ మగ్గా ఉక్కమ్మ నివత్తిత్వా పటిమగ్గం ఆరోహతి, అయం **వఙ్కో** నామ. ఇతి ఇమం చతుబ్బిధమ్పి కిరియం సన్ధాయేతం వుత్తం **''యాని ఖో పనస్స ఠాని సాఠేయ్యాని...పే.... ఆవికత్తా హోతీ''**తి. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

అస్సాజానీయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౮. మలసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫-౧౮. పఞ్చమే (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౪౧) యా కాచి పరియత్తి వా సిప్పం వా యస్మా అసజ్ఝాయన్తస్స అననుయుఞ్జన్తస్స వినస్సతి, నిరన్తరం వా న ఉపట్ఠాతి, తస్మా **''అసజ్ఝాయమలా మన్తా''**తి వుత్తం. యస్మా పన ఘరావాసం వసన్తస్స ఉట్ఠాయుట్ఠాయ జిణ్ణప్పటిసఙ్ఖరణాదీని అకరోన్తస్స ఘరం నామ వినస్సతి, తస్మా **''అనుట్ఠానమలా ఘరా''**తి వుత్తం. యస్మా గిహిస్స వా పబ్బజితస్స వా కోసజ్జవసేన సరీరప్పజగ్గనం వా పరిక్ఖారప్పటిజగ్గనం వా అకరోన్తస్స కాయో దుబ్బణ్ణో హోతి, తస్మా **''మలం వణ్ణస్స కోసజ్జ''**న్తి వుత్తం. యస్మా పన గావో రక్ఖన్తస్స పమాదవసేన నిద్దాయన్తస్స వా కీళన్తస్స వా తా గావో అతిత్థపక్ఖన్దనాదీహి వా వాళమిగచోరాదిఉపద్దవేన వా పరేసం సాలిక్ఖేత్తాదీని ఓతరిత్వా ఖాదనవసేన వా వినాసమాపజ్జన్తి, సయమ్పి దణ్డం వా పరిభాసం వా పాపుణాతి, పబ్బజితం వా పన ఛద్వారాదీని అరక్ఖన్తం పమాదవసేన కిలేసా ఓతరిత్వా సాసనా చావేన్తి, తస్మా **''పమాదో రక్ఖతో మల''**న్తి వుత్తం. సో హిస్స వినాసావహన మలట్ఠానియత్తా **మలం.**

దుచ్చరితన్తి అతిచారో. అతిచారినిఞ్హి ఇత్థిం సామికోపి గేహా నీహరతి, మాతాపితూనం సన్తికం గతమ్పి "త్వం కులస్స అఙ్గారభూతా, అక్ఖీహిపి న దట్ఠబ్బా"తి తం మాతాపితరోపి నీహరన్తి, సా అనాథా విచరన్తీ మహాదుక్ఖం పాపుణాతి. తేనస్సా దుచ్చరితం **''మల''**న్తి వుత్తం. **దదతో**తి దాయకస్స. యస్స హి ఖేత్తకసనకాలే "ఇమస్మిం ఖేత్తే సమ్పన్నే సలాకభత్తాదీని దస్సామీ"తి చిన్తేత్వాపి నిప్ఫన్నే సస్సే మచ్ఛేరం ఉప్పజ్జిత్వా చాగచిత్తం నివారేతి, సో మచ్ఛేరవసేన చాగచిత్తే అవిరుహన్తే మనుస్ససమ్పత్తి, దిబ్బసమ్పత్తి, నిబ్బానసమ్పత్తీతి తిస్సో సమ్పత్తియో న లభతి. తేన వుత్తం **''మచ్ఛేరం దదతో మల''**న్తి. అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఏసేవ నయో. **పాపకా ధమ్మా**తి అకుసలా ధమ్మా. తే పన ఇధలోకే పరలోకే చ మలమేవ. **తతో**తి హేట్ఠా వుత్తమలతో. **మలతర**న్తి అతిరేకమలం. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

మలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పహారాదసుత్తవణ్ణనా

౧౯. నవమే (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౪౫; సారత్థ॰ టీ॰ చూళవగ్గ ౩.౩౮౪) **అసురా**తి దేవా వియ న సురన్తి న కీళన్తి న విరోచన్తీతి అసురా. సురా నామ దేవా, తేసం పటిపక్ఖాతి వా **అసురా,** వేపచిత్తిపహారాదాదయో . తేసం భవనం సినేరుస్స హేట్ఠాభాగే. తే తత్థ పవిసన్తా నిక్ఖమన్తా సినేరుపాదే మణ్డపాదీని నిమ్మినిత్వా కీళన్తా అభిరమన్తి. సా తత్థ తేసం అభిరతి. ఇమే గుణే దిస్వాతి ఆహ **''యే దిస్వా దిస్వా అసురా మహాసముద్దే అభిరమన్తీ''**తి.

యస్మా లోకియా జమ్బుదీపో, హిమవా తత్థ పతిట్ఠితసముద్దదహపబ్బతా తప్పభవా నదియోతి ఏతేసు యం యం న మనుస్సగోచరం, తత్థ సయం సమ్మూళ్హా అఞ్ఞేపి సమ్మోహయన్తి, తస్మా తత్థ సమ్మోహవిధమనత్థం ''**అయం తావ జమ్బుదీపో**''తిఆది ఆరద్ధం. దససహస్సయోజనపరిమాణో ఆయామతో విత్థారతో చాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది. **ఉదకేన అజ్ఝోత్థటో** తదుపభోగిసత్తానం పుఞ్ఞక్ఖయేన. సున్దరదస్సనం కూటన్తి **సుదస్సనకూటం,** యం లోకే ''**హేమకూట**''న్తి వుచ్చతి. **మూలగన్ధో** కాలానుసారియాది. **సారగన్ధో** చన్దనాది. **ఫేగ్గుగన్ధో** సలలాది. **తచగన్ధో** లవఙ్గాది. **పపటికాగన్ధో** కపిత్థాది. **రసగన్ధో** సజ్జులసాది. **పత్తగన్ధో** తమాలహిరివేరాది. **పుప్ఫగన్ధో** నాగకుసుమాది. **ఫలగన్ధో** జాతిఫలాది. **గన్ధగన్ధో** సబ్బేసం గన్ధానం గన్ధో. "సబ్బాని పుథులతో పఞ్ఞాస యోజనాని, ఆయామతో పన ఉబ్బేధతో వియ ద్వియోజనసతానేవా"తి వదన్తి.

మనోహరసిలాతలానీతి రతనమయత్తా మనుఞ్ఞసోపానసిలాతలాని. **సుపటియత్తానీ**తి తదుపభోగిసత్తానం సాధారణకమ్మునావ సుట్ఠు పటియత్తాని సుసణ్ఠితాని హోన్తి. మచ్ఛకచ్ఛపాదీని ఉదకం మలం కరోన్తి, తదభావతో **ఫలికసదిసనిమ్మలోదకాని**. తిరియతో దీఘం ఉగ్గతకూటన్తి ''**తిరచ్ఛానపబ్బత**''న్తి ఆహ. **పురిమాని నామగోత్తానీ**తి ఏత్థ నదీ నిన్నగాతిఆదికం గోత్తం, గఙ్గా యమునాతిఆదికం నామం.

సవమానాతి సన్దమానా. **పూరత్త**న్తి పుణ్ణభావో. **మసారగల్లం** "చిత్తఫలిక"న్తిపి వదన్తి. **మహతం భూతాన**న్తి మహన్తానం సత్తానం. **తిమీ తిమిఙ్గలా తిమితిమిఙ్గలా**తి తిస్సో మచ్ఛజాతియో. తిమిం గిలనసమత్థా తిమిఙ్గలా. తిమిఞ్చ తిమిఙ్గలఞ్చ గిలనసమత్థా తిమితిమిఙ్గలాతి వదన్తి.

మమ సావకాతి సోతాపన్నాదికే అరియపుగ్గలే సన్ధాయ వదతి. **న సంవసతీ**తి ఉపోసథకమ్మాదివసేన సంవాసం న కరోతి. **ఉక్ఖిపతీ**తి అపనేతి. **విముత్తిరసో**తి కిలేసేహి విముచ్చనరసో. సబ్బా హి సాసనసమ్పత్తి యావదేవ అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తస్స విముత్తిఅత్థా.

రతనానీతి రతిజననట్ఠేన రతనాని. సతిపట్ఠానాదయో హి భావియమానా పుబ్బభాగేపి అనప్పకం పీతిపామోజ్జం నిబ్బత్తేన్తి, పగేవ అపరభాగే. వుత్తఞ్హేతం –

> "యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
>
> లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౭౪) –

లోకియరతననిబ్బత్తం పన పీతిపామోజ్జం న తస్స కలభాగమ్పి అగ్ఘతి. అపిచ –

> "చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;
>
> అనోమసత్తపరిభోగం, రతనన్తి పవుచ్చతి". (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౨౨౩; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౬.౩; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౨౬; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౫౦);

యది చ చిత్తీకతాదిభావేన రతనం నామ హోతి, సతిపట్ఠానాదీనంయేవ భూతతో రతనభావో. బోధిపక్ఖియధమ్మానఞ్హి సో ఆనుభావో, యం సావకా సావకపారమిఞాణం, పచ్చేకబుద్ధా పచ్చేకబోధిఞాణం, సమ్మాసమ్బుద్ధా సమ్మాసమ్బోధిం

అధిగచ్ఛన్తి ఆసన్నకారణత్తా. ఆసన్నకారణఞ్హి దానాదిఉపనిస్సయోతి ఏవం రతిజననట్ఠేన చిత్తీకతాదిఅత్థేన చ రతనభావో బోధిపక్ఖియధమ్మానం సాతిసయో. తేన వుత్తం ''**తత్రిమాని రతనాని, సేయ్యథిదం. చత్తారో సతిపట్ఠానా**''తిఆది.

తత్థ ఆరమ్మణే ఓక్కన్తిత్వా ఉపట్ఠానట్ఠేన ఉపట్ఠానం, సతియేవ ఉపట్ఠానన్తి **సతిపట్ఠానం**. ఆరమ్మణస్స పన కాయాదివసేన చతుబ్బిధత్తా వుత్తం ''**చత్తారో సతిపట్ఠానా**''తి. తథా హి కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు సుభసుఖనిచ్చఅత్తసఞ్ఞానం పహానతో అసుభదుక్ఖానిచ్చానత్తభావగ్గహణతో చ నేసం కాయానుపస్సనాదిభావో విభత్తో.

సమ్మా పదహన్తి ఏతేన, సయం వా సమ్మా పదహతి, పసత్థం సున్దరం వా పదహన్తీతి **సమ్మప్పధానం,** పుగ్గలస్స వా సమ్మదేవ పధానభావకరణతో **సమ్మప్పధానం** వీరియస్సేతం అధివచనం. తయిదం అనుప్పన్నుప్పన్నానం అకుసలానం అనుప్పాదనప్పహానవసేన అనుప్పన్నుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదనట్ఠాపనవసేన చ చతుకిచ్చసాధకత్తా వుత్తం ''**చత్తారో సమ్మప్పధానా**''తి.

ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా తాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇద్ధి. ఇతి పఠమేన అత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదోతి **ఇద్ధిపాదో,** ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేన అత్థేన ఇద్ధియా పాదో పతిట్ఠా అధిగముపాయోతి **ఇద్ధిపాదో**. తేన హి ఉపరూపరివిసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి. స్వాయం ఇద్ధిపాదో యస్మా ఛన్దాదికే చత్తారో అధిపతిధమ్మే ధురే జేట్ఠకే కత్వా నిబ్బత్తీయతి, తస్మా వుత్తం ''**చత్తారో ఇద్ధిపాదా**''తి.

పఞ్చిన్ద్రియానీతి సద్ధాదీని పఞ్చ ఇన్ద్రియాని. తత్థ అస్సద్ధియం అభిభవిత్వా అధిమోక్ఖలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సద్ధిన్ద్రియం**. కోసజ్జం అభిభవిత్వా పగ్గహలక్ఖణే, పమాదం అభిభవిత్వా ఉపట్ఠానలక్ఖణే, విక్ఖేపం అభిభవిత్వా అవిక్ఖేపలక్ఖణే, అఞ్ఞాణం అభిభవిత్వా దస్సనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **పఞ్ఞిన్ద్రియం.**

తానియేవ అస్సద్ధియాదీహి అనభిభవనీయతో అకమ్పియట్ఠేన సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావేన చ **బలాని** వేదితబ్బాని.

సత్త బోజ్ఝఙ్గాతి బోధియా, బోధిస్స వా అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గా**. యా హి ఏసా ధమ్మసామగ్గీ యాయ లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగఉచ్ఛేదసస్సతాభినివేసాదీనం అనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతాయ సతిధమ్మవిచయవీరియపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతాయ ధమ్మసామగ్గియా అరియసావకో బుజ్ఝతి, కిలేసనిద్దాయ వుట్ఠహతి, చత్తారి అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతీతి ''**బోధీ**''తి వుచ్చతి. తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా అఙ్గాతిపి **బోజ్ఝఙ్గా** ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదయో వియ. యోపేస వుత్తప్పకారాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా అరియసావకో ''**బోధీ**''తి వుచ్చతి. తస్స బోధిస్స అఙ్గాతిపి **బోజ్ఝఙ్గా** సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియ. తేనాహు పోరాణా "బుజ్ఝనకస్స పుగ్గలస్స అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా"తి (విభ. అట్ఠ. ౪౬౬; సం. ని. అట్ఠ. ౩.౫.౧౮౨; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౨.౧౭). "బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా"తిఆదినా (పటి. మ. ౨.౧౭) నయేనపి బోజ్ఝఙ్గత్థో వేదితబ్బో.

అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గోతి తంతంమగ్గవజ్ఝేహి కిలేసేహి ఆరకత్తా, అరియభావకరత్తా, అరియఫలప్పటిలాభకరత్తా చ అరియో. సమ్మాదిట్ఠిఆదీని అట్ఠఙ్గాని అస్స అత్థి, అట్ఠ అఙ్గానియేవ వా అట్ఠఙ్గికో. మారేన్తో కిలేసే గచ్ఛతి నిబ్బానత్థికేహి వా

మగ్గీయతి, సయం వా నిబ్బానం మగ్గతీతి మగ్గోతి ఏవమేతేసం సతిపట్ఠానాదీనం అత్థవిభాగో వేదితబ్బో.

సోతాపన్నోతి మగ్గసఙ్ఖాతం సోతం ఆపజ్జిత్వా పాపుణిత్వా ఠితో, సోతాపత్తిఫలట్ఠోతి అత్థో. **సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో**తి సోతాపత్తిఫలస్స అత్తపచ్చక్ఖకరణాయ పటిపజ్జమానో పఠమమగ్గట్ఠో, యో అట్ఠమకోతిపి వుచ్చతి. **సకదాగామీ**తి సకిదేవ ఇమం లోకం పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఆగమనసీలో దుతియఫలట్ఠో. **అనాగామీ**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన కామలోకం అనాగమనసీలో తతియఫలట్ఠో. యో పన సద్ధానుసారీ ధమ్మానుసారీ ఏకబీజీతిఏవమాదికో అరియపుగ్గలవిభాగో, సో ఏతేసంయేవ పభేదోతి. సేసం వుత్తనయసదిసమేవ.

పహారాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఉపోసథసుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమే **తదహుపోసథే**తి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౪౫; సారత్థ॰ టీ॰ చూళవగ్గ ౩.౩౮౩) తస్మిం ఉపోసథదివసభూతే అహని. **ఉపోసథకరణత్థాయా**తి ఓవాదపాతిమోక్ఖం ఉద్దిసితుం. **ఉద్ధస్తం అరుణ**న్తి అరుణుగ్గమనం. **ఉద్దిసతు, భన్తే, భగవా భిక్ఖూనం పాతిమోక్ఖ**న్తి థేరో భగవన్తం పాతిమోక్ఖుద్దేసం యాచి. తస్మిం కాలే "న, భిక్ఖవే, అనుపోసథే ఉపోసథో కాతబ్బో"తి (మహావ॰ ౧౩౬) సిక్ఖాపదస్స అపఞ్ఞత్తత్తా. కస్మా పన భగవా తియామరత్తిం వీతినామేసి ? తతో పట్ఠాయ ఓవాదపాతిమోక్ఖం అనుద్దిసితుకామో తస్స వత్థుం పాకటం కాతుం. **అద్దసా**తి కథం అద్దస? అత్తనో చేతోపరియఞాణేన తస్సం పరిసతి భిక్ఖూనం చిత్తాని పరిజానన్తో తస్స దుస్సీలస్స చిత్తం పస్సి. యస్మా పన చిత్తే దిట్ఠే తంసమఙ్గీపుగ్గలో దిట్ఠో నామ హోతి, తస్మా "**అద్దసా ఖో ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో తం పుగ్గలం దుస్సీల**"న్తిఆది వుత్తం. యథేవ హి అనాగతే సత్తసు దివసేసు పవత్తం పరేసం చిత్తం చేతోపరియఞాణలాభీ జానాతి, ఏవం అతీతేపీతి. **మజ్ఝే భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నిసిన్న**న్తి సఙ్ఘపరియాపన్నో వియ భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అన్తో నిసిన్నం. **దిట్ఠోసీ**తి అయం న పకతత్తోతి భగవతా దిట్ఠో అసి. యస్మా చ ఏవం దిట్ఠో, తస్మా నత్థి తే తవ భిక్ఖూహి సద్ధిం ఏకకమ్మాదిసంవాసో. యస్మా పన సో సంవాసో తవ నత్థి, తస్మా ఉట్ఠేహి, ఆవుసోతి ఏవమేత్థ పదయోజనా వేదితబ్బా.

తతియమ్పి ఖో సో పుగ్గలో తుణ్హీ అహోసీతి అనేకవారం వత్వాపి "థేరో సయమేవ నిబ్బిన్నో ఓరమిస్సతీ"తి వా, "ఇదాని ఇమేసం పటిపత్తిం జానిస్సామీ"తి వా అధిప్పాయేన తుణ్హీ అహోసి. **బాహాయం గహేత్వా**తి "భగవతా మయా చ యాథావతో దిట్ఠో, యావతతియం 'ఉట్ఠేహి, ఆవుసో'తి చ వుత్తో న వుట్ఠాతి, ఇదానిస్స నిక్కడ్ఢనకాలో, మా సఙ్ఘస్స ఉపోసథన్తరాయో అహోసీ"తి తం బాహాయం అగ్గహేసి, తథా గహేత్వా. **బహి ద్వారకోట్ఠకా నిక్ఖామేత్వా**తి ద్వారకోట్ఠకా ద్వారసాలాతో నిక్ఖామేత్వా. **బహీ**తి పన నిక్ఖామితట్ఠానదస్సనం. అథ వా **బహిద్వారకోట్ఠకా**తి బహిద్వారకోట్ఠకతోపి నిక్ఖామేత్వా, న అన్తోద్వారకోట్ఠకతో ఏవ. ఉభయత్థాపి విహారతో బహికత్వాతి అత్థో. **సూచిఘటికం దత్వా**తి అగ్గళసూచిఞ్చ ఉపరిఘటికఞ్చ ఆదహిత్వా, సుట్ఠుతరం కవాటం థకేత్వాతి అత్థో. **యావ బాహాగహణాపి నామా**తి ఇమినా "అపరిసుద్ధా, ఆనన్ద, పరిసా"తి వచనం సుత్వా ఏవ హి తేన పక్కమితబ్బం సియా, ఏవం అపక్కమిత్వా యావ బాహాగహణాపి నామ సో మోఘపురిసో ఆగమేస్సతి, అచ్ఛరియమిదన్తి దస్సేతి. ఇదఞ్చ గరహనచ్ఛరియమేవాతి వేదితబ్బం.

అథ భగవా చిన్తేసి – “ఇదాని భిక్ఖుసఙ్ఘే అబ్బుదో జాతో, అపరిసుద్ధా పుగ్గలా ఉపోసథం ఆగచ్ఛన్తి, న చ తథాగతా అపరిసుద్ధాయ పరిసాయ ఉపోసథం కరోన్తి, పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసన్తి. అనుద్దిసన్తే చ భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఉపోసథో పచ్ఛిజ్జతి. యంనూనాహం ఇతో పట్ఠాయ భిక్ఖూనంయేవ పాతిమోక్ఖుద్దేసం అనుజానేయ్య”న్తి. ఏవం పన చిన్తేత్వా భిక్ఖూనంయేవ పాతిమోక్ఖుద్దేసం అనుజాని. తేన వుత్తం **‘‘అథ ఖో భగవా…పే.… పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసేయ్యాథా’’**తి. తత్థ **న దానాహ**న్తి ఇదాని అహం ఉపోసథం న కరిస్సామి, పాతిమోక్ఖం న ఉద్దిసిస్సామీతి పచ్చేకం **న**-కారేన సమ్బన్ధో. దువిధఞ్హి పాతిమోక్ఖం – ఆణాపాతిమోక్ఖం, ఓవాదపాతిమోక్ఖన్తి . తేసు “సుణాతు మే, భన్తే”తిఆదికం (మహావ. ౧౩౪) ఆణాపాతిమోక్ఖం. తం సావకావ ఉద్దిసన్తి, న బుద్ధా, యం అన్వద్ధమాసం ఉద్దిసీయతి. “ఖన్తీ పరమం…పే.… సబ్బపాపస్స అకరణం…పే.… అనుపవాదో అనుపఘాతో…పే.… ఏతం బుద్ధాన సాసన”న్తి (దీ. ని. ౨.౯౦; ధ. ప. ౧౮౩-౧౮౫; ఉదా. ౩౬; నేత్తి. ౩౦) ఇమా పన తిస్సో గాథా ఓవాదపాతిమోక్ఖం నామ. తం బుద్ధావ ఉద్దిసన్తి, న సావకా, ఛన్నమ్పి వస్సానం అచ్చయేన ఉద్దిసన్తి. దీఘాయుకబుద్ధానఞ్హి ధరమానకాలే అయమేవ పాతిమోక్ఖుద్దేసో, అప్పాయుకబుద్ధానం పన పఠమబోధియంయేవ. తతో పరం ఇతరో. తఞ్చ ఖో భిక్ఖూయేవ ఉద్దిసన్తి, న బుద్ధా, తస్మా అమ్హాకమ్పి భగవా వీసతివస్సమత్తం ఇమం ఓవాదపాతిమోక్ఖం ఉద్దిసిత్వా ఇమం అన్తరాయం దిస్వా తతో పరం న ఉద్దిసి. **అట్ఠాన**న్తి అకారణం. **అనవకాసో**తి తస్సేవ వేవచనం. కారణఞ్హి యథా తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి “ఠాన”న్తి వుచ్చతి, ఏవం “అవకాసో”తిపి వుచ్చతి. **య**న్తి కిరియాపరామసనం.

అట్ఠిమే, భిక్ఖవే, మహాసముద్దేతి కో అనుసన్ధి? య్వాయం అపరిసుద్ధాయ పరిసాయ పాతిమోక్ఖస్స అనుద్దేసో వుత్తో, సో ఇమస్మిం ధమ్మవినయే అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మోతి తం అపరేహిపి సత్తహి అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మేహి సద్ధిం విభజిత్వా దస్సేతుకామో పఠమం తావ తేసం ఉపమాభావేన మహాసముద్దే అట్ఠ అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మే దస్సేన్తో సత్థా “అట్ఠిమే, భిక్ఖవే, మహాసముద్దే”తిఆదిమాహ.

ఉపోసథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. గహపతివగ్గో

౧-౭. పఠమఉగ్గసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧-౨౭. తతియస్స పఠమదుతియేసు నత్థి వత్తబ్బం. తతియే “హత్థగో”తి వత్తబ్బే **‘‘హత్థకో’’**తి వుత్తం. సో హి రాజపురిసానం హత్థతో యక్ఖస్స హత్థం, యక్ఖస్స హత్థతో భగవతో హత్థం , భగవతో హత్థతో పున రాజపురిసానం హత్థం గతత్తా నామతో **హత్థకో ఆళవకో**తి జాతో. తేనాహ **‘‘ఆళవకయక్ఖస్స హత్థతో హత్థేహి సమ్పటిచ్ఛితత్తా హత్థకోతి లద్ధనామో రాజకుమారో’’**తి. చతుత్థాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమఉగ్గసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దుతియబలసుత్తవణ్ణనా

౨౮. అట్ఠమే ఖీణాసవస్స సబ్బేసం సఙ్ఖారానం అనిచ్చతా అసమ్మోహవసేన కిచ్చతో మగ్గపఞ్ఞాయ సుప్పటివిద్ధా, విపస్సనాయ ఆరమ్మణకరణవసేనపీతి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘సహవిపస్సనాయ మగ్గపఞ్ఞాయా’’**తి. **ఇమే కామా**తి ద్వేపి కామే వదతి. కిలేసవసేన ఉప్పజ్జమానో హి పరిళాహో వత్థుకామసన్నిస్సయో వత్థుకామవిసయో వాతి ద్వేపి సపరిళాహట్ఠేన అఙ్గారకాసు వియాతి **‘‘అఙ్గారకాసూపమా’’**తి వుత్తా. అన్తో వుచ్చతి లామకట్ఠేన తణ్హా, బ్యన్తం విగతన్తం భూతన్తి **బ్యన్తిభూత**న్తి ఆహ **‘‘విగతన్తభూత’’**న్తి, నిత్తణ్హన్తి అత్థో.

దుతియబలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అక్ఖణసుత్తవణ్ణనా

౨౯. నవమే యస్మా మహిద్ధికపేతా దేవాసురానం ఆవాహం గచ్ఛన్తి, వివాహం న గచ్ఛన్తి, తస్మా పేత్తివిసయేసేవ అసురకాయో గహితోతి వేదితబ్బో. పేతాసురా పన పేతా ఏవాతి తేసం పేతేహి సఙ్గహో అవుత్తసిద్ధోవ.

అక్ఖణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అనురుద్ధమహావితక్కసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే **అప్పిచ్ఛస్సా**తి న ఇచ్ఛస్స. అభావత్థో హేత్థ **అప్ప**సద్దో “అప్పడంసమకసవాతాతపా”తిఆదీసు (అ. ని. ౧౦.౧౧) వియ. పచ్చయేసు అప్పిచ్ఛో **పచ్చయప్పిచ్ఛో**, చీవరాదిపచ్చయేసు ఇచ్ఛారహితో. **అధిగమప్పిచ్ఛో**తి ఝానాదిఅధిగమవిభావనే ఇచ్ఛారహితో . **పరియత్తిఅప్పిచ్ఛో**తి పరియత్తియం బాహుసచ్చవిభావనే ఇచ్ఛారహితో. **ధుతఙ్గప్పిచ్ఛో**తి ధుతఙ్గేసు అప్పిచ్ఛో ధుతఙ్గభావవిభావనే ఇచ్ఛారహితో. **సన్తగుణనిగుహనేనా**తి అత్తని సంవిజ్జమానానం ఝానాదిగుణానఞ్చేవ బాహుసచ్చగుణస్స ధుతఙ్గగుణస్స చ నిగుహనేన ఛాదనేన. **సమ్పజ్జతీ**తి నిప్ఫజ్జతి సిజ్ఝతి. **నో మహిచ్ఛస్సా**తి మహతియా ఇచ్ఛాయ సమన్నాగతస్స నో సమ్పజ్జతి అనుధమ్మస్సపి అనిప్ఫజ్జనతో. **పవివిత్తస్సా**తి

పకారేహి వివిత్తస్స. తేనాహ ‘‘**కాయచిత్తఉపధివివేకేహి వివిత్తస్సా**’’తి. **ఆరమ్భవత్థువసేనా**తి భావనాభియోగవసేన ఏకీభావోవ కాయవివేకోతి అధిప్పేతో, న గణసఙ్గణికాభావమత్తన్తి దస్సేతి. **కమ్మ**న్తి యోగకమ్మం.

సత్తేహి కిలేసేహి చ సఙ్గణనం సమోధానం సఙ్గణికా, సా ఆరమితబ్బట్ఠేన ఆరామో ఏతస్సాతి **సఙ్గణికారామో,** తస్స. తేనాహ ‘‘**గణసఙ్గణికాయ చేవా**’’తిఆది. **ఆరద్ధవీరియస్సా**తి పగ్గహితవీరియస్స. తఞ్చ ఖో ఉపధివివేకే నిన్నతావసేన “అయం ధమ్మో”తి వచనతో. ఏస నయో ఇతరేసుపి. వివట్టనిస్సితంయేవ హి సమాధానం ఇధాధిప్పేతం, తథా పఞ్ఞాపి. కమ్మస్స-కతపఞ్ఞాయ హి ఠితో కమ్మవసేన భవేసు నానప్పకారో అనత్థోతి జానన్తో కమ్మక్ఖయకరం ఞాణం అభిపత్థేతి, తదత్థఞ్చ ఉస్సాహం కరోతి. మానాదయో సత్తసన్తానం సంసారే పపఞ్చేన్తి విత్థారేన్తీతి **పపఞ్చా**తి ఆహ ‘‘**తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చరహితత్తా**’’తిఆది. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అనురుద్ధమహావితక్కసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

గహపతివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దానవగ్గో

౧-౪. పఠమదానసుత్తాదివణ్ణనా

౩౧-౩౪. చతుత్థస్స పఠమే **ఆసజ్జాతి** యస్స దేతి, తస్స ఆగమనహేతు తేన సమాగమనిమిత్తం. **భయాతి** భయహేతు. నను భయం నామ లద్ధకామతారాగాదయో వియ చేతనాయ అవిసుద్ధికరం, తం కస్మా ఇధ గహితన్తి? నయిదం తాదిసం వోహారభయాదిం సన్ధాయ వుత్తన్తి దస్సేతుం ''**అయం అదాయకో అకారకో**''తిఆది వుత్తం. **అదాసి మేతి** యం పుబ్బే కతం ఉపకారం చిన్తేత్వా దీయతి, తం సన్ధాయ వుత్తం. **దస్సతి మేతి** పచ్చుపకారాసీసాయ యం దీయతి, తం సన్ధాయ వదతి. **సాహు దానన్తి** దానం నామేతం పణ్డితపఞ్ఞత్తన్తి సాధుసమాచారే ఠత్వా దేతి. **అలఙ్కారత్థన్తి** ఉపసోభనత్థం. దానఞ్హి దత్వా తం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పామోజ్జపీతిసోమనస్సాదయో ఉప్పజ్జన్తి, లోభదోసఇస్సామచ్ఛేరాదయోపి విదూరీ భవన్తి. ఇదాని దానం అనుకూలధమ్మపరిబ్రూహనేన పచ్చనీకధమ్మవిదూరీకరణేన చ భావనాచిత్తస్స ఉపసోభనాయ చ పరిక్ఖారాయ చ హోతీతి ''**అలఙ్కారత్థఞ్చేవ పరిక్ఖారత్థఞ్చ దేతీ**''తి వుత్తం. తేనాహ ''**దానఞ్హి చిత్తం ముదుం కరోతీ**''తిఆది. **ముదుచిత్తో హోతి** లద్ధా దాయకే ''ఇమినా మయ్హం సఙ్గహో కతో''తి, దాతాపి లద్ధరి. తేన వుత్తం ''**ఉభిన్నమ్పి చిత్తం ముదుం కరోతీ**''తి.

అదన్తదమనన్తి అదన్తా అనస్సవాపిస్స దానేన దన్తా అస్సవా హోన్తి, వసే వత్తన్తి. **అదానం దన్తదూసకన్తి** అదానం పుబ్బే దన్తానం అస్సవానమ్పి విఘాతుప్పాదనేన చిత్తం దూసేతి. **ఉన్నమన్తి** దాయకా పియంవదా చ పరేసం గరుచిత్తీకారట్ఠానతాయ. **నమన్తిపటిగ్గాహకా** దానేన పియవాచాయ చ లద్ధసఙ్గహాసఙ్గాహకానం.

చిత్తాలఙ్కారదానమేవ ఉత్తమం అనుపక్కిలిట్ఠతాయ సుపరిసుద్ధతాయ గుణవిసేసపచ్చయతాయ చ. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమదానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దానూపపత్తిసుత్తవణ్ణనా

౩౫. పఞ్చమే **దానపచ్చయాతి** దానకారణా, దానమయపుఞ్ఞస్స కతత్తా ఉపచితత్తాతి అత్థో. **ఉపపత్తియోతి** మనుస్సేసు దేవేసు చ నిబ్బత్తియో. **ఠపేతీతి** ఏకవారమేవ అనుప్పజ్జిత్వా యథా ఉపరి తేనేవాకారేన పవత్తతి, ఏవం ఠపేతి. తదేవ చస్స అధిట్ఠానన్తి ఆహ ''**తస్సేవ వేవచన**''న్తి. **వడ్ఢేతీతి** బ్రూహేతి న హాపేతి. **విముత్తన్తి** అధిముత్తం, నిన్నం పోణం పబ్భారన్తి అత్థో. **విముత్తన్తి** వా విస్సట్ఠం. నిప్పరియాయతో **ఉత్తరి** నామ పణీతం మజ్ఝేపి హీనమజ్ఝిమవిభాగస్స లబ్భనతోతి వుత్తం ''**ఉత్తరి అభావితన్తి తతో ఉపరిమగ్గఫలత్థాయ అభావిత**''న్తి. **సంవత్తతి** తథాపణిహితం దానమయం చిత్తం. యం పన పాళియం ''**తఞ్చ ఖో**''తిఆది వుత్తం, తం తత్రుపపత్తియా విబన్ధకరదుస్సీల్యాభావదస్సనపరం దట్ఠబ్బం, న దానమయస్స పుఞ్ఞస్స కేవలస్స తంసంవత్తనతాదస్సనపరన్తి దట్ఠబ్బం. **సముచ్ఛిన్నరాగస్సాతి** సముచ్ఛిన్నకామరాగస్స. తస్స హి సియా బ్రహ్మలోకే ఉపపత్తి, న సముచ్ఛిన్నభవరాగస్స. వీతరాగగ్గహణేన చేత్థ కామేసు వీతరాగతా అధిప్పేతా, యాయ బ్రహ్మలోకూపపత్తి సియా. తేనాహ ''**దానమత్తేనేవా**''తిఆది. యది ఏవం దానం తత్థ కిమత్థియన్తి ఆహ ''**దానం పనా**''తిఆది. **దానేన ముదుచిత్తోతి** బద్ధాఘాతే వేరిపుగ్గలేపి అత్తనో దానసమ్పటిచ్ఛనేన ముదుభూతచిత్తో.

దానూపపత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పుఞ్ఞకిరియవత్థుసుత్తవణ్ణనా

౩౬. ఛట్ఠే పుజ్జభవఫలం నిబ్బత్తేన్తి, అత్తనో సన్తానం పునన్తీతి వా పుఞ్ఞాని చ తాని హేతుపచ్చయేహి కత్తబ్బతో కిరియా చాతి పుఞ్ఞకిరియా, తాయేవ చ తేసం తేసం పియమనాపతాదిఆనిసంసానం వత్థుభావతో **పుఞ్ఞకిరియవత్థూని**.

అనుచ్ఛిన్నభవమూలస్స అనుగ్గహవసేన, పూజావసేన వా అత్తనో దేయ్యధమ్మస్స పరస్స పరిచ్చాగచేతనా దీయతి ఏతేనాతి దానం, దానమేవ **దానమయం**. పదపూరణమత్తం మయ-సద్దో. చీవరాదీసు చతూసు పచ్చయేసు (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౩౦౫), అన్నాదీసు వా దససు దానవత్థూసు, రూపాదీసు వా ఛసు ఆరమ్మణేసు తం తం దేన్తస్స తేసం ఉప్పాదనతో పట్ఠాయ పుబ్బభాగే పరిచ్చాగకాలే పచ్ఛా సోమనస్సచిత్తేన అనుస్సరణే చాతి తీసు కాలేసు పవత్తచేతనా **దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు** నామ.

నిచ్చసీలఉపోసథసీలాదివసేన పఞ్చ అట్ఠ దస వా సీలాని సమాదియన్తస్స "సీలపూరణత్థం పబ్బజిస్సామీ"తి విహారం గచ్ఛన్తస్స పబ్బజన్తస్స, మనోరథం మత్థకం పాపేత్వా "పబ్బజితో వతమ్హి సాధు సుట్ఠూ"తి ఆవజ్జేన్తస్స, సద్ధాయ పాతిమోక్ఖం పరిపూరేన్తస్స, పఞ్ఞాయ చీవరాదికే పచ్చయే పచ్చవేక్ఖన్తస్స, సతియా ఆపాథగతేసు రూపాదీసు చక్ఖుద్వారాదీని సంవరన్తస్స, వీరియేన ఆజీవం సోధేన్తస్స చ పవత్తచేతనా సీలతి, సీలేతీతి వా **సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు** నామ.

పటిసమ్భిదాయం (పటి. మ. ౧.౪౮) వుత్తేన విపస్సనామగ్గేన చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తస్స, సోతం…పే… ఘానం…పే… జివ్హం…పే… కాయం…పే… రూపే…పే… ధమ్మే…పే… చక్ఖువిఞ్ఞాణం…పే… మనోవిఞ్ఞాణం…పే… చక్ఖుసమ్ఫస్సం …పే… మనోసమ్ఫస్సం…పే… చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదనం…పే… మనోసమ్ఫస్సజం వేదనం…పే… జరామరణం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తస్స యా చేతనా, యా చ పథవీకసిణాదీసు సబ్బాసు అట్ఠత్తింసాయ ఆరమ్మణేసు పవత్తా ఝానచేతనా, యా చ అనవజ్జేసు కమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానేసు పరిచయమనసికారాదివసేన పవత్తా చేతనా, సబ్బా సా భావేతి ఏతాయాతి భావనామయం వుత్తనయేన పుఞ్ఞకిరియవత్థు చాతి **భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు**.

ఏకమేకఞ్చేత్థ యథారహం పుబ్బభాగతో పట్ఠాయ కరోన్తస్స కాయకమ్మం హోతి. తదత్థం వాచం నిచ్ఛారేన్తస్స వచీకమ్మం. కాయఙ్గం వాచఙ్గఞ్చ అచోపేత్వా మనసా చిన్తయన్తస్స మనోకమ్మం. అన్నాదీని దేన్తస్స చాపి "అన్నదానాదీని దేమీ"తి వా, దానపారమిం ఆవజ్జేత్వా వా దానకాలే దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి. యథా హి కేవలం "అన్నదానాదీని దేమీ"తి దానకాలే దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి, ఏవం "ఇదం దానమయం సమ్మాసమ్బోధియా పచ్చయో హోతూ"తి దానపారమిం ఆవజ్జేత్వా దానకాలేపి దానసీసేనేవ పవత్తితత్తా. వత్తసీసే ఠత్వా దదన్తో "ఏతం దానం నామ మయ్హం కులవంసహేతు పవేణిచారిత్త"న్తి చారిత్తసీసేన వా దేన్తో చారిత్తసీలత్తా సీలమయం. ఖయతో వయతో సమ్మసనం పట్ఠపేత్వా దదతో భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి. యథా హి దేయ్యధమ్మపరిచ్చాగవసేన వత్తమానాపి దానచేతనా వత్తసీసే ఠత్వా దదతో సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స అపరభాగే చేతనాయ చ తథాపవత్తత్తా.

పుఞ్ఞకిరియవత్థుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. సప్పురిసదానసుత్తాదివణ్ణనా

౩౭-౩౮. సత్తమే **విచేయ్య దేతీ**తి ఏత్థ ద్వే విచిననాని దక్ఖిణేయ్యవిచిననం, దక్ఖిణావిచిననఞ్చ. తేసు విపన్నసీలే ఇతో బహిద్ధా పఞ్చనవుతి పాసణ్డభేదే చ దక్ఖిణేయ్యే పహాయ సీలాదిగుణసమ్పన్నానం సాసనే పబ్బజితానం దానం **దక్ఖిణేయ్యవిచిననం** నామ. లామకలామకే పచ్చయే అపనేత్వా పణీతపణీతే విచినిత్వా తేసం దానం **దక్ఖిణావిచిననం** నామ. తేనాహ ''**ఇమస్స దిన్నం మహప్ఫలం భవిస్సతీ**''తిఆది. అట్ఠమే నత్థి వత్తబ్బం.

సప్పురిసదానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. అభిసన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౩౯-౪౦. నవమే **పుఞ్ఞాభిసన్దా**తి పుఞ్ఞనదియో. **కుసలాభిసన్దా**తి కుసలానం పవాహా. **సుఖస్సాహారా**తి సుఖపచ్చయా. అగ్గానీతి ఞాతత్తా **అగ్గఞ్ఞాని**. చిరరత్తం ఞాతత్తా **రత్తఞ్ఞాని**. అరియానం సాధూనం వంసానీతి ఞాతత్తా **వంసఞ్ఞాని**. పోరాణానం ఆదిపురిసానం ఏతానీతి **పోరాణాని**. సబ్బసో కేనచిపి పకారేన సాధూహి న కిణ్ణాని న ఖిత్తాని ఛడ్డితానీతి **అసంకిణ్ణాని**. అయఞ్చ నయో నేసం యథా అతీతే, ఏవం ఏతరహి అనాగతే చాతి ఆహ ''**అసంకిణ్ణపుబ్బాని న సంకియన్తి న సంకియిస్సన్తీ**''తి. తతో ఏవ **అప్పటికుట్ఠాని**. న హి కదాచి విఞ్ఞూ సమణబ్రాహ్మణా హింసాదిపాపధమ్మం అనుజానన్తి. **అపరిమాణానం సత్తానం అభయం దేతీ**తి సబ్బేసు భూతేసు నిహితదణ్డత్తా సకలస్సపి సత్తకాయస్స భయాభావం దేతి. **అవేర**న్తి వేరాభావం. **అబ్యాబజ్ఝ**న్తి నిద్దుక్ఖతం. ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపతో పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా. దసమే నత్థి వత్తబ్బం.

అభిసన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దానవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉపోసథవగ్గో

౧-౮. సంఖిత్తూపోసథసుత్తాదివణ్ణనా

౪౧-౪౮. పఞ్చమస్స పఠమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం. ఛట్ఠే (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౬౫) పఞ్చ అఙ్గాని ఏతస్సాతి పఞ్చఙ్గం, పఞ్చఙ్గమేవ పఞ్చఙ్గికం, తస్స **పఞ్చఙ్గికస్స**. మహతీ దద్దరీ వీణావిసేసోపి **ఆతతమేవాతి** ''**చమ్మపరియోనద్ధేసూ**''తి విసేసనం కతం. **ఏకతలతూరియం** కుమ్భథునదద్దరికాది. **ఉభయతలం** భేరిముదిఙ్గాది. చమ్మపరియోనద్ధం హుత్వా వినిబద్ధం **ఆతతవితతం. సబ్బసో పరియోనద్ధం** నామ చతురస్సఅమ్బణం పణవాది చ. గోముఖీఆదీనమ్పి ఏత్థేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **వంసాదీతి ఆది**-సద్దేన సఙ్ఖాదీనం సఙ్గహో. **సమ్మాదీతి** సమ్మతాళకంసతాళసిలాసలాకతాళాది. తత్థ **సమ్మతాళం** నామ దన్తమయతాళం. **కంసతాళం** లోహమయం. సిలామయం అయోపత్తేన చ వాదనతాళం **సిలాసలాకతాళం. సుముచ్ఛితస్సాతి** సుట్ఠు పటియత్తస్స. **పమాణేతి** నాతిదళ్హనాతిసిథిలసఙ్ఖాతే మజ్ఝిమే ముచ్ఛనాపమాణే. **ఛేకోతి** పటు పట్ఠో. సో చస్స పటుభావో మనోహరోతి ఆహ ''**సున్దరో**''తి. **రజ్జేతున్తి** రాగం ఉప్పాదేతుం. **ఖమతేవాతి** రోచతేవ. **న నిబ్బిన్దతీతి** న తజ్జేతి, నోతసుఖభావతో పియాయితబ్బోవ హోతి.

భత్తారం నాతిమఞ్ఞతీతి సామికం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞం మనసాపి న పత్థేతి. **ఉట్ఠాహికాతి** ఉట్ఠానవీరియసమ్పన్నా. **అనలసాతి** నిక్కోసజ్జా. **సఙ్గహితపరిజ్జనాతి** సమ్మానదీహి చేవ ఛణాదీసు పేసేతబ్బ-పియభణ్డాదిపణ్ణాకారపేసనాదీహి చ సఙ్గహితపరిజనా. ఇధ **పరిజనో** నామ సామికస్స చేవ అత్తనో చ ఞాతిజనో. **సమ్భతన్తి** కసివణిజ్జాదీని కత్వా ఆభతధనం. సత్తమట్ఠమాని ఉత్తానత్థాని.

సంఖిత్తూపోసథసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. పఠమఇధలోకికసుత్తాదివణ్ణనా

౪౯-౫౦. నవమే **ఇధలోకవిజయాయాతి** ఇధలోకవిజిననత్థాయ అభిభవత్థాయ. యో హి దిట్ఠధమ్మికం అనత్థం పరివజ్జనవసేన అభిభవతి, తతో ఏవ తదత్థం సమ్పాదేతి, సో ఇధలోకవిజయాయ పటిపన్నో నామ హోతి పచ్చత్థికనిగ్గణ్హనతో సదత్థసమ్పాదనతో చ. తేనాహ ''**అయంస లోకో ఆరద్ధో హోతీ**''తి. (పసంసావహతో తయిదం పసంసావహనం కిత్తిసద్దేన ఇధలోకే సద్దానం చిత్తతోసనవిద్ధేయ్యభావాపాదనేన చ హోతీతి దట్ఠబ్బం.) **సుసంవిహితకమ్మన్తోతి** యాగుభత్తపచనకాలాదీని అనతిక్కమిత్వా తస్స తస్స సాధుకం కరణేన సుట్ఠు సంవిహితకమ్మన్తో. **పరలోకవిజయాయాతి** పరలోకస్స విజిననత్థాయ అభిభవత్థాయ. యో హి సమ్పరాయికం అనత్థం పరివజ్జనవసేన అభిభవతి, తతో ఏవ తదత్థం సమ్పాదేతి, సో పరలోకవిజయాయ పటిపన్నో నామ హోతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవ.

పఠమఇధలోకికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపోసథవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

(౬) ౧. గోతమీవగ్గో

౧-౩. గోతమీసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧-౨౩. ఛట్ఠస్స పఠమే (సారత్థ॰ టీ॰ చూళవగ్గ ౩.౪౦౨) **గోతమీ**తి గోత్తం. నామకరణదివసే పనస్సా లద్ధసక్కారా బ్రాహ్మణా లక్ఖణసమ్పత్తిం దిస్వా "సచే అయం ధీతరం లభిస్సతి, చక్కవత్తిరఞ్ఞో మహేసీ భవిస్సతి. సచే పుత్తం లభిస్సతి, చక్కవత్తిరాజా భవిస్సతీతి ఉభయథాపి మహతీయేవస్సా పజా భవిస్సతీ"తి బ్యాకరింసు. అథస్సా "మహాపజాపతీ"తి నామం అకంసు. తేనాహ **''పుత్తపజాయ చేవ ధీతుపజాయ చ మహన్తత్తా ఏవంలద్ధనామా''**తి.

> "అత్తదణ్డా భయం జాతం, జనం పస్సథ మేధగం;
>
> సంవేగం కిత్తయిస్సామి, యథా సంవిజితం మయా"తి. (సు॰ ని॰ ౯౪౧; మహాని॰ ౧౭౦) –

ఆదినా **అత్తదణ్డసుత్తం కథేసి.** తంతంపలోభనకిరియా కాయవాచాహి పరక్కమన్తియో ఉక్కణ్ఠన్తూతి సాసనం పేసేన్తి నామాతి కత్వా వుత్తం **''సాసనం పేసేత్వా''**తి. **కుణాలదహన్తి** కుణాలదహతీరం. **అనభిరతిం వినోదేత్వా**తి ఇత్థీనం దోసదస్సనముఖేన కామానం వోకారసంకిలేసవిభావనేన అనభిరతిం వినోదేత్వా.

ఆపాదికాతి సంవద్ధకా, తుమ్హాకం హత్థపాదేసు కిచ్చం అసాధేన్తేసు హత్థే చ పాదే చ వడ్ఢేత్వా పటిజగ్గికాతి అత్థో. **పోసికా**తి దివసస్స ద్వే తయో వారే నహాపేత్వా భోజేత్వా పాయేత్వా తుమ్హే పోసేసి. **థఞ్ఞం పాయేసీ**తి నన్దకుమారో కిర బోధిసత్తతో కతిపాహేనేవ దహరో, తస్మిం జాతే మహాపజాపతీ అత్తనో పుత్తం ధాతీనం దత్వా సయం బోధిసత్తస్స ధాతికిచ్చం సాధయమానా అత్తనో థఞ్ఞం పాయేసి. తం సన్ధాయ థేరో ఏవమాహ. **దహరో**తి తరుణో. **యువా**తి యోబ్బఞ్ఞే ఠితో. **మణ్డనకజాతికో**తి అలఙ్కారసభావో. తత్థ కోచి తరుణోపి యువా న హోతి యథా అతితరుణో. కోచి యువాపి మణ్డనకజాతికో న హోతి యథా ఉపసన్తసభావో, ఆలసియబ్యసనాదీహి వా అభిభూతో. ఇధ పన దహరో చేవ యువా చ మణ్డనకజాతికో చ అధిప్పేతో, తస్మా ఏవమాహ. ఉప్పలాదీని మణ్డనకజాతికో చ లోకసమ్మతత్తా వుత్తాని.

మాతుగామస్స పబ్బజితత్తాతి ఇదం పఞ్చవస్ససతతో ఉద్ధం అట్ఠత్వా పఞ్చసుయేవ వస్ససతేసు సద్ధమ్మట్ఠితియా కారణనిదస్సనం. **పటిసమ్భిదాపభేదప్పత్తఖీణాసవవసేనేవ వుత్తన్తి** ఏత్థ పటిసమ్భిదాప్పత్తఖీణాసవగ్గహణేన ఝానానిపి గహితానేవ హోన్తి. న హి నిజ్ఝానకానం సబ్బప్పకారసమ్పత్తి ఇజ్ఝతీతి వదన్తి. **సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవవసేన వస్ససహస్సన్తి**ఆదినా చ యం వుత్తం, తం ఖన్ధకభాణకానం మతేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **వినయట్ఠకథాయ**మ్పి (చూళవ॰ అట్ఠ॰ ౪౦౩) ఇమినావ నయేన వుత్తం.

దీఘనికాయట్ఠకథాయం (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౬౧) పన "పటిసమ్భిదాప్పత్తేహి వస్ససహస్సం అట్ఠాసి, ఛళభిఞ్ఞేహి వస్ససహస్సం, తేవిజ్జేహి వస్ససహస్సం, సుక్ఖవిపస్సకేహి వస్ససహస్సం, పాతిమోక్ఖేన వస్ససహస్సం అట్ఠాసీ"తి వుత్తం. ఇధాపి **సాసనన్తరధానకథాయం** (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౩౦) "బుద్ధానఞ్హి పరినిబ్బానతో వస్ససహస్సమేవ పటిసమ్భిదా

నిబ్బత్తేతుం సక్కోన్తి, తతో పరం చ అభిఞ్ఞా, తతో తాపి నిబ్బత్తేతుం అసక్కోన్తా తిస్సో విజ్జా నిబ్బత్తేన్తి, గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే తాపి నిబ్బత్తేతుం అసక్కోన్తా సుక్ఖవిపస్సకా హోన్తి. ఏతేనేవ ఉపాయేన అనాగామినో, సకదాగామినో, సోతాపన్నా’’తి వుత్తం.

సంయుత్తనికాయట్ఠకథాయం (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౫౬) పన ‘‘పఠమబోధియఞ్హి భిక్ఖూ పటిసమ్భిదాప్పత్తా అహేసుం. అథ కాలే గచ్ఛన్తే పటిసమ్భిదా పాపుణితుం న సక్ఖింసు, ఛళభిఞ్ఞా అహేసుం. తతో ఛ అభిఞ్ఞా పత్తుం అసక్కోన్తా తిస్సో విజ్జా పాపుణింసు. ఇదాని కాలే గచ్ఛన్తే తిస్సో విజ్జా పాపుణితుం అసక్కోన్తా ఆసవక్ఖయమత్తం పాపుణిస్సన్తి, తమ్పి అసక్కోన్తా అనాగామిఫలం, తమ్పి అసక్కోన్తా సకదాగామిఫలం, తమ్పి అసక్కోన్తా సోతాపత్తిఫలం, గచ్ఛన్తే కాలే సోతాపత్తిఫలమ్పి పత్తుం న సక్ఖిస్సన్తీ’’తి వుత్తం. యస్మా చేతం సబ్బం అఞ్ఞమఞ్ఞప్పటివిరుద్ధం, తస్మా తేసం తేసం భాణకానం మతమేవ ఆచరియేన తత్థ తత్థ దస్సితన్తి గహేతబ్బం. అఞ్ఞథా హి ఆచరియస్సేవ పుబ్బాపరవిరోధప్పసఙ్గో సియాతి.

తానియేవాతి తానియేవ పఞ్చవస్ససహస్సాని. పరియత్తిమూలకం సాసనన్తి ఆహ **‘‘న హి పరియత్తియా అసతి పటివేధో అత్థీ’’**తిఆది. పరియత్తియా హి అన్తరహితాయ పటిపత్తిఅన్తరధాయతి, పటిపత్తియా అన్తరహితాయ అధిగమో అన్తరధాయతి. కింకారణా? అయఞ్హి పరియత్తి పటిపత్తియా పచ్చయో హోతి, పటిపత్తి అధిగమస్స. ఇతి పటిపత్తితోపి పరియత్తియేవ పమాణం. దుతియతతియేసు నత్థి వత్తబ్బం.

గోతమీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. దీఘజాణుసుత్తాదివణ్ణనా

౫౪-౫౫. చతుత్థే (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౬౫) **ఏకేన భోగే భుఞ్జేయ్యాతి** ఏకేన కోట్ఠాసేన భోగే భుఞ్జేయ్య, వినిభుఞ్జేయ్య వాతి అత్థో. **ద్వీహి కమ్మన్తి** ద్వీహి కోట్ఠాసేహి కసివణిజ్జాదికమ్మం పయోజేయ్య. **నిధాపేయ్యాతి** చతుత్థకోట్ఠాసం నిధేత్వా ఠపేయ్య, నిదహిత్వా భూమిగతం కత్వా ఠపేయ్యాతి అత్థో. **ఆపదాసు భవిస్సతీతి** కులానఞ్హి న సబ్బకాలం ఏకసదిసం వత్తతి, కదాచి రాజఅగ్గిచోరదుబ్భిక్ఖాదివసేన ఆపదా ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా ఏవం ఆపదాసు ఉప్పన్నాసు భవిస్సతీతి ఏకం కోట్ఠాసం నిధాపేయ్యాతి వుత్తం. ఇమేసు పన చతూసు కోట్ఠాసేసు కతరం కోట్ఠాసం గహేత్వా కుసలం కాతబ్బన్తి? ‘‘భోగే భుఞ్జేయ్యా’’తి వుత్తకోట్ఠాసం. తతో గణ్హిత్వా హి భిక్ఖూనమ్పి కపణద్ధికానమ్పి దానం దాతబ్బం, పేసకారన్హాపితాదీనమ్పి వేతనం దాతబ్బం. సమణబ్రాహ్మణకపణద్ధికాదీనం దానవసేన చేవ, అధివత్థదేవతాదీనం పేతబలివసేన, న్హాపితాదీనం వేతనవసేన చ వినియోగోపి ఉపయోగో ఏవ.

అపేన్తి గచ్ఛన్తి, అపేన్తా వా ఏతేహీతి అపాయా, అపాయా ఏవ ముఖాని ద్వారానీతి **అపాయముఖాని. వినాసద్వారానీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. పఞ్చమే నత్థి వత్తబ్బం.

దీఘజాణుసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. భయసుత్తాదివణ్ణనా

౫౬-౫౮. ఛట్ఠే గబ్భవాసో ఇధ ఉత్తరపదలోపేన గబ్భో వుత్తోతి ఆహ ''**గబ్భోతి గబ్భవాసో**''తి. సత్తమట్ఠమాని ఉత్తానత్థాని.

భయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౧౦. పుగ్గలసుత్తాదివణ్ణనా

౫౯-౬౦. నవమే **దానం దదన్తాన**న్తి దక్ఖిణేయ్యం ఉద్దిస్స దానం దేన్తానం. ఉపధీ విపచ్చన్తి ఏతేన, ఉపధీసు వా విపచ్చతి, ఉపధయో వా విపాకా ఏతస్సాతి **ఉపధివిపాకం. సఙ్ఘే దిన్నం మహప్ఫల**న్తి అరియసఙ్ఘే దిన్నం విప్ఫారట్ఠానం హోతి, విపులఫలన్తి అత్థో. దసమే నత్థి వత్తబ్బం.

పుగ్గలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

గోతమీవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౭) ౨. భూమిచాలవగ్గో

౧-౨౫. ఇచ్ఛాసుత్తాదివణ్ణనా

౬౧-౬౫. సత్తమస్స పఠమాదీని సువిఞ్ఞేయ్యాని. పఞ్చమే (దీ॰ని॰టీ॰ ౨.౧౭౩) అభిభవతీతి అభిభు, పరికమ్మం, ఞాణం వా. అభిభు ఆయతనం ఏతస్సాతి **అభిభాయతనం,** ఝానం. అభిభవితబ్బం వా ఆరమ్మణసఙ్ఖాతం ఆయతనం ఏతస్సాతి **అభిభాయతనం**. అథ వా ఆరమ్మణాభిభవనతో అభిభు చ తం ఆయతనఞ్చ యోగినో సుఖవిసేసానం అధిట్ఠానభావతో మనాయతనధమ్మాయతనభావతో చాతిపి ససమ్పయుత్తజ్ఝానం **అభిభాయతనం**. తేనాహ ‘‘**అభిభవనకారణానీ**’’తిఆది. **తాని హీ**తి అభిభాయతనసఙ్ఖాతాని ఝానాని. ‘‘పుగ్గలస్స ఞాణుత్తరియతాయా’’తి ఇదం ఉభయత్థాపి యోజేతబ్బం. కథం? **పటిపక్ఖభావేన పచ్చనీకధమ్మే అభిభవన్తి పుగ్గలస్స ఞాణుత్తరియతాయ ఆరమ్మణాని అభిభవన్తి**. ఞాణబలేనేవ హి ఆరమ్మణాభిభవనం వియ పటిపక్ఖాభిభవోపీతి.

పరికమ్మవసేన అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ, న అప్పనావసేన. న హి పటిభాగనిమిత్తారమ్మణా అప్పనా అజ్ఝత్తవిసయా సమ్భవతి. **తం పన** అజ్ఝత్తపరికమ్మవసేన లద్ధం కసిణనిమిత్తం **అవిసుద్ధమేవ హోతి,** న బహిద్ధాపరికమ్మవసేన లద్ధం వియ విసుద్ధం.

పరిత్తానీతి యథాలద్ధాని సుప్పసరావమత్తాని. తేనాహ ‘‘**అవడ్ఢితానీ**’’తి. **పరిత్తవసేనేవా**తి వణ్ణవసేన ఆభోగే విజ్జమానేపి పరిత్తవసేనేవ **ఇదం అభిభాయతనం వుత్తం**. పరిత్తతా హేత్థ అభిభవనస్స కారణం. వణ్ణాభోగే సతిపి అసతిపి అభిభాయతనభావనా నామ తిక్ఖపఞ్ఞస్సేవ సమ్భవతి, న ఇతరస్సాతి ఆహ ‘‘**ఞాణుత్తరికో పుగ్గలో**’’తి. **అభిభవిత్వా సమాపజ్జతీ**తి ఏత్థ అభిభవనం సమాపజ్జనఞ్చ ఉపచారజ్ఝానాధిగమసమనన్తరమేవ అప్పనాఝానుప్పాదనన్తి ఆహ ‘‘**సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం పాపేతీ**’’తి. **సహ నిమిత్తుప్పాదేనా**తి చ అప్పనాపరివాసాభావస్స లక్ఖణవచనమేతం. యో ‘‘ఖిప్పాభిఞ్ఞో’’తి వుచ్చతి, తతోపి ఞాణుత్తరస్సేవ అభిభాయతనభావనా. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం నిమిత్తే. **అప్పనం పాపేతీ**తి భావనం అప్పనం నేతి.

ఏత్థ చ కేచి ‘‘ఉప్పన్నే ఉపచారజ్ఝానే తం ఆరబ్భ యే హేట్ఠిమన్తేన ద్వే తయో జవనవారా పవత్తన్తి, తే ఉపచారజ్ఝానపక్ఖికా ఏవ, తదనన్తరఞ్చ భవఙ్గపరివాసేన ఉపచారాసేవనాయ చ వినా అప్పనా హోతి, సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవ అప్పనం పాపేతీ’’తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం. న హి పారివాసికకమ్మేన అప్పనావారో ఇచ్ఛితో, నాపి మహగ్గతప్పమాణజ్ఝానేసు వియ ఉపచారజ్ఝానే ఏకన్తతో పచ్చవేక్ఖణా ఇచ్ఛితబ్బా, తస్మా ఉపచారజ్ఝానాధిగమతో పరం కతిపయభవఙ్గచిత్తావసానే అప్పనం పాపుణన్తో ‘‘సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం పాపేతీ’’తి వుత్తో. ‘‘సహ నిమిత్తుప్పాదేనా’’తి చ అధిప్పాయికమిదం వచనం, న నీతత్థం. అధిప్పాయో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

న అన్తోసమాపత్తియం తదా తథారూపస్స ఆభోగస్స అసమ్భవతో, సమాపత్తితో వుట్ఠితస్స ఆభోగో పుబ్బభాగభావనాయ వసేన ఝానక్ఖణే పవత్తం అభిభవనాకారం గహేత్వా పవత్తోతి దట్ఠబ్బం. **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** (ధ॰ స॰

అట్ఠ॰ ౨౦౪) పన “ఇమినా పనస్స పుబ్బభాగో కథితో”తి వుత్తం. అన్తోసమాపత్తియం తథా ఆభోగాభావే కస్మా “ఝానసఞ్ఞాయపీ”తి వుత్తన్తి ఆహ **“అభిభవన…పే॰… అత్థీ”**తి.

వడ్ఢితప్పమాణానీతి విపులప్పమాణానీతి అత్థో, న ఏకఙ్గులద్వఙ్గులాదివసేన వడ్ఢిం పాపితానీతి తథావడ్ఢనస్సేవేత్థ అసమ్భవతో. తేనాహ **“మహన్తానీ”**తి. **భత్తవడ్ఢితక**న్తి భుఞ్జనభాజనే వడ్ఢిత్వా దిన్నం భత్తం, ఏకాసనే పురిసేన భుఞ్జితబ్బభత్తతో ఉపడ్ఢభత్తన్తి అత్థో.

రూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా, సా అస్స అత్థీతి రూపసఞ్ఞీ, న రూపసఞ్ఞీ **అరూపసఞ్ఞీ**. సఞ్ఞాసీసేన ఝానం వదతి. రూపసఞ్ఞాయ అనుప్పాదనమేవేత్థ **అలాభితా. బహిద్ధావ ఉప్పన్న**న్తి బహిద్ధావత్థుస్మింయేవ ఉప్పన్నం. **అభిధమ్మే** (ధ॰ స॰ ౨౦౪-౨౦౮) పన “అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి ఏవం చతున్నం అభిభాయతనానం ఆగతత్తా **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** “కస్మా పన యథా సుత్తన్తే అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తానీతిఆది వుత్తం, ఏవం అవత్వా ఇధ చతూసుపి అభిభాయతనేసు అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితావ వుత్తా”తి చోదనం కత్వా “అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతో”తి కారణం వత్వా “తత్థ వా ఇధ వా బహిద్ధా రూపానేవ అభిభవితబ్బాని, తస్మా తాని నియమతోవ వత్తబ్బానీతి తత్రాపి ఇధాపి వుత్తాని, ‘అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ’తి ఇదం పన సత్థు దేసనావిలాసమత్తమేవా”తి వుత్తం.

ఏత్థ చ వణ్ణాభోగరహితాని సహితాని చ సబ్బాని “పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి వుత్తాని, తథా “అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి. అత్థి హి సో పరియాయో “పరిత్తాని అభిభుయ్య, తాని చే కదాచి వణ్ణవసేన ఆభుజితాని హోన్తి సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని అభిభుయ్యా”తి. పరియాయకథా హి సుత్తన్తదేసనాతి. అభిధమ్మే పన నిప్పరియాయదేసనత్తా వణ్ణాభోగరహితాని విసుం వుత్తాని, తథా సహితాని. అత్థి హి ఉభయత్థ అభిభవనవిసేసోతి, తథా ఇధ పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖానమ్పి అభిభవనపరియాయో అత్థీతి “అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ”తిఆదినా పఠమదుతియఅభిభాయతనేసు పఠమవిమోక్ఖో, తతియచతుత్థఅభిభాయతనేసు దుతియవిమోక్ఖో, వణ్ణాభిభాయతనేసు తతియవిమోక్ఖో చ అభిభవనప్పవత్తితో సఙ్గహితో. **అభిధమ్మే** (ధ॰ స॰ ౨౦౪-౨౦౮, ౨౪౭-౨౪౮) పన నిప్పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖాభిభాయతనాని అసఙ్కరతో దస్సేతుం విమోక్ఖే వజ్జేత్వా అభిభాయతనాని కథితాని. సబ్బాని చ విమోక్ఖకిచ్చాని ఝానాని విమోక్ఖదేసనాయం వుత్తాని. తదేతం “అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ”తి ఆగతస్స అభిభాయతనద్వయస్స అభిధమ్మే అభిభాయతనేసు అవచనతో “రూపీ రూపాని పస్సతీ”తిఆదీనఞ్చ సబ్బవిమోక్ఖకిచ్చసాధారణవచనభావతో వవత్థానం కతన్తి విఞ్ఞాయతి. “అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతో”తి ఇదం అభిధమ్మే కత్థచిపి “అజ్ఝత్తం రూపాని పస్సతీ”తి అవత్వా సబ్బత్థ యం వుత్తం “బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ”తి, తస్స కారణవచనం. తేన యం అఞ్ఞహేతుకం, తం తేన హేతునా వుత్తం. యం పన దేసనావిలాసహేతుకం అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితాయ ఏవ అభిధమ్మే వచనం, న తస్స అఞ్ఞం కారణం మగ్గితబ్బన్తి దస్సేతి.

అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతా చ తేసం బహిద్ధారూపానం వియ అవిభూతత్తా దేసనావిలాసో చ యథావుత్తవవత్థానవసేన వేదితబ్బో వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన విజ్జమానపరియాయకథాభావతో. “సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి ఏతేనేవ సిద్ధత్తా న నీలాదిఅభిభాయతనాని వత్తబ్బానీతి చే? తం న. నీలాదీసు కతాధికారానం నీలాదిభావస్సేవ అభిభవనకారణత్తా. న హి తేసం పరిసుద్ధాపరిసుద్ధవణ్ణానం పరిత్తతా వా అప్పమాణతా వా అభిభవనకారణం, అథ ఖో

నీలాదిభావో ఏవాతి. ఏతేసు చ పరిత్తాదికసిణరూపేసు యం యం చరితస్స ఇమాని అభిభాయతనాని ఇజ్ఝన్తి, తం దస్సేతుం ‘‘**ఇమేసు పనా**’’తిఆది వుత్తం. **సబ్బసఙ్గాహికవసేనాతి** నీలవణ్ణనీలనిదస్సననీలనిభాసానం సాధారణవసేన. **వణ్ణవసేనాతి** సభావవణ్ణవసేన. **నిదస్సనవసేనాతి** పస్సితబ్బతావసేన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణవీథియా గహేతబ్బతావసేన. **ఓభాసవసేనాతి** సప్పభాసతాయ అవభాసనవసేన.

ఇచ్ఛాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. విమోక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౬౬. ఛట్ఠే (దీ. ని. టీ. ౨.౧౨౯) **కేనట్ఠేనాతి** కేన సభావేన. సభావో హి ఞాణేన యాథావతో అరణీయతో ఞాతబ్బతో “అత్థో”తి వుచ్చతి, సో ఏవ త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా “అట్ఠో”తి వుత్తో. **అధిముచ్చనట్ఠేనాతి** అధికం సవిసేసం ముచ్చనట్ఠేన. ఏతేన సతిపి సబ్బస్సపి రూపావచరజ్ఝానస్స విక్ఖమ్భనవసేన పటిపక్ఖతో విముత్తభావే యేన భావనావిసేసేన తం ఝానం సాతిసయం పటిపక్ఖతో విముచ్చిత్వా పవత్తతి, సో భావనావిసేసో దీపితో. భవతి హి సమానజాతియుత్తోపి భావనావిసేసేన పవత్తిఆకారవిసేసో. యథా తం సద్ధావిముత్తతో దిట్ఠిప్పత్తస్స, తథా పచ్చనీకధమ్మేహి సుట్ఠు విముత్తతాయ ఏవ అనిగ్గహితభావేన నిరాసఙ్కతాయ అభిరతివసేన సుట్ఠు అధిముచ్చనట్ఠేనపి **విమోక్ఖో**. తేనాహ ‘‘**ఆరమ్మణే చా**’’తిఆది. **అయం పనత్థో**తి అయం అధిముచ్చనట్ఠో **పచ్ఛిమే విమోక్ఖే** నిరోధే **నత్థి**. కేవలో విముత్తట్ఠో ఏవ తత్థ లబ్భతి, తం సయమేవ పరతో వక్ఖతి.

రూపీతి యేనాయం ససన్తతిపరియాపన్నేన రూపేన సమన్నాగతో, తం యస్స ఝానస్స హేతుభావేన విసిట్ఠరూపం హోతి, యేన విసిట్ఠేన రూపేన “రూపీ”తి వుచ్చేయ్య రూపీసద్దస్స అతిసయత్థదీపనతో, తదేవ ససన్తతిపరియాపన్నరూపస్స వసేన పటిలద్ధజ్ఝానం ఇధ పరమత్థతో రూపిభావసాధకన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ‘‘**అజ్ఝత్త**’’న్తిఆది. **రూపజ్ఝానం రూపం** ఉత్తరపదలోపేన. **రూపానీతి** పనేత్థ పురిమపదలోపో దట్ఠబ్బో. తేన వుత్తం ‘‘**నీలకసిణాదీని రూపానీ**’’తి. రూపే కసిణరూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా , సా ఏతస్స అత్థీతి రూపసఞ్ఞీ, సఞ్ఞాసీసేన ఝానం వదతి. తప్పటిపక్ఖేన **అరూపసఞ్ఞీ**. తేనాహ ‘‘**అజ్ఝత్తం న రూపసఞ్ఞీ**’’తిఆది.

అన్తో అప్పనాయం ‘‘**సుభ**’’**న్తి ఆభోగో నత్థీ**తి ఇమినా పుబ్బాభోగవసేన తథా అధిముత్తి సియాతి దస్సేతి. ఏవఞ్హేత్థ తథావత్తబ్బతాపత్తిచోదనా అనవట్ఠానా హోతి. యస్మా సువిసుద్ధేసు నీలాదీసు వణ్ణకసిణేసు తత్థ కతాధికారానం అభిరతివసేన సుట్ఠు అధిముచ్చనట్ఠో సమ్భవతి, తస్మా అట్ఠకథాయం తథా తతియో విమోక్ఖో సంవణ్ణితో. యస్మా పన మేత్తాదివసేన పవత్తమానా భావనా సత్తే అప్పటికూలతో దహన్తి, తే సుభతో అధిముచ్చిత్వా పవత్తతి, తస్మా **పటిసమ్భిదామగ్గే** (పటి. మ. ౧.౨౧౨-౨౧౩) బ్రహ్మవిహారభావనా “సుభవిమోక్ఖో”తి వుత్తా. తయిదం ఉభయమ్పి తేన తేన పరియాయేన వుత్తత్తా న విరుజ్ఝతీతి దట్ఠబ్బం.

సబ్బసోతి అనవసేసతో. న హి చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం ఏకదేసోపి తత్థ అవసిస్సతి. **విస్సట్ఠత్తాతి** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలే నిరోధితత్తా. **ఉత్తమో విమోక్ఖో నామ** అరియేహేవ సమాపజ్జితబ్బతో అరియఫలపరియోసానత్తా దిట్ఠేవ ధమ్మే నిబ్బానప్పత్తిభావతో చ.

విమోక్ఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అనరియవోహారసుత్తవణ్ణనా

౬౭. సత్తమే అనరియానం లామకానం వోహారో **అనరియవోహారో. దిట్ఠవాదితా**తి దిట్ఠం మయాతి ఏవం వాదితా. ఏవం సేసేసుపి. ఏత్థ చ తంతంసముట్ఠాపకచేతనావసేన అత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ‘‘**యాహి చేతనాహీ**’’తిఆది.

అనరియవోహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పరిసాసుత్తవణ్ణనా

౬౯. నవమే (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౭౨) సమాగన్తబ్బతో, సమాగచ్ఛతీతి వా సమాగమో, పరిసా. బిమ్బిసారప్పముఖో సమాగమో **బిమ్బిసారసమాగమో**. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. బిమ్బిసార...పే॰... సమాగమసదిసం ఖత్తియపరిసన్తి యోజనా. **అఞ్ఞేసు చక్కవాళేసుపి లబ్భతేవ** సత్థు ఖత్తియపరిసాదిఉపసఙ్కమనం. ఆదితో తేహి సద్ధిం సత్థు భాసనం **ఆలాపో,** కథనప్పటికథనం **సల్లాపో**. ధమ్మూపసంహితా పుచ్ఛాపటిపుచ్ఛా **ధమ్మసాకచ్ఛా. సణ్ఠానం పటిచ్చ కథితం** సణ్ఠానపరియాయత్తా వణ్ణ-సద్దస్స “మహన్తం హత్థిరాజవణ్ణం అభినిమ్మినిత్వా”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౮) వియ. **తేసన్తి** పదం ఉభయపదాపేక్ఖం “తేసమ్పి లక్ఖణసణ్ఠానం వియ సత్థు సరీరసణ్ఠానం తేసం కేవలం పఞ్ఞాయతి ఏవా”తి. నాపి ఆముత్తమణికుణ్డలో భగవా హోతీతి యోజనా. **ఛిన్నస్సరా**తి ద్విధా భిన్నస్సరా. **గగ్గరస్సరా**తి జజ్జరితస్సరా. **భాసన్తరన్తి** తేసం సత్తానం భాసాతో అఞ్ఞం భాసం. **వీమంసా**తి చిన్తనా. **కిమత్థం...పే॰... దేసేతీ**తి ఇదం నను అత్తానం జానాపేత్వా ధమ్మే కథితే తేసం సాతిసయో పసాదో హోతీతి ఇమినా అధిప్పాయేన వుత్తం? యేసం అత్తానం అజానాపేత్వావ ధమ్మే కథితే పసాదో హోతి, న జానాపేత్వా, తాదిసే సన్ధాయ సత్థా తథా కరోతి. తత్థ పయోజనమాహ ‘‘**వాసనత్థాయా**’’తి. **ఏవం సుతోపీ**తి ఏవం అవిఞ్ఞాతదేసకో అవిఞ్ఞాతాగమనోపి సుతో ధమ్మో అత్తనో ధమ్మసుధమ్మతాయేవ **అనాగతే పచ్చయో హోతి** సుణన్తస్స.

పరిసాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. భూమిచాలసుత్తవణ్ణనా

౭౦. దసమే (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౬౭; సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౫.౮౨౨) **ఉదేనయక్ఖస్స చేతియట్ఠానే**తి ఉదేనస్స నామ యక్ఖస్స ఆయతనభావేన ఇట్ఠకాహి కతే మహాజనస్స చిత్తీకతట్ఠానే. **కతవిహారో**తి భగవన్తం ఉద్దిస్స కతవిహారో. **వుచ్చతీ**తి పురిమవోహారేన “ఉదేనం చేతియ”న్తి వుచ్చతి. **గోతమకాదీసుపీ**తి “గోతమకం చేతియ”న్తిఆదీసుపి. **ఏసేవ నయో**తి చేతియట్ఠానే కతవిహారభావం అతిదిసతి. తథా హి **సత్తమ్బన్తి** కికిస్స రఞ్ఞో ధీతరో సత్త కుమారియో సంవేగజాతా గేహతో నిక్ఖమిత్వా తత్థ పధానం పదహింసు, తం ఠానం ‘‘**సత్తమ్బం చేతియ**’’న్తి వదన్తి. **బహుపుత్తకన్తి** చ బహుపారోహో ఏకో నిగ్రోధరుక్ఖో, తస్మిం అధివత్థం దేవతం బహూ మనుస్సా పుత్తే పత్థేన్తి, తదుపాదాయ తం ఠానం ‘‘**బహుపుత్తకం చేతియ**’’న్తి పఞ్ఞాయిత్థ. **సారన్దదస్స** నామ యక్ఖస్స వసితట్ఠానం, **చాపాలస్స** నామ యక్ఖస్స వసితట్ఠానం, ఇతి సబ్బానేవేతాని బుద్ధుప్పాదతో పుబ్బదేవతా పరిగ్గహేత్వా చేతియవోహారేన వోహరితాని, భగవతో విహారే కతేపి తథేవ సఞ్జానన్తి. **రమణీయా**తి ఏత్థ వేసాలియా తావ భూమిభాగసమ్పత్తియా సులభపిణ్డతాయ రమణీయభావో వేదితబ్బో. విహారానం పన

నగరతో నాతిదూరతాయ నచ్చాసన్నతాయ గమనాగమనసమ్పత్తియా అనాకిణ్ణవిహారట్ఠానతాయ ఛాయుదకసమ్పత్తియా పవివేకపతిరూపతాయ చ రమణీయతా దట్ఠబ్బా.

వడ్ఢితాతి భావనాపారిపూరివసేన పరిబ్రూహితా. **పునప్పునం కతా**తి భావనాయ బహులీకరణేన అపరాపరం పవత్తితా. **యుత్తయానం వియ కతా**తి యథా యుత్తమాజఞ్ఞయానం ఛేకేన సారథినా అధిట్ఠితం యథారుచి పవత్తతి, ఏవం యథారుచి పవత్తిరహతం గమితా. **పతిట్ఠానట్ఠే**నాతి అధిట్ఠానట్ఠేన. **వత్థు వియ కతా**తి సబ్బసో ఉపక్కిలేసవిసోధనేన ఇద్ధివిసయతాయ పతిట్ఠానభావతో సువిసోధితపరిస్సయవత్థు వియ కతా. **అధిట్ఠితా**తి పటిపక్ఖదూరీభావతో సుభావితభావేన తంతంఅధిట్ఠానయోగ్యతాయ ఠపితా. **సమన్తతో చితా**తి సబ్బభాగేన భావనుపచయం గమితా. తేనాహ ‘‘**సువడ్ఢితా**’’తి. **సుట్ఠు సమారద్ధా**తి ఇద్ధిభావనాయ సిఖాప్పత్తియా సమ్మదేవ సంసేవితా.

అనియమేనాతి “యస్స కస్సచీ”తి అనియమవచనేన. **నియమేత్వా**తి “తథాగతస్సా”తి సరూపదస్సనేన నియమేత్వా. **ఆయుప్పమాణన్తి** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౦; దీ॰ ని॰ అభి॰ టీ॰ ౧.౪౦) పరమాయుప్పమాణం వదతి. కిం పనేత్థ పరమాయు నామ, కథం వా తం పరిచ్ఛిన్నప్పమాణన్తి? వుచ్చతే – యో తేసం తేసం సత్తానం తస్మిం తస్మిం భవవిసేసే పురిమసిద్ధభవపత్థనూపనిస్సయవసేన సరీరావయవవణ్ణసణ్ఠానప్పమాణాదివిసేసా వియ తంతంగతినికాయాదీసు యేభుయ్యేన నియతపరిచ్ఛేదో గబ్భసేయ్యకకామావచరదేవరూపావచరసత్తానం సుక్కసోణితఉతుభోజనాదిఉతుఆదిపచ్చుప్పన్నపచ్చయూపత్థమ్భితో విపాకప్పబన్ధస్స ఠితికాలనియమో. సో యథాసకం ఖణమత్తావట్ఠాయీనమ్పి అత్తనో సహజాతానం రూపారూపధమ్మానం ఠపనాకారవుత్తితాయ పవత్తనకాని రూపారూపజీవితిన్ద్రియాని యస్మా న కేవలం తేసం ఖణఠితియా ఏవ కారణభావేన అనుపాలకాని, అథ ఖో యావ భవఙ్గుపచ్ఛేదా అనుపబన్ధస్స అవిచ్ఛేదహేతుభావేనపి, తస్మా ఆయుహేతుకత్తా కారణూపచారేన ఆయు, ఉక్కంసపరిచ్ఛేదవసేన పరమాయూతి చ వుచ్చతి. తం పన దేవానం నేరయికానం ఉత్తరకురుకానఞ్చ నియతపరిచ్ఛేదం. ఉత్తరకురుకానం పన ఏకన్తనియతపరిచ్ఛేదమేవ, అవసిట్ఠమనుస్సపేతతిరచ్ఛానానం పన చిరట్ఠితిసంవత్తనికకమ్మబహులే కాలే తంకమ్మసహితసన్తానజనితసుక్కసోణితపచ్చయానం తంమూలకానఞ్చ చన్దసూరియసమవిసమపరివత్తనాదిజనితఉతుఆహారాదిసమవిసమపచ్చయానఞ్చ వసేన చిరాచిరకాలతో అనియతపరిచ్ఛేదం, తస్స చ యథా పురిమసిద్ధభవపత్థనావసేన తంతంగతినికాయాదీసు వణ్ణసణ్ఠానాదివిసేసనియమో సిద్ధో దస్సనానుస్సవాదీహి, తథా ఆదితో గహణసిద్ధియా. ఏవం తాసు తాసు ఉపపత్తీసు నిబ్బత్తసత్తానం యేభుయ్యేన సమప్పమాణట్ఠితికాలం దస్సనానుస్సవేహి లభిత్వా తంపరమతం అజ్ఝోసాయ పవత్తితభవపత్థనావసేన ఆదితో పరిచ్ఛేదనియమో వేదితబ్బో. యస్మా పన కమ్మం తాసు తాసు ఉపపత్తీసు యథా తంతంఉపపత్తినియతవణ్ణాదినిబ్బత్తనే సమత్థం, ఏవం నియతాయుపరిచ్ఛేదాసు ఉపపత్తీసు పరిచ్ఛేదాతిక్కమేన విపాకనిబ్బత్తనే సమత్థం న హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**తస్మిం తస్మిం కాలే యం మనుస్సానం ఆయుప్పమాణం, తం పరిపుణ్ణం కరోన్తో తిట్ఠేయ్యా**’’తి.

మహాసీవత్థేరో పన “మహాబోధిసత్తానం చరిమభవే పటిసన్ధిదాయినో కమ్మస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకతాసంవత్తనసమత్థతం హదయే ఠపేత్వా బుద్ధానఞ్చ ఆయుసఙ్ఖారస్స పరిస్సయవిక్ఖమ్భనసమత్థతా పాళియం ఆగతా ఏవాతి ఇమం భద్దకప్పమేవ తిట్ఠేయ్యా”తి అవోచ. **ఖణ్డిచ్చాదీహి అభిభుయ్యతీ**తి ఏతేన యథా ఇద్ధిబలేన

జరాయ న పటిఘాతో, ఏవం తేన మరణస్సపి న పటిఘాతోతి అత్థో ఆపన్నమేవాతి. “క్వ సరో ఖిత్తో, క్వ చ నిపతితో”తి అఞ్ఞథా వుట్ఠితేనపి థేరవాదేన అట్ఠకథావచనమేవ సమత్థితన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ‘‘**యో పన వుచ్చతి…పే.… నియామిత**’’న్తి.

ఓళారికే నిమిత్తేతి థూలే సఞ్ఞుప్పాదనే. థూలసఞ్ఞుప్పాదనఞ్హేతం “తిట్ఠతు భగవా కప్ప”న్తి సకలం కప్పం అవట్ఠానయాచనాయ, యదిదం “యస్స కస్సచి, ఆనన్ద, చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావితా”తిఆదినా అఞ్ఞాపదేసేన అత్తనో చతురిద్ధిపాదభావనానుభావేన కప్పం అవట్ఠానసమత్థతావిభావనం. **ఓభాసే**తి పాకటవచనే. పాకటవచనఞ్హేతం, యదిదం పరియాయం ముఞ్చిత్వా ఉజుకమేవ అత్తనో అధిప్పాయవిభావనం. **పరియుట్ఠితచిత్తో**తి యథా కిఞ్చి అత్థానత్థం సల్లక్ఖేతుం న సక్కా, ఏవం అభిభూతచిత్తో. సో పన అభిభవో మహతా ఉదకోఘేన అప్పకస్స ఉదకస్స అజ్ఝోత్థరణం వియ అహోసీతి వుత్తం ‘‘**అజ్ఝోత్థటచిత్తో**’’తి. **అఞ్ఞో**తి థేరతో, అరియేహి వా అఞ్ఞోపి యో కోచి పుథుజ్జనో. పుథుజ్జనగ్గహణఞ్చేత్థ యథా సబ్బేన సబ్బం అప్పహీనవిపల్లాసో మారేన పరియుట్ఠితచిత్తో కిఞ్చి అత్థానత్థం సల్లక్ఖేతుం న సక్కోతి, ఏవం థేరో భగవతా కతనిమిత్తోభాసం సబ్బసో న సల్లక్ఖేసీతి దస్సనత్థం. తేనాహ ‘‘**మారో హీ**’’తిఆది.

చత్తారో విపల్లాసాతి అసుభే “సుభ”న్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో, చిత్తవిపల్లాసో, దుక్ఖే “సుఖ”న్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో, చిత్తవిపల్లాసోతి ఇమే చత్తారో విపల్లాసా. **తేనా**తి యదిపి ఇతరే అట్ఠ విపల్లాసా పహీనా, తథాపి యథావుత్తానం చతున్నం విపల్లాసానం అప్పహీనభావేన. **అస్సా**తి థేరస్స. **మద్దతీ**తి ఫుసనమత్తేన మద్దన్తో వియ హోతి, అఞ్ఞథా తేన మద్దితే సత్తానం మరణమేవ సియా. **కిం సక్ఖిస్సతి,** న సక్ఖిస్సతీతి అధిప్పాయో. కస్మా న సక్ఖిస్సతి, నను ఏస అగ్గసావకస్స కుచ్ఛిం పవిట్ఠోతి? సచ్చం పవిట్ఠో, తఞ్చ ఖో అత్తనో ఆనుభావదస్సనత్థం, న విబాధనాధిప్పాయేన. విబాధనాధిప్పాయేన పన ఇధ “కిం సక్ఖిస్సతీ”తి వుత్తం హదయమద్దనస్స అధికతత్తా. **నిమిత్తోభాస**న్తి ఏత్థ “తిట్ఠతు భగవా కప్ప”న్తి సకలకప్పం అవట్ఠానయాచనాయ “యస్స కస్సచి, ఆనన్ద, చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావితా”తిఆదినా అఞ్ఞాపదేసేన అత్తనో చతురిద్ధిపాదభావనానుభావేన కప్పం అవట్ఠానసమత్థతావసేన సఞ్ఞుప్పాదనం నిమిత్తం. తథా పన పరియాయం ముఞ్చిత్వా ఉజుకమేవ అత్తనో అధిప్పాయవిభావనం ఓభాసో. **జానన్తోయేవా**తి మారేన పరియుట్ఠితభావం జానన్తోయేవ. అత్తనో అపరాధహేతుతో సత్తానం సోకో తనుకో హోతి, న బలవాతి ఆహ ‘‘**దోసారోపనేన సోకతనుకరణత్థ**’’న్తి. కిం పన థేరో మారేన పరియుట్ఠితచిత్తకాలే పవత్తిం పచ్ఛా జానాతీతి? న జానాతి సభావేన, బుద్ధానుభావేన పన జానాతి.

గచ్ఛ త్వం, ఆనన్దాతి యస్మా దివావిహారత్థాయ ఇధాగతో, తస్మా, ఆనన్ద, గచ్ఛ త్వం యథారుచితట్ఠానం దివావిహారాయ. తేనాహ ‘‘**యస్సదాని కాలం మఞ్ఞసీ**’’తి. **అనత్థే నియోజేన్తో** గుణమారణేన **మారేతి,** విరాగవిబన్ధనేన వా జాతినిమిత్తతాయ తత్థ తత్థ జాతం మారేన్తో వియ హోతీతి ‘‘**మారేతీతి మారో**’’తి వుత్తం. అతి వియ పాపతాయ **పాపిమా.** కణ్హధమ్మేహి సమన్నాగతో **కణ్హో**. విరాగాదిగుణానం అన్తకరణతో **అన్తకో**. సత్తానం అనత్థావహం పటిపత్తిం న ముఞ్చతీతి **నముచి**. అత్తనో మారపాసేన పమత్తే బన్ధతి, పమత్తా వా బన్ధూ ఏతస్సాతి **పమత్తబన్ధు**. సత్తమసత్తాహతో పరం సత్త అహాని సన్ధాయాహ ‘‘**అట్ఠమే సత్తాహే**’’తి న పన పల్లఙ్కసత్తాహాది వియ నియతకిచ్చస్స అట్ఠమసత్తాహస్స నామ లబ్భనతో. సత్తమసత్తాహస్స హి పరతో అజపాలనిగ్రోధమూలే మహాబ్రహ్మునో సక్కస్స చ దేవరఞ్ఞో పటిఞ్ఞాతధమ్మదేసనం భగవన్తం ఞత్వా “ఇదాని సత్తే ధమ్మదేసనాయ మమ విసయం సమతిక్కమాపేస్సతీ”తి సఞ్జాతదోమనస్సో హుత్వా ఠితో చిన్తేసి – “హన్ద దానాహం నం ఉపాయేన పరినిబ్బాపేస్సామి, ఏవమస్స మనోరథో అఞ్ఞథత్తం గమిస్సతి, మమ చ మనోరథో ఇజ్ఝిస్సతీ”తి. ఏవం పన చిన్తేత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏకమన్తం ఠితో “పరినిబ్బాతు దాని, భన్తే, భగవా”తిఆదినా

పరినిబ్బానం యాచి. తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**అట్ఠమే సత్తాహే**’’తిఆది. తత్థ **అజ్జాతి** ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనదివసం సన్ధాయాహ. **భగవా చస్స** అతిబన్ధనాధిప్పాయం జానన్తోపి తం అనావికత్వా పరినిబ్బానస్స అకాలభావమేవ పకాసేన్తో యాచనం **పటిక్ఖిపి**. తేనాహ ‘‘**న తావాహ**’’న్తిఆది.

మగ్గవసేన బ్యత్తాతి సచ్చసమ్పటివేధవేయ్యత్తియేన బ్యత్తా. **తథేవ వినీతాతి** మగ్గవసేనేవ కిలేసానం సముచ్ఛేదవినయేన వినీతా. **తథా విసారదాతి** అరియమగ్గాధిగమేనేవ సత్థుసాసనే వేసారజ్జప్పత్తియా విసారదా, సారజ్జకరానం దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిపాపధమ్మానం విగమేన విసారదభావం పత్తాతి అత్థో. యస్స సుతస్స వసేన వట్టదుక్ఖతో నిస్సరణం సమ్భవతి, తం ఇధ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన సుతన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**తేపిటకవసేనా**’’తి. తిణ్ణం పిటకానం సమూహో **తేపిటకం** , తీణి వా పిటకాని తిపిటకం, తిపిటకమేవ **తేపిటకం,** తస్స వసేన. **తమేవాతి** యం తం తేపిటకం సోతబ్బభావేన “సుత”న్తి వుత్తం, తమేవ. **ధమ్మన్తి** పరియత్తిధమ్మం. **ధారేన్తీతి** సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసం వియ అవినస్సన్తం కత్వా సుప్పగుణసుప్పవత్తిభావేన ధారేన్తి హదయే ఠపేన్తి. ఇతి పరియత్తిధమ్మవసేన బహుస్సుతధమ్మధరభావం దస్సేత్వా ఇదాని పటివేధధమ్మవసేనపి తం దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం. **అరియధమ్మస్సాతి** మగ్గఫలధమ్మస్స, నవవిధస్సపి వా లోకుత్తరధమ్మస్స. **అనుధమ్మభూతన్తి** అధిగమాయ అనురూపధమ్మభూతం. **అనుచ్ఛవికప్పటిపదన్తి** చ తమేవ విపస్సనాధమ్మమాహ, ఛబ్బిధా విసుద్ధియో వా. **అనుధమ్మన్తి** తస్సా యథావుత్తప్పటిపదాయ అనురూపం అభిసల్లేఖితం అప్పిచ్ఛతాదిధమ్మం. **చరణసీలాతి** సమాదాయ వత్తనసీలా. అనుమగ్గఫలధమ్మో ఏతిస్సాతి వా **అనుధమ్మా,** వుట్ఠానగామినీ విపస్సనా. తస్సా చరణసీలా. **అత్తనో ఆచరియవాదన్తి** అత్తనో ఆచరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స వాదం. సదేవకస్స లోకస్స ఆచారసిక్ఖాపనేన **ఆచరియో,** భగవా, తస్స వాదో, చతుసచ్చదేసనా.

ఆచిక్ఖిస్సన్తీతి ఆదితో కథేస్సన్తి, అత్తనా ఉగ్గహితనియామేన పరే ఉగ్గణ్హాపేస్సన్తీతి అత్థో. **దేసేస్సన్తీతి** వాచేస్సన్తి, పాళిం సమ్మా పబోధేస్సన్తీతి అత్థో. **పఞ్ఞపేస్సన్తీతి** పజానాపేస్సన్తి, సఙ్కాసేస్సన్తీతి అత్థో. **పట్ఠపేస్సన్తీతి** పకారేహి ఠపేస్సన్తి, పకాసేస్సన్తీతి అత్థో. **వివరిస్సన్తీతి** వివటం కరిస్సన్తి. **విభజిస్సన్తీతి** విభత్తం కరిస్సన్తి. **ఉత్తానీకరిస్సన్తీతి** అనుత్తానం గమ్భీరం ఉత్తానం పాకటం కరిస్సన్తి. **సహధమ్మేనాతి** ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దో కారణపరియాయో “హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ॰ ౭౨౦) వియాతి ఆహ ‘‘**సహేతుకేన సకారణేన వచనేనా**’’తి. **సప్పాటిహారియన్తి** సనిస్సరణం. యథా పరవాదం భఞ్జిత్వా సకవాదో పతిట్ఠహతి, ఏవం హేతుదాహరణేహి యథాధిగతమత్థం సమ్పాదేత్వా ధమ్మం కథేస్సన్తి. తేనాహ ‘‘**నియ్యానికం కత్వా ధమ్మం దేసేస్సన్తీ**’’తి, నవవిధం లోకుత్తరధమ్మం పబోధేస్సన్తీతి అత్థో. ఏత్థ చ “పఞ్ఞపేస్సన్తీ”తిఆదీహి ఛహి పదేహి ఛ అత్థపదాని దస్సితాని, ఆదితో పన ద్వీహి పదేహి ఛ బ్యఞ్జనపదాని. ఏత్తావతా తేపిటకం బుద్ధవచనం సంవణ్ణనానయేన సఙ్గహేత్వా దస్సితం హోతి. వుత్తఞ్హేతం **నేత్తియం** (నేత్తి॰ సఙ్గహవారో) “ద్వాదస పదాని సుత్తం, తం సబ్బం బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చా”తి.

సిక్ఖాత్తయసఙ్గహితన్తి అధిసీలసిక్ఖాదిసిక్ఖాత్తయసఙ్గహం. **సకలం సాసనబ్రహ్మచరియన్తి** అనవసేసం సత్థుసాసనభూతం సేట్ఠచరియం. **సమిద్ధన్తి** సమ్మదేవ వడ్ఢితం. **ఝానస్సాదవసేనాతి** తేహి తేహి భిక్ఖూహి సమధిగతజ్ఝానసుఖవసేన. **వుద్ధిప్పత్తన్తి** ఉళారపణీతభావూపగమేన సబ్బసో పరివుద్ధిముపగతం. **సబ్బపాలిఫుల్లం వియ అభిఞ్ఞాసమ్పత్తివసేన** అభిఞ్ఞాసమ్పదాహి సాసనాభివుద్ధియా మత్థకప్పత్తితో. **పతిట్ఠితవసేనాతి** పతిట్ఠానవసేన, పతిట్ఠప్పత్తియాతి అత్థో. పటివేధవసేన బహునో జనస్స హితన్తి **బాహుజఞ్ఞం.** తేనాహ ‘‘**మహాజనాభిసమయవసేనా**’’తి. పుథు పుథులం భూతం

జాతం, పుథు వా పుథుత్తం పత్తన్తి **పుథుభూతం**. తేనాహ ‘‘**సబ్బా...పే... పత్త**’’న్తి. **సుట్ఠు పకాసితన్తి** సుట్ఠు సమ్మదేవ ఆదికల్యాణాదిభావేన పవేదితం.

సతిం సూపట్ఠితం కత్వాతి అయం కాయాదివిభాగో అత్తభావసఞ్ఞితో దుక్ఖభారో మయా ఏత్తకం కాలం వహితో, ఇదాని పన న వహితబ్బో, ఏతస్స అవహనత్థఞ్హి చిరతరం కాలం అరియమగ్గసమ్భారో సమ్భతో, స్వాయం అరియమగ్గో పటివిద్ధో. యతో ఇమే కాయాదయో అసుభాదితో సభావాదితో సమ్మదేవ పరిఞ్ఞాతాతి చతుబ్బిధమ్పి సమ్మాసతిం యథాతథం విసయే సుట్ఠు ఉపట్ఠితం కత్వా. **ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వాతి** ఇమస్స అత్తభావసఞ్ఞితస్స దుక్ఖభారస్స వహనే పయోజనభూతం అత్తహితం తావ బోధిమూలే ఏవ పరిసమాపితం, పరహితం పన బుద్ధవేనేయ్యవినయం పరిసమాపితబ్బం, తం ఇదాని మాసత్తయేనేవ పరిసమాపనం పాపుణిస్సతి, అహమ్పి విసాఖాపుణ్ణమాయం పరినిబ్బాయిస్సామీతి ఏవం బుద్ధఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా సబ్బభాగేన నిచ్ఛయం కత్వా. **ఆయుసఙ్ఖారం విస్సజ్జీతి** ఆయునో జీవితస్స అభిసఙ్ఖారకం ఫలసమాపత్తిధమ్మం న సమాపజ్జిస్సామీతి విస్సజ్జి. తంవిస్సజ్జనేనేవ తేన అభిసఙ్ఖరియమానం జీవితసఙ్ఖారం “న పవత్తేస్సామీ”తి విస్సజ్జి. తేనాహ ‘‘**తత్థా**’’తిఆది.

దానమహన్తతాయపి పవత్తిఆకారమహన్తతాయపి **మహన్తో పథవీకమ్పో**. తత్థ దానమహన్తతాయ భూమిచాలస్స మహన్తత్తం దస్సేతుం ‘‘**తదా కిర...పే.... కమ్పిత్థా**’’తి వుత్తం. సా పన జాతిక్ఖేత్తభూతా దససహస్సీ లోకధాతు ఏవ, న యా కాచి. యా మహాభినీహారమహాభిజాతిఆదీసుపి కమ్పిత్థ, తదాపి తత్తికాయ ఏవ కమ్పనే కిం కారణం? జాతిక్ఖేత్తభావేన తస్సేవ ఆదితో పరిగ్గహస్స కతత్తా, పరిగ్గహకరణం చస్స ధమ్మతావసేన వేదితబ్బం. తథా హి పురిమబుద్ధానమ్పి తావత్తకమేవ జాతిక్ఖేత్తం అహోసి. తథా హి వుత్తం “దససహస్సీ లోకధాతు, నిస్సద్దా హోతి నిరాకులా...పే.... మహాసముద్దో ఆభుజతి, దససహస్సీ పకమ్పతీ”తి (బు॰ వం॰ ౨.౮౪-౯౧) చ ఆది. ఉదకపరియన్తం కత్వా ఛప్పకారపవేధనేన అవీతరాగే భింసేతీతి భింసనో, సో ఏవ **భింసనకోతి** ఆహ ‘‘**భయజనకో**’’తి. **దేవభేరియోతి** దేవదున్దుభిసద్దస్స పరియాయవచనమత్తం. న చేత్థ కాచి భేరీ “దున్దుభీ”తి అధిప్పేతా, అథ ఖో ఉప్పాతభావేన లబ్భమానో ఆకాసగతో నిగ్ఘోససద్దో. తేనాహ ‘‘**దేవో**’’తిఆది. **దేవోతి** మేఘో. తస్స హి గజ్జభావేన ఆకాసస్స వస్సాభావేన సుక్ఖగజ్జితసఞ్ఞితే సద్దే నిచ్ఛరన్తే దేవదున్దుభిసమఞ్ఞా. తేనాహ ‘‘**దేవో సుక్ఖగజ్జితం గజ్జీ**’’తి.

పీతివేగవిస్సట్ఠన్తి “ఏవం చిరతరం కాలం వహితో అయం అత్తభావసఞ్ఞితో దుక్ఖభారో, ఇదాని న చిరస్సేవ నిక్ఖిపిస్సామీ”తి సఞ్జాతసోమనస్సో భగవా సభావేనేవ పీతివేగవిస్సట్ఠం ఉదానం ఉదానేసి. ఏవం పన ఉదానేన్తేన అయమ్పి అత్థో సాధితో హోతీతి దస్సనత్థం అట్ఠకథాయం ‘‘**కస్మా**’’తిఆది వుత్తం.

తులీయతీతి **తులన్తి** తుల-సద్దో కమ్మసాధనోతి దస్సేతుం ‘‘**తులిత**’’న్తిఆది వుత్తం. అప్పానుభావతాయ **పరిచ్ఛిన్నం**. తథా హి తం పరితో ఖణ్డితభావేన “పరిత్త”న్తి వుచ్చతి. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనతో దీఘసన్తానతాయ విపులఫలతాయ చ **న తులం** న పరిచ్ఛిన్నం. యేహి కారణేహి పుబ్బే అవిసేసతో మహగ్గతం “అతుల”న్తి వుత్తం, తాని కారణాని రూపావచరతో అరూపస్స సాతిసయాని విజ్జన్తీతి అరూపావచరం “అతుల”న్తి వుత్తం ఇతరఞ్చ “తుల”న్తి. **అప్పవిపాకన్తి** తీసుపి కమ్మేసు యం తనువిపాకం హీనం, తం తులం. **బహువిపాకన్తి** యం మహావిపాకం పణీతం, తం అతులం. యం పనేత్థ మజ్ఝిమం, తం హీనం ఉక్కట్ఠన్తి ద్విధా భిన్దిత్వా ద్వీసుపి భాగేసు పక్ఖిపితబ్బం. హీనత్తికవణ్ణనాయం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౪) వుత్తనయేన వా

అప్పబహువిపాకతం నిద్ధారేత్వా తస్స వసేన తులాతులభావో వేదితబ్బో. సమ్భవతి ఏతస్మాతి **సమ్భవోతి** ఆహ ‘‘**సమ్భవహేతుభూత**’’న్తి. **నియకజ్ఝత్తరతోతి** ససన్తానధమ్మేసు విపస్సనావసేన గోచరాసేవనాయ చ నిరతో. సవిపాకమ్పి సమానం పవత్తివిపాకమత్తదాయికమ్మం సవిపాకట్ఠేన సమ్భవం, న చ తం కామాదిభవాభిసఙ్ఖారకన్తి తతో విసేసనత్థం “సమ్భవ”న్తి వత్వా ‘‘**భవసఙ్ఖార**’’న్తి వుత్తం. **ఓస్సజీతి** అరియమగ్గేన అవస్సజి. **కవచం వియ** అత్తభావం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం అత్తని సమ్భూతత్తా **అత్తసమ్భవం** కిలేసఞ్చ అభిన్దీతి కిలేసభేదసహభావికమ్మోస్సజ్జనం దస్సేన్తో తదుభయస్స కారణమవోచ ‘‘**అజ్ఝత్తరతో సమాహితో**’’తి.

పఠమవికప్పే అవసజ్జనమేవ వుత్తం, ఏత్థ అవసజ్జనాకారోతి తం దస్సేన్తో ‘‘**అథ వా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **తీరేన్తోతి** “ఉప్పాదో భయం, అనుప్పాదో ఖేమ”న్తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౦) వీమంసన్తో. ‘‘**తులేన్తో తీరేన్తో**’’తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ‘‘**పఞ్చక్ఖన్ధా**’’తిఆదిం వత్వా భవసఙ్ఖారస్స అవసజ్జనాకారం సరూపతో దస్సేతి. **ఏవన్తిఆదినా** పన ఉదానగాథావణ్ణనాయం ఆదితో వుత్తమత్థం నిగమవసేన దస్సేతి.

యన్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౭౧) కరణే, అధికరణే వా పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ‘‘**యేన సమయేన, యస్మిం వా సమయే**’’తి. **ఉక్ఖేపకవాతాతి** ఉదకసన్ధారకవాతం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా ఠితట్ఠానతో ఖేపకవాతా. **సట్ఠి...పే.... బహలన్తి** ఇదం తస్స వాతస్స ఉబ్బేధప్పమాణమేవ గహేత్వా వుత్తం , ఆయామవిత్థారతో పన దససహస్సచక్కవాళప్పమాణం కోటిసతసహస్సచక్కవాళప్పమాణమ్పి ఉదకసన్ధారకవాతం ఉపచ్ఛిన్దతియేవ. **ఆకాసేతి** పుబ్బే వాతేన పతిట్ఠితాకాసే. **పున వాతోతి** ఉక్ఖేపకవాతే తథా కత్వా విగతే ఉదకసన్ధారకవాతో పున **ఆబన్ధిత్వా గణ్హాతి**. యథా తం ఉదకం న భస్సతి, ఏవం ఉపత్థమ్భేన్తం ఆబన్ధనవితానవసేన బన్ధిత్వా గణ్హాతి. **తతో ఉదకం ఉగ్గచ్ఛతీతి** తతో ఆబన్ధిత్వా గహణతో తేన వాతేన ఉట్ఠాపితం ఉదకం ఉగ్గచ్ఛతి ఉపరి గచ్ఛతి. **హోతియేవాతి** అన్తరన్తరా హోతియేవ. **బహుభావేనాతి** మహాపథవియా మహన్తభావేన. సకలా హి మహాపథవీ తదా ఓగ్గచ్ఛతి చ ఉగ్గచ్ఛతి చ, తస్మా కమ్పనం న పఞ్ఞాయతి.

ఇజ్ఝనస్సాతి ఇచ్ఛితత్థసిజ్ఝనస్స అనుభవితబ్బస్స ఇస్సరియసమ్పత్తిఆదికస్స. **పరిత్తాతి** పటిలద్ధమత్తా నాతిసుభావితా. తథా చ భావనా బలవతీ న హోతీతి ఆహ ‘‘**దుబ్బలా**’’తి. సఞ్ఞాసీసేన హి భావనా వుత్తా. **అప్పమాణాతి** పగుణా సుభావితా. సా హి థిరా దళ్హతరా హోతీతి ఆహ ‘‘**బలవా**’’తి. ‘‘**పరిత్తా పథవీసఞ్ఞా, అప్పమాణా ఆపోసఞ్ఞా**’’తి దేసనామత్తమేతం, ఆపోసఞ్ఞాయ పన సుభావితాయ పథవీకమ్పో సుఖేనేవ ఇజ్ఝతీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో వేదితబ్బో. **సంవేజేన్తో వా** దిబ్బసమ్పత్తియా పమత్తం సక్కం దేవరాజానం, **వీమంసన్తో వా** తావదేవ సమధిగతం అత్తనో ఇద్ధిబలం. సో కిరాయస్మా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭౧) ఖురగ్గే అరహత్తం పత్వా చిన్తేసి – “అత్థి ను ఖో కోచి భిక్ఖు యేన పబ్బజితదివసేయేవ అరహత్తం పత్వా వేజయన్తో పాసాదో కమ్పితపుబ్బో”తి. తతో “నత్థి కోచీ”తి ఞత్వా “అహం కమ్పేస్సామీ”తి అభిఞ్ఞాబలేన వేజయన్తమత్థకే ఠత్వా పాదేన పహరిత్వా కమ్పేతుం నాసక్ఖి. అథ నం సక్కస్స నాటకిత్థియో ఆహంసు – “పుత్త సఙ్ఘరక్ఖిత, త్వం పూతిగన్ధేనేవ సీసేన వేజయన్తం కమ్పేతుం ఇచ్ఛసి, సుప్పతిట్ఠితో, తాత, పాసాదో, కథం కమ్పేతుం సక్ఖిస్ససీ”తి.

సామణేరో “ఇమా దేవతా మయా సద్ధిం కేళిం కరోన్తి, అహం ఖో పన ఆచరియం నాలత్థం, కహం ను ఖో మే ఆచరియో సాముద్దికమహానాగత్థేరో”తి ఆవజ్జేత్వా “మహాసముద్దే ఉదకలేణం మాపేత్వా దివావిహారం నిసిన్నో”తి ఞత్వా తత్థ గన్త్వా థేరం వన్దిత్వా అట్ఠాసి. తతో నం థేరో, “తాత సఙ్ఘరక్ఖిత, అసిక్ఖిత్వావ యుద్ధం పవిట్ఠోసీ”తి వత్వా “నాసక్ఖి, తాత, వేజయన్తం

కమ్పేతు”న్తి పుచ్ఛి. ఆచరియం, భన్తే, నాలత్థన్తి. అథ నం థేరో, “తాత, తుమ్హాదిసే అకమ్పేన్తే అఞ్ఞో కో కమ్పేస్సతి, దిట్ఠపుబ్బం తే, తాత, ఉదకపిట్ఠే గోమయఖణ్డం పిలవన్తం, తాత, కపల్లపూవం పచ్చన్తం అన్తన్తేన పరిచ్ఛిన్నన్తి ఇమినా ఓపమ్మేన జానాహీ”తి ఆహ. సో “వట్టిస్సతి, భన్తే, ఏత్తకేనా”తి వత్వా “పాసాదేన పతిట్ఠితోకాసం ఉదకం హోతూ”తి అధిట్ఠాయ వేజయన్తాభిముఖో అగమాసి. దేవధీతరో తం దిస్వా “ఏకవారం లజ్జిత్వా గతో, పునపి సామణేరో ఏతి, పునపి ఏతీ”తి వదింసు. సక్కో దేవరాజా “మా మయ్హం పుత్తేన సద్ధిం కథయిత్థ, ఇదాని తేన ఆచరియో లద్ధో ఖణేన పాసాదం కమ్పేస్సతీ”తి ఆహ. సామణేరోపి పాదఙ్గుట్ఠేన పాసాదథూపికం పహరి, పాసాదో చతూహి దిసాహి ఓణమతి. దేవతా “పతిట్ఠాతుం దేహి, తాత, పాసాదస్స, పతిట్ఠాతుం దేహి, తాత, పాసాదస్సా”తి విరవింసు. సామణేరో పాసాదం యథాఠానే ఠపేత్వా పాసాదమత్థకే ఠత్వా ఉదానం ఉదానేసి –

“అజ్జేవాహం పబ్బజితో, అజ్జ పత్తాసవక్ఖయం;
అజ్జ కమ్పేమి పాసాదం, అహో బుద్ధస్సుళారతా.

“అజ్జేవాహం పబ్బజితో, అజ్జ పత్తాసవక్ఖయం;
అజ్జ కమ్పేమి పాసాదం, అహో ధమ్మస్సుళారతా.

“అజ్జేవాహం పబ్బజితో, అజ్జ పత్తాసవక్ఖయం;
అజ్జ కమ్పేమి పాసాదం, అహో సఙ్ఘస్సుళారతా”తి.

“ధమ్మతా ఏసా, భిక్ఖవే, యదా బోధిసత్తో తుసితకాయా చవిత్వా మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮) వత్వా “అయఞ్చ దససహస్సీ లోకధాతు సఙ్కమ్పి సమ్పకమ్పి సమ్పవేధీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮), తథా “ధమ్మతా ఏసా, భిక్ఖవే, యదా బోధిసత్తో మాతుకుచ్ఛిమ్హా నిక్ఖమతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨) వత్వా “అయఞ్చ దససహస్సీ లోకధాతు సఙ్కమ్పి సమ్పకమ్పి సమ్పవేధీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨) చ మహాసత్తస్స గబ్భోక్కన్తియం అభిజాతియఞ్చ ధమ్మతావసేన మహాపదానే పథవీకమ్పస్స వుత్తత్తా ఇతరేసుపి చతూసు ఠానేసు పథవీకమ్పో ధమ్మతావసేనేవాతి అత్థతో వుత్తమేతన్తి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని సేసం పథవీకమ్పానం కారణతో పవత్తిఆకారతో చ విభాగం దస్సేతుం **‘‘ఇతి ఇమేసూ’’**తిఆది వుత్తం. **ధాతుకోపేనాతి** ఉక్ఖేపకవాతసఙ్ఖాతాయ వాయోధాతుయా పకోపేన. **ఇద్ధానుభావేనాతి** ఞాణిద్ధియా, కమ్మవిపాకజిద్ధియా వా సభావేన, తేజేనాతి అత్థో. **పుఞ్ఞతేజేనాతి** పుఞ్ఞానుభావేన, మహాబోధిసత్తస్స పుఞ్ఞబలేనాతి అత్థో. **ఞాణతేజేనాతి** అనఞ్ఞసాధారణేన పటివేధఞాణానుభావేన. **సాధుకారదానవసేనాతి** యథా అనఞ్ఞసాధారణప్పటివేధఞాణానుభావేన అభిహతా మహాపథవీ అభిసమ్బోధియం కమ్పిత్థ, ఏవం అనఞ్ఞసాధారణేన దేసనాఞాణానుభావేన అభిహతా మహాపథవీ కమ్పిత్థ, తం పనస్సా సాధుకారదానం వియ హోతీతి “సాధుకారదానవసేనా”తి వుత్తం.

యేన పన భగవా అసీతిఅనుబ్యఞ్జనప్పటిమణ్డితద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణవిచిత్రరూపకాయో సబ్బాకారపరిసుద్ధసీలక్ఖన్ధాదిగుణరతనసమిద్ధిధమ్మకాయో పుఞ్ఞమహత్తథామమహత్తఇద్ధిమహత్తయసమహత్తపఞ్ఞామహత్తానం పరముక్కంసగతో అసమో అసమసమో అప్పటిపుగ్గలో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అత్తనో అత్తభావసఙ్ఖాతం ఖన్ధపఞ్చకం కప్పం వా కప్పావసేసం వా ఠపేతుం

సమత్థోపి సఙ్ఖతధమ్మపరిజిగుచ్ఛనాకారప్పవత్తేన ఞాణవిసేసేన తిణాయపి అమఞ్ఞమానో ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనవిధినా నిరపేక్ఖో ఓస్సజ్జి. తదనుభావాభిహతా మహాపథవీ ఆయుసఙ్ఖరోస్సజ్జనే అకమ్పిత్థ. తం పనస్సా కారుఞ్ఞసభావసణ్ఠితా వియ హోతీతి వుత్తం **"కారుఞ్ఞభావేనా"**తి.

యస్మా భగవా పరినిబ్బానసమయే చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా సమాపత్తియో సమాపజ్జి, అన్తరన్తరా ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనేన తస్స పుబ్బభాగే సాతిసయం తిక్ఖం సూరం విపస్సనాఞాణఞ్చ పవత్తేసి. "యదత్థఞ్చ మయా ఏవం సుచిరకాలం అనఞ్ఞసాధారణో పరముక్కంసగతో ఞాణసమ్భారో సమ్భతో, అనుత్తరో చ విమోక్ఖో సమధిగతో, తస్స వత మే సిఖాప్పత్తఫలభూతా అచ్చన్తనిట్ఠా అనుపాదిసేసపరినిబ్బానధాతు అజ్జ సమిజ్ఝతీ"తి భియ్యో అతివియ సోమనస్సప్పత్తస్స భగవతో పీతివిప్ఫారాదిగుణవిపులతరానుభావో పరేహి అసాధారణఞాణాతిసయో ఉదపాది, యస్స సమాపత్తిబలసముపబ్రూహితస్స ఞాణాతిసయస్స ఆనుభావం సన్ధాయ ఇదం వుత్తం "ద్వేమే పిణ్డపాతా సమసమఫలా సమసమవిపాకా"తిఆది (ఉదా. ౭౫), తస్మా తస్సానుభావేన సమభిహతా మహాపథవీ అకమ్పిత్థ, తం పనస్సా తస్సం వేలాయం ఆరోదనాకారప్పత్తి వియ హోతీతి **"అట్ఠమో ఆరోదనేనా"**తి వుత్తం.

ఇదాని సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో **"మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తే"**తిఆదిమాహ. **అయం పనత్థోతి** "సాధుకారదానవసేనా"తిఆదినా వుత్త అత్థో. **పథవీదేవతాయ వసేనాతి** ఏత్థ సముద్దదేవతా వియ మహాపథవియా అధిదేవతా కిర నామ అత్థి, తాదిసే కారణే సతి తస్సా చిత్తవసేన అయం మహాపథవీ సఙ్కమ్పతి సమ్పకమ్పతి సమ్పవేధతి. యథా వాతవలాహకదేవతానం చిత్తవసేన వాతా వాయన్తి, సీతుణ్హఅబ్భవస్సవలాహకదేవతానం చిత్తవసేన సీతాదయో భవన్తి, తథా హి విసాఖపుణ్ణమాయం అభిసమ్బోధిఅత్థం బోధిరుక్ఖమూలే నిసిన్నస్స లోకనాథస్స అన్తరాయకరణత్థం ఉపట్ఠితం మారబలం విధమితుం –

"అచేతనాయం పథవీ, అవిఞ్ఞాయ సుఖం దుఖం;
సాపి దానబలా మయ్హం, సత్తక్ఖత్తుం పకమ్పథా"తి. (చరియా. ౧.౧౨౪) –

వచనసమనన్తరం మహాపథవీ భిజ్జిత్వా సపరిసం మారం పరివత్తేసి. **ఏతన్తి** సాధుకారదానాది. యదిపి నత్థి అచేతనత్తా, ధమ్మతావసేన పన వుత్తనయేన సియాతి సక్కా వత్తుం. ధమ్మతా పన అత్థతో ధమ్మభావో, సో పుఞ్ఞధమ్మస్స వా ఞాణధమ్మస్స వా ఆనుభావసభావోతి. తయిదం సబ్బం విచారితమేవ. ఏవఞ్చ కత్వా –

"ఇమే ధమ్మే సమ్మసతో, సభావసరసలక్ఖణే;
ధమ్మతేజేన వసుధా, దససహస్సీ పకమ్పథా"తి. (బు. వం. ౨.౧౬౬) –

ఆదివచనఞ్చ సమత్థితం హోతి.

అయం పన (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౪౯) మహాపథవీ అపరేసుపి అట్ఠసు ఠానేసు అకమ్పిత్థ మహాభినిక్ఖమనే బోధిమణ్డూపసఙ్కమనే పంసుకూలగ్గహణే పంసుకూలధోవనే కాళకారామసుత్తే గోతమకసుత్తే వేస్సన్తరజాతకే బ్రహ్మజాలేతి. తత్థ మహాభినిక్ఖమనబోధిమణ్డూపసఙ్కమనేసు వీరియబలేన అకమ్పిత్థ. పంసుకూలగ్గహణే "ద్విసహస్సదీపపరివారే నామ

చత్తారో మహాదీపే పహాయ పబ్బజిత్వా సుసానం గన్త్వా పంసుకూలం గణ్హన్తేన దుక్కరం భగవతా కత”న్తి అచ్ఛరియవేగాభిహతా అకమ్పిత్థ. పంసుకూలధోవనవేస్సన్తరజాతకేసు అకాలకమ్పనేన అకమ్పిత్థ. **కాళకారామగోతమకసుత్తేసు** (అం. ని. ౪.౨౪; ౩.౧౨౬) “అహం సక్ఖీ భగవా”తి సక్ఖిభావేన అకమ్పిత్థ. **బ్రహ్మజాలే** (దీ. ని. ౧.౧౪౭) పన ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠిగతేసు విజటేత్వా నిగ్గుమ్బం కత్వా దేసియమానేసు సాధుకారదానవసేన అకమ్పిత్థాతి వేదితబ్బా.

న కేవలఞ్చ ఏతేసుయేవ ఠానేసు పథవీ అకమ్పిత్థ, అథ ఖో తీసు సఙ్గహేసుపి మహామహిన్దత్థేరస్స ఇమం దీపం ఆగన్త్వా జోతివనే నిసీదిత్వా ధమ్మం దేసితదివసేపి అకమ్పిత్థ. కల్యాణియమహావిహారే చ పిణ్డపాతియత్థేరస్స చేతియఙ్గణం సమ్మజ్జిత్వా తత్థేవ నిసీదిత్వా బుద్ధారమ్మణం పీతిం గహేత్వా ఇమం సుత్తన్తం ఆరద్ధస్స సుత్తపరియోసానే ఉదకపరియన్తం కత్వా అకమ్పిత్థ. లోహపాసాదస్స పాచీనఅమ్బలట్ఠికట్ఠానం నామ అహోసి, తత్థ నిసీదిత్వా దీఘభాణకత్థేరా బ్రహ్మజాలసుత్తం ఆరభింసు. తేసం సజ్ఝాయపరియోసానేపి ఉదకపరియన్తమేవ కత్వా పథవీ అకమ్పిత్థ.

యది ఏవం “అట్ఠిమే, ఆనన్ద, హేతూ అట్ఠ పచ్చయా మహతో భూమిచాలస్స పాతుభావాయా”తి కస్మా అట్ఠేవ హేతూ వుత్తాతి? నియమహేతుభావతో. ఇమేయేవ హి అట్ఠ హేతూ నియమన్తి, నాఞ్ఞే. తే హి కదాచి సమ్భవన్తీతి అనియమభావతో న గణితా. వుత్తఞ్హేతం నాగసేనత్థేరేన **మిలిన్దపఞ్హే** (మి. ప. ౪.౧.౪) –

“అట్ఠిమే, భిక్ఖవే, హేతూ అట్ఠ పచ్చయా మహతో భూమిచాలస్స పాతుభావాయాతి. యం వేస్సన్తరేన రఞ్ఞా మహాదానే దీయమానే సత్తక్ఖత్తుం మహాపథవీ కమ్పితా, తఞ్చ పన అకాలికం కదాచుప్పత్తికం అట్ఠహి హేతూహి విప్పముత్తం, తస్మా అగణితం అట్ఠహి హేతూహి.

“యథా, మహారాజ, లోకే తయోయేవ మేఘా గణీయన్తి వస్సికో, హేమన్తికో, పావుసకోతి. యది తే ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞో మేఘో పవస్సతి, న సో మేఘో గణీయతి సమ్మతేహి మేఘేహి, అకాలమేఘోత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి, ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, వేస్సన్తరేన రఞ్ఞా మహాదానే దీయమానే యం సత్తక్ఖత్తుం మహాపథవీ కమ్పితా, అకాలికం ఏతం కదాచుప్పత్తికం అట్ఠహి హేతూహి విప్పముత్తం, న తం గణీయతి అట్ఠహి హేతూహి.

“యథా వా పన, మహారాజ, హిమవన్తా పబ్బతా పఞ్చ నదిసతాని సన్దన్తి, తేసం, మహారాజ, పఞ్చన్నం నదిసతానం దసేవ నదియో నదిగణనాయ గణీయన్తి. సేయ్యథిదం – గఙ్గా, యమునా, అచిరవతీ, సరభూ, మహీ, సిన్ధు, సరస్సతీ, వేత్రవతీ, వీతంసా, చన్దభాగాతి. అవసేసా నదియో నదిగణనాయ అగణితా. కింకారణా? న తా నదియో ధువసలిలా, ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, వేస్సన్తరేన రఞ్ఞా మహాదానే దీయమానే యం సత్తక్ఖత్తుం మహాపథవీ కమ్పితా, అకాలికం ఏతం కదాచుప్పత్తికం అట్ఠహి హేతూహి విప్పముత్తం, న తం గణీయతి అట్ఠహి హేతూహి.

“యథా వా పన, మహారాజ, రఞ్ఞో సతమ్పి ద్విసతమ్పి తిసతమ్పి అమచ్చా హోన్తి, తేసం ఛయేవ జనా అమచ్చగణనాయ గణీయన్తి. సేయ్యథిదం – సేనాపతి, పురోహితో, అక్ఖదస్సో, భణ్డాగారికో, ఛత్తగ్గాహకో, ఖగ్గగ్గాహకో, ఏతేయేవ అమచ్చగణనాయ గణీయన్తి. కింకారణా? యుత్తత్తా రాజగుణేహి. అవసేసా అగణితా, సబ్బే

అమచ్చాత్వేవ సఙ్ఘం గచ్ఛన్తి, ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, వేస్సన్తరేన రఞ్ఞా మహాదానే దీయమానే యం సత్తక్ఖత్తుం మహాపథవీ కమ్పితా, అకాలికం ఏతం కదాచుప్పత్తికం అట్ఠహి హేతూహి విప్పముత్తం, న తం గణీయతి అట్ఠహి హేతూహీ"తి.

భూమిచాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చాపాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౮) ౩. యమకవగ్గో

౧-౧౦. సద్ధాసుత్తాదివణ్ణనా

౭౧-౮౦. అట్ఠమస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ. దసమే కుచ్ఛితం సీదతీతి **కుసీతో** ద-కారస్స త-కారం కత్వా. యస్స ధమ్మస్స వసేన పుగ్గలో ‘‘కుసీతో’’తి వుచ్చతి, సో కుసితభావో ఇధ కుసిత-సద్దేన వుత్తో. వినాపి హి భావజోతనసద్దం భావత్థో విఞ్ఞాయతి యథా ‘‘పటస్స సుక్క’’న్తి, తస్మా కుసీతభావవత్థూనీతి అత్థో. తేనాహ **‘‘కోసజ్జకారణానీతి అత్థో’’**తి. కమ్మం నామ సమణసారుప్పం ఈదిసన్తి ఆహ **‘‘చీవరవిచారణాదీ’’**తి. **వీరియన్తి** పధానవీరియం. తం పన చఙ్కమనవసేన కరణే కాయికన్తిపి వత్తబ్బతం లభతీతి ఆహ **‘‘దువిధమ్పీ’’**తి. **పత్తియాతి** పాపుణనత్థం. **ఓసీదనన్తి** భావనానుయోగే సఙ్కోచో. మాసేహి ఆచితం నిచితం వియాతి **మాసాచితం,** తం మఞ్ఞే. యస్మా మాసా తిన్తా విసేసేన గరుకా హోన్తి, తస్మా **‘‘యథా తిన్తమాసో’’**తిఆది వుత్తం. **వుట్ఠితో హోతి** గిలానభావాతి అధిప్పాయో.

తేసన్తి ఆరమ్భవత్థూనం. **ఇమినావ నయేనాతి** ఇమినా కుసీతవత్థూసు వుత్తేనేవ నయేన ‘‘దువిధమ్పి వీరియం ఆరభతీ’’తిఆదినా. **ఇదం పఠమన్తి** ‘‘ఇదం, హన్దాహం, వీరియం ఆరభామీ’’తి, ‘‘ఏవం భావనాయ అబ్భుస్సహనం పఠమం ఆరమ్భవత్థూ’’తిఆదినా చ అత్థో వేదితబ్బో. యథా తథా పఠమం పవత్తం అబ్భుస్సహనఞ్హి ఉపరి వీరియారమ్భస్స కారణం హోతి. అనురూపపచ్చవేక్ఖణసహితాని హి అబ్భుస్సహనాని తమ్మూలకాని వా పచ్చవేక్ఖణాని అట్ఠ ఆరమ్భవత్థూనీతి వేదితబ్బాని.

సద్ధాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

యమకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮౧-౬౨౬. సేసం ఉత్తానమేవ.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

అట్ఠకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

నవకనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. సమ్బోధివగ్గో

౧-౨. సమ్బోధిసుత్తాదివణ్ణనా

౧-౨. నవకనిపాతస్స పఠమదుతియేసు నత్థి వత్తబ్బం.

౩. మేఘియసుత్తవణ్ణనా

౩. తతియే (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౩౧) **మేఘియోతి** తస్స థేరస్స నామం. **ఉపట్ఠాకో హోతీతి** పరిచారకో హోతి. భగవతో హి పఠమబోధియం ఉపట్ఠాకా అనిబద్ధా అహేసుం. ఏకదా నాగసమలో, ఏకదా నాగితో, ఏకదా ఉపవాణో, ఏకదా సునక్ఖత్తో, ఏకదా చున్దో సమణుద్దేసో , ఏకదా సాగతో, ఏకదా మేఘియో, తదాపి మేఘియత్థేరోవ ఉపట్ఠాకో హోతి. తేనాహ ''**తేన ఖో పన సమయేన ఆయస్మా మేఘియో భగవతో ఉపట్ఠాకో హోతీ**''తి.

కిమికాళాయాతి కాళకిమీనం బహులతాయ "కిమికాళా"తి లద్ధనామాయ నదియా. **జఙ్ఘావిహారన్తి** చిరనిసజ్జాయ జఙ్ఘాసు ఉప్పన్నకిలమథవినోదనత్థం విచరణం. **పాసాదికన్తి** అవిరళరుక్ఖతాయ సినిద్ధపత్తతాయ చ పస్సన్తానం పసాదం ఆవహతీతి పాసాదికం. సన్దచ్ఛాయతాయ మనుఞ్ఞభూమిభాగతాయ చ అన్తో పవిట్ఠానం పీతిసోమనస్సజననట్ఠేన చిత్తం రమేతీతి **రమణీయం. అలన్తి** పరియత్తం, యుత్తన్తిపి అత్థో. **పధానత్థికస్సాతి** పధానేన భావనానుయోగేన అత్థికస్స. యస్మా సో పధానకమ్మే యుత్తో పధానకమ్మికో నామ హోతి, తస్మా వుత్తం ''**పధానకమ్మికస్సా**''తి. **ఆగచ్ఛేయ్యాహన్తి** ఆగచ్ఛేయ్యం అహం. థేరేన కిర పుబ్బే తం ఠానం అనుప్పటిపాటియా పఞ్చ జాతిసతాని రఞ్ఞా ఏవ సతా అనుభూతపుబ్బం ఉయ్యానం అహోసి, తేనస్స దిట్ఠమత్తేయేవ తత్థ విహరితుం చిత్తం నమి.

యావ అఞ్ఞోపి కోచి భిక్ఖు ఆగచ్ఛతీతి అఞ్ఞో కోచిపి భిక్ఖు మమ సన్తికం యావ ఆగచ్ఛతి, తావ ఆగమేహీతి అత్థో. "కోచి భిక్ఖు దిస్సతీ"తిపి పాఠో, "ఆగచ్ఛతూ"తిపి పఠన్తి, తథా "దిస్సతూ"తిపి. **నత్థి కిఞ్చి ఉత్తరి కరణీయన్తి** చతూసు సచ్చేసు చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాదీనం సోళసన్నం కిచ్చానం కతత్తా అభిసమ్బోధియా వా అధిగతత్తా తతో అఞ్ఞం ఉత్తరి కరణీయం నామ నత్థి. **చతూసు సచ్చేసు చతున్నం కిచ్చానం కతత్తాతి** ఇదం పన మగ్గవసేన లబ్భభానం భేదం అనుపేక్ఖిత్వా వుత్తం. **అత్థి కతస్స పటిచయోతి** మయ్హం సన్తానే నిప్ఫాదితస్స సీలాదిధమ్మస్స అరియమగ్గస్స అనధిగతత్తా తదత్థం పున వడ్ఢనసఙ్ఖాతో పటిచయో అత్థి, ఇచ్ఛితబ్బోతి అత్థో.

తివిధనాటకపరివారోతి మహన్తిత్థియో మజ్ఝిమిత్థియో అతితరుణిత్థియోతి ఏవం వధూకుమారికకఞ్ఞావత్థాహి తివిధాహి నాటకిత్థీహి పరివుతో. **అకుసలవితక్కేహీతి** యథావుత్తేహి కామవితక్కాదీహి. అపరే పన "తస్మిం వనసణ్డే పుప్ఫఫలపల్లవాదీసు లోభవసేన కామవితక్కో, ఖరస్సరానం పక్ఖిఆదీనం సద్దస్సవనేన బ్యాపాదవితక్కో, లేడ్డుఆదీహి తేసం విహేఠనాధిప్పాయేన విహింసావితక్కో. 'ఇధేవాహం వసేయ్య'న్తి తత్థ సాపేక్ఖతావసేన వా కామవితక్కో, వనచరకే తత్థ తత్థ దిస్వా తేసు చిత్తదుబ్భనేన బ్యాపాదవితక్కో, తేసం విహేఠనాధిప్పాయేన విహింసావితక్కో తస్స ఉప్పజ్జతీ"తి వదన్తి. యథా తథా వా తస్స మిచ్ఛావితక్కప్పవత్తియేవ అచ్ఛరియకారణం. **అచ్ఛరియం వత, భోతి** గరహణచ్ఛరియం నామ కిరేతం . యథా ఆయస్మా ఆనన్దో భగవతో వలియగత్తం దిస్వా అవోచ "అచ్ఛరియం, భన్తే, అబ్భుతం, భన్తే"తి (సం॰ ని॰ ౫.౫౧౧).

సమ్పరివారితాతి వోకిణ్ణా. అత్తని గరుమ్హి చ ఏకత్తేపి బహువచనం దిస్సతి. “అన్వాసత్తో”తిపి పాఠో. కస్మా పనస్స భగవా తత్థ గమనం అనుజాని? “అననుఞ్ఞాతోపి చాయం మం ఓహాయ గచ్ఛిస్సతేవ, పరిచారకామతాయ మఞ్ఞే భగవా గన్తుం న దేతీతి చస్స సియా అఞ్ఞథత్తం, తదస్స దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తేయ్యా”తి అనుజాని.

ఏవం తస్మిం అత్తనో పవత్తిం ఆరోచేత్వా నిసిన్నే అథస్స భగవా సప్పాయధమ్మం దేసేన్తో **‘‘అపరిపక్కాయ, మేఘియ, చేతోవిముత్తియా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **‘‘అపరిపక్కాయా’’**తి పరిపాకం అప్పత్తాయ. **చేతోవిముత్తియాతి** కిలేసేహి చేతసో విముత్తియా. పుబ్బభాగే హి తదఙ్గవసేన చేవ విక్ఖమ్భనవసేన చ చేతసో విముత్తి హోతి, అపరభాగే సముచ్ఛేదవసేన చేవ పటిప్పస్సద్ధివసేన చ. సాయం విముత్తి హేట్ఠా విత్థారతో కథితావ, తస్మా తత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బా. తత్థ విముత్తిపరిపాచనీయేహి ధమ్మేహి ఆసయే పరిపాచితే సోధితే విపస్సనాయ మగ్గగబ్భం గణ్హన్తియా పరిపాకం గచ్ఛన్తియా చేతోవిముత్తి పరిపక్కా నామ హోతి, తదభావే అపరిపక్కా.

కతమే పన విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా? సద్ధిన్ద్రియాదీనం విసుద్ధికరణవసేన పన్నరస ధమ్మా వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం –

“అస్సద్ధే పుగ్గలే పరివజ్జయతో, సద్ధే పుగ్గలే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో, పసాదనీయే సుత్తన్తే పచ్చవేక్ఖతో ఇమేహి తీహాకారేహి సద్ధిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి.

“కుసీతే పుగ్గలే పరివజ్జయతో, ఆరద్ధవీరియే పుగ్గలే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో, సమ్మప్పధానే పచ్చవేక్ఖతో ఇమేహి తీహాకారేహి వీరియిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి.

“ముట్ఠస్సతీ పుగ్గలే పరివజ్జయతో, ఉపట్ఠితస్సతీ పుగ్గలే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో, సతిపట్ఠానే పచ్చవేక్ఖతో ఇమేహి తీహాకారేహి సతిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి.

“అసమాహితే పుగ్గలే పరివజ్జయతో, సమాహితే పుగ్గలే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో, ఝానవిమోక్ఖే పచ్చవేక్ఖతో ఇమేహి తీహాకారేహి సమాధిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి.

“దుప్పఞ్ఞే పుగ్గలే పరివజ్జయతో, పఞ్ఞవన్తే పుగ్గలే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో, గమ్భీరఞాణచరియం పచ్చవేక్ఖతో ఇమేహి తీహాకారేహి పఞ్ఞిన్ద్రియం విసుజ్ఝతి.

“ఇతి ఇమే పఞ్చ పుగ్గలే పరివజ్జయతో, పఞ్చ పుగ్గలే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో, పఞ్చ సుత్తన్తే పచ్చవేక్ఖతో ఇమేహి పన్నరసహి ఆకారేహి ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని విసుజ్ఝన్తీ”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౮౬).

అపరేహిపి పన్నరసహి ఆకారేహి ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని విసుజ్ఝన్తి. అపరేపి పన్నరస ధమ్మా విముత్తిపరిపాచనీయా. సద్ధాపఞ్చమాని ఇన్ద్రియాని, అనిచ్చసఞ్ఞా అనిచ్చే, దుక్ఖసఞ్ఞా దుక్ఖే, అనత్తసఞ్ఞా, పహానసఞ్ఞా, విరాగసఞ్ఞాతి ఇమా పఞ్చ నిబ్బేధభాగియా సఞ్ఞా, కల్యాణమిత్తతా, సీలసంవరో, అభిసల్లేఖతా, వీరియారమ్భో, నిబ్బేధికపఞ్ఞాతి. తేసు వేనేయ్యదమనకుసలో సత్థా వేనేయ్యస్స మేఘియత్థేరస్స అజ్ఝాసయవసేన ఇధ కల్యాణమిత్తతాదయో

విముత్తిపరిపాచనీయే ధమ్మే దస్సేన్తో ''**పఞ్చ ధమ్మా పరిపక్కాయ సంవత్తన్తీ**''తి వత్వా తే విత్థారేన్తో ''**ఇధ, మేఘియ, భిక్ఖు కల్యాణమిత్తో హోతీ**''తిఆదిమాహ.

తత్థ **కల్యాణమిత్తో**తి కల్యాణో భద్దో సున్దరో మిత్తో ఏతస్సాతి కల్యాణమిత్తో. యస్స సీలాదిగుణసమ్పన్నో "అఘస్స తాతా హితస్స విధాతా"తి ఏవం సబ్బాకారేన ఉపకారో మిత్తో హోతి, సో పుగ్గలో కల్యాణమిత్తోవ. యథావుత్తేహి కల్యాణపుగ్గలేహేవ సబ్బిరియాపథేసు సహ అయతి పవత్తతి, న వినా తేహీతి **కల్యాణసహాయో**. కల్యాణపుగ్గలేసు ఏవ చిత్తేన చేవ కాయేన చ నిన్నపోణపబ్భారభావేన పవత్తతీతి **కల్యాణసమ్పవఙ్కో**. పదత్తయేన కల్యాణమిత్తసంసగ్గే ఆదరం ఉప్పాదేతి. **అయం** కల్యాణమిత్తతాసఙ్ఖాతో బ్రహ్మచరియవాసస్స ఆదిభావతో సబ్బేసఞ్చ కుసలధమ్మానం బహుకారతాయ పధానభావతో చ ఇమేసు పఞ్చసు ధమ్మేసు ఆదితో వుత్తత్తా **పఠమో** అనవజ్జ**ధమ్మో** అవిసుద్ధానం సద్ధాదీనం విసుద్ధికరణవసేన **చేతోవిముత్తియా పరిపక్కాయ సంవత్తతి**. ఏత్థ చ కల్యాణమిత్తస్స బహుకారతా పధానతా చ "ఉపడ్ఢమిదం, భన్తే, బ్రహ్మచరియస్స యదిదం కల్యాణమిత్తతా"తి వదన్తం ధమ్మభణ్డాగారికం "మా హేవం, ఆనన్దా"తి ద్విక్ఖత్తుం పటిసేధేత్వా "సకలమేవ హిదం, ఆనన్ద, బ్రహ్మచరియం యదిదం కల్యాణమిత్తతా కల్యాణసహాయతా"తి – ఆదిసుత్తపదేహి (సం. ని. ౧.౧౨౯; ౫.౨) వేదితబ్బా.

పున చపరన్తి పున చ అపరం ధమ్మజాతం. **సీలవా**తి ఏత్థ కేనట్ఠేన సీలం? సీలనట్ఠేన సీలం . కిమిదం సీలనం నామ? సమాధానం, కాయకమ్మాదీనం సుసీల్యవసేన అవిప్పకిణ్ణతాతి అత్థో. అథ వా ఉపధారణం, ఝానాదికుసలధమ్మానం పతిట్ఠానవసేన ఆధారభావోతి అత్థో. తస్మా సీలేతి, సీలతీతి వా సీలం. అయం తావ సద్దలక్ఖణనయేన సీలట్ఠో. అపరే పన "సిరట్ఠో సీలట్ఠో, సీతలట్ఠో, సీలట్ఠో"తి నిరుత్తినయేన అత్థం వణ్ణేన్తి. తయిదం పారిపూరితో అతిసయతో వా సీలం అస్స అత్థీతి **సీలవా,** సీలసమ్పన్నోతి అత్థో.

యథా చ సీలవా హోతి సీలసమ్పన్నో, తం దస్సేతుం ''**పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **పాతిమోక్ఖన్తి** సిక్ఖాపదసీలం. తఞ్హి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహీతి పాతిమోక్ఖం. సంవరణం సంవరో, కాయవాచాహి అవీతిక్కమో. పాతిమోక్ఖమేవ సంవరో పాతిమోక్ఖసంవరో, తేన సంవుతో పిహితకాయవాచోతి **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**. ఇదమస్స తస్మిం సీలే పతిట్ఠితభావపరిదీపనం. **విహరతీ**తి తదనురూపవిహారసమఙ్గిభావపరిదీపనం. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి హేట్ఠా పాతిమోక్ఖసంవరస్స ఉపరి విసేసానం యోగస్స చ ఉపకారధమ్మపరిదీపనం. **అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ**తి పాతిమోక్ఖసీలతో అచవనధమ్మతాపరిదీపనం. **సమాదాయా**తి సిక్ఖాపదానం అనవసేసతో ఆదానపరిదీపనం. **సిక్ఖతీ**తి సిక్ఖాయ సమఙ్గిభావపరిదీపనం. **సిక్ఖాపదేసూ**తి సిక్ఖితబ్బధమ్మపరిదీపనం.

అపరో నయో – కిలేసానం బలవభావతో పాపకిరియాయ సుకరభావతో పుఞ్ఞకిరియాయ చ దుక్కరభావతో బహుక్ఖత్తుం అపాయేసు పతనసీలోతి పాతీ, పుథుజ్జనో. అనిచ్చతాయ వా భవాదీసు కమ్మవేగుక్ఖిత్తో ఘటియన్తం వియ అనవట్ఠానేన పరిబ్భమనతో గమనసీలోతి పాతీ. మరణవసేన వా తమ్హి తమ్హి సత్తనికాయే అత్తభావస్స పతనసీలో వా పాతీ, సత్తసన్తానో, చిత్తమేవ వా. తం పాతినం సంసారదుక్ఖతో మోక్ఖేతీతి **పాతిమోక్ఖం**. చిత్తస్స హి విమోక్ఖేన సత్తో "విముత్తో"తి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హి "చిత్తవోదానా విసుజ్ఝన్తీ"తి (సం. ని. ౩.౧౦౦), "అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తం విముత్త"న్తి (మహావ. ౨౮) చ.

అథ వా అవిజ్జాదిహేతునా సంసారే పతతి గచ్ఛతి పవత్తతీతి పాతి. “అవిజ్జానీవరణానం సత్తానం తణ్హాసంయోజనానం సన్ధావతం సంసరత”న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౪) హి వుత్తం. తస్స పాతినో సత్తస్స తణ్హాదిసంకిలేసత్తయతో మోక్ఖో ఏతేనాతి **పాతిమోక్ఖం**.

అథ వా పాతేతి వినిపాతేతి దుక్ఖేతి పాతి, చిత్తం. వుత్తఞ్హి “చిత్తేన నీయతీ లోకో, చిత్తేన పరికస్సతీ”తి (సం॰ ని॰ ౧.౬౨). తస్స పాతినో మోక్ఖో ఏతేనాతి **పాతిమోక్ఖం**. పతతి వా ఏతేన అపాయదుక్ఖే సంసారదుక్ఖే చాతి పాతి, తణ్హాదిసంకిలేసో. వుత్తఞ్హి “తణ్హా జనేతి పురిసం (సం॰ ని॰ ౧.౫౫). తణ్హాదుతియో పురిసో”తి (అ॰ ని॰ ౪.౯; ఇతివు॰ ౧౫, ౧౦౫) చ ఆది. తతో పాతితో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖం**.

అథ వా పతతి ఏత్థాతి పాతి, ఛ అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని. వుత్తఞ్హి “ఛసు లోకో సముప్పన్నో, ఛసు కుబ్బతి సన్థవ”న్తి (సు॰ ని॰ ౧౭౧). తతో ఛఅజ్ఝత్తికబాహిరాయతనసఙ్ఖాతతో పాతితో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖం**. అథ వా పాతో వినిపాతో అస్స అత్థీతి పాతీ, సంసారో. తతో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖం**. అథ వా సబ్బలోకాధిపతిభావతో ధమ్మిస్సరో భగవా పతీతి వుచ్చతి, ముచ్చతి ఏతేనాతి మోక్ఖో, పతినో మోక్ఖో తేన పఞ్ఞత్తత్తాతి పతిమోక్ఖో, పతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖం**. సబ్బగుణానం వా మూలభావతో ఉత్తమట్ఠేన పతి చ సో యథావుత్తేనత్థేన మోక్ఖో చాతి పతిమోక్ఖో, పతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖం**. తథా హి వుత్తం “పాతిమోక్ఖన్తి ఆదిమేతం ముఖమేతం పముఖమేత”న్తి (మహావ॰ ౧౩౫) విత్థారో.

అథ వా **ప**-ఇతి పకారే, **అతీ**తి అచ్చన్తత్థే నిపాతో, తస్మా పకారేహి అచ్చన్తం మోక్ఖేతీతి **పాతిమోక్ఖం**. ఇదఞ్హి సీలం సయం తదఙ్గవసేన, సమాధిసహితం పఞ్ఞాసహితఞ్చ విక్ఖమ్భనవసేన సముచ్ఛేదవసేన అచ్చన్తం మోక్ఖేతి మోచేతీతి **పాతిమోక్ఖం**. పతి పతి మోక్ఖోతి వా పతిమోక్ఖో, తమ్హా తమ్హా వీతిక్కమదోసతో పచ్చేకం మోక్ఖోతి అత్థో. పతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖం**. మోక్ఖోతి వా నిబ్బానం, తస్స మోక్ఖస్స పటిబిమ్బభూతోతి పతిమోక్ఖో. సీలసంవరో హి సూరియస్స అరుణుగ్గమనం వియ నిబ్బానస్స ఉదయభూతో తప్పటిభాగోవ యథారహం కిలేసనిబ్బాపనతో. పతిమోక్ఖోయేవ **పాతిమోక్ఖం**. అథ వా మోక్ఖం పతి వత్తతి, మోక్ఖాభిముఖన్తి వా పతిమోక్ఖం, పతిమోక్ఖమేవ **పాతిమోక్ఖ**న్తి ఏవం తావ ఏత్థ పాతిమోక్ఖసద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో.

సంవరతి పిదహతి ఏతేనాతి సంవరో, పాతిమోక్ఖమేవ సంవరోతి పాతిమోక్ఖసంవరో. అత్థతో పన తతో తతో వీతిక్కమితబ్బతో విరతియో చేతనా చ, తేన పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో సమన్నాగతో **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – “ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో ఉపగతో సమ్పన్నో సమన్నాగతో, తేన వుచ్చతి పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో”తి (విభ॰ ౫౧౧).

విహరతీతి ఇరియాపథవిహారేన విహరతి ఇరియతి వత్తతి. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి వేళుదానాదిమిచ్ఛాజీవస్స కాయపాగబ్భియాదీనఞ్చ అకరణేన సబ్బసో అనాచారం వజ్జేత్వా కాయికో అవీతిక్కమో, వాచసికో అవీతిక్కమో, కాయికవాచసికో అవీతిక్కమోతి ఏవం వుత్తభిక్ఖు సారుప్పఆచారసమ్పత్తియా వేసియాదిఅగోచరం వజ్జేత్వా పిణ్డపాతాదిఅత్థం ఉపసఙ్కమితుం యుత్తట్ఠానసఙ్ఖాతగోచరచరణేన చ సమ్పన్నత్తా ఆచారగోచరసమ్పన్నో.

అపిచ యో భిక్ఖు సత్థరి సగారవో సప్పతిస్సో సబ్రహ్మచారీసు సగారవో సప్పతిస్సో హిరోత్తప్పసమ్పన్నో సునివత్థో సుపారుతో పాసాదికేన అభిక్కన్తేన పటిక్కన్తేన ఆలోకితేన విలోకితేన సమిఞ్జితేన పసారితేన ఇరియాపథసమ్పన్నో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ జాగరియం అనుయుత్తో సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో ఆభిసమాచారికేసు సక్కచ్చకారీ గరుచిత్తీకారబహులో విహరతి, అయం వుచ్చతి **ఆచారసమ్పన్నో**.

గోచరో పన ఉపనిస్సయగోచరో, ఆరక్ఖగోచరో, ఉపనిబన్ధగోచరోతి తివిధో. తత్థ యో దసకథావత్థుగుణసమన్నాగతో వుత్తలక్ఖణో కల్యాణమిత్తో, యం నిస్సాయ అస్సుతం సుణాతి, సుతం పరియోదాపేతి, కఙ్ఖం వితరతి, దిట్ఠిం ఉజుం కరోతి, చిత్తం పసాదేతి, యస్స చ అనుసిక్ఖన్తో సద్ధాయ వడ్ఢతి, సీలేన, సుతేన, చాగేన, పఞ్ఞాయ వడ్ఢతి, అయం వుచ్చతి **ఉపనిస్సయగోచరో**.

యో భిక్ఖు అన్తరఘరం పవిట్ఠో వీథిం పటిపన్నో ఓక్ఖిత్తచక్ఖు యుగమత్తదస్సీ సంవుతో గచ్ఛతి, న హత్థిం ఓలోకేన్తో, న అస్సం, న రథం , న పత్తిం, న ఇత్థిం, న పురిసం ఓలోకేన్తో, న ఉద్ధం ఉల్లోకేన్తో, న అధో ఓలోకేన్తో, న దిసావిదిసం పేక్ఖమానో గచ్ఛతి, అయం **ఆరక్ఖగోచరో**.

ఉపనిబన్ధగోచరో పన చత్తారో సతిపట్ఠానా, యత్థ భిక్ఖు అత్తనో చిత్తం ఉపనిబన్ధతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "కో చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో గోచరో సకో పేత్తికో విసయో, యదిదం చత్తారో సతిపట్ఠానా"తి (సం. ని. ౫.౩౭౨). తత్థ ఉపనిస్సయగోచరస్స పుబ్బే వుత్తత్తా ఇతరేసం వసేనేత్థ గోచరో వేదితబ్బో. ఇతి యథావుత్తాయ ఆచారసమ్పత్తియా ఇమాయ చ గోచరసమ్పత్తియా సమన్నాగతత్తా **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**.

అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీతి అప్పమత్తకత్తా అణుప్పమాణేసు అస్సతియా అసఞ్చిచ్చ ఆపన్నసేఖియఅకుసలచిత్తుప్పాదాదిభేదేసు వజ్జేసు భయదస్సనసీలో. యో హి భిక్ఖు పరమాణుమత్తం వజ్జం అట్ఠసట్ఠియోజనసతసహస్సుబ్బేధసినేరుపబ్బతరాజసదిసం కత్వా పస్సతి, యోపి సబ్బలహుకం దుబ్భాసితమత్తం పారాజికసదిసం కత్వా పస్సతి, అయమ్పి అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ నామ. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూ**తి యంకిఞ్చి సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖితబ్బం, తం సబ్బేన సబ్బం సబ్బథా సబ్బం అనవసేసం సమాదియిత్వా సిక్ఖతి, వత్తతి పూరేతీతి అత్థో.

అభిసల్లేఖికాతి అతివియ కిలేసానం సల్లేఖనీయా, తేసం తనుభావాయ పహానాయ యుత్తరూపా. **చేతోవివరణసప్పాయా**తి చేతసో పటిచ్ఛాదకానం నీవరణానం దూరీభావకరణేన చేతోవివరణసఙ్ఖాతానం సమథవిపస్సనానం సప్పాయా, సమథవిపస్సనాచిత్తస్సేవ వా వివరణాయ పాకటీకరణాయ వా సప్పాయా ఉపకారికాతి చేతోవివరణసప్పాయా.

ఇదాని యేన నిబ్బిదాదిఆవహణేన అయం కథా అభిసల్లేఖికా చేతోవివరణసప్పాయా చ నామ హోతి, తం దస్సేతుం "**ఏకన్తనిబ్బిదాయా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఏకన్తనిబ్బిదాయా**తి ఏకంసేనేవ వట్టదుక్ఖతో నిబ్బిన్దనత్థాయ. **విరాగాయ నిరోధాయా**తి తస్సేవ విరజ్జనత్థాయ చ నిరుజ్ఝనత్థాయ చ. **ఉపసమాయా**తి సబ్బకిలేసవూపసమాయ. **అభిఞ్ఞాయా**తి సబ్బస్సపి అభిఞ్ఞేయ్యస్స అభిజాననాయ. **సమ్బోధాయా**తి చతుమగ్గసమ్బోధాయ. **నిబ్బానాయా**తి

అనుపాదిసేసనిబ్బానాయ. ఏతేసు హి ఆదితో తీహి పదేహి విపస్సనా వుత్తా, ద్వీహి నిబ్బానం వుత్తం. సమథవిపస్సనా ఆదిం కత్వా నిబ్బానపరియోసానో అయం సబ్బో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో దసకథావత్థులాభినో సిజ్ఝతీతి దస్సేతి.

ఇదాని తం కథం విభజిత్వా దస్సేన్తో ''**అప్పిచ్ఛకథా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **అప్పిచ్ఛోతి** నిఇచ్ఛో, తస్స కథా **అప్పిచ్ఛకథా,** అప్పిచ్ఛభావప్పటిసంయుత్తకథా వా **అప్పిచ్ఛకథా**. ఏత్థ చ అత్రిచ్ఛో, పాపిచ్ఛో, మహిచ్ఛో, అప్పిచ్ఛోతి ఇచ్ఛావసేన చత్తారో పుగ్గలా. తేసు అత్తనా యథాలద్ధేన లాభేన అతిత్తో ఉపరూపరి లాభం ఇచ్ఛన్తో **అత్రిచ్ఛో** నామ. యం సన్ధాయ –

"చతుబ్భి అట్ఠజ్ఝగమా, అట్ఠాహిపి చ సోళస;
సోళసాహి చ బాత్తింస, అత్రిచ్ఛం చక్కమాసదో;
ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి. (జా॰ ౧.౫.౧౦౩) చ;

"అత్రిచ్ఛం అతిలోభేన, అతిలోభమదేన చా"తి. చ వుత్తం;

లాభసక్కారసిలోకనికామయమానాయ అసన్తగుణసమ్భావనాధిప్పాయో **పాపిచ్ఛో**. యం సన్ధాయ వుత్తం "ఇధేకచ్చో అస్సద్ధో సమానో 'సద్ధోతి మం జనో జానాతూ'తి ఇచ్ఛతి, దుస్సీలో సమానో 'సీలవాతి మం జనో జానాతూ'తి ఇచ్ఛతీ"తిఆది (విభ॰ ౮౫౧).

సన్తగుణసమ్భావనాధిప్పాయో పటిగ్గహణే అమత్తఞ్ఞూ **మహిచ్ఛో**, యం సన్ధాయ వుత్తం "ఇధేకచ్చో సద్ధో సమానో 'సద్ధోతి మం జనో జానాతూ'తి ఇచ్ఛతి, సీలవా సమానో 'సీలవాతి మం జనో జానాతూ'తి ఇచ్ఛతీ"తిఆది. దుత్తప్పియతాయ హిస్స విజాతమాతాపి చిత్తం గహేతుం న సక్కోతి. తేనేతం వుచ్చతి –

"అగ్గిక్ఖన్ధో సముద్దో చ, మహిచ్ఛో చాపి పుగ్గలో;
సకటేన పచ్చయే దేన్తు, తయోపేతే అతప్పయా"తి.

ఏతే పన అత్రిచ్ఛతాదయో దోసే ఆరకా వివజ్జేత్వా సన్తగుణనిగుహనాధిప్పాయో పటిగ్గహణే చ మత్తఞ్ఞూ **అప్పిచ్ఛో**. అత్తని విజ్జమానమ్పి గుణం పటిచ్ఛాదేతుకామతాయ సద్ధో సమానో "సద్ధోతి మం జనో జానాతూ"తి న ఇచ్ఛతి, సీలవా, బహుస్సుతో, పవివిత్తో, ఆరద్ధవీరియో, ఉపట్ఠితస్సతి, సమాహితో, పఞ్ఞవా సమానో "పఞ్ఞవాతి మం జనో జానాతూ"తి న ఇచ్ఛతి. స్వాయం పచ్చయప్పిచ్ఛో, ధుతఙ్గప్పిచ్ఛో, పరియత్తిఅప్పిచ్ఛో అధిగమప్పిచ్ఛోతి చతుబ్బిధో. తత్థ **చతూసు పచ్చయేసు అప్పిచ్ఛో** పచ్చయదాయకం దేయ్యధమ్మం అత్తనో థామఞ్చ ఓలోకేత్వా సచేపి హి దేయ్యధమ్మో బహు హోతి, దాయకో అప్పం దాతుకామో, దాయకస్స వసేన అప్పమేవ గణ్హాతి. దేయ్యధమ్మో చే అప్పో, దాయకో బహుం దాతుకామో, దేయ్యధమ్మస్స వసేన అప్పమేవ గణ్హాతి. దేయ్యధమ్మోపి చే బహు, దాయకోపి బహుం దాతుకామో, అత్తనో థామం ఞత్వా పమాణయుత్తమేవ గణ్హాతి. ఏవరూపో హి భిక్ఖు అనుప్పన్నం లాభం ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నం లాభం థావరం కరోతి, దాయకానం చిత్తం ఆరాధేతి. ధుతఙ్గసమాదానస్స పన అత్తని అత్థిభావం న జానాపేతుకామో **ధుతఙ్గప్పిచ్ఛో**. యో అత్తనో బహుస్సుతభావం జానాపేతుం న ఇచ్ఛతి, అయం **పరియత్తిఅప్పిచ్ఛో** . యో పన సోతాపన్నాదీసు అఞ్ఞతరో హుత్వా సబ్రహ్మచారీనమ్పి అత్తనో సోతాపన్నాదిభావం జానాపేతుం న ఇచ్ఛతి, అయం **అధిగమప్పిచ్ఛో**. ఏవమేతేసం అప్పిచ్ఛానం

యా అప్పిచ్ఛతా, తస్సా సద్ధిం సన్దస్సనాదివిధినా అనేకాకారవోకారానిసంసవిభావనవసేన సప్పటిపక్ఖస్స అత్రిచ్ఛతాదిభేదస్స ఇచ్ఛాచారస్స ఆదీనవవిభావనవసేన చ పవత్తా కథా **అప్పిచ్ఛకథా**.

సన్తుట్ఠికథాతి ఏత్థ **సన్తుట్ఠీ**తి సకేన అత్తనా లద్ధేన తుట్ఠి సన్తుట్ఠి. అథ వా విసమం పచ్చయిచ్ఛం పహాయ సమం తుట్ఠి సన్తుట్ఠి, సన్తేన వా విజ్జమానేన తుట్ఠి సన్తుట్ఠి. వుత్తఞ్హేతం –

"అతీతం నానుబద్ధో సో, నప్పజప్పమనాగతం;
పచ్చుప్పన్నేన యాపేన్తో, సన్తుట్ఠోతి పవుచ్చతీ"తి.

సమ్మా వా ఞాయేన భగవతా అనుఞ్ఞాతవిధినా పచ్చయేహి తుట్ఠి సన్తుట్ఠి, అత్థతో ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసో, సో ద్వాదసవిధో హోతి. కథం? చీవరే యథాలాభసన్తోసో, యథాబలసన్తోసో, యథాసారుప్పసన్తోసోతి తివిధో. ఏవం పిణ్డపాతాదీసు.

తత్రాయం పభేదవణ్ణనా – ఇధ భిక్ఖు చీవరం లభతి సున్దరం వా అసున్దరం వా, సో తేనేవ యాపేతి, అఞ్ఞం న పత్థేతి, లభన్తోపి న గణ్హాతి, అయమస్స **చీవరే యథాలాభసన్తోసో**. అథ పన పకతిదుబ్బలో వా హోతి ఆబాధజరాభిభూతో వా, గరుచీవరం పారుపన్తో కిలమతి, సో సభాగేన భిక్ఖునా సద్ధిం తం పరివత్తేత్వా లహుకేన యాపేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **చీవరే యథాబలసన్తోసో**. అపరో పణీతపచ్చయలాభీ హోతి, సో పట్టచీవరాదీనం అఞ్ఞతరం మహగ్ఘచీవరం బహూని వా లభిత్వా "ఇదం థేరానం చిరపబ్బజితానం బహుస్సుతానం అనురూపం, ఇదం గిలానానం దుబ్బలానం అప్పలాభీనం హోతూ"తి తేసం దత్వా అత్తనా సఙ్కారకూటాదితో వా నన్తకాని ఉచ్చినిత్వా సఙ్ఘాటిం కత్వా తేసం వా పురాణచీవరాని గహేత్వా ధారేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **చీవరే యథాసారుప్పసన్తోసో**.

ఇధ పన భిక్ఖు పిణ్డపాతం లభతి లూఖం వా పణీతం వా, సో తేనేవ యాపేతి, అఞ్ఞం న పత్థేతి, లభన్తోపి న గణ్హాతి, అయమస్స **పిణ్డపాతే యథాలాభసన్తోసో**. అథ పన ఆబాధికో హోతి, లూఖం పణీతం పకతివిరుద్ధం బ్యాధివిరుద్ధం వా పిణ్డపాతం భుఞ్జిత్వా గాళ్హం వా రోగాబాధం పాపుణాతి, సో సభాగస్స భిక్ఖునో దత్వా తస్స హత్థతో సప్పాయభోజనం భుఞ్జిత్వా సమణధమ్మం కరోన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **పిణ్డపాతే యథాబలసన్తోసో**. అపరో బహుం పణీతం పిణ్డపాతం లభతి, సో "అయం పిణ్డపాతో చిరపబ్బజితానం అనురూపో"తి చీవరం వియ తేసం దత్వా తేసం వా సేసకం అత్తనా పిణ్డాయ చరిత్వా మిస్సకాహారం వా భుఞ్జన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **పిణ్డపాతే యథాసారుప్పసన్తోసో**.

ఇధ పన భిక్ఖునో సేనాసనం పాపుణాతి మనాపం వా అమనాపం వా అన్తమసో తిణసన్థారకమ్పి, సో తేనేవ సన్తుస్సతి, పున అఞ్ఞం సున్దరతరం పాపుణాతి, తం న గణ్హాతి, అయమస్స **సేనాసనే యథాలాభసన్తోసో**. అథ పన ఆబాధికో హోతి దుబ్బలో వా, పకతివిరుద్ధం వా సో బ్యాధివిరుద్ధం వా సేనాసనం లభతి, యత్థస్స వసతో అఫాసు హోతి, సో తం సభాగస్స భిక్ఖునో దత్వా తస్స సన్తకే సప్పాయసేనాసనే వసిత్వా సమణధమ్మం కరోన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **సేనాసనే యథాబలసన్తోసో**. అపరో సున్దరం సేనాసనం పత్తమ్పి న సమ్పటిచ్ఛతి "పణీతసేనాసనం నామ పమాదట్ఠాన"న్తి, మహాపుఞ్ఞతాయ వా లేణమణ్డపకూటాగారాదీని బహూని పణీతసేనాసనాని లభతి, సో తాని చీవరాదీని వియ చిరపబ్బజితాదీనం దత్వా యత్థ కత్థచి వసన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **సేనాసనే యథాసారుప్పసన్తోసో**.

ఇధ పన భిక్ఖు భేసజ్జం లభతి లూఖం వా పణీతం వా, సో తేనేవ తుస్సతి, అఞ్ఞం న పత్థేతి, లభన్తోపి న గణ్హాతి, అయం **గిలానపచ్చయే యథాలాభసన్తోసో**. అథ పన తేలేన అత్థికో ఫాణితం లభతి, సో యం లభతి, సో తం సభాగస్స భిక్ఖునో దత్వా తస్స హత్థతో తేలేన భేసజ్జం కత్వా సమణధమ్మం కరోన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **గిలానపచ్చయే యథాబలసన్తోసో**. అపరో మహాపుఞ్ఞో బహుం తేలమధుఫాణితాదిపణీతభేసజ్జం లభతి, సో తం చీవరాదీని వియ చిరపబ్బజితాదీనం దత్వా తేసం ఆభతకేన యేన కేనచి భేసజ్జం కరోన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. యో పన ఏకస్మిం భాజనే ముత్తహరీతకం, ఏకస్మిం చతుమధురం ఠపేత్వా "గణ్హథ, భన్తే, యదిచ్ఛసీ"తి వుచ్చమానో "సచస్స తేసు అఞ్ఞతరేనపి రోగో వూపసమ్మతి, ఇదం ముత్తహరీతకం నామ బుద్ధాదీహి వణ్ణిత"న్తి, "పూతిముత్తభేసజ్జం నిస్సాయ పబ్బజ్జా, తత్థ తే యావజీవం ఉస్సాహో కరణీయో"తి (మహావ. ౧౨౮) వచనం అనుస్సరన్తో చతుమధురం పటిక్ఖిపిత్వా ముత్తహరీతకేన భేసజ్జం కరోన్తో పరమసన్తుట్ఠోవ హోతి, అయమస్స **గిలానపచ్చయే యథాసారుప్పసన్తోసో**.

సో ఏవంపభేదో సబ్బోపి సన్తోసో సన్తుట్ఠీతి పవుచ్చతి. తేన వుత్తం "అత్థతో ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసో"తి. తస్సా సన్తుట్ఠియా సద్ధిం సద్దస్సనాదివిధినా ఆనిసంసవిభావనవసేన తప్పటిపక్ఖస్స అత్రిచ్ఛతాదిభేదస్స ఇచ్ఛాచారస్స ఆదీనవవిభావనవసేన చ పవత్తా కథా **సన్తుట్ఠికథా**. ఇతో పరాసుపి కథాసు ఏసేవ నయో. విసేసమత్తమేవ వక్ఖామ.

పవివేకకథాతి ఏత్థ కాయవివేకో, చిత్తవివేకో, ఉపధివివేకోతి తయో వివేకా. తేసు ఏకో గచ్ఛతి, ఏకో తిట్ఠతి, ఏకో నిసీదతి , ఏకో సేయ్యం కప్పేతి, ఏకో గామం పిణ్డాయ పవిసతి, ఏకో పటిక్కమతి, ఏకో అభిక్కమతి, ఏకో చఙ్కమం అధిట్ఠాతి, ఏకో చరతి, ఏకో విహరతి, ఏవం సబ్బిరియాపథేసు సబ్బకిచ్చేసు గణసఙ్గణికం పహాయ వివిత్తవాసో **కాయవివేకో** నామ. అట్ఠ సమాపత్తియో పన **చిత్తవివేకో** నామ. నిబ్బానం **ఉపధివివేకో** నామ. వుత్తఞ్హేతం "కాయవివేకో చ వివేకట్ఠకాయానం నేక్ఖమ్మాభిరతానం, చిత్తవివేకో చ పరిసుద్ధచిత్తానం పరమవోదానప్పత్తానం, ఉపధివివేకో చ నిరుపధీనం పుగ్గలానం విసఙ్ఖారగతాన"న్తి (మహాని. ౫౭). వివేకోయేవ పవివేకో, పవివేకే పటిసంయుత్తా కథా **పవివేకకథా**.

అసంసగ్గకథాతి ఏత్థ సవనసంసగ్గో, దస్సనసంసగ్గో, సముల్లపనసంసగ్గో, సమ్భోగసంసగ్గో, కాయసంసగ్గోతి పఞ్చ సంసగ్గా. తేసు ఇధేకచ్చో భిక్ఖు సుణాతి "అముకస్మిం ఠానే గామే వా నిగమే వా ఇత్థీ అభిరూపా దస్సనీయా పాసాదికా పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయ సమన్నాగతా"తి, సో తం సుత్వా సంసీదతి విసీదతి, న సక్కోతి బ్రహ్మచరియం సన్ధారేతుం, సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తతి, ఏవం విసభాగారమ్మణస్సవనేన ఉప్పన్నకిలేససన్థవో **సవనసంసగ్గో** నామ. న హేవ ఖో భిక్ఖు సుణాతి, అపిచ ఖో సామం పస్సతి ఇత్థిం అభిరూపం దస్సనీయం పాసాదికం పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయ సమన్నాగతం, సో తం దిస్వా సంసీదతి విసీదతి, న సక్కోతి బ్రహ్మచరియం సన్ధారేతుం, సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తతి, ఏవం విసభాగారమ్మణదస్సనేన ఉప్పన్నకిలేససన్థవో **దస్సనసంసగ్గో** నామ. దిస్వా పన అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆలాపసల్లాపవసేన ఉప్పన్నో కిలేససన్థవో **సముల్లపనసంసగ్గో** నామ. సఞ్జగ్ఘనాదిపి ఏతేనేవ సఙ్గయ్హతి. అత్తనో పన సన్తకం యం కిఞ్చి మాతుగామస్స దత్వా అదత్వా వా తేన దిన్నస్స వనభఙ్గియాదినో పరిభోగవసేన ఉప్పన్నో కిలేససన్థవో **సమ్భోగసంసగ్గో** నామ. మాతుగామస్స హత్థగ్గాహాదివసేన ఉప్పన్నకిలేససన్థవో **కాయసంసగ్గో** నామ.

యోపి చేస "గిహీహి సంసట్ఠో విహరతి అననులోమికేన సంసగ్గేన సహసోకీ సహనన్దీ సుఖితేసు సుఖితో దుక్ఖితేసు దుక్ఖితో ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు అత్తనా వో యోగం ఆపజ్జతీ"తి (సం. ని. ౩.౩; మహాని. ౧౬౪) ఏవం వుత్తో

అననులోమికో గిహిసంసగ్గో నామ, యో చ సబ్రహ్మచారీహిపి కిలేసుప్పత్తిహేతుభూతో సంసగ్గో, తం సబ్బం పహాయ య్వాయం సంసారే ధీరతరం సంవేగసఞ్ఞారేసు తిబ్బం భయసఞ్ఞం సరీరే పటిక్కూలసఞ్ఞం సబ్బాకుసలేసు జిగుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమం హిరోత్తప్పం సబ్బకిరియాసు సతిసమ్పజఞ్ఞన్తి సబ్బం పచ్చుపట్ఠపేత్వా కమలదలే జలబిన్దు వియ సబ్బత్థ అలగ్గభావో, అయం సబ్బసంసగ్గప్పటిపక్ఖతాయ అసంసగ్గో, తప్పటిసంయుత్తా కథా **అసంసగ్గకథా**.

వీరియారమ్భకథాతి ఏత్థ వీరస్స భావో, కమ్మన్తి వా వీరియం, విధినా ఈరేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి వా వీరియం, వీరియఞ్చ తం అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ, కుసలానం ధమ్మానం ఉపసమ్పదాయ ఆరభనం వీరియారమ్భో. స్వాయం కాయికో, చేతసికో చాతి దువిధో, ఆరమ్భధాతు, నిక్కమధాతు, పరక్కమధాతు, చాతి తివిధో, సమ్మప్పధానవసేన చతుబ్బిధో. సో సబ్బోపి యో భిక్ఖు గమనే ఉప్పన్నకిలేసం ఠానం పాపుణితుం న దేతి, ఠానే ఉప్పన్నం నిసజ్జం, నిసజ్జాయ ఉప్పన్నం సయనం పాపుణితుం న దేతి, తత్థ తత్థేవ అజపదేన దణ్డేన కణ్హసప్పం ఉప్పీళేత్వా గణ్హన్తో వియ తిఖిణేన అసినా అమిత్తం గీవాయ పహరన్తో వియ సీసం ఉక్ఖిపితుం అదత్వా వీరియబలేన నిగ్గణ్హాతి, తస్సేవం వీరియారమ్భో ఆరద్ధవీరియస్స వసేన వేదితబ్బో, తప్పటిసంయుత్తా కథా **వీరియారమ్భకథా**.

సీలకథాతిఆదీసు దువిధం సీలం లోకియం లోకుత్తరఞ్చ. తత్థ **లోకియం** పాతిమోక్ఖసంవరాది చతుపారిసుద్ధిసీలం. **లోకుత్తరం** మగ్గసీలం ఫలసీలఞ్చ. తథా **సమాధి**పి. విపస్సనాయ పాదకభూతా సహ ఉపచారేన అట్ఠ సమాపత్తియో **లోకియో** సమాధి, మగ్గసమ్పయుత్తో పనేత్థ **లోకుత్తరో** సమాధి నామ. తథా **పఞ్ఞా**పి. **లోకియా** సుతమయా, చిన్తామయా, ఝానసమ్పయుత్తా, విపస్సనాఞాణఞ్చ. విసేసతో పనేత్థ విపస్సనాపఞ్ఞా గహేతబ్బా. **లోకుత్తరా** మగ్గపఞ్ఞా ఫలపఞ్ఞా చ. **విముత్తి** అరియఫలవిముత్తి నిబ్బానఞ్చ. అపరే పన తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదవిముత్తీనమ్పి వసేనేత్థ అత్థం సంవణ్ణేన్తి. **విముత్తిఞాణదస్సన**మ్పి ఏకూనవీసతివిధం పచ్చవేక్ఖణఞాణం. ఇతి ఇమేసం సీలాదీనం సద్ధిం సన్దస్సనాదివిధినా అనేకాకారవోకారఆనిసంసవిభావనవసేన చేవ తప్పటిపక్ఖానం దుస్సీల్యాదీనం ఆదీనవవిభావనవసేన చ పవత్తా కథా, తప్పటిసంయుత్తా కథా వా **సీలాదికథా నామ**.

ఏత్థ చ "అత్తనా చ అప్పిచ్ఛో హోతి, అప్పిచ్ఛ కథఞ్చ పరేసం కత్తా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౨; అ॰ ని॰ ౧౦.౭౦) "సన్తుట్ఠో హోతి ఇతరీతరేన చీవరేన, ఇతరీతరచీవరసన్తుట్ఠియా చ వణ్ణవాదీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౪; చూళని॰ ఖగ్గవిసాణపుచ్ఛానిద్దేసో ౧౨౮) చ ఆదివచనతో సయఞ్చ అప్పిచ్ఛతాదిగుణసమన్నాగతేన పరేసమ్పి తదత్థాయ హితజ్ఝాసయేన పవత్తేతబ్బా తథారూపీ కథా. యా ఇధ అభిసల్లేఖికాదిభావేన విసేసేత్వా వుత్తా అప్పిచ్ఛకథాదీతి వేదితబ్బా. కారకస్సేవ హి కథా విసేసతో అధిప్పేతత్థసాధినీ. తథా హి వక్ఖతి – "కల్యాణమిత్తస్సేతం, మేఘియ, భిక్ఖునో పాటికఙ్ఖం…పే॰… అకసిరలాభీ"తి (అ॰ ని॰ ౯.౩).

ఏవరూపియాతి ఈదిసాయ యథావుత్తాయ. **నికామలాభీ**తి యథిచ్ఛితలాభీ యథారుచిలాభీ, సబ్బకాలం ఇమం కథం సోతుం విచారేతుఞ్చ యథాసుఖం లభన్తో. **అకిచ్ఛలాభీ**తి నిదుక్ఖలాభీ. **అకసిరలాభీ**తి విపులలాభీ.

ఆరద్ధవీరియోతి పగ్గహితవీరియో. **అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయా**తి అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన అకుసలానం పాపధమ్మానం పజహనత్థాయ. **కుసలానం ధమ్మాన**న్తి కుచ్ఛితానం సలనాదిఅత్థేన అనవజ్జట్ఠేన చ కుసలానం సహవిపస్సనానం మగ్గఫలధమ్మానం. **ఉపసమ్పదాయా**తి సమ్పాదనాయ అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదనాయ. **థామవా**తి

ఉస్సోళ్హీసఙ్ఖాతేన వీరియథామేన సమన్నాగతో. **దళ్హపరక్కమోతి** థిరపరక్కమో అసిథిలవీరియో. **అనిక్ఖిత్తధురోతి** అనోరోహితధురో అనోసక్కవీరియో.

పఞ్ఞవాతి విపస్సనాపఞ్ఞాయ పఞ్ఞవా. **ఉదయత్థగామినియాతి** పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయఞ్చ వయఞ్చ పటివిజ్ఝన్తియా. **అరియాయాతి** విక్ఖమ్భనవసేన కిలేసేహి ఆరకా దూరే ఠితాయ నిద్దోసాయ. **నిబ్బేధికాయాతి** నిబ్బేధభాగియాయ. **సమ్మా దుక్ఖక్ఖయగామినియాతి** వట్టదుక్ఖస్స ఖేపనతో "దుక్ఖక్ఖయో"తి లద్ధనామం అరియమగ్గం సమ్మా హేతునా నయేన గచ్ఛన్తియా. ఇమేసు చ పన పఞ్చసు ధమ్మేసు సీలం వీరియం పఞ్ఞా చ యోగినో అజ్ఝత్తికం అఙ్గం, ఇతరద్వయం బాహిరం అఙ్గం. తత్థాపి కల్యాణమిత్తసన్నిస్సయేనేవ సేసం చతుబ్బిధం ఇజ్ఝతి, కల్యాణమిత్తస్సేవత్థ బహుకారతం దస్సేన్తో సత్థా ''**కల్యాణమిత్తస్సేతం, మేఘియ, భిక్ఖునో పాటికఙ్ఖ**''న్తిఆదినా దేసనం వడ్ఢేసి. తత్థ **పాటికఙ్ఖన్తి** ఏకంసేన ఇచ్ఛితబ్బం, అవస్సంభావీతి అత్థో. **యన్తి** కిరియాపరామసనం . ఇదం వుత్తం హోతి – "సీలవా భవిస్సతీ"తి ఏత్థ యదేతం కల్యాణమిత్తస్స భిక్ఖునో సీలవన్తతాయ భవనం సీలసమ్పన్నత్తం, తస్స భిక్ఖునో సీలసమ్పన్నత్తా ఏతం తస్స పాటికఙ్ఖం, అవస్సంభావీ ఏకంసేనేవ తస్స తత్థ నియోజనతోతి అధిప్పాయో. **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఏవం భగవా సదేవకే లోకే ఉత్తమకల్యాణమిత్తసఙ్ఖాతస్స అత్తనో వచనం అనాదియిత్వా తం వనసణ్డం పవిసిత్వా తాదిసం విప్పకారం పత్తస్స ఆయస్మతో మేఘియస్స కల్యాణమిత్తతాదినా సకలం సాసనసమ్పదం దస్సేత్వా ఇదానిస్స తత్థ ఆదరజాతస్స పుబ్బే యేహి కామవితక్కాదీహి ఉపద్దుతత్తా కమ్మట్ఠానం న సమ్పజ్జతి, తస్స తేసం ఉజువిపచ్చనీకభూతత్తా చ భావనానయం పకాసేత్వా తతో పరం అరహత్తస్స కమ్మట్ఠానం ఆచిక్ఖన్తో ''**తేన చ పన, మేఘియ, భిక్ఖునా ఇమేసు పఞ్చసు ధమ్మేసు పతిట్ఠాయ చత్తారో ధమ్మా ఉత్తరి భావేతబ్బా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **తేనాతి** ఏవం కల్యాణమిత్తసన్నిస్సయేన యథావుత్తసీలాదిగుణసమన్నాగతేన. తేనేవాహ ''**ఇమేసు పఞ్చసు ధమ్మేసు పతిట్ఠాయా**''తి. **ఉత్తరీతి** ఆరద్ధతరుణవిపస్సనస్స రాగాదిపరిస్సయా చే ఉప్పజ్జేయ్యుం, తేసం వినోదనత్థం తతో ఉద్ధం చత్తారో ధమ్మా భావేతబ్బా ఉప్పాదేతబ్బా వడ్ఢేతబ్బా చ.

అసుభాతి ఏకాదససు అసుభకమ్మట్ఠానేసు యథారహం యత్థ కత్థచి అసుభభావనా. **రాగస్స పహానాయాతి** కామరాగస్స పజహనత్థాయ. అయమత్థో సాలిలావకోపమాయ విభావేతబ్బో. ఏవంభూతం భావనావిధిం సన్ధాయ వుత్తం – "అసుభా భావేతబ్బా రాగస్స పహానాయా"తి. **మేత్తాతి** మేత్తాకమ్మట్ఠానం. **బ్యాపాదస్స పహానాయాతి** వుత్తనయేనేవ ఉప్పన్నస్స కోపస్స పజహనత్థాయ. **ఆనాపానస్సతీతి** సోళసవత్థుకా ఆనాపానస్సతి. **వితక్కుపచ్ఛేదాయాతి** వుత్తనయేనేవ ఉప్పన్నానం వితక్కానం పచ్ఛేదనత్థాయ. **అస్మిమానసముగ్ఘాతాయాతి** "అస్మీ"తి ఉప్పజ్జనకస్స నవవిధస్స మానస్స సముచ్ఛేదనత్థాయ.

అనిచ్చసఞ్ఞినోతి హుత్వా అభావతో ఉదయబ్బయవన్తతో పభఙ్గుతో తావకాలికతో నిచ్చప్పటిక్ఖేపతో చ "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తి (ధ. ప. ౨౭౭; చూళని. హేమకమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౫౬) పవత్తఅనిచ్చానుపస్సనావసేన అనిచ్చసఞ్ఞినో. **అనత్తసఞ్ఞా సణ్ఠాతీతి** అసారకతో అవసవత్తనతో పరతో రిత్తతో తుచ్ఛతో సుఞ్ఞతో చ "సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి (ధ. ప. ౨౭౯; చూళని. హేమకమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౫౬) ఏవం పవత్తఅనత్తానుపస్సనాసఙ్ఖాతా అనత్తసఞ్ఞా చిత్తే సణ్ఠహతి అతిదళ్హం

పతిట్ఠహతి. అనిచ్చలక్ఖణే హి దిట్ఠే అనత్తలక్ఖణం దిట్ఠమేవ హోతి. తీసు లక్ఖణేసు హి ఏకస్మిం దిట్ఠే ఇతరద్వయం దిట్ఠమేవ హోతి. తేన వుత్తం "అనిచ్చసఞ్ఞినో, మేఘియ, అనత్తసఞ్ఞా సణ్ఠాతీ"తి. అనత్తలక్ఖణే సుదిట్ఠే "అస్మీ"తి ఉప్పజ్జనకమానో సుప్పజహోవ హోతీతి ఆహ **''అనత్తసఞ్ఞీ అస్మిమానసముగ్ఘాతం పాపుణాతీ''**తి. **దిట్ఠేవ ధమ్మే నిబ్బానన్తి** దిట్ఠేవ ధమ్మే ఇమస్మింయేవ అత్తభావే అపచ్చయపరినిబ్బానం పాపుణాతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారతో పన అసుభాదిభావనానయో **విసుద్ధిమగ్గే** వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

మేఘియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. నన్దకసుత్తాదివణ్ణనా

౪-౫. చతుత్థే **ఆగమయమానో**తి ఓలోకయమానో, బుద్ధో సహసా అపవిసిత్వా యావ సా కథా నిట్ఠాతి, తావ అట్ఠాసీతి అత్థో. తేనాహ **''ఇదమవోచాతి ఇదం కథావసానం ఉదిక్ఖమానో''**తి. అనిచ్చదుక్ఖాదివసేన సబ్బధమ్మసన్తీరణం **అధిపఞ్ఞావిపస్సనాతి** ఆహ **''సఙ్ఖారపరిగ్గహవిపస్సనాఞాణస్సా''**తి. **మానసన్తి** రాగోపి చిత్తమ్పి అరహత్తమ్పి. "అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౧; మహావ॰ ౩౩) ఏత్థ రాగో మానసం. "చిత్తం మనో మానస"న్తి (ధ॰ స॰ ౬) ఏత్థ చిత్తం. "అప్పత్తమానసో సేఖో, కాలం కయిరా జనే సుతా"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౯) ఏత్థ అరహత్తం. ఇధాపి అరహత్తమేవ అధిప్పేతం. తేనాహ **''అప్పత్తమానసాతి అప్పత్తఅరహత్తా''**తి. అప్పత్తం మానసం అరహత్తం ఏతేహీతి **అప్పత్తమానసా**. ఇదాని చిత్తపరియాయమేవ మానససద్దం సన్ధాయాహ **''అరహత్తం వా''**తిఆది. పఞ్చమం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నన్దకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సేవనాసుత్తవణ్ణనా

౬. ఛట్ఠే **జీవితసమ్భారాతి** జీవితప్పవత్తియా సమ్భారా పచ్చయా. **సముదానేతబ్బాతి** సమ్మా ఞాయేన అనవజ్జఉఞ్ఛాచరియాదినా ఉద్ధముద్ధమానేతబ్బా పాపుణితబ్బా. తే పన సముదానితా సమాహతా నామ హోన్తీతి ఆహ **''సమాహరితబ్బా''**తి. **దుక్ఖేన ఉప్పజ్జన్తీ**తి సులభుప్పాదా న హోన్తి. ఏతేన గోచరఅసప్పాయాదిభావం దస్సేతి. **రత్తిభాగం వా దివసభాగం వాతి** భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ **''రత్తికోట్ఠాసే వా దివసకోట్ఠాసే వా''**తి. **రత్తింయేవ పక్కమితబ్బం** సమణధమ్మస్స తత్థ అనిప్ఫజ్జనతో. **సఙ్ఖాపీతి** "యదత్థమహం పబ్బజితో, న మేతం ఇధ నిప్ఫజ్జతి, చీవరాది పన సముదాగచ్ఛతి, నాహం తదత్థం పబ్బజితో, కిం మే ఇధ వాసేనా"తి పటిసఙ్ఖాయపి. తేనాహ **''సామఞ్ఞత్థస్స భావనాపారిపూరిఅగమనం జానిత్వా''**తి. అనన్తరవారే **సఙ్ఖాపీతి** సమణధమ్మస్స నిప్ఫజ్జనభావం జానిత్వా. **సో పుగ్గలో అనాపుచ్ఛా పక్కమితబ్బం, నానుబన్ధితబ్బోతి** "సో పుగ్గలో"తి పదస్స "నానుబన్ధితబ్బో"తి ఇమినా సమ్బన్ధో. యస్స యేన హి సమ్బన్ధో, దూరట్ఠేనపి సో భవతి. **తం పుగ్గలన్తి** సో పుగ్గలోతి పచ్చత్తవచనం ఉపయోగవసేన పరిణామేత్వా తం పుగ్గలం అనాపుచ్ఛా పక్కమితబ్బన్తి అత్థో. అత్థవసేన హి విభత్తిపరిణామోతి. **ఆపుచ్ఛా పక్కమితబ్బన్తి** చ కతఞ్ఞుకతవేదితాయ నియోజనం. **ఏవరూపోతి** యం నిస్సాయ భిక్ఖునో గుణేహి వుద్ధియేవ పాటికఙ్ఖా, పచ్చయేహి న పరిస్సయో, ఏవరూపో దణ్డకమ్మాదీహి నిగ్గణ్హాతి చేపి, న పరిచ్చజితబ్బోతి దస్సేతి **''సచేపీ''**తిఆదినా.

సేవనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. సుతవాసుత్తాదివణ్ణనా

౭-౧౦. సత్తమే **అభబ్బో ఖీణాసవో భిక్ఖు సఞ్చిచ్చ పాణన్తి**ఆది దేసనాసీసమేవ, సోతాపన్నాదయోపి పన అభబ్బావ, పుథుజ్జనఖీణాసవానం నిన్నాపసంసత్థమ్పి ఏవం వుత్తం. పుథుజ్జనో నామ గారయ్హో మాతుఘాతాదీని కరోతి, ఖీణాసవో పన పాసంనో కున్థకిపిల్లికఘాతాదీనిపి న కరోతీతి. **సన్నిధికారకం కామే పరిభుఞ్జితున్తి** యథా గిహిభూతో సన్నిధిం కత్వా వత్థుకామే పరిభుఞ్జతి, ఏవం తిలతణ్డులసప్పినవనీతాదీని సన్నిధిం కత్వా ఇదాని పరిభుఞ్జితుం అభబ్బోతి అత్థో. వత్థుకామే పన నిదహిత్వా పరిభుఞ్జన్తా తన్నిస్సితం కిలేసకామమ్పి నిదహిత్వా పరిభుఞ్జన్తి నామాతి ఆహ ‘‘**వత్థుకామకిలేసకామే**’’తి. నను చ ఖీణాసవస్సేవ వసనట్ఠానే తిలతణ్డులాదయో పఞ్ఞాయన్తీతి? న పన తే అత్తనో అత్థాయ నిధేన్తి, అఫాసుకపబ్బజితాదీనం అత్థాయ నిధేన్తి. అనాగామిస్స కథన్తి? తస్సపి పఞ్చ కామగుణా సబ్బసోవ పహీనా, ధమ్మేన పన లద్ధం విచారేత్వా పరిభుఞ్జతి. అకప్పియకామగుణే సన్ధాయేతం వుత్తం, న మఞ్చపీఠఅత్థరణపావురణాదిసన్నిస్సితం. **సేయ్యాథాపి పుబ్బే అగారియభూతోతి** యథా పుబ్బే గిహిభూతో పరిభుఞ్జతి, ఏవం పరిభుఞ్జితుం అభబ్బో. అగారమజ్ఝే వసన్తా హి సోతాపన్నాదయో యావజీవం గిహిబ్యఞ్జనేన తిట్ఠన్తి. ఖీణాసవో పన అరహత్తం పత్వావ మనుస్సభూతో పరినిబ్బాతి వా పబ్బజతి వా. చాతుమహారాజికాదీసు కామావచరదేవేసు ముహుత్తమ్పి న తిట్ఠతి. కస్మా? వివేకట్ఠానస్స అభావా. భుమ్మదేవత్తభావే పన ఠితో అరహత్తం పత్వాపి తిట్ఠతి వివేకట్ఠానసమ్భవా. అట్ఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సుతవాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సమ్బోధివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సీహనాదవగ్గో

౧. సీహనాదసుత్తవణ్ణనా

౧౧. దుతియస్స పఠమే అవాపురేన్తి వివరన్తి ద్వారం ఏతేనాతి **అవాపురణం**. రజం హరన్తి ఏతేనాతి **రజోహరణం. కళోపిహత్థో**తి విలీవమయభాజనహత్థో, ‘‘చమ్మమయభాజనహత్థో’’తి చ వదన్తి. ఛిన్నాని విసాణాని ఏతస్సాతి ఛిన్నవిసాణో, ఉసభో చ సో ఛిన్నవిసాణో చాతి **ఉసభఛిన్నవిసాణో**. విసేసనపరోయం సమాసో. **అహికుణపేన వా**తిఆది అతిజేగుచ్ఛప్పటికూలకుణపదస్సనత్థం వుత్తం. **కణ్ఠే ఆసత్తేనా**తి కేనచిదేవ పచ్చత్థికేన ఆనేత్వా కణ్ఠే బద్ధేన, ఓముక్కేనాతి అత్థో. **అట్టో** ఆతురో దుగ్గన్ధపీళాయ పీళితో. **అచ్చయస్స పటిగ్గణ్హనం** వా అధివాసనం. ఏవఞ్హి సో కారణే దేసియమానే తతో విగతో నామ హోతి. తేనాహ ‘‘**పటిగ్గణ్హతూతి ఖమతూ**’’తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సీహనాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సఉపాదిసేససుత్తవణ్ణనా

౧౨. దుతియే భవస్స అప్పమత్తకతా నామ ఇత్తరకాలతాయాతి ఆహ ‘‘**అచ్ఛరాసఙ్ఘాతమత్తమ్పీ**’’తి.

సఉపాదిసేససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కోట్ఠికసుత్తవణ్ణనా

౧౩. తతియే దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖభూతో అత్తభావో, తస్మిం వేదితబ్బం ఫలం **దిట్ఠధమ్మవేదనీయం**. తేనాహ ‘‘**ఇమస్మింయేవ అత్తభావే**’’తి. చతుప్పఞ్చక్ఖన్ధఫలతాయ సఞ్ఞాభవూపగం కమ్మం **బహువేదనీయం**. ఏకక్ఖన్ధఫలత్తా అసఞ్ఞాభవూపగం కమ్మం ‘‘**అప్పవేదనీయ**’’న్తి వుత్తం. కేచి పన ‘‘అరూపావచరకమ్మం బహుకాలం వేదితబ్బఫలత్తా బహువేదనీయం, ఇతరం అప్పవేదనీయం. రూపారూపావచరకమ్మం వా బహువేదనీయం, పరిత్తం కమ్మం అప్పవేదనీయ’’న్తి వదన్తి. **వేదనీయ**న్తి పచ్చయన్తరసమవాయే విపాకుప్పాదనసమత్థం, న ఆరద్ధవిపాకమేవ. **అవేదనీయ**న్తి పచ్చయవేకల్లేన విపచ్చితుం అసమత్థం అహోసికమ్మాదిభేదం.

కోట్ఠికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సమిద్ధిసుత్తవణ్ణనా

౧౪. చతుత్థే **సమిద్ధీ**తి థేరస్స కిర అత్తభావో సమిద్ధో అభిరూపో పాసాదికో, తస్మా సమిద్ధీత్వేవ సఙ్ఖాతో. తేనాహ ‘‘**అత్తభావసమిద్ధతాయా**’’తిఆది. **రూపధాతుఆదీసూతి ఆది**-సద్దేన సద్దధాతుఆదిం సఙ్గణ్హాతి.

సమిద్ధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౯. గణ్డసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭-౧౯. పఞ్చమే **మాతాపేత్తికసమ్భవస్సాతి** మాతితో చ పితితో చ నిబ్బత్తేన మాతాపేత్తికేన సుక్కసోణితేన సమ్భూతస్స. **ఉచ్ఛాదనధమ్మస్సాతి** ఉచ్ఛాదేతబ్బసభావస్స. **పరిమద్దనధమ్మస్సాతి** పరిమద్దితబ్బసభావస్స. ఏత్థ చ ఓదనకుమ్మాసూపచయఉచ్ఛాదనపదేహి వడ్ఢి కథితా, అనిచ్చభేదనవిద్ధంసనపదేహి హాని. పురిమేహి వా సముదయో, పచ్ఛిమేహి అత్థఙ్గమోతి ఏవం చాతుమహాభూతికస్స కాయస్స వడ్ఢిపరిహానినిబ్బత్తిభేదా దస్సితా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థాని.

గణ్డసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వేలామసుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమే **సకుణ్డకభత్తన్తి** సకుణ్డకం ఉత్తణ్డులభత్తం. పరిత్తేహి సకుణ్డేహి తణ్డులేహిపి సద్ధిం విపక్కభత్తం ఉత్తణ్డులమేవ హోతి. బిళఙ్గం వుచ్చతి ఆరనాళం, బిళఙ్గతో నిబ్బత్తనతో తదేవ కఞ్జియతో జాతన్తి కఞ్జియం, తం దుతియం ఏతస్సాతి **బిళఙ్గదుతియం,** తం **కఞ్జియదుతియన్తి** వుత్తం. **అసక్కరిత్వాతి** దేయ్యధమ్మమ్పి పుగ్గలమ్పి అసక్కరిత్వా. దేయ్యధమ్మస్స అసక్కరణం అసమ్పన్నకారో, పుగ్గలస్స అసక్కరణం అగరుకరణం. దేయ్యధమ్మం అసక్కరోన్తో హి ఉత్తణ్డులాదిదోససమన్నాగతం ఆహారం దేతి, న సమ్పన్నం కరోతి. పుగ్గలం అసక్కరోన్తో నిసీదనట్ఠానం అసమ్మజ్జిత్వా యత్థ తత్థ వా నిసీదాపేత్వా యం వా తం వా దారకం పేసేత్వా దేతి. **అచిత్తీకత్వాతి** న చిత్తిం కత్వా, న పూజేత్వాతి అత్థో. పూజేన్తో హి పూజేతబ్బవత్థుం చిత్తే ఠపేతి, న తతో బహి కరోతి. చిత్తం వా అచ్ఛరియం కత్వా పటిపత్తి చిత్తీకరణం సమ్భావనకిరియా, తప్పటిక్ఖేపతో అచిత్తీకరణం అసమ్భావనకిరియా. **అపవిద్ధన్తి** ఉచ్ఛిట్ఠాదిఛడ్డనీయధమ్మం వియ అవఖిత్తకం. యో హి ఛడ్డేతుకామో హుత్వా రోగినో సరీరే ఓదనాదీని మజ్జిత్వా వమ్మికే రోగం పక్ఖిపన్తో వియ దేతి, అయం అపవిద్ధం దేతి నామ. **అనాగమనదిట్ఠికోతి** "అద్ధా ఇమస్స దానస్స ఫలం మమ ఆగచ్ఛతీ"తి ఏవం యస్స కమ్మస్సకతదిట్ఠి అత్థి, సో ఆగమనదిట్ఠికో. అయం పన న తాదిసోతి అనాగమనదిట్ఠికో, ఫలం పాటికఙ్ఖం హుత్వా న దేతీతి అత్థో. తేనాహ ''**న కమ్మఞ్చ ఫలఞ్చ సద్దహిత్వా దేతీ**''తి.

వేలామోతి ఏత్థ **మా**-సద్దో పటిసేధవచనో. జాతిగోత్తరూపభోగాదిగుణానం వేలా మరియాదా నత్థి ఏతస్మిన్తి వేలామో. అథ వా యథావుత్తగుణానం వేలా మరియాదా అమతి ఓసానం గచ్ఛతి ఏతస్మిన్తి **వేలామో,** వేలం వా మరియాదం అమతి గచ్ఛతి అతిక్కమతీతి **వేలామో**. తేనాహ ''**జాతిగోత్త...పే.... ఏవంలద్ధనామో**''తి. దీయతీతి దానం, దానవత్థు. తం అగ్గీయతి నిస్సజ్జీయతి ఏత్థాతి **దానగ్గం**. దానం వా గణ్హన్తి ఏత్థాతి **దానగ్గం,** ఏవం **భత్తగ్గం,** పరివేసనట్ఠానం. **దుకూలసన్దనానీతి** రజతభాజనాదినిస్సితే దుకూలే ఖీరస్స సన్దనం ఏతేసన్తి దుకూలసన్దనాని. **కంసూపధారణానీతి** రజతమయదోహభాజనాని. తేనాహ ''**రజతమయఖీరపటిచ్ఛకానీ**''తి. రజతమయాని ఖీరపటిచ్ఛకాని ఖీరపటిగ్గహభాజనాని ఏతేసన్తి **రజతమయఖీరపటిచ్ఛకాని. సోధేయ్యాతి** మహప్ఫలభావకరణేన విసోధేయ్య. మహప్ఫలభావప్పత్తియా హి దక్ఖిణా విసుజ్ఝతి నామ.

మగ్గేనాగతం అనివత్తనసరణన్తి ఇమినా లోకుత్తరసరణగమనం దీపేతి. **అపరేతిఆదినా** లోకియసరణగమనం వుత్తం. **సరణం** నామ తిణ్ణం రతనానం జీవితపరిచ్చాగమయం పుఞ్ఞం సబ్బసమ్పత్తిం దేతి, తస్మా మహప్ఫలతరన్తి అధిప్పాయో. ఇదఞ్చ – "సచే త్వం యథా గహితం సరణం న భిన్దిస్ససి, ఏవాహం తం మారేమీ"తి యదిపి కోచి తిణ్హేన సత్థేన జీవితా

వోరోపేయ్యు, తథాపి “నేవాహం బుద్ధం న బుద్ధోతి, ధమ్మం న ధమ్మోతి, సఙ్ఘం న సఙ్ఘోతి వదామీ”తి దళ్హతరం కత్వా గహితస్స వసేన వుత్తం. **మగ్గేనాగత**న్తి లోకుత్తరసీలం సన్ధాయ వదతి. **అపరే**తిఆదినా పన లోకియసీలం వుత్తం. సబ్బేసం సత్తానం జీవితదానాదినిహితదణ్డతాయ సకలలోకియలోకుత్తరగుణాధిట్ఠానతో చస్స మహప్ఫలమహానిసంసతా వేదితబ్బా.

ఉపసిఙ్ఘనమత్తన్తి ఘాయనమత్తం. **గద్దోహనమత్త**న్తి పాఠన్తరే గోదోహనమత్తం కాలన్తి అత్థో. సో చ న సకలో గోదోహనక్ఖణో అధిప్పేతోతి దస్సేతుం ‘‘**గావియా ఏకవారం థనఅఞ్ఛనమత్త**’’న్తి అత్థో వుత్తో. **అఞ్ఛనమత్త**న్తి ఆకడ్ఢనమత్తం. గావియా థనం గహేత్వా ఏకఖీరబిన్దుదుహనకాలమత్తమ్పి గద్దుహనమత్తన్తి వదన్తి. ఏత్తకమ్పి హి కాలం యో వసనగబ్భపరివేణవిహారూపచారపరిచ్ఛేదేన వా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు సబ్బసత్తే హితఫరణం మేత్తచిత్తం భావేతుం సక్కోతి. ఇదం తతో యథావుత్తదానాదితో మహప్ఫలతరం.

వేలామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సీహనాదవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సత్తావాసవగ్గో

౧. తిఠానసుత్తవణ్ణనా

౨౧. తతియస్స పఠమే **అమమాతి** వత్థాభరణపానభోజనాదీసుపి మమత్తవిరహితా. **అపరిగ్గహాతి** ఇత్థిపరిగ్గహేన అపరిగ్గహా. తేసం కిర ''అయం మయ్హం భరియా''తి మమత్తం న హోతి, మాతరం వా భగినిం వా దిస్వా ఛన్దరాగో న ఉప్పజ్జతి. ధమ్మతాసిద్ధస్స సీలస్స ఆనుభావేన పుత్తే దిట్ఠమత్తే ఏవ మాతుథనతో థఞ్ఞం పగ్ఘరతి, తేన సఞ్ఞాణేన నేసం మాతరి పుత్తస్స మాతుసఞ్ఞా, మాతు చ పుత్తే పుత్తసఞ్ఞా పచ్చుపట్ఠితాతి కేచి.

అపిచేత్థ (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) ఉత్తరకురుకానం పుఞ్ఞానుభావసిద్ధో అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బో. తత్థ కిర తేసు తేసు పదేసేసు ఘననిచితపత్తసఞ్ఛన్నసాఖాపసాఖా కూటాగారసమా మనోరమా రుక్ఖా తేసం మనుస్సానం నివేసనకిచ్చం సాధేన్తి. యత్థ సుఖం నివసన్తి, అఞ్ఞేపి తత్థ రుక్ఖా సుజాతా సబ్బదాపి పుప్ఫితగ్గా తిట్ఠన్తి. జలాసయాపి వికసితకమలకువలయపుణ్డరీకసోగన్ధికాదిపుప్ఫసఞ్ఛన్నా సబ్బకాలం పరమసుగన్ధం సమన్తతో పవాయన్తా తిట్ఠన్తి. సరీరమ్పి తేసం అతిదీఘాదిదోసరహితం ఆరోహపరిణాహసమ్పన్నం జరాయ అనభిభూతత్తా వలితపలితాదిదోసవిరహితం యావతాయుకం అపరిక్ఖీణజవబలపరక్కమసోభమేవ హుత్వా తిట్ఠతి. అనుట్ఠానఫలూపజీవితాయ న చ నేసం కసివణిజ్జాదివసేన ఆహారపరియేట్ఠివసేన దుక్ఖం అత్థి, తతో ఏవ న దాసదాసికమ్మకరాదిపరిగ్గహో అత్థి, న చ తత్థ సీతుణ్హడంసమకసవాతాతపసరీసపవాళాదిపరిస్సయో అత్థి. యథా నామేత్థ గిమ్హానం పచ్ఛిమే మాసే పచ్చూసవేలాయం సమసీతుణ్హో ఉతు హోతి, ఏవమేవ సబ్బకాలం తత్థ సమసీతుణ్హోవ ఉతు హోతి, న చ నేసం కోచి ఉపఘాతో విహేసా వా ఉప్పజ్జతి. అకట్ఠపాకిమేవ సాలిం అకణం అథుసం సుద్ధం సుగన్ధం తణ్డులప్ఫలం పరిభుఞ్జన్తి. తం భుఞ్జన్తానం నేసం కుట్ఠం, గణ్డో, కిలాసో, సోసో, కాసో, సాసో, అపమారో, జరోతి ఏవమాదికో న కోచి రోగో ఉప్పజ్జతి, న చ తే ఖుజ్జా వా వామనా వా కాణా వా కుణీ వా ఖఞ్జా వా పక్ఖహతా వా వికలఙ్గా వా వికలిన్ద్రియా వా హోన్తి.

ఇత్థియోపి తత్థ నాతిదీఘా, నాతిరస్సా, నాతికిసా, నాతిథూలా, నాతికాళా, నచ్చోదాతా, సోభగ్గప్పత్తరూపా హోన్తి. తథా హి దీఘఙ్గులీ, తమ్బనఖా, అలమ్బథనా, తనుమజ్ఝా, పుణ్ణచన్దముఖీ, విసాలక్ఖీ, ముదుగత్తా, సహితోరూ, ఓదాతదన్తా, గమ్భీరనాభీ, తనుజఙ్ఘా, దీఘనీలవేల్లితకేసీ, పుథులసుస్సోణీ, నాతిలోమా, నాలోమా, సుభగా, ఉతుసుఖసమ్ఫస్సా, సణ్హా, సఖిలా, సుఖసమ్భాసా, నానాభరణవిభూసితా విచరన్తి. సబ్బదాపి సోళసవస్సుద్దేసికా వియ హోన్తి, పురిసా చ పఞ్చవీసతివస్సుద్దేసికా వియ. న పుత్తదారేసు రజ్జన్తి. అయం తత్థ ధమ్మతా.

సత్తాహికమేవ చ తత్థ ఇత్థిపురిసా కామరతియా విహరన్తి. తతో వీతరాగా వియ యథాసకం గచ్ఛన్తి, న తత్థ ఇధ వియ గబ్భోక్కన్తిమూలకం, గబ్భపరిహరణమూలకం, విజాయనమూలకం వా దుక్ఖం హోతి. రత్తకఞ్చుకతో కఞ్చనపటిమా వియ దారకా మాతుకుచ్ఛితో అమక్ఖితా ఏవ సేమ్హాదినా సుఖేనేవ నిక్ఖమన్తి. అయం తత్థ ధమ్మతా.

మాతా పన పుత్తం వా ధీతరం వా విజాయిత్వా తే విచరణకప్పదేసే ఠపేత్వా అనపేక్ఖా యథారుచి గచ్ఛతి. తేసం తత్థ సయితానం యే పస్సన్తి పురిసా వా ఇత్థియో వా, తే అత్తనో అఙ్గులియో ఉపనామేన్తి. తేసం కమ్మబలేన తతో ఖీరం పవత్తతి, తేన తే దారకా యాపేన్తి. ఏవం పన వడ్ఢేన్తా కతిపయదివసేహేవ లద్ధబలా హుత్వా దారికా ఇత్థియో ఉపగచ్ఛన్తి, దారకా

పురిసే. కప్పరుక్ఖతో ఏవ చ తేసం తత్థ వత్థాభరణాని నిప్ఫజ్జన్తి. నానావిరాగవణ్ణవిచిత్తాని హి సుఖుమాని ముదుసుఖసమ్ఫస్సాని వత్థాని తత్థ తత్థ కప్పరుక్ఖేసు ఓలమ్బన్తాని తిట్ఠన్తి. నానావిధరస్మిజాలసముజ్జలవివిధవణ్ణరతనవినద్ధాని అనేకవిధమాలాకమ్మలతాకమ్మభిత్తికమ్మవిచిత్తాని సీసూపగగీవూపగహత్థూపగకటూపగపాదూపగాని సోవణ్ణమయాని ఆభరణాని కప్పరుక్ఖతో ఓలమ్బన్తి. తథా వీణాముదిఙ్గపణవసమ్మతాళసఙ్ఖవంసవేతాళపరివాదనీవల్లకీపభుతికా తూరియభణ్డాపి తతో తతో ఓలమ్బన్తి. తత్థ బహూ ఫలరుక్ఖా కుమ్భమత్తాని ఫలాని ఫలన్తి మధురరసాని, యాని పరిభుఞ్జిత్వా తే సత్తాహమ్పి ఖుప్పిపాసాహి న బాధీయన్తి.

నజ్జోపి తత్థ సువిసుద్ధజలా సుప్పతిత్థా రమణీయా అకద్దమా వాలుకతలా నాతిసీతా నచ్చుణ్హా సురభిగన్ధీహి జలజపుప్ఫేహి సఞ్ఛన్నా సబ్బకాలం సురభీ వాయన్తియో సన్దన్తి, న తత్థ కణ్టకికా కక్ఖళగచ్ఛలతా హోన్తి, అకణ్టకా పుప్ఫఫలసమ్పన్నా ఏవ హోన్తి, చన్దననాగరుక్ఖా సయమేవ రసం పగ్ఘరన్తి, నహాయితుకామా చ నదితిత్థే ఏకజ్ఝం వత్థాభరణాని ఠపేత్వా నదిం ఓతరిత్వా న్హత్వా ఉత్తిణ్ణుత్తిణ్ణా ఉపరిట్ఠిమం ఉపరిట్ఠిమం వత్థాభరణం గణ్హన్తి, న తేసం ఏవం హోతి “ఇదం మమ, ఇదం పరస్సా”తి. తతో ఏవ న తేసం కోచి విగ్గహో వా వివాదో వా. సత్తాహికా ఏవ చ నేసం కామరతికీళా హోతి, తతో వీతరాగా వియ విచరన్తి. యత్థ చ రుక్ఖే సయితుకామా హోన్తి, తత్థేవ సయనం ఉపలబ్భతి. మతే చ సత్తే దిస్వా న రోదన్తి న సోచన్తి. తఞ్చ మణ్డయిత్వా నిక్ఖిపన్తి. తావదేవ చ నేసం తథారూపా సకుణా ఉపగన్త్వా మతం దీపన్తరం నేన్తి, తస్మా సుసానం వా అసుచిట్ఠానం వా తత్థ నత్థి, న చ తతో మతా నిరయం వా తిరచ్ఛానయోనిం వా పేత్తివిసయం వా ఉపపజ్జన్తి. ధమ్మతాసిద్ధస్స పఞ్చసీలస్స ఆనుభావేన తే దేవలోకే నిబ్బత్తన్తీతి వదన్తి. వస్ససహస్సమేవ చ నేసం సబ్బకాలం ఆయుప్పమాణం, సబ్బమేతం తేసం పఞ్చసీలం వియ ధమ్మతాసిద్ధమేవాతి.

తిఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తణ్హామూలకసుత్తవణ్ణనా

౨౩. తతియే (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౦౩) **ఏసనతణ్హా**తి భోగానం పరియేసనవసేన పవత్తా తణ్హా. **ఏసితతణ్హా**తి పరియిట్ఠేసు భోగేసు ఉప్పజ్జమానతణ్హా. పరితస్సనవసేన పరియేసతి ఏతాయాతి **పరియేసనా,** ఆసయతో పయోగతో చ పరియేసనా తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదో. తేనాహ **‘‘తణ్హాయ సతి హోతీ’’**తి. **రూపాదిఆరమ్మణప్పటిలాభో**తి సవత్థుకానం రూపాదిఆరమ్మణానం గవేసనవసేన పటిలాభో. యం పన అపరియిట్ఠంయేవ లబ్భతి, తమ్పి అత్థతో పరియేసనాయ లద్ధమేవ నామ తథారూపస్స కమ్మస్స పుబ్బేకతత్తా ఏవ లబ్భనతో. తేనాహ **‘‘సో హి పరియేసనాయ సతి హోతీ’’**తి.

సుఖవినిచ్ఛయన్తి సుఖం విసేసతో నిచ్ఛినోతీతి సుఖవినిచ్ఛయో. సుఖం సభావతో సముదయతో అత్థఙ్గమతో ఆదీనవతో నిస్సరణతో చ యాథావతో జానిత్వా పవత్తఞాణంవ సుఖవినిచ్ఛయం. **జఞ్ఞా**తి జానేయ్య. “సుభం సుఖ”న్తిఆదికం ఆరమ్మణే అభూతాకారం వివిధం నిన్నభావేన చినోతి ఆరోపేతీతి **వినిచ్ఛయో,** అస్సాదానుపస్సనా తణ్హా. దిట్ఠియాపి ఏవమేవ వినిచ్ఛయభావో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పన సుత్తే వితక్కోయేవ ఆగతోతి యోజనా. **ఇమస్మిం పన సుత్తే**తి సక్కపఞ్హసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౫౮). తత్థ హి “ఛన్దో ఖో, దేవానమిన్ద, వితక్కనిదానో”తి ఆగతం. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సుత్తే. **వితక్కేనేవ వినిచ్ఛినన్తీ**తి ఏతేన “వినిచ్ఛినతి ఏతేనాతి వినిచ్ఛయో”తి వినిచ్ఛయసద్దస్స కరణసాధనమాహ. **ఏత్తకన్తి**ఆది వినిచ్ఛయనాకారదస్సనం.

ఛన్దనట్ఠేన ఛన్దో, ఏవం రజ్జనట్ఠేన రాగోతి **ఛన్దరాగో**. స్వాయం అనాసేవనతాయ మన్దో హుత్వా పవత్తో ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ ''**దుబ్బలరాగస్సాధివచన**''న్తి. **అజ్ఝోసాన**న్తి తణ్హాదిట్ఠివసేన అభినివేసనం. "మయ్హం ఇద"న్తి హి తణ్హాగాహో యేభుయ్యేన అత్తగ్గాహసన్నిస్సయోవ హోతి. తేనాహ ''**అహం మమన్తి**''తి. **బలవసన్నిట్ఠాన**న్తి చ తేసం గాహానం థిరభావప్పత్తిమాహ. **తణ్హాదిట్ఠివసేన పరిగ్గహకరణ**న్తి అహం మమన్తి బలవసన్నిట్ఠానవసేన అభినివిట్ఠస్స అత్తత్తనియగ్గాహవత్థునో అఞ్ఞాసాధారణం వియ కత్వా పరిగ్గహేత్వా ఠానం, తథాపవత్తో లోభసహగతచిత్తుప్పాదో. అత్తనా పరిగ్గహితస్స వత్థునో యస్స వసేన **పరేహి సాధారణభావస్స** అసహమానో హోతి పుగ్గలో, సో ధమ్మో **అసహనతా. ఏవం వచనత్థం వదన్తి** నిరుత్తినయేన. సద్దలక్ఖణేన పన యస్స ధమ్మస్స వసేన మచ్ఛరియయోగతో పుగ్గలో మచ్ఛరో , తస్స భావో, కమ్మం వా **మచ్ఛరియం,** మచ్ఛరో ధమ్మో. మచ్ఛరియస్స బలవభావతో ఆదరేన రక్ఖణం **ఆరక్ఖో**తి ఆహ ''**ద్వార...పే.... సుట్ఠు రక్ఖణ**''న్తి.

అత్తనో ఫలం కరోతీతి కరణం, యం కిఞ్చి కారణం. అధికం కరణన్తి **అధికరణం,** విసేసకారణం. విసేసకారణఞ్చ భోగానం ఆరక్ఖదణ్డాదానాదిఅనత్థసమ్భవస్సాతి వుత్తం ''**ఆరక్ఖాధికరణ**''న్తిఆది. **పరనిసేధనత్థ**న్తి మారణాదినా పరేసం విబాధనత్థం. ఆదియన్తి ఏతేనాతి ఆదానం, దణ్డస్స ఆదానం **దణ్డాదానం,** దణ్డం ఆహరిత్వా పరవిహేఠనచిత్తుప్పాదో. **సత్థాదానే**పి ఏసేవ నయో. హత్థపరామాసాదివసేన కాయేన కాతబ్బో కలహో **కాయకలహో**. మమ్మఘట్టనాదివసేన వాచాయ కాతబ్బో కలహో **వాచాకలహో**. విరుజ్ఝనవసేన విరూపం గణ్హాతి ఏతేనాతి **విగ్గహో**. విరుద్ధం వదతి ఏతేనాతి **వివాదో**. "తువం తువ"న్తి అగారవవచనసహచరణతో **తువంతువం.** సబ్బేపి తే తథాపవత్తదోససహగతా చిత్తుప్పాదా వేదితబ్బా. తేనాహ భగవా ''**అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తీ**''తి.

తణ్హామూలకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౫. సత్తావాససుత్తాదివణ్ణనా

౨౪-౨౫. చతుత్థే సత్తా ఆవసన్తి ఏతేసూతి **సత్తావాసా,** నానత్తసఞ్ఞీఆదిభేదా సత్తనికాయా. యస్మా తే తే సత్తనివాసా తప్పరియాపన్నానం సత్తానం తాయ ఏవ తప్పరియాపన్నతాయ ఆధారో వియ వత్తబ్బతం అరహన్తి. సముదాయాధారో హి అవయవస్స యథా "రుక్ఖే సాఖా"తి, తస్మా ''**సత్తానం ఆవాసా, వసనట్ఠానానీతి అత్థో**''తి వుత్తం. **సుద్ధావాసాపి సత్తావాసోవ** "న సో, భిక్ఖవే, సత్తావాసో సులభరూపో, యో మయా అనావుత్థపుబ్బో ఇమినా దీఘేన అద్ధునా అఞ్ఞత్ర సుద్ధావాసేహి దేవేహీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౯౧) వచనతో. యది ఏవం తే కస్మా ఇధ న గహితాతి తత్థ కారణమాహ ''**అసబ్బకాలికత్తా**''తిఆది. వేహప్ఫలా పన చతుత్థేయేవ సత్తావాసే భజన్తీతి దట్ఠబ్బం. పఞ్చమం ఉత్తానమేవ.

సత్తావాససుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సిలాయూపసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే పమాణమజ్ఝిమస్స పురిసస్స చతువీసతఙ్గులికో హత్థో **కుక్కు,** "కక్కూ"తిపి తస్సేవ నామం. **అట్ఠ కుక్కూ ఉపరి నేమస్సా**తి అట్ఠ హత్థా ఆవాటస్స ఉపరి ఉగ్గన్త్వా ఠితా భవేయ్యుం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సిలాయూపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఠమవేరసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨౪౧) **యతోతి** యస్మిం కాలే. అయఞ్హి తో-సద్దో దా-సద్దో వియ ఇధ కాలవిసయో, యదాతి వుత్తం హోతి. **భయాని వేరానీ**తి భీయతే **భయం**, భయేన యోగా, భాయితబ్బేన వా భయం ఏవ వేరప్పసవట్ఠేన **వేర**న్తి చ లద్ధనామా చేతనాదయో. పాణాతిపాతాదయో హి యస్స పవత్తన్తి, యఞ్చ ఉద్దిస్స పవత్తీయన్తి, ఉభయేసఞ్చ వేరావహా, తతో ఏవ చేతే భాయితబ్బా వేరసఞ్జనకా నామాతి. సోతస్స అరియమగ్గస్స ఆదితో పజ్జనం పటిపత్తి అధిగమో సోతాపత్తి. తదత్థాయ తత్థ పతిట్ఠితస్స చ అఙ్గాని **సోతాపత్తియఙ్గాని**. దువిధఞ్హి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౪౧) సోతాపత్తియఙ్గం సోతాపత్తిఅత్థాయ చ అఙ్గం కారణం, యం సోతాపత్తిమగ్గప్పటిలాభతో పుబ్బభాగే సోతాపత్తిప్పటిలాభాయ సంవత్తతి, “సప్పురిససంసేవో సద్ధమ్మస్సవనం యోనిసోమనసికారో ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౧) ఏవం ఆగతం. పటిలద్ధగుణస్స చ సోతాపత్తిం పత్వా ఠితస్స అఙ్గం, యం “సోతాపన్నస్స అఙ్గ”న్తిపి వుచ్చతి “సోతాపన్నో అఙ్గీయతి ఞాయతి ఏతేనా”తి కత్వా, బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదాదీనం ఏతం అధివచనం. ఇదమిధాధిప్పేతం.

ఖీణనిరయోతిఆదీసు ఆయతిం తత్థ అనుప్పజ్జనతాయ ఖీణో నిరయో మయ్హన్తి, సో అహం ఖీణనిరయో. ఏస నయో సబ్బత్థ. **సోతాపన్నో**తి మగ్గసోతం ఆపన్నో. **అవినిపాతధమ్మో**తి న వినిపాతసభావో. **నియతో**తి పఠమమగ్గసఙ్ఖాతేన సమ్మత్తనియామేన నియతో. **సమ్బోధిపరాయణో**తి ఉపరిమగ్గత్తయసఙ్ఖాతో సమ్బోధి పరం అయనం మయ్హన్తి సోహం సమ్బోధిపరాయణో, సమ్బోధిం అవస్సం అభిసమ్బుజ్ఝనకోతి అత్థో.

పాణాతిపాతపచ్చయాతి పాణాతిపాతకమ్మస్స కరణహేతు. **భయం వేర**న్తి అత్థతో ఏకం. వేరం వుచ్చతి విరోధో, తదేవ భాయితబ్బతో “భయ”న్తి వుచ్చతి. తఞ్చ పనేతం దువిధం హోతి – బాహిరం, అజ్ఝత్తికన్తి. ఏకేన హి ఏకస్స పితా మారితో హోతి. సో చిన్తేతి “ఏతేన కిర మే పితా మారితో, అహమ్పి తంయేవ మారేస్సామీ”తి నిసితం సత్థం ఆదాయ చరతి. యా తస్స అబ్భన్తరే ఉప్పన్నా వేరచేతనా, ఇదం **బాహిరం వేరం** నామ తస్స వేరస్స మూలభూతతో వేరకారకపుగ్గలతో బహిభావత్తా. యా పన ఇతరస్స “అయం కిర మం మారేస్సామీతి చరతి, అహమేవ నం పఠమతరం మారేస్సామీ”తి చేతనా ఉప్పజ్జతి, ఇదం **అజ్ఝత్తికం వేరం** నామ. ఇదం తావ ఉభయమ్పి దిట్ఠధమ్మికమేవ. యా పన తం నిరయే ఉప్పన్నం దిస్వా “ఏతం పహరిస్సామీ”తి జలితం అయముగ్గరం గణ్హన్తస్స నిరయపాలస్స చేతనా ఉప్పజ్జతి, ఇదమస్స సమ్పరాయికం బాహిరం వేరం. యా చస్స “అయం నిద్దోసం మం పహరిస్సామీతి ఆగచ్ఛతి, అహమేవ నం పఠమతరం పహరిస్సామీ”తి చేతనా ఉప్పజ్జతి, ఇదమస్స సమ్పరాయికం అజ్ఝత్తం వేరం. యం పనేతం బాహిరం వేరం, తం అట్ఠకథాసు “పుగ్గలవేర”న్తి వుచ్చతి. **దుక్ఖం దోమనస్స**న్తి అత్థతో ఏకమేవ. యథా చేత్థ, ఏవం సేసేసుపి “ఇమినా మమ భణ్డం హటం, మయ్హం దారేసు చారిత్తం ఆపన్నం, ముసా వత్వా అత్థో భగ్గో, సురామదమత్తేన ఇదం నామ కత”న్తిఆదినా నయేన వేరప్పవత్తి వేదితబ్బా.

అవేచ్చప్పసాదేనాతి అధిగతేన అచలప్పసాదేన. **అరియకన్తేహీ**తి పఞ్చహి సీలేహి. తాని హి అరియానం కన్తాని పియాని భవన్తి, భవన్తరగతాపి అరియా తాని న విజహన్తి, తస్మా “అరియకన్తానీ”తి వుచ్చన్తి. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం సియా, తం సబ్బం **విసుద్ధిమగ్గే అనుస్సతినిద్దేసే** వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

పఠమవేరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఆఘాతవత్థుసుత్తవణ్ణనా

౨౯. నవమే వసతి ఏత్థ ఫలం తన్నిమిత్తతాయ పవత్తతీతి **వత్థు**, కారణన్తి ఆహ ''**ఆఘాతవత్థూనీ**''తి. కోపో నామాయం యస్మిం వత్థుస్మిం ఉప్పజ్జతి, న తత్థ ఏకవారమేవ ఉప్పజ్జతి, అథ ఖో పునపి ఉప్పజ్జతేవాతి వుత్తం ''**బన్ధతీ**''తి. అథ వా యో పచ్చయవిసేసేన ఉప్పజ్జమానో ఆఘాతో సవిసయే బద్ధో వియ న విగచ్ఛతి, పునపి ఉప్పజ్జతేవ. తం సన్ధాయాహ ''**ఆఘాతం బన్ధతీ**''తి. తం పనస్స పచ్చయవసేన నిబ్బత్తనం ఉప్పాదనమేవాతి వుత్తం ''**ఉప్పాదేతీ**''తి.

ఆఘాతవత్థుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆఘాతపటివినయసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే **తం కుతేత్థ లబ్భా**తి ఏత్థ **తన్తి** కిరియాపరామసనం. పదజ్ఝాహారేన చ అత్థో వేదితబ్బోతి ''**తం అనత్థచరణం మా అహోసీ**''తిఆదిమాహ. **కేన కారణేన లద్ధబ్బం** నిరత్థకభావతో. కమ్మస్సకా హి సత్తా. తే కస్స రుచియా దుక్ఖితా సుఖితా వా భవన్తి, తస్మా కేవలం తస్మిం మయ్హం అనత్థచరణం, తం కుతేత్థ లబ్భాతి అధిప్పాయో. అథ వా **తం కోపకారణం ఏత్థ పుగ్గలే కుతో లబ్భా** పరమత్థతో కుజ్ఝితబ్బస్స కుజ్ఝనకస్స చ అభావతో. సఙ్ఖారమత్తఞ్హేతం, యదిదం ఖన్ధపఞ్చకం యం ''సత్తో''తి వుచ్చతి, తే సఙ్ఖారా ఇత్తరఖణికా, కస్స కో కుజ్ఝతీతి అత్థో. **లాభా నామ కే సియుం** అఞ్ఞత్ర అనత్థుప్పత్తితో.

ఆఘాతపటివినయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. అనుపుబ్బనిరోధసుత్తవణ్ణనా

౩౧. ఏకాదసమే **అనుపుబ్బనిరోధా**తి అనుపుబ్బేన అనుక్కమేన పవత్తేతబ్బనిరోధా. తేనాహ ''**అనుపటిపాటినిరోధా**''తి.

అనుపుబ్బనిరోధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తావాసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మహావగ్గో

౧. అనుపుబ్బవిహారసుత్తవణ్ణనా

౩౨. చతుత్థస్స పఠమే అనుపుబ్బతో విహరితబ్బాతి **అనుపుబ్బవిహారా. అనుపటిపాటియాతి** అనుక్కమేన. **సమాపజ్జితబ్బవిహారాతి** సమాపజ్జిత్వా సమఙ్గినో హుత్వా విహరితబ్బవిహారా.

అనుపుబ్బవిహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౩. అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తిసుత్తాదివణ్ణనా

౩౩-౩౪. దుతియే ఛాతం వుచ్చతి తణ్హాదిట్ఠియో కామానం పాతబ్బతో తాసం వసేన వత్తనతో, తన్నిన్నత్తా నత్థి ఏతేసు ఛాతన్తి **నిచ్ఛాతా**. తేనాహ ‘‘**తణ్హాదిట్ఠిచ్ఛాతాన**’’న్తిఆది. తతియే నత్థి వత్తబ్బం.

అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. గావీఉపమాసుత్తవణ్ణనా

౩౫. చతుత్థే **పబ్బతచారినీ**తి పకతియా పబ్బతే బహులచారినీ. **అఖేత్తఞ్ఞూ**తి (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౭౭) అగోచరఞ్ఞూ. సమాధిపరిపన్థానం విసోధనానభిఞ్ఞతాయ **బాలో**. ఝానస్స పగుణభావాపాదనవేయ్యత్తియస్స అభావేన **అబ్యత్తో**. ఉపరిఝానస్స పదట్ఠానభావానవబోధేన **అఖేత్తఞ్ఞూ**. సబ్బథాపి సమాపత్తికోసల్లాభావేన **అకుసలో**. సమాధినిమిత్తస్స వా అనాసేవనాయ **బాలో**. అభావనాయ **అబ్యత్తో**. అబహులీకారేన **అఖేత్తఞ్ఞూ**. సమ్మదేవ అనధిట్ఠానతో **అకుసలో**తి యోజేతబ్బం. **ఉభతో భట్ఠో**తి ఉభయతో ఝానతో భట్ఠో. సో హి అప్పగుణతాయ న సుప్పతిట్ఠితతాయ సఉస్సాహోపి వినాసతో అసామత్థియతో చ ఝానద్వయతో పరిహీనో.

గావీఉపమాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఝానసుత్తవణ్ణనా

౩౬. పఞ్చమే **అనిచ్చతో**తి ఇమినా నిచ్చప్పటిక్ఖేపతో తేసం అనిచ్చతమాహ. తతో ఏవ ఉదయవయవన్తతో విపరిణామతో తావకాలికతో చ తే అనిచ్చాతి జోతితం హోతి. యఞ్హి నిచ్చం న హోతి, తం ఉదయవయపరిచ్ఛిన్నం జరాయ మరణేన చాతి ద్వేధా విపరిణతం ఇత్తరక్ఖణమేవ చ హోతి. **దుక్ఖతో**తి న సుఖతో. ఇమినా సుఖప్పటిక్ఖేపతో తేసం దుక్ఖతమాహ. తతో ఏవ చ అభిణ్హప్పటిపీళనతో దుక్ఖవత్థుతో చ తే దుక్ఖాతి జోతితం హోతి. ఉదయవయవన్తతాయ హి తే అభిణ్హప్పటిపీళనతో నిరన్తరదుక్ఖతాయ దుక్ఖస్సేవ చ అధిట్ఠానభూతో. పచ్చయయాపనీయతాయ రోగమూలతాయ చ **రోగతో**. దుక్ఖతాసూలయోగతో కిలేసాసుచిపగ్ఘరతో ఉప్పాదజరాభఙ్గేహి ఉద్ధుమాతపక్కభిజ్జనతో చ **గణ్డతో**. పీళాజననతో అన్తోతుదనతో దున్నీహరణతో చ **సల్లతో**. అవడ్ఢిఆవహనతో అఘవత్థుతో చ **అఘతో**. అసేరిభావజననతో ఆబాధప్పతిట్ఠానతాయ చ **ఆబాధతో**. అవసవత్తనతో అవిధేయ్యతాయ చ **పరతో**. బ్యాధిజరామరణేహి పలుజ్జనీయతాయ

పలోకతో. సామినివాసీకారకవేదకఅధిట్ఠాయకవిరహతో **సుఞ్ఞతో**. అత్తప్పటిక్ఖేపట్ఠేన **అనత్తతో**. రూపాదిధమ్మాపి యథా న ఏత్థ అత్తా అత్థీతి **అనత్తా**, ఏవం సయమ్పి అత్తా న హోన్తీతి **అనత్తా**. తేన అబ్యాపారతో నిరీహతో తుచ్ఛతో అనత్తాతి దీపితం హోతి.

లక్ఖణత్తయమేవ సుఖావబోధనత్థం ఏకాదసహి పదేహి విభజిత్వా గహితన్తి దస్సేతుం ''**యస్మా అనిచ్చతో**''తిఆది వుత్తం. **అన్తోసమాపత్తియన్తి** సమాపత్తీనం సహజాతతాయ సమాపత్తీనం అబ్భన్తరే చిత్తం పటిసంహరతీతి తప్పటిబద్ధఛన్దరాగాదికిలేసవిక్ఖమ్భనేన విపస్సనాచిత్తం పటిసంహరతి. తేనాహ ''**మోచేతి అపనేతీ**''తి. **సవనవసేనాతి** ''సబ్బసఙ్ఖారసమథో''తిఆదినా సవనవసేన. **థుతివసేనాతి** తథేవ థోమనావసేన గుణతో సంకిత్తనవసేన. **పరియత్తివసేనాతి** తస్స ధమ్మస్స పరియాపుణనవసేన. **పఞ్ఞత్తివసేనాతి** తదత్థస్స పఞ్ఞాపనవసేన. ఆరమ్మణకరణవసేనేవ ఉపసంహరతి మగ్గచిత్తం, ''ఏతం సన్త''న్తిఆది పన అవధారణనివత్తితత్థదస్సనం. యథా విపస్సనా ''ఏతం సన్తం ఏతం పణీత''న్తిఆదినా అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా చిత్తం ఉపసంహరతి, ఏవం మగ్గో నిబ్బానం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన అభిసమేన్తో తత్థ లబ్భమానే సబ్బేపి విసేసే అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝన్తో తత్థ చిత్తం ఉపసంహరతి. తేనాహ ''**ఇమినా పన ఆకారేనా**''తిఆది.

సో తత్థ ఠితోతి సో అదన్ధవిపస్సకో యోగీ తత్థ తాయ అనిచ్చాదిలక్ఖణత్తయారమ్మణాయ విపస్సనాయ ఠితో. **సబ్బసోతి** సబ్బత్థ తస్స తస్స మగ్గస్స అధిగమాయ నిబ్బత్తితసమథవిపస్సనాసు. **అసక్కోన్తో అనాగామీ హోతీతి** హేట్ఠిమమగ్గావహాసు ఏవ సమథవిపస్సనాయ ఛన్దరాగం పహాయ అగ్గమగ్గావహాసు నికన్తిం పరియాదాతుం అసక్కోన్తో అనాగామితాయమేవ సణ్ఠాతి.

సమతిక్కన్తత్తాతి సమథవసేన విపస్సనావసేన చాతి సబ్బథాపి రూపస్స సమతిక్కన్తత్తా. తేనాహ ''**అయం హీ**''తిఆది. **అనేనాతి** యోగినా. **తం అతిక్కమ్మాతి** ఇదం యో పఠమం పఞ్చవోకారఏకవోకారపరియాపన్నే ధమ్మే సమ్మదేవ సమ్మసిత్వా తే విస్సజ్జేత్వా తతో అరూపసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా అరూపధమ్మే సమ్మసతి, తం సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ ''**ఇదాని అరూపం సమ్మసతీ**''తి.

ఝానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౩౭. ఛట్ఠే ఓకాసం అవసరం అధిగచ్ఛతి ఏతేనాతి **ఓకాసాధిగమో**, మగ్గఫలసుఖాధిగమాయ ఓకాసభావతో వా ఓకాసో, తస్స అధిగమో **ఓకాసాధిగమో**. ఏత్థ చ దీఘనికాయేనేవ (దీ. ని. ౨.౨౮౮) పన సుత్తన్తదేసనాయం పఠమజ్ఝానం, చతుత్థజ్ఝానం, అరహత్తమగ్గోతి తయో ఓకాసాధిగమా ఆగతా. తత్థ (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౨౮౮) పఠమం ఝానం పఞ్చ నీవరణాని విక్ఖమ్భేత్వా అత్తనో ఓకాసం గహేత్వా తిట్ఠతీతి ''**పఠమో ఓకాసాధిగమో**''తి వుత్తం. చతుత్థజ్ఝానం పన సుఖదుక్ఖం విక్ఖమ్భేత్వా అత్తనో ఓకాసం గహేత్వా తిట్ఠతీతి **దుతియో ఓకాసాధిగమో**. అరహత్తమగ్గో సబ్బకిలేసే విక్ఖమ్భేత్వా అత్తనో ఓకాసం గహేత్వా తిట్ఠతీతి ''**తతియో ఓకాసాధిగమో**''తి వుత్తో. ఇధ పన వక్ఖమానాని తీణి అరూపజ్ఝానాని సన్ధాయ ''**ఓకాసాధిగమో**''తి వుత్తం. తేసంయేవ చ గహణే కారణం సయమేవ వక్ఖతి.

సత్తానం విసుద్ధిం పాపనత్థాయాతి రాగాదీహి మలేహి అభిజ్ఝావిసమలోభాదీహి చ ఉపక్కిలేసేహి కిలిట్ఠచిత్తానం సత్తానం విసుద్ధిపాపనత్థాయ సమతిక్కమనత్థాయ. ఆయతిం అనుప్పజ్జనఞ్హి ఇధ ''సమతిక్కమో''తి వుత్తం. **అత్థం గమనత్థాయాతి**

కాయికదుక్ఖస్స చ చేతసికదోమనస్సస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం అత్థఙ్గమాయ, నిరోధాయాతి అత్థో. ఞాయతి నిచ్ఛయేన కమతి నిబ్బానం, తం వా ఞాయతి పటివిజ్ఝీయతి ఏతేనాతి **ఞాయో,** సముచ్ఛేదభావో అరియమగ్గోతి ఆహ ''**సహవిపస్సనకస్స మగ్గస్సా**''తి. **పచ్చక్ఖకరణత్థాయాతి** అత్తపచ్చక్ఖతాయ. పరపచ్చయేన వినా పచ్చక్ఖకరణఞ్హి "సచ్ఛికిరియా"తి వుచ్చతి. **అసమ్భిన్నన్తి** పిత్తసేమ్హాదీహి అపలిబుద్ధం అనుపహతం.

రాగానుగతో సమాధి **అభినతో** నామ హోతి ఆరమ్మణే అభిముఖభావేన పవత్తియా, దోసానుగతో పన **అపనతో** అపగమనవసేన పవత్తియా, తదుభయప్పటిక్ఖేపేన ''**న చాభినతో న చాపనతో**''తి వుత్తన్తి ఆహ ''**రాగవసేనా**''తిఆది. **న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో**తి లోకియజ్ఝానచిత్తాని వియ న ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన తదఙ్గప్పహానవిక్ఖమ్భనప్పహానవసేన చ నిగ్గహేత్వా వారేత్వా ఠితో. కిఞ్చరహి కిలేసానం ఛిన్నన్తే ఉప్పన్నో. తథాభూతం ఫలసమాధిం సన్ధాయేతం వుత్తం. తేనాహ ''**న ససఙ్ఖారేన...పే.... ఛిన్నన్తే ఉప్పన్నో**''తి.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. లోకాయతికసుత్తవణ్ణనా

౩౮. సత్తమే **లోకాయతవాదకా**తి ఆయతిం హితం లోకో న యతతి న విరుహతి ఏతేనాతి లోకాయతం, వితణ్డసత్థం. తఞ్హి గన్థం నిస్సాయ సత్తా పుఞ్ఞకిరియాయ చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేన్తి, తం వదన్తీతి **లోకాయతవాదకా**.

దళ్హం థిరం ధను ఏతస్సాతి దళ్హధన్వా (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౪౫-౪౬; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౦౭), సో ఏవ ''**దళ్హధమ్మా**''తి వుత్తో. పటిసత్తువిధమనత్థం ధనుం గణ్హాతీతి **ధనుగ్గహో**. సో ఏవ ఉసుం సరం అసతి ఖిపతీతి **ఇస్సాసో. ద్విసహస్సథామన్తి** లోహాదిభారం వహితుం సమత్థం ద్విసహస్సథామం. తేనాహ ''**ద్విసహస్సథామం నామా**''తిఆది. **దణ్డే**తి ధనుదణ్డే. **యావ కణ్డప్పమాణా**తి దీఘతో యత్తకం కణ్డస్స పమాణం, తత్తకే ధనుదణ్డే ఉక్ఖిత్తమత్తే ఆరోపితేసుయేవ జియాదణ్డేసు సో చే భారో పథవితో ముచ్చతి, ఏవం ఇదం ద్విసహస్సథామం నామ ధనూతి దట్ఠబ్బం. **ఉగ్గహితసిప్పో**తి ఉగ్గహితధనుసిప్పో. **కతహత్థో**తి థిరతరం లక్ఖేసు అవిరజ్ఝనసరక్ఖేపో. ఈదిసో పన తత్థ వసిభూతో **కతహత్థో** నామ హోతీతి ఆహ ''**చిణ్ణవసిభావో**''తి. కతం రాజకులాదీసు ఉపేచ్చ అసనం ఏతేన సో **కతూపాసనో**తి ఆహ ''**రాజకులాదీసు దస్సితసిప్పో**''తి. **ఏవం కతన్తి** ఏవం అన్తోసుసిరకరణాదినా సల్లహుకం కతం.

లోకాయతికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౯. దేవాసురసఙ్గామసుత్తాదివణ్ణనా

౩౯-౪౦. అట్ఠమే **అభియింసూ**తి కదా అభియింసు? యదా బలవన్తో అహేసుం, తదా. తత్రాయమనుపుబ్బికథా (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౪౭; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) – సక్కో కిర మగధరట్ఠే మచలగామకే మఘో నామ మాణవో హుత్వా తేత్తింస పురిసే గహేత్వా కల్యాణకమ్మం కరోన్తో సత్త వతపదాని పూరేత్వా తత్థ కాలఙ్కతో దేవలోకే నిబ్బత్తి. తం బలవకమ్మానుభావేన సపరిసం సేసదేవతా దసహి ఠానేహి అధిగణ్హన్తం దిస్వా "ఆగన్తుకదేవపుత్తా ఆగతా"తి నేవాసికా గన్ధపానం సజ్జయింసు. సక్కో సకపరిసాయ సఞ్ఞం అదాసి "మారిసా మా గన్ధపానం పివిత్థ, పివనాకారమత్తమేవ

దస్సేథా”తి. తే తథా అకంసు. నేవాసికదేవతా సువణ్ణసరకేహి ఉపనీతం గన్ధపానం యావదత్థం పివిత్వా మత్తా తత్థ తత్థ సువణ్ణపథవియం పతిత్వా సయింసు. సక్కో “గణ్హథ పుత్తహతాయ పుత్తే”తి తే పాదేసు గహేత్వా సినేరుపాదే ఖిపాపేసి. సక్కస్స పుఞ్ఞతేజేన తదనువత్తకాపి సబ్బే తత్థేవ పతింసు. తే సినేరువేమజ్ఝకాలే సఞ్ఞం లభిత్వా, “తాతా, సురం న పివిమ్హ, సురం న పివిమ్హా”తి ఆహంసు. తతో పట్ఠాయ **అసురా** నామ జాతా. అథ నేసం కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానం సినేరుస్స హేట్ఠిమతలే దసయోజనసహస్సం అసురభవనం నిబ్బత్తి. సక్కో తేసం నివత్తిత్వా అనాగమనత్థాయ ఆరక్ఖం ఠపేసి. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> “అన్తరా ద్విన్నం అయుజ్ఝపురానం,
> పఞ్చవిధా ఠపితా అభిరక్ఖా;
> ఉరగ-కరోటి-పయస్స చ హారీ,
> మదనయుతా చతురో చ మహత్థా”తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౪౭; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా);

ద్వే నగరాని హి యుద్ధేన గహేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ **అయుజ్ఝపురాని** నామ జాతాని దేవనగరఞ్చ అసురనగరఞ్చ. యదా హి అసురా బలవన్తో హోన్తి, అథ దేవేహి పలాయిత్వా దేవనగరం పవిసిత్వా ద్వారే పిదహితే అసురానం సతసహస్సమ్పి కిఞ్చి కాతుం న సక్కోతి. యదా దేవా బలవన్తో హోన్తి, అథాసురేహి పలాయిత్వా అసురనగరస్స ద్వారే పిదహితే సక్కానం సతసహస్సమ్పి కిఞ్చి కాతుం న సక్కోతి. ఇతి ఇమాని ద్వే నగరాని అయుజ్ఝపురాని నామ. తేసం అన్తరా ఏతేసు ఉరగాదీసు పఞ్చసు ఠానేసు సక్కేన ఆరక్ఖా ఠపితా. తత్థ **ఉరగ**సద్దేన నాగా గహితా. తే హి ఉదకే బలవన్తో హోన్తి, తస్మా సినేరుస్స పఠమాలిన్దే ఏతేసం ఆరక్ఖా. **కరోటి**సద్దేన సుపణ్ణా గహితా. తేసం కిర కరోటి నామ పానభోజనం, తేన తం నామం లభింసు, దుతియాలిన్దే తేసం ఆరక్ఖా. **పయస్సహారి**సద్దేన కుమ్భణ్డా గహితా, దానవరక్ఖసా కిర తే, తతియాలిన్దే తేసం ఆరక్ఖా. **మదనయుత**సద్దేన యక్ఖా గహితా. విసమచారినో కిర తే యుజ్ఝసోణ్డా, చతుత్థాలిన్దే తేసం ఆరక్ఖా. **చతురో చ మహత్థా**తి చత్తారో మహారాజానో వుత్తా, పఞ్చమాలిన్దే తేసం ఆరక్ఖా, తస్మా యది అసురా కుపితావిలచిత్తా దేవపురం ఉపయన్తి యుజ్ఝితుం. యం గిరినో పఠమం పరిభణ్డం, తం ఉరగా పటిబాహయన్తి. ఏవం సేసేసు సేసా.

తే పన అసురా ఆయువణ్ణయసఇస్సరియసమ్పత్తీహి తావతింససదిసావ, తస్మా అన్తరా అత్తానం అజానిత్వా పాటలియా పుప్ఫితాయ “న ఇదం దేవనగరం, తత్థ పారిచ్ఛత్తకో పుప్ఫతి, ఇధ పన చిత్తపాటలీ, జరసక్కేనామ్హాకం సురం పాయేత్వా వఞ్చితా, దేవనగరఞ్చ నో గహితం, గచ్ఛామ, తేన సద్ధిం యుజ్ఝిస్సామా”తి హత్థిఅస్సరథే ఆరుయ్హ సువణ్ణరజతమణిఫలకాని గహేత్వా యుద్ధసజ్జా హుత్వా అసురభేరియో వాదేన్తా మహాసముద్దే ఉదకం ద్విధా భేత్వా ఉట్ఠహన్తి. తే దేవే వుట్ఠే వమ్మికమక్ఖికా వమ్మికం వియ సినేరుం ఆరుహితుం ఆరభన్తి. అథ నేసం పఠమం నాగేహి సద్ధిం యుద్ధం హోతి. తస్మిం ఖో పన యుద్ధే న కస్సచి ఛవి వా చమ్మం వా ఛిజ్జతి, న లోహితం ఉప్పజ్జతి, కేవలం కుమారకానం దారుమేణ్డకయుద్ధం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞసన్తాసనమత్తమేవ హోతి. కోటిసతాపి కోటిసహస్సాపి నాగా తేహి సద్ధిం యుజ్ఝిత్వా తే అసురపురంయేవ పవేసేత్వా నివత్తన్తి. యదా పన అసురా బలవన్తో హోన్తి, అథ నాగా ఓసక్కిత్వా దుతియే ఆలిన్దే సుపణ్ణేహి సద్ధిం ఏకతోవ హుత్వా యుజ్ఝన్తి. ఏస నయో సుపణ్ణాదీసుపి. యదా పన తాని పఞ్చపి ఠానాని అసురా మద్దన్తి, తదా ఏకతో సమ్పిణ్డితానిపి తాని పఞ్చ బలాని ఓసక్కన్తి. అథ చత్తారో మహారాజానో గన్త్వా సక్కస్స తం పవత్తిం ఆరోచేన్తి. సక్కో

తేసం వచనం సుత్వా దియడ్ఢయోజనసతికం వేజయన్తరథం ఆరుయ్హ సయం వా నిక్ఖమతి, ఏకం పుత్తం వా పేసేతి. యదా దేవా పున అపచ్చాగమనాయ అసురే జినింసు, తదా సక్కో అసురే పలాపేత్వా పఞ్చసు ఠానేసు ఆరక్ఖం దత్వా వేదియపాదే వజిరహత్థా ఇన్దపటిమాయో ఠపేసి. అసురా కాలేన కాలం ఉట్ఠహిత్వా పటిమాయో దిస్వా "సక్కో అప్పమత్తో తిట్ఠతీ"తి తతోవ నివత్తన్తి. ఇధ పన యదా అసురానం జయో అహోసి, దేవానం పరాజయో, తం సన్ధాయేతం వుత్తం – "పరాజితా చ, భిక్ఖవే, దేవా అపయింసుయేవ ఉత్తరేనాభిముఖా, అభియింసు అసురా"తి.

దక్ఖిణాభిముఖా హుత్వాతి చక్కవాళపబ్బతాభిముఖా హుత్వా. అసురా కిర దేవేహి పరాజితా పలాయన్తా చక్కవాళపబ్బతాభిముఖం గన్త్వా చక్కవాళమహాసముద్దపిట్ఠియం రజతపట్టవణ్ణే వాలికాపులినే యత్థ పణ్ణకుటియో మాపేత్వా ఇసయో వసన్తి, తత్థ గన్త్వా ఇసీనం అస్సమపదేన గచ్ఛన్తా "సక్కో ఇమేహి సద్ధిం మన్తేత్వా అమ్హే నాసేతి, గణ్హథ పుత్తహతాయ పుత్తే"తి కుపితా అస్సమపదే పానీయఘటచఙ్కమనపణ్ణసాలాదీని విద్ధంసేన్తి. ఇసయో అరఞ్ఞతో ఫలాఫలం ఆదాయ ఆగతా దిస్వా పున దుక్ఖేన పటిపాకతికం కరోన్తి, తేపి పునప్పునం తథేవ పరాజితా గన్త్వా వినాసేన్తి. తేన వుత్తం – "పరాజితా చ ఖో, భిక్ఖవే, అసురా అపయింసుయేవ దక్ఖిణేనాభిముఖా"తి. నవమం ఉత్తానత్థమేవ.

దేవాసురసఙ్గామసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. తపుస్ససుత్తవణ్ణనా

౪౧. దసమే **పక్ఖన్దతీ**తి పవిసతి. **పసీదతీ**తి పసాదం అభిరుచిం ఆపజ్జతి, పతిట్ఠాతి విముచ్చతీతి అత్థో. **కథాపాభత**న్తి కథాయ మూలం. మూలఞ్హి "పాభత"న్తి వుచ్చతి. యథాహ –

"అప్పకేనపి మేధావీ, పాభతేన విచక్ఖణో;

సముట్ఠాపేతి అత్తానం, అణుం అగ్గింవ సన్ధమ"న్తి. (జా॰ ౧.౧.౪);

తేనేవాహ "**కథాపాభతన్తి కథామూల**"న్తి. వితక్కగ్గహణేనేవ తంసహచరితో విచారోపి గహితో. తేనేవేత్థ బహువచననిద్దేసో కతోతి ఆహ "**వితక్కేసూతి వితక్కవిచారేసూ**"తి.

తపుస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సామఞ్ఞవగ్గో

౧-౧౦. సమ్బాధసుత్తాదివణ్ణనా

౪౨-౫౧. పఞ్చమస్స పఠమే **ఉదాయీతి** తయో థేరా ఉదాయీ నామ కాళుదాయీ, లాళుదాయీ, మహాఉదాయీతి, ఇధ కాళుదాయీ అధిప్పేతోతి ఆహ ‘‘**ఉదాయీతి కాళుదాయిత్థేరో**’’తి. **సమ్బాధేతి** సమ్పీళితతణ్హాసంకిలేసాదినా సఉప్పీళనతాయ పరమసమ్బాధే. అతివియ సఙ్కరట్ఠానభూతో హి నీవరణసమ్బాధో అధిప్పేతో. **ఓకాసోతి** ఝానస్సేతం నామం. నీవరణసమ్బాధాభావేన హి ఝానం ఇధ ‘‘ఓకాసో’’తి వుత్తం. **పటిలీననిసభోతి** వా పటిలీనో హుత్వా సేట్ఠో, పటిలీనానం వా సేట్ఠోతి **పటిలీననిసభో**. పటిలీనా నామ పహీనమానా వుచ్చన్తి మానుస్సయవసేన ఉణ్ణతాభావతో. యథాహ ‘‘కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు పటిలీనో హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అస్మిమానో పహీనో హోతి ఉచ్ఛిన్నమూలో తాలావత్థుకతో అనభావంగతో ఆయతిం అనుప్పాదధమ్మో’’తి (అ. ని. ౪.౩౮; మహాని. ౮౭). సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవ.

సమ్బాధసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

నవకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

దసకనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. ఆనిసంసవగ్గో

౧. కిమత్థియసుత్తవణ్ణనా

౧. దసకనిపాతస్స పఠమే **అవిప్పటిసారత్థానీ**తి అవిప్పటిసారప్పయోజనాని. **అవిప్పటిసారానిసంసానీ**తి అవిప్పటిసారుదయాని. ఏతేన అవిప్పటిసారో నామ సీలస్స ఉదయమత్తం, సంవద్ధితస్స రుక్ఖస్స ఛాయాపుప్ఫసదిసం, అఞ్ఞో ఏవ పనానేన నిప్ఫాదేతబ్బో సమాధిఆదిగుణోతి దస్సేతి. ‘‘యావ మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి, తావ తరుణవిపస్సనా’’తి హి వచనతో ఉపక్కిలేసవిముత్తఉదయబ్బయఞాణతో పరం అయఞ్చ విపస్సనా విరజ్జతి యోగావచరో విరత్తో పురిసో వియ భరియాయ సఙ్ఖారతో ఏతేనాతి విరాగో.

కిమత్థియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౫. చేతనాకరణీయసుత్తాదివణ్ణనా

౨-౫. దుతియే సంసారమహోఘస్స పరతీరభావతో యో నం అధిగచ్ఛతి, తం పారేతి గమేతీతి **పారం,** నిబ్బానం. తబ్బిదూరతాయ నత్థి ఏత్థ పారన్తి **అపారం,** సంసారో. తేనాహ ‘‘**ఓరిమతీరభూతా తేభూమకవట్టా**’’తిఆది. తతియాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

చేతనాకరణీయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౬. ఛట్ఠే **సన్తం సన్తన్తి అప్పేత్వా నిసిన్నస్సా**తిఆదీసు సన్తం సన్తం పణీతం పణీతన్తిఆదీని వదతి. ఇమినా పన ఆకారేన తం పటివిజ్ఝిత్వా తత్థ చిత్తం ఉపసంహరతో ఫలసమాపత్తిసఙ్ఖాతో చిత్తుప్పాదో తథా పవత్తతీతి వేదితబ్బో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవ.

సమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆనిసంసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నాథవగ్గో

౧-౪. సేనాసనసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧-౧౪. దుతియస్స పఠమే **నాతిదూరన్తి** గోచరట్ఠానతో అడ్ఢగావుతతో ఓరభాగతాయ నాతిదూరం. **నాచ్చాసన్నన్తి** పచ్ఛిమేన పమాణేన గోచరట్ఠానతో పఞ్చధనుసతికతాయ న అతిఆసన్నం. తాయ చ పన నాతిదూరనాచ్చాసన్నతాయ గోచరట్ఠానపటిపరిస్సయాదిరహితమగ్గతాయ చ గమనస్స చ ఆగమనస్స చ యుత్తరూపత్తా **గమనాగమనసమ్పన్నం.** దివసభాగే మహాజనసంకిణ్ణతాభావేన **దివా అప్పాకిణ్ణం.** అభావత్థో హి అయం **అప్ప**-సద్దో "అప్పిచ్ఛో"తిఆదీసు వియ. రత్తియం మనుస్ససద్దాభావేన **రత్తిం అప్పసద్దం.** సబ్బదాపి జనసన్నిపాతనిగ్ఘోసాభావేన **అప్పనిగ్ఘోసం.**

అప్పకసిరేనాతి అకసిరేన సుఖేనేవ. సీలాదిగుణానం థిరభావప్పత్తియా **థేరా.** సుత్తగేయ్యాది బహు సుతం ఏతేసన్తి **బహుస్సుతా.** తముగ్గహధారణేన సమ్మదేవ గరూనం సన్తికే ఆగమితభావేన చ ఆగతో పరియత్తిధమ్మసఙ్ఖాతో ఆగమో ఏతేసన్తి **ఆగతాగమా.** సుత్తాభిధమ్మసఙ్ఖాతస్స ధమ్మస్స ధారణేన **ధమ్మధరా.** వినయస్స ధారణేన **వినయధరా.** తేసం ధమ్మవినయానం మాతికాయ ధారణేన **మాతికాధరా.** తత్థ తత్థ ధమ్మపరిపుచ్ఛాయ **పరిపుచ్ఛతి.** అత్థపరిపుచ్ఛాయ **పరిపఞ్హతి** వీమంసతి విచారేతి. **ఇదం, భన్తే, కథం, ఇమస్స కో అత్థోతి** పరిపుచ్ఛాపరిపఞ్హాకారదస్సనం. **అవివటఞ్చేవ** పాళియా అత్థం పదేసన్తరపాళిదస్సనేన ఆగమతో **వివరన్తి. అనుత్తానీకతఞ్చ** యుత్తివిభావనేన **ఉత్తానిం కరోన్తి. కఙ్ఖాఠానియేసు ధమ్మేసు** సంసయుప్పత్తియా హేతుతాయ గణ్ఠిట్ఠానభూతేసు పాళిప్పదేసేసు యాథావతో వినిచ్ఛయప్పదానేన **కఙ్ఖం పటివినోదేన్తి.**

ఏత్థ చ నాతిదూరం నాచ్చాసన్నం గమనాగమనసమ్పన్నన్తి ఏకం అఙ్గం, దివా అప్పాకిణ్ణం, రత్తిం అప్పసద్దం, అప్పనిగ్ఘోసన్తి ఏకం, అప్పడంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సన్తి ఏకం, తస్మిం ఖో పన సేనాసనే విహరన్తస్స…పే॰… పరిక్ఖారాతి ఏకం, తస్మిం ఖో పన సేనాసనే థేరా…పే॰… కఙ్ఖం పటివినోదేన్తీతి ఏకం. ఏవం పఞ్చ అఙ్గాని వేదితబ్బాని. దుతియాదీని ఉత్తానత్థాని.

సేనాసనసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. అప్పమాదసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫-౧౬. పఞ్చమే **కారాపకఅప్పమాదో** నామ "ఇమే అకుసలా ధమ్మా పహాతబ్బా, ఇమే కుసలా ధమ్మా ఉపసమ్పాదేతబ్బా"తి తంతంపరివజ్జేతబ్బవజ్జనసమ్పాదేతబ్బసమ్పాదనవసేన పవత్తో అప్పమాదో. **ఏసాతి** అప్పమాదో. **లోకియోవ** న లోకుత్తరో. **అయఞ్చాతి** చ **ఏసాతి** చ అప్పమాదమేవ వదతి. **తేసన్తి** చాతుభూమకధమ్మానం. **పటిలాభకత్తేనాతి** పటిలాభాపనకత్తేన.

జఙ్గలానన్తి జఙ్గలచారీనం. జఙ్గల-సద్దో చేత్థ ఖరభావసామఞ్ఞేన పథవీపరియాయో, న అనుపట్ఠానవిదూరదేసవాచీ. తేనాహ "**పథవీతలచారీన**"న్తి. పదానం వుచ్చమానత్తా "**సపాదకపాణాన**"న్తి విసేసేత్వా వుత్తం. **సమోధానన్తి** అన్తోగధభావం.

తేనాహ ‘‘**ఓధానం పక్ఖేప**’’న్తి. ‘‘ఉపక్ఖేప’’న్తిపి పఠన్తి, ఉపనేత్వా పక్ఖిపితబ్బన్తి అత్థో. వస్సికాయ పుప్ఫం **వస్సికం** యథా ‘‘ఆమలకియా ఫలం ఆమలక’’న్తి. **మహాతలస్మి**న్తి ఉపరిపాసాదే. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

అప్పమాదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. పఠమనాథసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭-౧౮. సత్తమే యేహి సీలాదీహి సమన్నాగతో భిక్ఖు ధమ్మసరణతాయ ధమ్మేనేవ నాథతి ఆసీసతి అభిభవతీతి నాథో వుచ్చతి, తే తస్స నాథభావకరా ధమ్మా **నాథకరణా**తి వుత్తాతి ఆహ ‘‘**అత్తనో సనాథభావకరా పతిట్ఠకరాతి అత్థో**’’తి. తత్థ **అత్తనో పతిట్ఠకరా**తి యస్స నాథభావకరా, తస్స అత్తనో పతిట్ఠావిధాయినో. అప్పతిట్ఠో అనాథో, సప్పతిట్ఠో సనాథోతి పతిట్ఠత్థో నాథ-సద్దో. కల్యాణగుణయోగతో కల్యాణాతి దస్సేన్తో ‘‘**సీలాదిగుణసమ్పన్నా**’’తి ఆహ. మిజ్జనలక్ఖణా మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి **మిత్తో**. సో వుత్తనయేన కల్యాణో అస్స అత్థీతి తస్స అత్థితామత్తం కల్యాణమిత్తపదేన వుత్తం. అస్స తేన సబ్బకాలం అవిజహితవాసోతి తం దస్సేతుం ‘‘కల్యాణసహాయో’’తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**తేవస్సా**’’తి. **తే ఏవ** కల్యాణమిత్తా **అస్స** భిక్ఖునో. **సహ అయనతో**తి సహ పవత్తనతో. అసమోధానే చిత్తేన, సమోధానే పన చిత్తేన చేవ కాయేన చ **సమ్పవఙ్కో**. సుఖం వచో ఏతస్మిం అనుకూలగాహిమ్హి ఆదరగారవవతి పుగ్గలేతి **సువచో**. తేనాహ ‘‘**సుఖేన వత్తబ్బో**’’తిఆది. **ఖమో**తి ఖన్తో. తమేవస్స ఖమభావం దస్సేతుం ‘‘**గాళ్హేనా**’’తిఆది వుత్తం. **వామతో**తి మిచ్ఛా, అయోనిసో వా గణ్హాతి. **పటిప్ఫరతీ**తి పటాణికభావేన తిట్ఠతి. **పదక్ఖిణం గణ్హాతీ**తి సమ్మా, యోనిసో వా గణ్హాతి.

ఉచ్చావచానీతి విపులఖుద్దకాని. **తత్రుపగమనియాయా**తి తత్ర తత్ర మహన్తే ఖుద్దకే చ కమ్మే సాధనవసేన ఉపాయేన ఉపగచ్ఛన్తియా, తస్స తస్స కమ్మస్స నిప్ఫాదనే సమత్థాయాతి అత్థో. **తత్రుపాయాయా**తి వా తత్ర తత్ర కమ్మే సాధేతబ్బే ఉపాయభూతాయ.

ధమ్మే అస్స కామోతి **ధమ్మకామో**తి బ్యధికరణానమ్పి బాహిరత్థో సమాసో హోతీతి కత్వా వుత్తం. కామేతబ్బతో వా పియాయితబ్బతో కామో, ధమ్మో. ధమ్మో కామో అస్సాతి **ధమ్మకామో. ధమ్మో**తి పరియత్తిధమ్మో అధిప్పేతోతి ఆహ ‘‘**తేపిటకం బుద్ధవచనం పియాయతీతి అత్థో**’’తి. సముదాహరణం కథనం సముదాహారో, పియో సముదాహారో ఏతస్సాతి **పియసముదాహారో**. **సయఞ్చా**తి ఏత్థ **చ**-సద్దేన ‘‘సక్కచ్చ’’న్తి పదం అనుకడ్ఢతి. తేన సయఞ్చ సక్కచ్చం దేసేతుకామో హోతీతి యోజనా. **అభిధమ్మో సత్త పకరణాని** ‘‘అధికో అభివిసిట్ఠో చ పరియత్తిధమ్మో’’తి కత్వా. **వినయో ఉభతోవిభఙ్గా** వినయనతో కాయవాచానం. **అభివినయో ఖన్ధకపరివారా** విసేసతో ఆభిసమాచారికధమ్మకిత్తనతో. ఆభిసమాచారికధమ్మపారిపూరివసేనేవ హి ఆదిబ్రహ్మచరియకధమ్మపారిపూరీ. **ధమ్మో ఏవ** పిటకద్వయస్సపి పరియత్తిధమ్మభావతో. **మగ్గఫలాని అభిధమ్మో** ‘‘నిబ్బానధమ్మస్స అభిముఖో’’తి కత్వా. **కిలేసవూపసమకరణం** పుబ్బభాగియా తిస్సో సిక్ఖా సఙ్ఖేపతో వివట్టనిస్సితో సమథో విపస్సనా చ. **ఉళారపామోజ్జో**తి బలవపామోజ్జో. **కారణత్థే**తి నిమిత్తత్థే. కుసలధమ్మనిమిత్తం హిస్స వీరియారమ్భో. తేనాహ ‘‘**తేసం అధిగమత్థాయా**’’తి. **కుసలేసు ధమ్మేసూ**తి వా నిప్ఫాదేతబ్బే భుమ్మం యథా ‘‘చేతసో అవూపసమే అయోనిసోమనసికారపదట్ఠాన’’న్తి. అట్ఠమే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమనాథసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమఅరియావాససుత్తవణ్ణనా

౧౯. నవమే అరియానం ఏవ ఆవాసాతి **అరియావాసా** అనరియానం తాదిసానం అసమ్భవతో. **అరియాతి** చేత్థ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన ఖీణాసవా గహితా. తే చ యస్మా తేహి సబ్బకాలం అవిజహితవాసా ఏవ, తస్మా వుత్తం **''తే ఆవసింసు ఆవసన్తి ఆవసిస్సన్తీ''**తి. తత్థ **ఆవసింసూతి** నిస్సాయ ఆవసింసు. పఞ్చఙ్గవిప్పహీనతాదయో హి అరియానం అపస్సయా. తేసు పఞ్చఙ్గవిప్పహానపచ్చేకసచ్చపనోదనఏసనాఓసట్ఠాని, ''సఙ్ఖాయేకం పటిసేవతి, అధివాసేతి పరివజ్జేతి వినోదేతీ''తి (దీ. ని. ౩.౩౦౮; మ. ని. ౨.౧౬౮; అ. ని. ౧౦.౨౦) వుత్తేసు అపస్సేనేసు వినోదనఞ్చ మగ్గకిచ్చానేవ, ఇతరే మగ్గేన చ సమిజ్ఝన్తీతి.

పఠమఅరియావాససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియఅరియావాససుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమే కస్మా పన భగవా కురుసు విహరన్తో ఇమం సుత్తం అభాసీతి ఆహ **''యస్మా''**తిఆది. కురురట్ఠం కిర తదా తన్నివాసిసత్తానం యోనిసోమనసికారవన్తతాదినా యేభుయ్యేన సుప్పటిపన్నతాయ పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞతాబలేన వా తదా ఉతుఆదిసమ్పత్తియుత్తమేవ అహోసి. కేచి పన ''పుబ్బే పవత్తకురువత్తధమ్మానుట్ఠానవాసనాయ ఉత్తరకురు వియ యేభుయ్యేన ఉతుఆదిసమ్పన్నమేవ హోతి. భగవతో కాలే సాతిసయం ఉతుసప్పాయాదియుత్తం రట్ఠం అహోసీ''తి వదన్తి. తత్థ భిక్ఖూ భిక్ఖునియో ఉపాసకా ఉపాసికాయో ఉతుపచ్చయాదిసమ్పన్నత్తా తస్స రట్ఠస్స సప్పాయఉతుపచ్చయసేవనేన నిచ్చం కల్లసరీరా కల్లచిత్తా చ హోన్తి. తే చిత్తసరీరకల్లతాయ అనుగ్గహితపఞ్ఞాబలా గమ్భీరకథం పటిగ్గహేతుం సమత్థా పటిచ్చసముప్పాదనిస్సితానం గమ్భీరపఞ్ఞానఞ్చ కారకా హోన్తి. తేనాహ **''కురురట్ఠవాసినో భిక్ఖూ గమ్భీరపఞ్ఞాకారకా''**తిఆది.

యుత్తప్పయుత్తాతి సతిపట్ఠానభావనాయ యుత్తా చేవ పయుత్తా చ. తస్మిఞ్హి (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౭౩; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౦౬) జనపదే చతస్సో పరిసా పకతియావ సతిపట్ఠానభావనానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి, అన్తమసో దాసకమ్మకరపరిజనాపి సతిపట్ఠానప్పటిసంయుత్తమేవ కథం కథేన్తి. ఉదకతిత్థసుత్తకన్తనట్ఠానాదీసుపి నిరత్థకకథా నామ నప్పవత్తతి. సచే కాచి ఇత్థీ, ''అమ్మ, త్వం కతరం సతిపట్ఠానభావనం మనసి కరోసీ''తి పుచ్ఛితా ''న కిఞ్చీ''తి వదతి, తం గరహన్తి ''ధీరత్థు తవ జీవితం, జీవమానాపి త్వం మతసదిసా''తి. అథ నం ''మా దాని పున ఏవమకాసీ''తి ఓవదిత్వా అఞ్ఞతరం సతిపట్ఠానం ఉగ్గణ్హాపేన్తి. యా పన ''అహం అసుకం సతిపట్ఠానం నామ మనసి కరోమీ''తి వదతి, తస్సా ''సాధు సాధూ''తి సాధుకారం దత్వా ''తవ జీవితం సుజీవితం, త్వం నామ మనుస్సత్తం పత్తా, తవత్థాయ సమ్మాసమ్బుద్ధో ఉప్పన్నో''తిఆదీహి పసంసన్తి. న కేవలఞ్చేత్థ మనుస్సజాతికాయేవ సతిపట్ఠానమనసికారయుత్తా, తే నిస్సాయ విహరన్తా తిరచ్ఛానగతాపి.

తత్రిదం వత్థు – ఏకో కిర నటకో సువపోతకం గహేత్వా సిక్ఖాపేన్తో విచరతి. సో భిక్ఖునిఉపస్సయం ఉపనిస్సాయ వసిత్వా గమనకాలే సువపోతకం పముస్సిత్వా గతో. తం సామణేరియో గహేత్వా పటిజగ్గింసు, ''బుద్ధరక్ఖితో''తి చస్స నామం అకంసు. తం ఏకదివసం పురతో నిసిన్నం దిస్వా మహాథేరీ ఆహ ''బుద్ధరక్ఖితా''తి. కిం, అయ్యేతి. అత్థి తే కోచి

భావనామనసికారోతి? నత్థయ్యేతి. ఆవుసో , పబ్బజితానం సన్తికే వసన్తేన నామ విస్సట్ఠఅత్తభావేన భవితుం న వట్టతి, కోచిదేవ మనసికారో ఇచ్ఛితబ్బో, త్వం పన అఞ్ఞం న సక్ఖిస్ససి, "అట్ఠి అట్ఠీ"తి సజ్ఝాయం కరోహీతి. సో థేరియా ఓవాదే ఠత్వా "అట్ఠి అట్ఠీ"తి సజ్ఝాయన్తో చరతి.

తం ఏకదివసం పాతోవ తోరణగ్గే నిసీదిత్వా బాలాతపం తపమానం ఏకో సకుణో నఖపఞ్జరేన అగ్గహేసి. సో "కిరి కిరీ"తి సద్దమకాసి. సామణేరియో సుత్వా, "అయ్యే, బుద్ధరక్ఖితో సకుణేన గహితో, మోచేమ న"న్తి లేడ్డుఆదీని గహేత్వా అనుబన్ధిత్వా మోచేసుం. తం ఆనేత్వా పురతో ఠపితం థేరీ ఆహ, "బుద్ధరక్ఖిత, సకుణేన గహితకాలే కిం చిన్తేసీ"తి. అయ్యే, న అఞ్ఞం చిన్తేసిం, "అట్ఠిపుఞ్జోవ అట్ఠిపుఞ్జం గహేత్వా గచ్ఛతి, కతరస్మిం ఠానే విప్పకిరిస్సతీ"తి ఏవం, అయ్యే, అట్ఠిపుఞ్జమేవ చిన్తేసిన్తి. సాధు సాధు, బుద్ధరక్ఖిత , అనాగతే భవక్ఖయస్స తే పచ్చయో భవిస్సతీతి. ఏవం తత్థ తిరచ్ఛానగతాపి సతిపట్ఠానమనసికారయుత్తా.

దీఘనికాయాదీసు మహానిదానాదీనీతి దీఘనికాయే మహానిదానం (దీ॰ ని॰ ౨.౯౫ ఆదయో) సతిపట్ఠానం (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౨ ఆదయో) మజ్ఝిమనికాయే సతిపట్ఠానం (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౫ ఆదయో) సారోపమం (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౭ ఆదయో) రుక్ఖోపమం రట్ఠపాలం మాగణ్డియం ఆనేఞ్జసప్పాయన్తి (మ॰ ని॰ ౩.౬౬ ఆదయో) ఏవమాదీని.

ఞాణాదయోతి ఞాణఞ్చేవ తంసమ్పయుత్తధమ్మా చ. తేనాహ "**ఞాణన్తి వుత్తే**"తిఆది. **ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తాని లబ్భన్తి** తేహి వినా సమ్పజానతాయ అసమ్భవతో. **మహాచిత్తానీ**తి అట్ఠపి మహాకిరియచిత్తాని లబ్భన్తి "సతతవిహారా"తి వచనతో ఞాణుప్పత్తిపచ్చయరహితకాలేపి పవత్తిజోతనతో. **దస చిత్తానీ**తి అట్ఠ మహాకిరియచిత్తాని హసితుప్పాదవోట్ఠబ్బనచిత్తేహి సద్ధిం దస చిత్తాని లబ్భన్తి. అరజ్జనాదుస్సనవసేన పవత్తి తేసమ్పి సాధారణాతి. "ఉపేక్ఖకో విహరతీ"తి వచనతో ఛళఙ్గుపేక్ఖావసేన ఆగతానం ఇమేసం సతతవిహారానం సోమనస్సం కథం లబ్భతీతి ఆహ "**ఆసేవనవసేన లబ్భతీ**"తి. కిఞ్చాపి ఖీణాసవో ఇట్ఠానిట్ఠేపి ఆరమ్మణే మజ్ఝత్తో వియ బహులం ఉపేక్ఖకో విహరతి అత్తనో పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనతో. కదాచి పన తథా చేతోభిసఙ్ఖారాభావే యం తం సభావతో ఇట్ఠం ఆరమ్మణం , తత్థ యాథావసభావగ్గహణవసేనపి అరహతో చిత్తం సోమనస్ససహగతం హుత్వా పవత్తతేవ, తఞ్చ ఖో పుబ్బాసేవనవసేన. తేన వుత్తం "**ఆసేవనవసేన లబ్భతీ**"తి. **ఆరక్ఖకిచ్చం సాధేతి** సతివేపుల్లప్పత్తత్తా. **చరతో**తిఆదినా నిచ్చసమాదానం దస్సేతి, తం విక్ఖేపాభావేన దట్ఠబ్బం.

పబ్బజ్జూపగతాతి యం కిఞ్చి పబ్బజ్జం ఉపగతా, న సమితపాపా. **భోవాదినో**తి జాతిమత్తబ్రాహ్మణే వదతి. **పాటేక్కసచ్చానీ**తి తేహి తేహి దిట్ఠిగతికేహి పాటియేక్కం గహితాని "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి అభినివిట్ఠాని దిట్ఠిసచ్చాదీని. తానిపి హి "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి గహణం ఉపాదాయ "సచ్చానీ"తి వోహరీయన్తి. తేనాహ "**ఇదమేవా**"తిఆది. **నీహటానీ**తి అత్తనో సన్తానతో నీహరితాని అపనీతాని. **గహితగ్గహణస్సా**తి అరియమగ్గాధిగమతో పుబ్బే గహితస్స దిట్ఠిగ్గాహస్స. **విస్సట్ఠభావవేవచనానీ**తి అరియమగ్గేన సబ్బసో పరిచ్చాగభావస్స అధివచనాని.

నత్థి ఏతాసం వయో వేకల్లన్తి **అవయా**తి ఆహ "**అనూనా**"తి, అనవసేసోతి అత్థో. **ఏసనా**తి కామేసనాదయో. **మగ్గస్స కిచ్చనిప్ఫత్తి కథితా** రాగాదీనం పహీనభావదీపనతో. **పచ్చవేక్ఖణఫలం కథిత**న్తి పచ్చవేక్ఖణముఖేన అరియఫలం కథితం. అధిగతే హి అగ్గఫలే సబ్బసో రాగాదీనం అనుప్పాదధమ్మతం పజానాతి, తఞ్చ పజాననం పచ్చవేక్ఖణఞాణన్తి.

దుతియఅరియావాససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నాథవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మహావగ్గో

౧. సీహనాదసుత్తవణ్ణనా

౨౧. తతియస్స పఠమే **విసమట్ఠానేసూ**తి పపాతాదీసు విసమట్ఠానేసు. ‘‘**అఞ్ఞేహి అసాధారణానీ**’’తి కస్మా వుత్తం, నను చేతాని సావకానమ్పి ఏకచ్చానం ఉప్పజ్జన్తీతి? కామం ఉప్పజ్జన్తి, యాదిసాని పన బుద్ధానం ఠానాట్ఠానఞాణాదీని, న తాదిసాని తదఞ్ఞేసం కదాచిపి ఉప్పజ్జన్తీతి అఞ్ఞేహి అసాధారణానీతి . తేనాహ ‘‘**తథాగతస్సేవ బలానీ**’’తి. ఇమమేవ హి యథావుత్తలేసం అపేక్ఖిత్వా తదభావతో ఆసయానుసయఞాణాదీసు ఏవ అసాధారణసమఞ్ఞా నిరుళ్హా. కామం ఞాణబలానం ఞాణసమ్భారో విసేసపచ్చయో, పుఞ్ఞసమ్భారోపి పన నేసం పచ్చయో ఏవ. ఞాణసమ్భారస్సపి వా పుఞ్ఞసమ్భారభావతో ‘‘**పుఞ్ఞుస్సయసమ్పత్తియా ఆగతానీ**’’తి వుత్తం.

పకతిహత్థికులన్తి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౨౨) గిరిచరనదిచరవనచరాదిప్పభేదా గోచరియకాలావకనామా సబ్బాపి బలేన పాకతికా హత్థిజాతి. **దసన్నం పురిసాన**న్తి థామమజ్ఝిమానం దసన్నం పురిసానం. ఏకస్స తథాగతస్స కాయబలన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **ఏకస్సా**తి చ తథా హేట్ఠా కథాయం ఆగతత్తా దేసనాసోతేన వుత్తం. **నారాయనసఙ్ఘాతబల**న్తి ఏత్థ నారా వుచ్చన్తి రస్మియో. తా బహూ నానావిధా ఇతో ఉప్పజ్జన్తీతి నారాయనం, వజిరం, తస్మా **నారాయనసఙ్ఘాతబల**న్తి వజిరసఙ్ఘాతబలన్తి అత్థో. ఞాణబలం పన పాళియం ఆగతమేవ, న కాయబలం వియ అట్ఠకథారుళ్హమేవాతి అధిప్పాయో.

సంయుత్తకే (సం॰ ని॰ ౨.౩౩) **ఆగతాని తేసత్తతి ఞాణాని, సత్తసత్తతి ఞాణానీ**తి వుత్తం, తత్థ (విభ॰ మూలటీ॰ ౭౬౦) పన నిదానవగ్గే సత్తసత్తతి ఆగతాని చతుచత్తారీసఞ్చ. తేసత్తతి పన **పటిసమ్భిదామగ్గే** (పటి॰ మ॰ ౧.౧) సుతమయాదీని ఆగతాని దిస్సన్తి, న సంయుత్తకే. **అఞ్ఞానిపీ**తి ఏతేన **ఞాణవత్థువిభఙ్గే** (విభ॰ ౭౫౧ ఆదయో) ఏకకాదివసేన వుత్తాని, అఞ్ఞత్థ చ “పుబ్బన్తే ఞాణ”న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౦౬౩) బ్రహ్మజాలాదీసు చ “తయిదం తథాగతో పజానాతి ‘ఇమాని దిట్ఠిట్ఠానాని ఏవం గహితానీ’తి”ఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౩౬) వుత్తాని అనేకాని ఞాణప్పభేదాని సఙ్గణ్హాతి. యాథావప్పటివేధతో సయఞ్చ అకమ్పియం పుగ్గలఞ్చ తంసమఙ్గినం నేయ్యేసు అధిబలం కరోతీతి ఆహ ‘‘**అకమ్పియట్ఠేన ఉపత్థమ్భనట్ఠేన చా**’’తి.

ఉసభస్స ఇదన్తి **ఆసభం,** సేట్ఠట్ఠానం. సబ్బఞ్ఞుతాపటిజాననవసేన అభిముఖం గచ్ఛన్తి, అట్ఠ వా పరిసా ఉపసఙ్కమన్తీతి **ఆసభా,** పుబ్బబుద్ధా. **ఇదం పనా**తి బుద్ధానం ఠానం సబ్బఞ్ఞుతమేవ వదతి. **తిట్ఠమానోవా**తి అవదన్తోపి తిట్ఠమానోవ పటిజానాతి నామాతి అత్థో. **ఉపగచ్ఛతీ**తి అనుజానాతి.

అట్ఠసు పరిసాసూతి “అభిజానామి ఖో పనాహం, సారిపుత్త, అనేకసతం ఖత్తియపరిసం…పే॰… తత్ర వత మం భయం వా సారజ్జం వా ఓక్కమిస్సతీతి నిమిత్తమేతం, సారిపుత్త, న సమనుపస్సామీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౧) వుత్తాసు అట్ఠసు పరిసాసు. **అభీతనాదం నదతీ**తి పరతో దస్సితఞాణయోగేన దసబలోహన్తి అభీతనాదం నదతి.

పటివేధనిట్ఠత్తా అరహత్తమగ్గఞాణం పటివేధోతి ‘‘**ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామా**’’తి వుత్తం. తేన పటిలద్ధస్సపి దేసనాఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తి పరస్స అవబుజ్ఝనమత్తేన హోతీతి ‘‘**అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞస్స సోతాపత్తిఫలక్ఖణే పవత్తం నామా**’’తి

వుత్తం. తతో పరం పన యావ పరినిబ్బానా దేసనాఞాణపవత్తి తస్సేవ పవత్తితస్స ధమ్మచక్కస్స ఠానన్తి వేదితబ్బం పవత్తితచక్కస్స చక్కవత్తినో చక్కరతనస్స ఠానం వియ.

తిట్ఠతీతి వుత్తం, కిం భూమియం పురిసో వియ, నోతి ఆహ ''**తదాయత్తవుత్తితాయా**''తి. **ఠాన**న్తి చేత్థ అత్తలాభో ధరమానతా చ, న గతినివత్తీతి ఆహ ''**ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చా**''తి. యత్థ పనేతం దసబలఞాణం విత్థారితం, తం దస్సేతో ''**అభిధమ్మే పనా**''తిఆదిమాహ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

సమాదియన్తీతి **సమాదానాని,** తాని పన సమాదియిత్వా కతాని హోన్తీతి ఆహ ''**సమాదియిత్వా కతాని**''న్తి. **కమ్మమేవ వా కమ్మసమాదాన**న్తి ఏతేన **సమాదాన**సద్దస్స అపుబ్బత్థాభావం దస్సేతి ముత్తగతసద్దే గతసద్దస్స వియ. **గతీ**తి నిరయాదిగతియో. **ఉపధీ**తి అత్తభావో. **కాలో**తి కమ్మస్స విపచ్చనారహకాలో. **పయోగో**తి విపాకుప్పత్తియా పచ్చయభూతా కిరియా.

అగతిగామినిన్తి నిబ్బానగామినిం. వుత్తఞ్హి "నిబ్బానఞ్చాహం, సారిపుత్త, పజానామి నిబ్బానగామినిఞ్చ పటిపద"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౩). బహూసుపి మనుస్సేసు ఏకమేవ పాణం ఘాతేన్తేసు కామం సబ్బేసమ్పి చేతనా తస్సేవేకస్స జీవితిన్ద్రియారమ్మణా, తం పన కమ్మం తేసం నానాకారం. తేసు (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౧) హి ఏకో ఆదరేన ఛన్దజాతో కరోతి, ఏకో "ఏహి త్వమ్పి కరోహీ"తి పరేహి నిప్పీళితో కరోతి, ఏకో సమానచ్ఛన్దో వియ హుత్వా అప్పటిబాహమానో విచరతి. తేసు ఏకో తేనేవ కమ్మేన నిరయే నిబ్బత్తతి, ఏకో తిరచ్ఛానయోనియం, ఏకో పేత్తివిసయే. తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణేయేవ "ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస తిరచ్ఛానయోనియం, ఏస పేత్తివిసయే"తి జానాతి. నిరయే నిబ్బత్తమానమ్పి "ఏస మహానిరయే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస ఉస్సదనిరయే"తి జానాతి. తిరచ్ఛానయోనియం నిబ్బత్తమానమ్పి "ఏస అపాదకో భవిస్సతి, ఏస ద్విపాదకో, ఏస చతుప్పదో, ఏస బహుప్పదో"తి జానాతి. పేత్తివిసయే నిబ్బత్తమానమ్పి "ఏస నిజ్ఝామతణ్హికో భవిస్సతి, ఏస ఖుప్పిపాసికో, ఏస పరదత్తూపజీవీ"తి జానాతి. తేసు చ కమ్మేసు "ఇదం కమ్మం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢిస్సతి, ఇదం అఞ్ఞేన దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కం భవిస్సతీ"తి జానాతి.

తథా సకలగామవాసికేసు ఏకతో పిణ్డపాతం దదమానేసు కామం సబ్బేసమ్పి చేతనా పిణ్డపాతారమ్మణావ, తం పన కమ్మం తేసం నానాకారం. తేసు హి ఏకో ఆదరేన కరోతీతి సబ్బం పురిమసదిసం, తస్మా తేసు కేచి దేవలోకే నిబ్బత్తన్తి, కేచి మనుస్సలోకే. తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణేయేవ జానాతి. "ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస మనుస్సలోకే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస దేవలోకే. తత్థాపి ఏస ఖత్తియకులే, ఏస బ్రాహ్మణకులే, ఏస వేస్సకులే, ఏస సుద్దకులే, ఏస పరనిమ్మితవసవత్తీసు, ఏస నిమ్మానరతీసు, ఏస తుసితేసు, ఏస యామేసు, ఏస తావతింసేసు, ఏస చాతుమహారాజికేసు, ఏస భుమ్మదేవేసూ"తిఆదినా తత్థ తత్థ హీనపణీతసువణ్ణదుబ్బణ్ణఅప్పపరివారమహాపరివారతాదిభేదం తం తం విసేసం ఆయూహనక్ఖణేయేవ జానాతి.

తథా విపస్సనం పట్ఠపేన్తేసుయేవ "ఇమినా నీహారేన ఏస కిఞ్చి సల్లక్ఖేతుం న సక్ఖిస్సతి, ఏస మహాభూతమత్తమేవ వవత్థపేస్సతి, ఏస రూపపరిగ్గహేయేవ ఠస్సతి, ఏస అరూపపరిగ్గహేయేవ, ఏస నామరూపపరిగ్గహేయేవ, ఏస పచ్చయపరిగ్గహేయేవ, ఏస లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయమేవ, ఏస పఠమఫలేయేవ, ఏస దుతియఫలేయేవ, ఏస తతియఫలేయేవ, ఏస అరహత్తం పాపుణిస్సతీ"తి జానాతి. కసిణపరికమ్మం కరోన్తేసుపి "ఇమస్స పరికమ్మమత్తమేవ

భవిస్సతి, ఏస నిమిత్తం ఉప్పాదేస్సతి, ఏస అప్పనం ఏవ పాపుణిస్సతి, ఏస ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ”తి జానాతి. తేనాహ “**ఇమస్స చేతనా**”తిఆది.

కామనతో కామేతబ్బతో కామప్పటిసంయుత్తతో చ ధాతు **కామధాతు. ఆది**-సద్దేన బ్యాపాదధాతురూపధాతుఆదీనం సఙ్గహో. **విలక్ఖణతాయా**తి విసదిససభావతాయ. **ఖన్ధాయతనధాతులోక**న్తి అనేకధాతుం నానాధాతుం ఖన్ధలోకం ఆయతనలోకం ధాతులోకం యథాభూతం పజానాతీతి యోజనా. “అయం రూపక్ఖన్ధో నామ…పే… అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామ. తేసుపి ఏకవిధేన రూపక్ఖన్ధో, ఏకాదసవిధేన రూపక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన వేదనాక్ఖన్ధో, బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో…పే… సఙ్ఖారక్ఖన్ధో…పే… విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, బహువిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తి ఏవం తావ ఖన్ధలోకస్స, “ఇదం చక్ఖాయతనం నామ…పే… ఇదం ధమ్మాయతనం నామ. తత్థ దసాయతనా కామావచరా, ద్వే చాతుభూమకా”తిఆదినా ఆయతనలోకస్స, “అయం చక్ఖుధాతు నామ…పే… అయం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ. తత్థ సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చాతుభూమకా”తిఆదినా ధాతులోకస్స అనేకసభావం నానాసభావఞ్చ పజానాతి. న కేవలం ఉపాదిన్నసఙ్ఖారలోకస్సేవ, అథ ఖో అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సపి “ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా ఇమస్స రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో, ఇమస్స కాళో, ఇమస్స మట్ఠో, ఇమస్స సకణ్టకో, ఇమస్స బహలత్తచో, ఇమస్స తనుత్తచో, ఇమస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం, ఇమస్స పుప్ఫం నీలం పీతం లోహితం ఓదాతం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం, ఇమస్స ఫలం ఖుద్దకం మహన్తం దీఘం వట్టం సుసణ్ఠానం దుస్సణ్ఠానం మట్ఠం ఫరుసం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం మధురం తిత్తకం కటుకం అమ్బిలం కసావం, ఇమస్స కణ్టకో తిఖిణో కుణ్ఠో ఉజుకో కుటిలో తమ్బో కాళో ఓదాతో హోతీ”తిఆదినా పజానాతి. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం ఏవ హి ఏతం బలం, న అఞ్ఞేసం.

నానాధిముత్తికతన్తి నానజ్ఝాసయతం. అధిముత్తి నామ అజ్ఝాసయధాతు అజ్ఝాసయసభావో. సో పన హీనపణీతతాసామఞ్ఞేన పాళియం ద్విధావ వుత్తోపి హీనపణీతాదిభేదేన అనేకవిధోతి ఆహ “**హీనాదీహి అధిముత్తీహి నానాధిముత్తికభావ**”న్తి. తత్థ యే యే సత్తా యంయంఅధిముత్తికా, తే తే తంతదధిముత్తికే ఏవ సేవన్తి భజన్తి పయిరుపాసన్తి ధాతుసభాగతో. యథా గూథాదీనం ధాతూనం సభావో ఏసో, యం గూథాదీహి ఏవ సంసన్దన్తి సమేన్తి, ఏవం హీనజ్ఝాసయా దుస్సీలాదీహేవ సంసన్దన్తి సమేన్తి, సమ్పన్నసీలాదయో చ సమ్పన్నసీలాదీహేవ. తం నేసం నానాధిముత్తికతం భగవా యథాభూతం పజానాతీతి.

వుద్ధిం హానిఞ్చాతి పచ్చయవిసేసేన సామత్థియతో అధికతం అనధికతఞ్చ. ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణనిద్దేసే (విభ. ౮౧౪; పటి. మ. ౧౧౩) “ఆసయం జానాతి, అనుసయం జానాతీ”తి ఆసయాదిజాననం కస్మా నిద్దిట్ఠన్తి? ఆసయజాననాదినా యేహి ఇన్ద్రియేహి పరోపరేహి సత్తా కల్యాణపాపాసయాదికా హోన్తి, తేసం జాననస్స విభావనతో. ఏవఞ్చ కత్వా ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఆసయానుసయఞాణానం విసుం అసాధారణతా, ఇన్ద్రియపరోపరియత్తనానాధిముత్తికతాఞాణానం విసుం బలవతా చ సిద్ధా హోతి. తత్థ ఆసయన్తి యత్థ సత్తా నివసన్తి, తం తేసం నివాసట్ఠానం, దిట్ఠిగతం వా యథాభూతఞాణం వా **ఆసయో, అనుసయో** అప్పహీనభావేన థామగతో కిలేసో. తం పన భగవా సత్తానం ఆసయం జానన్తో తేసం తేసం దిట్ఠిగతానం విపస్సనామగ్గఞాణానఞ్చ అప్పవత్తిక్ఖణేపి జానాతి. వుత్తఞ్హేతం –

“కామం సేవన్తంయేవ భగవా జానాతి – ‘అయం పుగ్గలో కామగరుకో కామాసయో కామాధిముత్తో’తి. కామం సేవన్తంయేవ జానాతి – ‘అయం పుగ్గలో నేక్ఖమ్మగరుకో నేక్ఖమ్మాసయో నేక్ఖమ్మాధిముత్తో’తి. నేక్ఖమ్మం సేవన్తంయేవ జానాతి. బ్యాపాదం, అబ్యాపాదం, థినమిద్ధం, ఆలోకసఞ్ఞం సేవన్తంయేవ జానాతి – ‘అయం పుగ్గలో థినమిద్ధగరుకో థినమిద్ధాసయో థినమిద్ధాధిముత్తో’”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩).

పఠమాదీనం చతున్నం ఝానానన్తి రూపావచరానం పఠమాదీనం పచ్చనీకజ్ఝాపనట్ఠేన ఆరమ్మణూపనిజ్ఝాపనట్ఠేన చ ఝానానం. చతుక్కనయేన హేతం వుత్తం. **అట్ఠన్నం విమోక్ఖాన**న్తి ఏత్థ పటిపాటియా సత్త అప్పితప్పితక్ఖణే పచ్చనీకధమ్మేహి విముచ్చనతో ఆరమ్మణే చ అధిముచ్చనతో విమోక్ఖా నామ. అట్ఠమో పన సబ్బసో సఞ్ఞావేదయితేహి విముత్తత్తా అపగమవిమోక్ఖో నామ. చతుక్కనయపఞ్చకనయేసు పఠమజ్ఝానసమాధి సవితక్కసవిచారో నామ. పఞ్చకనయే దుతియజ్ఝానసమాధి అవితక్కవిచారమత్తో. నయద్వయేపి ఉపరి తీసు ఝానేసు సమాధి అవితక్కఅవిచారో. సమాపత్తీసు పటిపాటియా అట్ఠన్నం సమాధీతిపి నామం, సమాపత్తీతిపి చిత్తేకగ్గతాసబ్భావతో, నిరోధసమాపత్తియా తదభావతో న సమాధీతి నామం. **హానభాగియధమ్మ**న్తి అప్పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిఅనుపక్ఖన్దనం . **విసేసభాగియధమ్మ**న్తి పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం దుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనం. ఇతి సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిదుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనాని హానభాగియవిసేసభాగియా ధమ్మాతి దస్సితాని. తేహి పన ఝానానం తంసభావతా చ ధమ్మసద్దేన వుత్తా. **తస్మా**తి వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పచ్చామసతి. **వోదాన**న్తి పగుణతాసఙ్ఖాతం వోదానం. తఞ్హి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠహిత్వా దుతియజ్ఝానాదిఅధిగమస్స పచ్చయత్తా “వుట్ఠాన”న్తి వుత్తం. కేచి పన “నిరోధతో ఫలసమాపత్తియా వుట్ఠానన్తి పాళి నత్థీ”తి వదన్తి. తే “నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఫలసమాపత్తియా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి ఇమాయ **పాళియా** (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭) పటిసేధేతబ్బా. యో సమాపత్తిలాభీ సమానో ఏవ “న లాభీమ్హీ”తి, కమ్మట్ఠానం సమానం ఏవ “న కమ్మట్ఠాన”న్తి సఞ్ఞీ హోతి, సో సమ్పత్తింయేవ సమానం “విపత్తీ”తి పచ్చేతీతి వేదితబ్బో.

న తథా దట్ఠబ్బన్తి యథా పరవాదినా వుత్తం, తథా న దట్ఠబ్బం. **సకసకకిచ్చమేవ జానాతీ**తి ఠానాట్ఠానజాననాదిసకసకమేవ కిచ్చం కాతుం జానాతి, యథాసకమేవ విసయం పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. **తమ్పీ**తి తేహి దసబలఞాణేహి జానితబ్బమ్పి. **కమ్మవిపాకన్తరమేవా**తి కమ్మన్తరస్స విపాకన్తరమేవ జానాతి. చేతనాచేతనాసమ్పయుత్తధమ్మే నిరయాదినిబ్బానగామినిప్పటిపదాభూతే కమ్మన్తి గహేత్వా ఆహ ‘‘**కమ్మపరిచ్ఛేదమేవా**’’తి. ధాతునానత్తఞ్చ ధాతునానత్తకారణఞ్చ **ధాతునానత్తకారణ**న్తి ఏకదేససరూపేకసేసో దట్ఠబ్బో. తఞ్హి ఞాణం తదుభయమ్పి జానాతి. “ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా”తిఆదినా (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౨) తథా చేవ సంవణ్ణితం. **సచ్చపరిచ్ఛేదమేవా**తి పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన సచ్చానం పరిచ్ఛిన్నమేవ. **అప్పేతుం న సక్కోతి** అట్ఠమనవమబలాని వియ తంసదిసం, ఇద్ధివిధఞాణమివ **వికుబ్బితుం**. ఏతేనస్స బలసదిసతఞ్చ నివారేతి. ఝానాదిఞాణం వియ వా **అప్పేతుం వికుబ్బితుఞ్చ**. యదిపి హి ఝానాదిపచ్చవేక్ఖణఞాణం సత్తమబలన్తి తస్స సవితక్కసవిచారతా వుత్తా, తథాపి ఝానాదీహి వినా పచ్చవేక్ఖణా నత్థీతి ఝానాదిసహగతం ఞాణం తదన్తోగధం కత్వా **ఏవం** వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అథ వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఝానాదికిచ్చం వియ న సబ్బం బలకిచ్చం కాతుం సక్కోతీతి దస్సేతుం ‘‘**ఝానం హుత్వా అప్పేతుం, ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుఞ్చ న సక్కోతీ**’’తి వుత్తం, న పన కస్సచి బలస్స ఝానఇద్ధిభావతోతి దట్ఠబ్బం.

ఏవం కిచ్చవిసేసవసేనపి దసబలఞాణసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవిసేసం దస్సేత్వా ఇదాని వితక్కత్తికభూమన్తరవసేనపి తం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. **పటిపాటియా**తిఆదితో పట్ఠాయ పటిపాటియా.

అనుపదవణ్ణనం ఞత్వా వేదితబ్బానీతి సమ్బన్ధో. కిలేసావరణం నియతమిచ్ఛాదిట్ఠి. కిలేసావరణస్స అభావో ఆసవక్ఖయఞాణాధిగమస్స ఠానం, తబ్భావో అట్ఠానం. అనధిగమస్స పన తదుభయమ్పి యథాక్కమం అట్ఠానం ఠానఞ్చాతి తత్థ కారణం దస్సేన్తో ''**లోకియ...పే.... దస్సనతో చా**''తి ఆహ. తత్థ లోకియసమ్మాదిట్ఠియా ఠితి ఆసవక్ఖయాధిగమస్స ఠానం కిలేసావరణాభావస్స కారణత్తా. సా హి తస్మిం సతి న హోతి, అసతి చ హోతి. ఏతేన తస్సా అట్ఠితియా తస్స అట్ఠానతా వుత్తా ఏవ. **నేసం** వేనేయ్యసత్తానం. **ధాతువేమత్తదస్సనతో**తి కామధాతుఆదీనం పవత్తిభేదదస్సనతో, యదగ్గేన ధాతువేమత్తం జానాతి, తదగ్గేన చరియాదివిసేసమ్పి జానాతి. **ధాతువేమత్తదస్సనతో**తి వా ధమ్మధాతువేమత్తదస్సనతో. సబ్బాపి హి చరియా ధమ్మధాతుపరియాపన్నా ఏవాతి. **పయోగం అనాదియిత్వాపి** సన్తతిమహామత్తాదీనం వియ. **దిబ్బచక్ఖానుభావతో పత్తబ్బేనా**తి ఏత్థ దిబ్బచక్ఖునా పరస్స హదయవత్థుసన్నిస్సయలోహితవణ్ణదస్సనముఖేన తదా పవత్తమానచిత్తజాననత్థం పరికమ్మకరణం నామ సావకానం, తఞ్చ ఖో ఆదికమ్మికానం, యతో దిబ్బచక్ఖుఆనుభావతో చేతోపరియఞాణస్స పత్తబ్బతా సియా. బుద్ధానం పన యదిపి ఆసవక్ఖయఞాణాధిగమతో పగేవ దిబ్బచక్ఖుఞాణాధిగమో, తథాపి తథాపరికమ్మకరణం నత్థి విజ్జాత్తయసిద్ధియా సిజ్ఝనతో. సేసాభిఞ్ఞాత్తయే చేతోపరియఞాణం దిబ్బచక్ఖుఞాణాధిగమేన పత్తన్తి చ వత్తబ్బతం లభతీతి తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

సీహనాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౪. అధివుత్తిపదసుత్తాదివణ్ణనా

౨౨-౨౪. దుతియే **అధివచనపదాన**న్తి పఞ్ఞత్తిపదానం. దాసాదీసు సిరివడ్ఢకాదిసద్దా వియ వచనమత్తమేవ అధికారం కత్వా పవత్తియా అధివచనం పఞ్ఞత్తి. అథ వా అధిసద్దో ఉపరిభాగే. వుచ్చతీతి వచనం, ఉపరి వచనం అధివచనం, ఉపాదాభూతరూపాదీనం ఉపరి పఞ్ఞపియమానా ఉపాదాపఞ్ఞత్తీతి అత్థో, తస్మా పఞ్ఞత్తిదీపకపదానీతి అత్థో దట్ఠబ్బో. తస్స పదాని పదట్ఠానాని **అధివచనపదాని**. తేనాహ ''**తేసం యే**''తిఆది. **తేస**న్తి అధివచనానం. **యే**తి ఖన్ధాదయో. అధివుత్తితాయ **అధివుత్తియోతి దిట్ఠియో వుచ్చన్తి**. అధికఞ్హి సభావధమ్మేసు సస్సతాదిం, పకతిఆదిం, ద్రబ్యాదిం, జీవాదిం, కాయాదిఞ్చ, అభూతం అత్థం అజ్ఝారోపేత్వా దిట్ఠియో పవత్తన్తీతి. తేనాహ ''**అథ వా**''తిఆది. తతియచతుత్థాని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

అధివుత్తిపదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. కసిణసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **సకలట్ఠేనా**తి నిస్సేసట్ఠేన. అనవసేసఫరణవసేన చేత్థ సకలట్ఠో వేదితబ్బో, అసుభనిమిత్తాదీసు వియ ఏకదేసే అట్ఠత్వా అనవసేసతో గహేతబ్బట్ఠేనాతి అత్థో. **తదారమ్మణానం ధమ్మాన**న్తి తం కసిణం ఆరబ్భ పవత్తనకధమ్మానం. **ఖేత్తట్ఠేనా**తి ఉప్పత్తిట్ఠానట్ఠేన. **అధిట్ఠానట్ఠేనా**తి పవత్తిట్ఠానభావేన. యథా ఖేత్తం సస్సానం ఉప్పత్తిట్ఠానం వడ్ఢనట్ఠానఞ్చ, ఏవమేవ తం త ఝానం సమ్పయుత్తధమ్మానన్తి. యోగినో వా సుఖవిసేసానం కారణభావేన. **పరిచ్ఛిన్దిత్వా**తి ఇదం ''ఉద్ధం అధో తిరియ''న్తి ఏత్థాపి యోజేతబ్బం. పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఏవ హి సబ్బత్థ కసిణం వడ్ఢేతబ్బం. **తేన తేన వా కారణేనా**తి తేన తేన

ఉపరిఆదీసు కసిణవడ్ఢనకారణేన. యథా కిన్తి ఆహ ‘‘**ఆలోకమివ రూపదస్సనకామో**’’తి. యథా దిబ్బచక్ఖునా ఉద్ధం చే రూపం దట్ఠుకామో, ఉద్ధం ఆలోకం పసారేతి. అధో చే, అధో. సమన్తతో చే రూపం దట్ఠుకామో, సమన్తతో ఆలోకం పసారేతి, ఏవం సబ్బకసిణన్తి అత్థో. **ఏకస్సాతి** పథవీకసిణాదీసు ఏకేకస్స. **అఞ్ఞభావానుపగమనత్థన్తి** అఞ్ఞకసిణభావానుపగమనదీపనత్థం, అఞ్ఞస్స వా కసిణభావానుపగమనదీపనత్థం. న హి అఞ్ఞేన పసారితకసిణం తతో అఞ్ఞేన పసారితకసిణభావం ఉపగచ్ఛతి, ఏవమ్పి నేసం అఞ్ఞకసిణసమ్భేదాభావో వేదితబ్బో. **న అఞ్ఞం** పథవీఆది. న హి ఉదకేన ఠితట్ఠానే ససమ్భారపథవీ అత్థి. **అఞ్ఞకసిణసమ్భేదోతి** ఆపోకసిణాదినా సఙ్కరో. **సబ్బత్థాతి** సబ్బేసు సేసకసిణేసు.

ఏకదేసే అట్ఠత్వా అనవసేసఫరణం పమాణస్స అగ్గహణతో **అప్పమాణం**. తేనేవ హి నేసం కసిణసమఞ్ఞా. తథా చాహ ‘‘**తఞ్హీ**’’తిఆది. తత్థ **చేతసా ఫరన్తోతి** భావనాచిత్తేన ఆరమ్మణం కరోన్తో. భావనాచిత్తఞ్హి కసిణం పరిత్తం వా విపులం వా సకలమేవ మనసి కరోతి, న ఏకదేసం. కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణం ఫరణఅప్పమాణవసేన విఞ్ఞాణకసిణన్తి వుత్తం. తథా హి తం విఞ్ఞాణన్తి వుచ్చతి. **కసిణవసేనాతి** ఉగ్ఘాటితకసిణవసేన కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే ఉద్ధంఅధోతిరియతా వేదితబ్బా. యత్తకఞ్హి ఠానం కసిణం పసారితం, తత్తకం ఆకాసభావనావసేన ఆకాసం హోతీతి. ఏవం యత్తకం ఠానం ఆకాసం హుత్వా ఉపట్ఠితం, తత్తకం సకలమేవ ఫరిత్వా విఞ్ఞాణస్స పవత్తనతో ఆగమనవసేన విఞ్ఞాణకసిణేపి ఉద్ధంఅధోతిరియతా వుత్తాతి ఆహ ‘‘**కసిణుగ్ఘాటిమాకాసవసేన తత్థ పవత్తవిఞ్ఞాణే ఉద్ధంఅధోతిరియతా వేదితబ్బా**’’తి.

కసిణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కాళీసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే **అత్థస్స పత్తిన్తి** ఏకన్తతో హితానుప్పత్తిం. **హదయస్స సన్తిన్తి** పరమచిత్తూపసమం. **కిలేససేనన్తి** కామగుణసఙ్ఖాతం పఠమం కిలేససేనం. సా హి కిలేససేనా అచ్ఛరాసఙ్ఖాతసభావాపి పటిపత్థయమానా పియాయితబ్బఇచ్ఛితబ్బరూపసభావతో పియరూపసాతరూపా నామ అత్తనో కిచ్చవసేన. **అహం ఏకోవ ఝాయన్తోతి** అహం గణసఙ్గణికాయ కిలేససఙ్గణికాయ చ అభావతో ఏకో అసహాయో లక్ఖణూపనిజ్ఝానేన ఝాయన్తో. **అనుబుజ్ఝిన్తి** అనుక్కమేన మగ్గపటిపాటియా బుజ్ఝిం పటివిజ్ఝిం. ఇదం వుత్తం హోతి – పియరూపం సాతరూపం సేనం జినిత్వా అహం ఏకోవ ఝాయన్తో “అత్థస్స పత్తిం హదయస్స సన్తి”న్తి సఙ్ఖం గతం అరహత్తసుఖం పటివిజ్ఝిం, తస్మా జనేన మిత్తసన్థవం న కరోమి, తేనేవ చ మే కారణేన కేనచి సద్ధిం సక్ఖీ న సమ్పజ్జతీతి. **అత్థాభినిబ్బత్తేసున్తి** ఇతిసద్దలోపేనాయం నిద్దేసోతి ఆహ ‘‘**అత్థోతి గహేత్వా**’’తి.

కాళీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఠమమహాపఞ్హాసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే **వుచ్చేథాతి** వుచ్చేయ్య. **దుతియపదేపీతి** “అనుసాసనియా వా అనుసాసని”న్తి ఏవం దుతియవాక్యేపి. **తే కిర భిక్ఖూ. న చేవ సమ్పాయిస్సన్తీతి** న చేవ సమ్మదేవ పకాసేహి గహేస్సన్తి ఞాపేస్సన్తి. తేనాహ ‘‘**సమ్పాదేత్వా కథేతుం న సక్ఖిస్సన్తీ**’’తి. యస్మా అవిసయే పఞ్హం పుచ్ఛితా హోన్తి, తస్మా విఘాతం ఆపజ్జిస్సన్తీతి యోజనా. **అఞ్ఞథా ఆరాధనం నామ నత్థీతి** ఇమినా సపచ్చయనామరూపానం యాథావతో అవబోధో ఏవ ఇతో బాహిరకానం నత్థి, కుతో పవేదనాతి దస్సేతి. **ఆరాధనన్తి** యాథావపవేదనేన చిత్తస్స పరితోసనం.

ఏకో పఞ్హోతి ఏకో పఞ్హమగ్గో, ఏకం పఞ్హగవేసనన్తి అత్థో. **ఏకో ఉద్దేసో**తి ఏకం ఉద్దిసనం అత్థస్స సంఖిత్తవచనం. **వేయ్యాకరణ**న్తి నిద్దిసనం అత్థస్స వివరిత్వా కథనం. **హేతునా**తి "అన్తవన్తతో అనచ్చన్తికతో తావకాలికతో నిచ్చప్పటిక్ఖేపతో"తి ఏవమాదినా నయేన యథా ఇమే సఙ్ఖారా ఏతరహి, ఏవం అతీతే అనాగతే చ అనిచ్చా సఙ్ఖతా పటిచ్చసముప్పన్నా ఖయధమ్మా వయధమ్మా విరాగధమ్మాతి అతీతానాగతేసు నయేన.

సబ్బే సత్తాతి అనవసేసా సత్తా. తే పన భవభేదతో సఙ్ఖేపేనేవ భిన్దిత్వా దస్సేన్తో ''**కామభవాదీసూ**''తిఆదిమాహ . బ్యధికరణానమ్పి బాహిరత్థసమాసో హోతి యథా "ఉరసిలోమో"తి ఆహ ''**ఆహారతో ఠితి ఏతేసన్తి ఆహారట్ఠితికా**''తి. తిట్ఠతి ఏతేనాతి వా ఠితి, ఆహారో ఠితి ఏతేసన్తి **ఆహారట్ఠితికా**తి ఏవం వా ఏత్థ సమాసవిగ్గహో దట్ఠబ్బో. **ఆహారట్ఠితికా**తి పచ్చయట్ఠితికా, పచ్చయాయత్తవుత్తికాతి అత్థో. పచ్చయత్థో హేత్థ ఆహారసద్దో "అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదాయా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨) వియ. ఏవఞ్హి "సబ్బే సత్తా"తి ఇమినా అసఞ్ఞసత్తా పరిగ్గహితా హోన్తి. సా పనాయం ఆహారట్ఠితికతా నిప్పరియాయతో సఙ్ఖారధమ్మో. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా "ఆహారట్ఠితికాతి ఆగతట్ఠానే సఙ్ఖారలోకో వేదితబ్బో"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; విసుద్ధి॰ ౧.౧౩౬). యది ఏవం "సబ్బే సత్తా"తి ఇదం కథన్తి? పుగ్గలాధిట్ఠానదేసనాతి నాయం దోసో. తేనేవాహ – "ఏకధమ్మే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సమ్మా నిబ్బిన్దమానో సమ్మా విరజ్జమానో సమ్మా విముచ్చమానో సమ్మా పరియన్తదస్సావీ సమ్మదత్థం అభిసమేచ్చ దిట్ఠేవ ధమ్మే దుక్ఖస్సన్తకరో హోతి. కతమస్మిం ఏకధమ్మే? సబ్బే సత్తా ఆహారట్ఠితికా"తి. య్వాయం పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ సబ్బేసం సఙ్ఖారానం పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ ఆహారపరియాయేన సామఞ్ఞతో పచ్చయధమ్మో వుత్తో, అయం ఆహారో నామ ఏకో ధమ్మో.

చోదకో వుత్తమ్పి అత్థం యాథావతో అప్పటివిజ్ఝమానో నేయ్యత్థం సుత్తపదం నీతత్థతో దహన్తో "సబ్బే సత్తా"తి వచనమత్తే ఠత్వా ''**నను చా**''తిఆదినా చోదేతి. ఆచరియో అవిపరీతం తత్థ యథాధిప్పేతమత్థం పవేదేన్తో ''**న విరుజ్ఝతీ**''తి వత్వా ''**తేసఞ్హి ఝానం ఆహారో హోతీ**''తి ఆహ. **ఝాన**న్తి ఏకవోకారభవావహం సఞ్ఞాయ విరజ్జనవసేన పవత్తరూపావచరచతుత్థజ్ఝానం. పాళియం పన "అనాహారా"తి వచనం అసఞ్ఞభవే చతున్నం ఆహారానం అభావం సన్ధాయ వుత్తం, న పచ్చయాహారస్స అభావతో. **ఏవం సన్తేపీ**తి ఇదం సాసనే యేసు ధమ్మేసు విసేసతో ఆహారసద్దో నిరుళ్హో, "ఆహారట్ఠితికా"తి ఏత్థ యది తేయేవ గయ్హన్తి, అబ్యాపితదోసమాపన్నో. అథ సబ్బోపి పచ్చయధమ్మో ఆహారోతి అధిప్పేతో, ఇమాయ ఆహారపాళియా విరోధో ఆపన్నోతి దస్సేతుం ఆరద్ధం. ''**న విరుజ్ఝతీ**''తి యేనాధిప్పాయేన వుత్తం, తం వివరన్తో ''**ఏతస్మిఞ్హి సుత్తే**''తిఆదిమాహ. కబళీకారాహారాదీనం ఓజట్ఠమకరూపాహరణాది నిప్పరియాయేన ఆహారభావో. యథా హి కబళీకారాహారో ఓజట్ఠమకరూపాహరణేన రూపకాయం ఉపత్థమ్భేన్తి, ఏవం ఫస్సాదయో వేదనాదిఆహరణేన నామకాయం ఉపత్థమ్భేతి, తస్మా సతిపి జనకభావే ఉపత్థమ్భకభావో ఓజాదీసు సాతిసయో లబ్భమానో ముఖ్యో ఆహారట్ఠోతి తే ఏవ **నిప్పరియాయేన ఆహారలక్ఖణా ధమ్మా వుత్తా**.

ఇధాతి ఇమస్మిం సుత్తే పరియాయేన పచ్చయో ఆహారోతి వుత్తో, సబ్బో పచ్చయధమ్మో అత్తనో ఫలం ఆహరతీతి ఇమం పరియాయం లభతీతి. తేనాహ ''**సబ్బధమ్మానఞ్హీ**''తిఆది. తత్థ **సబ్బధమ్మాన**న్తి సబ్బేసం సఙ్ఖతధమ్మానం. ఇదాని యథావుత్తమత్థం సుత్తేన సమత్థేతుం ''**తేనేవాహ**''తిఆది వుత్తం. **అయ**న్తి పచ్చయాహారో. **నిప్పరియాయాహారోపి గహితోవ హోతీ**తి యావతా సోపి పచ్చయభావేనేవ జనకో ఉపత్థమ్భకో చ హుత్వా తం తం ఫలం ఆహరతీతి వత్తబ్బతం లభతీతి.

తత్థాతి పరియాయాహారో, నిప్పరియాయాహారోతి ద్వీసు ఆహారేసు అసఞ్ఞభవే యదిపి నిప్పరియాయాహారో న లబ్భతి, పరియాయాహారో పన లబ్భతేవ. ఇదాని తమేవత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**అనుప్పన్నే హి బుద్ధే**''తిఆది వుత్తం. ఉప్పన్నే బుద్ధే తిత్థకరమతనిస్సితానం ఝానభావనాయ అసిజ్ఝనతో ''**అనుప్పన్నే బుద్ధే**''తి వుత్తం. సాసనికా తాదిసం ఝానం న నిబ్బత్తేన్తీతి ''**తిత్థాయతనే పబ్బజితా**''తి వుత్తం. తిత్థియా హి ఉపపత్తివిసేసే విముత్తిసఞ్ఞినో సఞ్ఞావిరాగావిరాగేసు ఆదీనవానిసంసదస్సినోవ హుత్వా అసఞ్ఞసమాపత్తిం నిబ్బత్తేత్వా అక్ఖణభూమియం ఉప్పజ్జన్తి, న సాసనికా. **వాయోకసిణే పరిక్కమ్మం కత్వా**తి వాయోకసిణే పఠమాదీని తీణి ఝానాని నిబ్బత్తేత్వా తతియజ్ఝానే చిణ్ణవసీ హుత్వా తతో వుట్ఠాయ చతుత్థజ్ఝానాధిగమాయ పరికమ్మం కత్వా. తేనేవాహ ''**చతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా**''తి.

కస్మా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౬౮-౭౩; దీ॰ ని॰ అభి॰ టీ॰ ౧.౬౮-౭౩) పనేత్థ వాయోకసిణేయేవ పరికమ్మం వుత్తన్తి? వుచ్చతే, యథేవ హి రూపపటిభాగభూతేసు కసిణవిసేసేసు రూపవిభావనేన రూపవిరాగభావనాసఙ్ఖాతో అరూపసమాపత్తివిసేసో సచ్ఛికరీయతి, ఏవం అపరిబ్యత్తవిగ్గహతాయ అరూపపటిభాగభూతే కసిణవిసేసే అరూపవిభావనేన అరూపవిరాగభావనా సఙ్ఖాతో రూపసమాపత్తివిసేసో అధిగమీయతీతి. ఏత్థ చ "సఞ్ఞా రోగో, సఞ్ఞా గణ్డో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౪), "ధి చిత్తం, ధి వతేతం చిత్త"న్తిఆదినా చ నయేన అరూపప్పవత్తియా ఆదీనవదస్సనేన తదభావే చ సన్తపణీతభావసన్నిట్ఠానేన రూపసమాపత్తియా అభిసఙ్ఖరణం అరూపవిరాగభావనా. రూపవిరాగభావనా పన సద్ధిం ఉపచారేన అరూపసమాపత్తియో, తత్థాపి విసేసేన పఠమారుప్పజ్ఝానం. యది ఏవం "పరిచ్ఛిన్నాకాసకసిణేపీ"తి వత్తబ్బం, తస్సాపి అరూపపటిభాగతా లబ్భతీతి? ఇచ్ఛితమేవేతం, కేసఞ్చి అవచనం పనేత్థ పుబ్బాచరియేహి అగ్గహితభావేన. యథా హి రూపవిరాగభావనా విరజ్జనీయధమ్మాభావమత్తేన పరినిప్ఫన్నా, విరజ్జనీయధమ్మపరిభాసభూతే చ విసయవిసేసే పాతుభవతి, ఏవం అరూపవిరాగభావనాపీతి వుచ్చమానే న కోచి విరోధో. తిత్థియేహేవ పన తస్సా సమాపత్తియా పటిపజ్జితబ్బతాయ తేసఞ్చ విసయపథే సూపనిబన్ధనస్సేవ తస్స ఝానస్స పటిపత్తితో దిట్ఠివసేనహి పుబ్బాచరియేహి చతుత్థేయేవ భూతకసిణే అరూపవిరాగభావనాపరికమ్మం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. కిఞ్చ వణ్ణకసిణేసు వియ పురిమభూతకసిణత్తయేపి వణ్ణప్పటిచ్ఛాయావ పణ్ణత్తి ఆరమ్మణం ఝానస్స లోకవోహారానురోధేనేవ పవత్తితో. ఏవఞ్చ కత్వా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౨౭) పథవీకసిణస్స ఆదాసచన్దమణ్డలూపమవచనఞ్చ సమత్థితం హోతి, చతుత్థం పన భూతకసిణం భూతప్పటిచ్ఛాయమేవ ఝానస్స గోచరభావం గచ్ఛతీతి తస్సేవం అరూపపటిభాగతా యుత్తాతి వాయోకసిణేయేవ పరికమ్మం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ధీతి జిగుచ్ఛనత్థే నిపాతో, తస్మా **ధి చిత్త**న్తి చిత్తం జిగుచ్ఛామి. **ధి వతేతం చిత్త**న్తి ఏతం మమ చిత్తం జిగుచ్ఛితం వత హోతు. **వతా**తి సమ్భావనే. తేన జిగుచ్ఛనం సమ్భావేన్తో వదతి. **నామా**తి చ సమ్భావనే ఏవ. తేన చిత్తస్స అభావం సమ్భావేతి. చిత్తస్స భావాభావేసు ఆదీనవానిసంసే దస్సేతుం ''**చిత్తఞ్హీ**''తిఆది వుత్తం. **ఖన్తిం రుచిం ఉప్పాదేత్వా**తి చిత్తస్స అభావో ఏవ సాధు సుట్ఠూతి ఇమం దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తిం తత్థ చ అభిరుచిం ఉప్పాదేత్వా. తథా భావితస్స ఝానస్స ఠితిభాగియభావప్పత్తియా **అపరిహీనజ్ఝానా**. తిత్థాయతనే పబ్బజితస్సేవ తథా ఝానభావనా హోతీతి ఆహ ''**మనుస్సలోకే**''తి. **పణిహితో అహోసీ**తి మరణస్స ఆసన్నకాలే ఠపితో అహోసి. యది ఠానాదినా ఆకారేన నిబ్బత్తేయ్య కమ్మబలేన, యావ భేదా తేనేవాకారేన తిట్ఠేయ్యాతి ఆహ ''**తేన ఇరియాపథేనా**''తిఆది. **ఏవరూపానమ్పీ**తి ఏవం అచేతనానమ్పి. **పి**-సద్దేన పగేవ సచేతనానన్తి దస్సేతి. కథం పన అచేతనానం నేసం పచ్చయాహారస్స ఉపకప్పనన్తి చోదనం సన్ధాయ తత్థ నిదస్సనం దస్సేన్తో ''**యథా**''తిఆదిమాహ. తేన న కేవలమాగమోయేవ, అయమేత్థ యుత్తీతి దస్సేతి. **తావ తిట్ఠన్తీ**తి ఉక్కంసతో పఞ్చ మహాకప్పసతాని తిట్ఠన్తి.

యే ఉట్ఠానవీరియేన దివసం వీతినామేత్వా తస్స నిస్సన్దఫలమత్తం కిఞ్చిదేవ లభిత్వా జీవికం కప్పేన్తి, తే **ఉట్ఠానఫలూపజీవినో**. యే పన అత్తనో పుఞ్ఞఫలమేవ ఉపజీవన్తి, తే **పుఞ్ఞఫలూపజీవినో**. నేరయికానం పన నేవ ఉట్ఠానవీరియవసేన జీవికకప్పనం, పుఞ్ఞఫలస్స పన లేసోపి నత్థీతి వుత్తం ''**యే పన నేరయికా...పే.... జీవీతి వుత్తా**''తి. పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స ఆహరణేన మనోసఞ్చేతనా ఆహారోతి వుత్తా, న యస్స కస్సచి ఫలస్సాతి అధిప్పాయేన ''**కిం పఞ్చ ఆహారా అత్థీ**''తి చోదేతి. ఆచరియో నిప్పరియాయాహారే అధిప్పేతే ''సియా తవ చోదనా అవసరా, సా పన ఏత్థ అనవసరా''తి చ దస్సేన్తో ''**పఞ్చ, న పఞ్చాతి ఇదం న వత్తబ్బ**''న్తి వత్వా పరియాయాహారస్సేవ పనేత్థ అధిప్పేతభావం దస్సేన్తో ''**నను పచ్చయో ఆహారో'తి వుత్తమేత**''న్తి ఆహ. **తస్మా**తి యస్స కస్సచి పచ్చయస్స ఆహారోతి ఇచ్ఛితత్తా. ఇదాని వుత్తమేవత్థం పాళియా సమత్థేన్తో ''**యం సన్ధాయా**''తిఆదిమాహ.

ముఖ్యాహారవసేనపి నేరయికానం ఆహారట్ఠితికతం దస్సేతుం ''**కబళీకారాహారం...పే.... సాధేతీ**''తి వుత్తం. యది ఏవం నేరయికా సుఖప్పటిసంవేదినోపి హోన్తీతి? నోతి దస్సేతుం ''**ఖేళో హి**''తిఆది వుత్తం. **తయో**తి తయో అరూపాహారా కబళీకారాహారస్స అభావతో. **అవసేసాన**న్తి అసఞ్ఞసత్తేహి అవసేసానం కామభవాదీసు నిబ్బత్తసత్తానం. పచ్చయాహారో హి సబ్బేసం సాధారణోతి.

పఠమమహాపఞ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౯. దుతియమహాపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా

౨౮-౨౯. అట్ఠమే **ఏవంనామకే**తి కజఙ్గలాతి ఏవం ఇత్థిలిఙ్గవసేన లద్ధనామకే మజ్ఝిమప్పదేసస్స మరియాదభూతే నగరే. ''నిగమే''తిపి వదన్తి, ''నిచులవనే''తిపి వదన్తి. నిచులం నామ ఏకా రుక్ఖజాతి, ''నీపరుక్ఖో''తిపి వదన్తి. తేన సఞ్ఛన్నే మహావనసణ్డే, తత్థ విహరతీతి అత్థో. **హేతునా నయేనా**తి చ హేట్ఠా వుత్తమేవ. నను చ ''**ఏసో చేవ తస్స అత్థో**''తి కస్మా వుత్తం. భగవతా హి చత్తారోతిఆదిపఞ్హబ్యాకరణా చత్తారో ఆహారా, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని, సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియో, అట్ఠ లోకధమ్మా దస్సితా. భిక్ఖునియా పన చత్తారో సతిపట్ఠానా, పఞ్చిన్ద్రియాని, ఛ నిస్సారణీయా ధాతుయో, సత్త బోజ్ఝఙ్గా, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గోతి దస్సితధమ్మా అఞ్ఞోయేవత్థో భిక్ఖునియా దస్సితోతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**కిఞ్చాపీ**''తిఆది. నవమే నత్థి వత్తబ్బం.

దుతియమహాపఞ్హసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియకోసలసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే ఉగ్గన్త్వా యుజ్ఝతి ఏతాయాతి **ఉయ్యోధికా,** సత్థప్పహారేహి యుజ్ఝితస్సేతం అధివచనం. ఉగ్గన్త్వా యుజ్ఝనం వా **ఉయ్యోధికో**, సత్థప్పహారో. తేనాహ ''**యుద్ధతో నివత్తో**''తి. **ఉపస్సుతివసేన యుజ్ఝితబ్బాకారం ఞత్వా**తి జేతవనే కిర దత్తత్థేరో ధనుగ్గహతిస్సత్థేరోతి ద్వే మహల్లకత్థేరా విహారపచ్చన్తే పణ్ణసాలాయ వసన్తి. తేసు ధనుగ్గహతిస్సత్థేరో పచ్ఛిమయామే పబుజ్ఝిత్వా ఉట్ఠాయ నిసిన్నో దత్తత్థేరం ఆమన్తేత్వా ''అయం తే మహోదరో కోసలో భుత్తభత్తమేవ పూతిం కరోతి, యుద్ధవిచారణం పన కిఞ్చి న జానాతి, పరాజితోత్వేవ వదాపేతీ''తి వత్వా తేన ''కిం పన కాతుం వట్టతీ''తి వుత్తే – ''భన్తే, యుద్ధో నామ పదుమబ్యూహో చక్కబ్యూహో సకటబ్యూహోతి తయో బ్యూహా హోన్తి, అజాతసత్తుం గణ్హితుకామేన

అనుకస్మిం నామ పబ్బతకుచ్ఛిస్మిం ద్వీసు పబ్బతభిత్తీసు మనుస్సే ఠపేత్వా పురతో దుబ్బలం దస్సేత్వా పబ్బతన్తరం పవిట్ఠభావం జానిత్వా పవిట్ఠమగ్గం రున్ధిత్వా పురతో చ పచ్ఛతో చ ఉభోసు పబ్బతభిత్తీసు వగ్గిత్వా నదిత్వా జాలపక్ఖిత్తమచ్ఛం వియ కత్వా సక్కా గహేతు"న్తి. తస్మిం ఖణే "భిక్ఖూనం కథాసల్లాపం సుణాథా"తి రఞ్ఞో పేసితచరపురిసా తం సుత్వా రఞ్ఞో ఆరోచేసుం. తం సుత్వా రాజా సఙ్గామభేరిం పహరాపేత్వా గన్త్వా సకటబ్యూహం కత్వా అజాతసత్తుం జీవగ్గాహం గణ్హి. తేన వుత్తం "**ఉపస్సుతివసే...పే... అజాతసత్తుం గణ్హీ**"తి.

దోణపాకన్తి దోణతణ్డులానం పక్కభత్తం. **దోణన్తి** చతునాళికానమేతమధివచనం. **మనుజస్సాతి** సత్తస్స. **తనుకస్సాతి** తనుకా అప్పికా అస్స పుగ్గలస్స, భుత్తపచ్చయా విసభాగవేదనా న హోన్తి. **సణికన్తి** మన్దం ముదుకం, అపరిస్సయమేవాతి అత్థో. **జీరతీతి** పరిభుత్తాహారో పచ్చతి. **ఆయు పాలయన్తి** నిరోగో అవేదనో జీవితం రక్ఖన్తో. అథ వా **సణికం జీరతీతి** సో భోజనే మత్తఞ్ఞూ పుగ్గలో పరిమితాహారతాయ సణికం చిరేన జీరతి జరం పాపుణాతి జీవితం పాలయన్తో.

ఇమం ఓవాదం అదాసీతి ఏకస్మిం కిర (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౦౩ పసేనదికోసలవత్థు) సమయే రాజా తణ్డులదోణస్స ఓదనం తదుపియేన సూపబ్యఞ్జనేన భుఞ్జతి. సో ఏకదివసం భుత్తపాతరాసో భత్తసమ్మదం అవినోదేత్వా సత్థు సన్తికం గన్త్వా కిలన్తరూపో ఇతో చితో చ సమ్పరివత్తతి, నిద్దాయ అభిభుయ్యమానోపి లహుకం నిపజ్జితుం అసక్కోన్తో ఏకమన్తం నిసీది. అథ నం సత్థా ఆహ "కిం, మహారాజ, అవిస్సమిత్వావ ఆగతోసీ"తి. ఆమ, భన్తే, భుత్తకాలతో పట్ఠాయ మే మహాదుక్ఖం హోతీతి. అథ నం సత్థా, "మహారాజ, అతిబహుభోజీనం ఏతం దుక్ఖం హోతీ"తి వత్వా –

"మిద్ధీ యదా హోతి మహగ్ఘసో చ,
నిద్దాయితా సమ్పరివత్తసాయీ;
మహావరాహోవ నివాపపుట్ఠో,
పునప్పునం గబ్భముపేతి మన్దో"తి. (ధ॰ ప॰ ౩౨౫; నేత్తి॰ ౨౬, ౯౦) –

ఇమాయ గాథాయ ఓవదిత్వా, "మహారాజ, భోజనం నామ మత్తాయ భుఞ్జితుం వట్టతి, మత్తభోజినో హి సుఖం హోతీ"తి ఉత్తరిపి పున ఓవదన్తో "మనుజస్స సదా సతీమతో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౪) ఇమం గాథమాహ.

రాజా పన గాథం ఉగ్గణ్హితుం నాసక్ఖి, సమీపే ఠితం పన భాగినేయ్యం సుదస్సనం నామ మాణవం "ఇమం గాథం ఉగ్గణ్హ తాతా"తి ఆహ. సో తం గాథం ఉగ్గణ్హిత్వా "కిం కరోమి, భన్తే"తి సత్థారం పుచ్ఛి. అథ నం సత్థా ఆహ, "మాణవ, ఇమం గాథం నటో వియ పత్తపత్తట్ఠానే మా అవచ, రఞ్ఞో పాతరాసం భుఞ్జనట్ఠానే ఠత్వా పఠమపిణ్డాదీసుపి అవత్వా అవసానే పిణ్డే గహితే వదేయ్యాసి, రాజా సుత్వా భత్తపిణ్డం ఛడ్డేస్సతి. అథ రఞ్ఞో హత్థేసు ధోతేసు పాతిం అపనేత్వా సిత్థాని గణేత్వా తదుపియం బ్యఞ్జనం ఞత్వా పునదివసే తావతకే తణ్డులే హారేయ్యాసి. పాతరాసే చ వత్వా సాయమాసే మా వదేయ్యాసీ"తి. సో "సాధూ"తి పటిస్సుణిత్వా తం దివసం రఞ్ఞో పాతరాసం భుత్వా గతత్తా సాయమాసే భగవతో అనుసిట్ఠినియామేన గాథం అభాసి. రాజా దసబలస్స వచనం సరిత్వా భత్తపిణ్డం పాతియంయేవ ఛడ్డేసి. రఞ్ఞో హత్థేసు ధోతేసు పాతిం అపనేత్వా సిత్థాని గణేత్వా పునదివసే తత్తకే తణ్డులే హరింసు, సోపి మాణవో దివసే దివసే తథాగతస్స సన్తికం గచ్ఛతి. దసబలస్స విస్సాసికో అహోసి. అథ నం ఏకదివసం పుచ్ఛి "రాజా కిత్తకం భుఞ్జతీ"తి? సో "నాళికోదన"న్తి ఆహ. వట్టిస్సతి ఏత్తావతా పురిసభాగో ఏస, ఇతో పట్ఠాయ గాథం మా వదీతి. రాజా తథేవ సణ్ఠాసి. తేన వుత్తం "**నాళికోదనపరమతాయ సణ్ఠాసీ**"తి. రత్తఞ్ఞుతాయ

వడ్ఢితం సీలం అస్స అత్థీతి **వడ్ఢితసీలో. అపోథుజ్జనికేహి సీలేహీ**తి చతుపారిసుద్ధిసీలేహి సీలం అరియం సుద్ధం. తేన వుత్తం ‘‘**అరియసీలో**’’తి. తదేకం అనవజ్జట్ఠేన కుసలం. తేన వుత్తం ‘‘**కుసలసీలో**’’తి.

దుతియకోసలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఉపాలివగ్గో

౧. ఉపాలిసుత్తవణ్ణనా

౩౧. చతుత్థస్స పఠమే **అత్థవసేతి** వుద్ధివిసేసే, సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతు అధిగమనీయే హితవిసేసేతి అత్థో. అత్థోయేవ వా **అత్థవసో**, దస అత్థే దస కారణానీతి వుత్తం హోతి. అథ వా అత్థో ఫలం తదధీనవుత్తితాయ వసో ఏతస్సాతి **అత్థవసో**, హేతూతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. "యే మమ సోతబ్బం సద్దహాతబ్బం మఞ్ఞిస్సన్తి, తేసం తం అస్స దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయా"తి వుత్తత్తా "**యో చ తథాగతస్స వచనం సమ్పటిచ్ఛతి, తస్స తం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ సంవత్తతీ**"తి వుత్తం. **అసమ్పటిచ్ఛనే ఆదీనవన్తి** భద్దాలిసుత్తే వియ అసమ్పటిచ్ఛనే ఆదీనవం దస్సేత్వా. సుఖవిహారాభావే సహజీవమానస్స అభావతో సహజీవితాపి సుఖవిహారోవ వుత్తో. **సుఖవిహారో** నామ చతున్నం ఇరియాపథవిహారానం ఫాసుతా.

మఙ్కుతన్తి నిత్తేజతం. **ధమ్మేనాతిఆదీసు ధమ్మోతి** భూతం వత్థు. **వినయోతి** చోదనా చేవ సారణా చ. **సత్థుసాసనన్తి** ఞత్తిసమ్పదా చేవ అనుస్సావనసమ్పదా చ.

పియసీలానన్తి సిక్ఖాకామానం. తేసఞ్హి సీలం పియం హోతి. తేనేవాహ "**సిక్ఖాత్తయపారిపూరియా ఘటమానా**"తి. **సన్దిద్ధమనాతి** సంసయం ఆపజ్జమనా . **ఉబ్బళ్హా హోన్తీతి** పీళితా హోన్తి. **సఙ్ఘకమ్మానీతి** సతిపి ఉపోసథపవారణానం సఙ్ఘకమ్మభావే గోబలీబద్దఞాయేన ఉపోసథం పవారణఞ్చ ఠపేత్వా ఉపసమ్పదాదిసేససఙ్ఘకమ్మానం గహణం వేదితబ్బం. సమగ్గానం భావో **సామగ్గీ**.

"నాహం, చున్ద, దిట్ఠధమ్మికానంయేవ ఆసవానం సంవరాయ ధమ్మం దేసేమీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౮౨) ఏత్థ వివాదమూలభూతా కిలేసా ఆసవాతి ఆగతా.

> "యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;
> యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్యం, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;
> తే మయ్హం ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా"తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౬) –

ఏత్థ తేభూమకం కమ్మం అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా. ఇధ పన పరూపవాదవిప్పటిసారవధబన్ధాదయో చేవ అపాయదుక్ఖభూతా చ నానప్పకారా ఉపద్దవా **ఆసవాతి** ఆహ "**అసంవరే ఠితేన తస్మింయేవ అత్తభావే పత్తబ్బా**"తిఆది. యది హి భగవా సిక్ఖాపదం న చ పఞ్ఞపేయ్య, తతో అసద్ధమ్మప్పటిసేవనఅదిన్నాదానపాణాతిపాతాదిహేతు యే ఉప్పజ్జేయ్యుం పరూపవాదాదయో దిట్ఠధమ్మికా నానప్పకారా అనత్థా, యే చ తన్నిమిత్తమేవ నిరయాదీసు నిబ్బత్తస్స పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణాదివసేన మహాదుక్ఖానుభవనప్పకారా అనత్థా, తే సన్ధాయ ఇదం వుత్తం "**దిట్ఠధమ్మికానం ఆసవానం సంవరాయ సమ్పరాయికానం ఆసవానం పటిఘాతాయా**"తి. దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖో అత్తభావో, తత్థ భవా **దిట్ఠధమ్మికా**. తేన వుత్తం "**తస్మింయేవ అత్తభావే పత్తబ్బా**"తి. సమ్ముఖా గరహనం **అకిత్తి**, పరమ్ముఖా గరహనం **అయసో**. అథ వా సమ్ముఖా పరమ్ముఖా గరహనం **అకిత్తి**, పరివారహాని **అయసోతి** వేదితబ్బం. **ఆగమనమగ్గథకనాయాతి**

ఆగమనద్వారపిదహనత్థాయ. సమ్పరేతబ్బతో పేచ్చ గన్తబ్బతో **సమ్పరాయో**, పరలోకోతి ఆహ ‘‘**సమ్పరాయే నరకాదీసూ**’’తి.

మేథునాదీని **రజ్జనట్ఠానాని**. పాణాతిపాతాదీని **దుస్సనట్ఠానాని**.

సంవరవినయోతి సీలసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి పఞ్చవిధో సంవరో. యథాసకం సంవరితబ్బానం వినేతబ్బానఞ్చ కాయదుచ్చరితాదీనం సంవరణతో సంవరో, వినయనతో వినయోతి వుచ్చతి . **పహానవినయోతి** తదఙ్గప్పహానం విక్ఖమ్భనప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, పటిపస్సద్ధిప్పహానం, నిస్సరణప్పహానన్తి పఞ్చవిధం పహానం యస్మా చాగట్ఠేన పహానం, వినయట్ఠేన వినయో, తస్మా ‘‘పహానవినయో’’తి వుచ్చతి. **సమథవినయోతి** సత్త అధికరణసమథా. **పఞ్ఞత్తివినయోతి** సిక్ఖాపదమేవ. సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా హి విజ్జమానాయ ఏవ సిక్ఖాపదసమ్భవతో పఞ్ఞత్తివినయోపి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా అనుగ్గహితో హోతి. సేసమేత్థ వుత్తత్థమేవ.

ఉపాలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపాలివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అక్కోసవగ్గో

౧-౮. వివాదసుత్తాదివణ్ణనా

౪౧-౪౮. పఞ్చమస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. ఛట్ఠే ఖణభఙ్గురతాయ న నిచ్చా న ధువాతి **అనిచ్చా.** తతో ఏవ పణ్డితేహి న ఇచ్చా న ఉపగన్తబ్బాతిపి **అనిచ్చా.** స్వాయం నేసం అనిచ్చట్ఠో ఉదయవయపరిచ్ఛిన్నతాయ వేదితబ్బోతి ఆహ ‘‘**హుత్వా అభావినో**’’తి, ఉప్పజ్జిత్వా వినస్సకాతి అత్థో. **సారరహితాతి** నిచ్చసారధువసారఅత్తసారవిరహితా. **ముసాతి** విసంవాదనట్ఠేన ముసా, ఏకంసేన అసుభాదిసభావా తే బాలానం సుభాదిభావేన ఉపట్ఠహన్తి, సుభాదిగ్గహణస్స పచ్చయభావేన సత్తే విసంవాదేన్తి. తేనాహ ‘‘**నిచ్చసుభసుఖా వియా**’’తిఆది. **న పస్సనసభావాతి** ఖణపభఙ్గురతాఇత్తరపచ్చుపట్ఠానతాయ దిస్సమానా వియ హుత్వా అదస్సనపకతికా. ఏతే హి ఖేత్తం వియ వత్థు వియ హిరఞ్ఞసువణ్ణం వియ చ పఞ్ఞాయిత్వాపి కతిపాహేనేవ సుపినకే దిట్ఠా వియ న పఞ్ఞాయన్తి. సత్తమట్ఠమాని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

వివాదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. సరీరట్ఠధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా

౪౯-౫౦. నవమే పునబ్భవదానం పునబ్భవో ఉత్తరపదలోపేన, పునబ్భవో సీలమస్సాతి **పోనోభవికో,** పునబ్భవదాయకోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పునబ్భవనిబ్బత్తకో**’’తి. **భవసఙ్ఖారకమ్మన్తి** పునబ్భవనిబ్బత్తనకకమ్మం. దసమే నత్థి వత్తబ్బం.

సరీరట్ఠధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అక్కోసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

(౬) ౧. సచిత్తవగ్గో

౧-౧౦. సచిత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౫౧-౬౦. దుతియస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. దసమే పిత్తం సముట్ఠానమేతేసన్తి **పిత్తసముట్ఠానా,** పిత్తపచ్చయాపిత్తహేతుకాతి అత్థో. **సేమ్హసముట్ఠానా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **సన్నిపాతికా**తి తిణ్ణమ్పి పిత్తాదీనం కోపేన సముట్ఠితా. **ఉతుపరిణామజా**తి విసభాగఉతుతో జాతా. జఙ్గలదేసవాసీనఞ్హి అనూపదేసే వసన్తానం విసభాగో చ ఉతు ఉప్పజ్జతి, అనూపదేసవాసీనఞ్చ జఙ్గలదేసేతి ఏవం పరసముద్దతీరాదివసేనపి ఉతువిసభాగతా ఉప్పజ్జతియేవ. తతో జాతాతి **ఉతుపరిణామజా**. అత్తనో పకతిచరియానం విసయానం విసమం కాయపరిహరణవసేన జాతా **విసమపరిహారజా**. తేనాహ ‘‘**అతిచిరట్ఠాననిసజ్జాదినా విసమపరిహారేన జాతా**’’తి. **ఆది**-సద్దేన మహాభారవహనసుధాకోట్టనాదీనం సఙ్గహో. పరస్స ఉపక్కమతో నిబ్బత్తా **ఓపక్కమికా**. బాహిరం పచ్చయం అనపేక్ఖిత్వా కేవలం కమ్మవిపాకతోవ జాతా **కమ్మవిపాకజా**. తత్థ పురిమేహి సత్తహి కారణేహి ఉప్పన్నా సారీరికా వేదనా సక్కా పటిబాహితుం, కమ్మవిపాకజానం పన సబ్బభేసజ్జానిపి సబ్బపరిత్తానిపి నాలం పటిఘాతాయ.

సచిత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సచిత్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౭) ౨. యమకవగ్గో

౧-౭. అవిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా

౬౧-౬౭. దుతియస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. సత్తమే **నళకపానకే**తి ఏవంనామకే నిగమే. పుబ్బే కిర (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౯ ఆదయో) అమ్హాకం బోధిసత్తో కపియోనియం నిబ్బత్తో మహాకాయో కపిరాజా హుత్వా అనేకసతవానరసహస్సపరివుతో పబ్బతపాదే విచరి, పఞ్ఞవా ఖో పన హోతి మహాపఞ్ఞో. సో పరిసం ఏవం ఓవదతి, "తాతా, ఇమస్మిం పబ్బతపాదే విసఫలాని హోన్తి, అమనుస్సపరిగ్గహితా పోక్ఖరణికా నామ హోన్తి, తుమ్హే పుబ్బే ఖాదితపుబ్బానేవ ఫలాని ఖాదథ, పీతపుబ్బానేవ పానీయాని పివథ, ఏత్థ వో పటిపుచ్ఛితకిచ్చం నత్థీ"తి. తే అపీతపుబ్బం దిస్వా సహసావ అపివిత్వా సమన్తా పరిధావిత్వా మహాసత్తస్స ఆగమనం ఓలోకయమానా నిసీదింసు. మహాసత్తో ఆగన్త్వా "కిం, తాతా, పానీయం న పివథా"తి ఆహ. తుమ్హాకం ఆగమనం ఓలోకేమాతి. "సాధు, తాతా"తి సమన్తా పదం పరియేసమానో ఓతిణ్ణపదంయేవ అద్దస, న ఉత్తిణ్ణపదం. అదిస్వా "సపరిస్సయా"తి అఞ్ఞాసి. తావదేవ చ తత్థ అభినిబ్బత్తఅమనుస్సో ఉదకం ద్వేధా కత్వా ఉట్ఠాసి – సేతముఖో, నీలకుచ్ఛి, రత్తహత్థపాదో, మహాదారికో, వఙ్కదాఠో, విరూపో, బీభచ్ఛో, ఉదకరక్ఖసో. సో ఏవమాహ – "కస్మా పానీయం న పివథ, మధురం ఉదకం పివథ, కిం తుమ్హే ఏతస్స వచనం సుణాథా"తి. మహాసత్తో ఆహ "త్వం అధివత్థో అమనుస్సో"తి? ఆమాహన్తి. "త్వం ఇధ ఓతిణ్ణే లభసీ"తి ఆహ. ఆమ, తుమ్హే పన సబ్బే ఖాదిస్సామీతి. న సక్ఖిస్ససి యక్ఖాతి. పానీయం పన పివిస్సథాతి. ఆమ, పివిస్సామాతి. ఏవం సన్తే ఏకమ్పి వానరం న ముఞ్చిస్సన్తి. "పానీయఞ్చ పివిస్సామ, న చ తే వసం గమిస్సామా"తి నళం ఆహరాపేత్వా కోటియం గహేత్వా ధమి. సబ్బో ఏకచ్ఛిద్దో అహోసి. తీరే నిసీదిత్వావ పానీయం పివి. సేసవానరానమ్పి పాటియేక్కం నళం ఆహరాపేత్వా ధమిత్వా అదాసి. సబ్బే తే పస్సన్తస్సేవ పానీయం పివింసు. వుత్తమ్పి చేతం –

> "దిస్వా పదమనుత్తిణ్ణం, దిస్వానోతరితం పదం;
>
> నళేన వారిం పిస్సామ, నేవ మం త్వం వధిస్ససీ"తి. (జా॰ ౧.౧.౨౦);

తతో పట్ఠాయ యావ అజ్జదివసా తస్మిం ఠానే నళా ఏకచ్ఛిద్దావ హోన్తి. ఇమస్మిఞ్హి కప్పే కప్పట్ఠియపాటిహారియాని నామ చన్దే ససలక్ఖణం (జా॰ ౧.౪.౬౧ ఆదయో), వట్టజాతకే (జా॰ ౧.౧.౩౫) సచ్చకిరియట్ఠానే అగ్గిజాలస్స ఆగమనుపచ్ఛేదో, ఘటీకారస్స మాతాపితూనం వసనట్ఠానే అనోవస్సనం (మ॰ ని॰ ౨.౨౯౧), పోక్ఖరణియా తీరే నళానం ఏకచ్ఛిద్దభావోతి. ఇతి సా పోక్ఖరణీ నళేన పానీయస్స పివితత్తా "నళకపానకా"తి నామం లభి. అపరభాగే తం పోక్ఖరణిం నిస్సాయ నిగమో పతిట్ఠాసి, తస్సపి "నళకపాన"న్త్వేవ నామం జాతం. తం పన సన్ధాయ వుత్తం "నళకపానే"తి. **పలాసవనే**తి కింసుకవనే.

తుణ్హీభూతం తుణ్హీభూతన్తి బ్యాపనిచ్ఛాయం ఇదం ఆమేడితవచనన్తి దస్సేతుం "యం యం దిస"న్తిఆది వుత్తం. **అనువిలోకేత్వా**తి ఏత్థ **అను**-సద్దో "పరీ"తి ఇమినా సమానత్థోతి ఆహ "**తతో తతో విలోకేత్వా**"తి. **కస్మా ఆగిలాయతి** కోటిసహస్సహత్థినాగానం బలం ధారేన్తస్సాతి చోదకస్స అధిప్పాయో. ఆచరియో పనస్స "ఏస సఙ్ఖారానం సభావో, యదిదం అనిచ్చతా. యే పన అనిచ్చా, తే ఏకన్తేనేవ ఉదయవయప్పటిపీళితతాయ దుక్ఖా ఏవ. దుక్ఖసభావేసు తేసు సత్థుకాయే దుక్ఖుప్పత్తియా అయం పచ్చయో"తి దస్సేతుం "**భగవతో**"తిఆది వుత్తం. **పిట్ఠివాతో ఉప్పజ్జి**, సో చ ఖో

పుబ్బేకతకమ్మపచ్చయా. ఏత్థాహ “కిం పన తం కమ్మం, యేన అపరిమాణకాలం సక్కచ్చం ఉపచితవిపులపుఞ్ఞసమ్భారో సత్థా ఏవరూపం దుక్ఖవిపాకమనుభవతీ”తి? వుచ్చతే – అయమేవ భగవా బోధిసత్తభూతో అతీతజాతియం మల్లపుత్తో హుత్వా పాపజనసేవీ అయోనిసోమనసికారబహులో చరతి. సో ఏకదివసం నిబ్బుద్ధే వత్తమానే ఏకం మల్లపుత్తం గహేత్వా గాళ్హతరం నిప్పీళేసి. తేన కమ్మేన ఇదాని బుద్ధో హుత్వాపి దుక్ఖమనుభవి. యథా చేతం, ఏవం చిఞ్చమాణవికాదీనమిత్థీనం యాని భగవతో అబ్భక్ఖానాదీని దుక్ఖాని, సబ్బాని పుబ్బేకతస్స విపాకావసేసాని, యాని కమ్మపిలోతికానీతి వుచ్చన్తి.

వుత్తఞ్హేతం **అపదానే** (అప. థేర ౧.౩౯.౬౪-౯౬) –

“అనోతత్తసరాసన్నే, రమణీయే సిలాతలే;
నానారతనపజ్జోతే, నానాగన్ధవనన్తరే.

“మహతా భిక్ఖుసఙ్ఘేన, పరేతో లోకనాయకో;
ఆసీనో బ్యాకరీ తత్థ, పుబ్బకమ్మాని అత్తనో.

“సుణాథ భిక్ఖవో మయ్హం, యం కమ్మం పకతం మయా;
పిలోతికస్స కమ్మస్స, బుద్ధత్తేపి విపచ్చతి.

౧. “మునాళి నామహం ధుత్తో, పుబ్బే అఞ్ఞాసు జాతిసు;
పచ్చేకబుద్ధం సురభిం, అబ్భాచిక్ఖిం అదూసకం.

“తేన కమ్మవిపాకేన, నిరయే సంసరిం చిరం;
బహూ వస్ససహస్సాని, దుక్ఖం వేదేసి వేదనం.

“తేన కమ్మావసేసేన, ఇధ పచ్ఛిమకే భవే;
అబ్భక్ఖానం మయా లద్ధం, సున్దరికాయ కారణా.

౨. “సబ్బాభిభుస్స బుద్ధస్స, నన్దో నామాసి సావకో;
తం అబ్భక్ఖాయ నిరయే, చిరం సంసరితం మయా.

“దస వస్ససహస్సాని, నిరయే సంసరిం చిరం;
మనుస్సభావం లద్ధాహం, అబ్భక్ఖానం బహుం లభిం.

“తేన కమ్మావసేసేన, చిఞ్చమాణవికా మమం;
అబ్భాచిక్ఖి అభూతేన, జనకాయస్స అగ్గతో.

౩. “బ్రాహ్మణో సుతవా ఆసిం, అహం సక్కతపూజితో;
మహావనే పఞ్చసతే, మన్తే వాచేసి మాణవే.

“తత్థాగతో ఇసి భీమో, పఞ్చాభిఞ్ఞో మహిద్ధికో;
తఞ్చాహం ఆగతం దిస్వా, అబ్భాచిక్ఖిం అదూసకం.

“తతోహం అవచం సిస్సే, కామభోగీ అయం ఇసి;
మయ్హమ్పి భాసమానస్స, అనుమోదింసు మాణవా.

“తతో మాణవకా సబ్బే, భిక్ఖమానం కులే కులే;
మహాజనస్స ఆహంసు, కామభోగీ అయం ఇసి.

“తేన కమ్మవిపాకేన, పఞ్చ భిక్ఖుసతా ఇమే;
అబ్భక్ఖానం లభుం సబ్బే, సున్దరికాయ కారణా.

౪. “వేమాతుభాతరం పుబ్బే, ధనహేతు హనిం అహం;
పక్ఖిపిం గిరిదుగ్గస్మిం, సిలాయ చ అపింసయిం.

“తేన కమ్మవిపాకేన, దేవదత్తో సిలం ఖిపి;
అఙ్గుట్ఠం పింసయీ పాదే, మమ పాసాణసక్ఖరా.

౫. “పురేహం దారకో హుత్వా, కీళమానో మహాపథే;
పచ్చేకబుద్ధం దిస్వాన, మగ్గే సకలికం ఖిపిం.

“తేన కమ్మవిపాకేన, ఇధ పచ్ఛిమకే భవే;
వధత్థం మం దేవదత్తో, అభిమారే పయోజయి.

౬. “హత్థారోహో పురే ఆసిం, పచ్చేకమునిముత్తమం;
పిణ్డాయ విచరన్తం తం, ఆసాదేసిం గజేనహం.

“తేన కమ్మవిపాకేన, భన్తో నాళాగిరీ గజో;
గిరిబ్బజే పురవరే, దారుణో సముపాగమి.

౭. “రాజాహం పత్థివో ఆసిం, సత్తియా పురిసం హనిం;
తేన కమ్మవిపాకేన, నిరయే పచ్చిసం భుసం.

“కమ్మునో తస్స సేసేన, ఇదాని సకలం మమ;
పాదే ఛవిం పకప్పేసి, న హి కమ్మం వినస్సతి.

౮. “అహం కేవట్టగామస్మిం, అహుం కేవట్టదారకో;
మచ్ఛకే ఘాతితే దిస్వా, జనయిం సోమనస్సకం.

“తేన కమ్మవిపాకేన, సీసదుక్ఖం అహూ మమ;
సబ్బే సక్కా చ హఞ్ఞింసు, యదా హని విటటూభో.

౯. “ఫుస్సస్సాహం పావచనే, సావకే పరిభాసయిం;
యవం ఖాదథ భుఞ్జథ, మా చ భుఞ్జథ సాలయో.

“తేన కమ్మవిపాకేన, తేమాసం ఖాదితం యవం;
నిమన్తితో బ్రాహ్మణేన, వేరఞ్జాయం వసిం తదా.

౧౦. “నిబ్బుద్ధే వత్తమానమ్హి, మల్లపుత్తం నిహేఠయిం;
తేన కమ్మవిపాకేన, పిట్ఠిదుక్ఖం అహూ మమ.

౧౧. “తికిచ్ఛకో అహం ఆసిం, సేట్ఠిపుత్తం విరేచయిం;
తేన కమ్మవిపాకేన, హోతి పక్ఖన్దికా మమ.

౧౨. “అవచాహం జోతిపాలో, సుగతం కస్సపం తదా;
కుతో ను బోధి ముణ్డస్స, బోధి పరమదుల్లభా.

“తేన కమ్మవిపాకేన, అచరిం దుక్కరం బహుం;
ఛబ్బస్సానురువేలాయం, తతో బోధిమపాపుణిం.

“నాహం ఏతేన మగ్గేన, పాపుణిం బోధిముత్తమం;
కుమ్మగ్గేన గవేసిస్సం, పుబ్బకమ్మేన వారితో.

“పుఞ్ఞపాపపరిక్ఖీణో, సబ్బసన్తాపవజ్జితో;
అసోకో అనుపాయాసో, నిబ్బాయిస్సమనాసవో.

“ఏవం జినో వియాకాసి, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అగ్గతో;
సబ్బాభిఞ్ఞాబలప్పత్తో, అనోతత్తే మహాసరే”తి. (అప. థేర ౧.౩౯.౬౪-౯౬);

అవిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. పఠమకథావత్థుసుత్తాదివణ్ణనా

౬౯-౭౦. నవమే (దీ. ని. టీ. ౧.౧౭; దీ. ని. అభి. టీ. ౧.౧౭; సం. ని. టీ. ౨.౨.౧౦౮) దుగ్గతితో సంసారతో చ నియ్యాతి ఏతేనాతి నియ్యానం, సగ్గమగ్గో, మోక్ఖమగ్గో చ. తం నియ్యానం అరహతి, నియ్యానే వా నియుత్తా, నియ్యానం వా ఫలభూతం ఏతిస్సా అత్థీతి నియ్యానికా. వచీదుచ్చరితసంకిలేసతో నియ్యాతీతి వా ఈకారస్స రస్సత్తం, యకారస్స చ

కకారం కత్వా నియ్యానికా, చేతనాయ సద్ధిం సమ్ఫప్పలాపా వేరమణి. తప్పటిపక్ఖతో అనియ్యానికా, తస్సా భావో అనియ్యానికత్తం, తస్మా **అనియ్యానికత్తా. తిరచ్ఛానభూతన్తి** తిరోకరణభూతం. **గేహస్సితకథాతి** గేహప్పటిసంయుత్తా. **కమ్మట్ఠానభావేతి** అనిచ్చతాపటిసంయుత్తచతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావే.

సహ అత్థేనాతి **సాత్థకం,** హితప్పటిసంయుత్తన్తి అత్థో. "సురాకథా"తిపి పాఠోతి ఆహ **''సురాకథన్తి పాళియం పన''**తి. సా పనేసా కథా "ఏవరూపా నవసురా పీతా రతిజననీ హోతీ"తి అస్సాదవసేన న వట్టతి, ఆదీనవవసేన పన "ఉమ్మత్తకసంవత్తనికా"తిఆదినా నయేన వట్టతి. తేనాహ **''అనేకవిధం...పే.... ఆదీనవవసేన వట్టతీ''**తి. **విసిఖాతి** ఘరసన్నివేసో. విసిఖాగహణేన చ తన్నివాసినో గహితా "గామో ఆగతో"తిఆదీసు వియ. తేనేవాహ **''సూరా సమత్థా''**తి చ **''సద్ధా పసన్నా''**తి చ. కుమ్భట్ఠానప్పదేసేన కుమ్భదాసియో వుత్తాతి ఆహ **''కుమ్భదాసికథా వా''**తి.

రాజకథాదిపురిమకథాయ , లోకక్ఖాయికాదిపచ్ఛిమకథాయ వా వినిముత్తా పురిమపచ్ఛిమకథా **విముత్తా.** ఉప్పత్తిఠితిసంహారాదివసేన లోకం అక్ఖాయతీతి **లోకక్ఖాయికా. అసుకేన నామాతి** పజాపతినా బ్రహ్మునా, ఇస్సరేన వా. **వితణ్డసల్లాపకథాతి** "అట్ఠీనం సేతత్తా సేతోతి న వత్తబ్బో, పత్తానం కాళత్తా కాళోతి పన వత్తబ్బో"తి ఏవమాదికా. **ఆది**-సద్దేన "సేలపుప్ఫలకాని వియ జీవిదావిరపారయత్తివిసాలా నత్థి, యం యో కోచి తిరియామానా కతత్తా"తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సాగరదేవేనాతి** సాగరపుత్తరాజూహి. **ఖతోతి** ఏతం ఏకవచనం తేహి పచ్చేకం ఖతత్తా "సాగరదేవేన ఖతత్తా"తి వుత్తం. సహముద్దా సముద్దోతి వుత్తో. భవతి వద్ధతి ఏతేనాతి **భవో**. భవాభవా హోన్తీతి **ఇతిభవాభవకథా**. ఏత్థ చ **భవోతి** సస్సతం, **అభవోతి** ఉచ్ఛేదం. **భవోతి** వుద్ధి, **అభవోతి** హాని. **భవోతి** కామసుఖం, **అభవోతి** అత్తకిలమథోతి ఇతి ఇమాయ ఛబ్బిధాయ ఇతిభవాభవకథాయ సద్ధిం బాత్తింస తిరచ్ఛానకథా నామ హోన్తి. అథ వా పాళియం సరూపతో అనాగతాపి అరఞ్ఞపబ్బతనదీదీపకథా ఇతిసద్దేన సఙ్గణ్హిత్వా బాత్తింస తిరచ్ఛానకథా వుత్తా. దసమే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమకథావత్థుసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

యమకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౮) ౩. ఆకఙ్ఖవగ్గో

౧-౪. ఆకఙ్ఖసుత్తాదివణ్ణనా

౭౧-౭౪. తతియస్స పఠమే సీలస్స అనవసేససమాదానేన అఖణ్డాదిభావాపత్తియా చ **పరిపుణ్ణసీలా**. సమాదానతో పట్ఠాయ అవిచ్ఛిన్దనతో **సీలసమఙ్గినో. ఏత్తావతా కిరాతి** (అ॰ ని॰ ౨.౩౭) **కిర**-సద్దో అరుచిసూచనత్థో. తేనేత్థ ఆచరియవాదస్స అత్తనో అరుచ్చనభావం దీపేతి. **సమ్పన్నసీలాతి** అనామట్ఠవిసేసం సామఞ్ఞతో సీలసఙ్ఖేపేన గహితం. తఞ్చ చతుబ్బిధన్తి ఆచరియత్థేరో "**చతుపారిసుద్ధిసీలం ఉద్దిసిత్వా**"తి ఆహ. **తత్థాతి** చతుపారిసుద్ధిసీలే. **జేట్ఠకసీలన్తి** (సం॰ ని॰ ౫.౪౧౨) పధానసీలం. **ఉభయత్థాతి** ఉద్దేసనిద్దేసే. ఇధ నిద్దేసే వియ ఉద్దేసేపి పాతిమోక్ఖసంవరో భగవతా వుత్తో "సమ్పన్నసీలా"తి వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. సీలగ్గహణఞ్హి పాళియం పాతిమోక్ఖసంవరవసేన ఆగతం. తేనాహ "**పాతిమోక్ఖసంవరోయేవా**"తిఆది. తత్థ అవధారణేన ఇతరేసం తిణ్ణం ఏకదేసేన పాతిమోక్ఖన్తోగధతం దీపేతి. తథా హి అనోలోకియోలోకనే ఆజీవహేతు ఛసిక్ఖాపదవీతిక్కమే గిలానపచ్చయస్స అపచ్చవేక్ఖితపరిభోగే చ ఆపత్తి విహితాతి. **తీణీతి** ఇన్ద్రియసంవరసీలాదీని. **సీలన్తి వుత్తట్ఠానం నామ అత్థీతి** సీలపరియాయేన తేసం కత్థచి సుత్తే గహితట్ఠానం నామ కిం అత్థి యథా పాతిమోక్ఖసంవరోతి ఆచరియస్స సమ్ముఖత్తా అప్పటిక్ఖిపన్తోవ ఉపచారేన పుచ్ఛన్తో వియ వదతి. తేనాహ "**అననుజానన్తో**"తి. **ఛద్వారరక్ఖామత్తకమేవాతి** తస్స సల్లహుకభావమాహ చిత్తాధిట్ఠానమత్తేన పటిపాకతికభావాపత్తితో. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **పచ్చయుప్పత్తిమత్తకన్తి** ఫలేన హేతుం దస్సేతి. ఉప్పాదనహేతుకా హి పచ్చయానం ఉప్పత్తి. **ఇదమత్థన్తి** ఇదం పయోజనం ఇమస్స పచ్చయస్స పరిభుఞ్జనేతి అధిప్పాయో. **నిప్పరియాయేనాతి** ఇమినా ఇన్ద్రియసంవరాదీని తీణి పధానస్స సీలస్స పరివారవసేన పవత్తియా పరియాయసీలాని నామాతి దస్సేతి.

ఇదాని పాతిమోక్ఖసంవరస్సేవ పధానభావం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ ఉపమాయ విభావేతుం "**యస్సా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **సోతి** పాతిమోక్ఖసంవరో. **సేసానీతి** ఇన్ద్రియసంవరాదీని. **తస్సేవాతి** "సమ్పన్నసీలా"తి ఏత్థ యం సీలం వుత్తం, తస్సేవ. **సమ్పన్నపాతిమోక్ఖాతి** ఏత్థ పాతిమోక్ఖగ్గహణేన పేవచనం వత్వా **తం విత్థారేత్వా...పే.... ఆదిమాహ**. యథా అఞ్ఞత్థాపి "ఇధ భిక్ఖు సీలవా హోతీ"తి పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ ఉద్దిట్ఠం సీలం "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ"తి (విభ॰ ౫౧౮) నిద్దిట్ఠం. **కస్మా ఆరద్ధన్తి** దేసనాయ కారణపుచ్ఛా. **సీలానిసంసదస్సనత్థన్తి** పయోజననిద్దేసో. "సీలానిసంసదస్సనత్థ"న్తి హి ఏత్థ బ్యతిరేకతో యం సీలానిసంసస్స అదస్సనం, తం ఇమిస్సా దేసనాయ కారణన్తి కస్మా ఆరద్ధన్తి? వేనేయ్యానం సీలానిసంసస్స అదస్సనతోతి అత్థతో ఆపన్నో ఏవ హోతి. తేనాహ "**సచేపీ**"తిఆది. **సీలానిసంసదస్సనత్థన్తి** పన ఇమస్స అత్థం వివరితుం "**తేస**"న్తిఆది వుత్తం. **ఆనిసంసోతి** ఉదయో. "సీలవా సీలసమ్పన్నో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౬; అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; మహావ॰ ౨౮౫) పన విపాకఫలమ్పి "ఆనిసంసో"తి వుత్తం. **కో విసేసోతి** కో ఫలవిసేసో. **కా వడ్ఢీతి** కో అబ్భుదయో. విజ్జమానోపి గుణో యాథావతో విభావితో ఏవ అభిరుచిం ఉప్పాదేతి, న అవిభావితో, తస్మా ఏకన్తతో ఆనిసంసకిత్తనం ఇచ్ఛితబ్బమేవాతి దస్సేతుం "**అప్పేవ నామా**"తిఆదిమాహ.

పియోతి పియాయితబ్బో. పియస్స నామ దస్సనం ఏకన్తతో అభినన్దితబ్బం హోతీతి ఆహ "**పియచక్ఖూహి సమ్పస్సితబ్బో**"తి. పీతిసముట్ఠానపసన్నసోమ్మరూపపరిగ్గహఞ్హి చక్ఖు "పియచక్ఖూ"తి వుచ్చతి. **తేసన్తి** సబ్రహ్మచారీనం.

మనవడ్ఢనకోతి పీతిమనస్స పరిబ్రూహనతో ఉపరూపరి పీతిచిత్తస్సేవ ఉప్పాదనకో. **గరుట్ఠానియో**తి గరుకరణస్స ఠానభూతో. **జానం జానాతీ**తి ఞాణేన జానితబ్బం జానాతి. యథా వా అఞ్ఞే అజానన్తాపి జానన్తా వియ పవత్తన్తి, న ఏవమయం, అయం పన జానన్తో ఏవ జానాతి. **పస్సం పస్సతీ**తి దస్సనభూతేన పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సితబ్బం పస్సతి, పస్సన్తో ఏవ వా పస్సతి. **ఏవం సమ్భావనీయో**తి ఏవం విఞ్ఞూతాయ పణ్డితభావేన సమ్భావేతబ్బో. **సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ**తి సీలేసు పరిపూరకారీ ఏవ భవేయ్యాతి. ఏవం ఉత్తరపదావధారణం దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి ఇమినా పదేన ఉపరిసిక్ఖాద్వయం అనివత్తితమేవ హోతి. యథా పన సీలేసు పరిపూరకారీ నామ హోతి, తం ఫలేన దస్సేతుం ''**అజ్ఝత్త**''న్తిఆది వుత్తం.

విపస్సనాధిట్ఠానసమాధిసంవత్తనికతాయ హి ఇధ సీలస్స పారిపూరీ, న కేవలం అఖణ్డాదిభావమత్తం. వుత్తఞ్హేతం "యాని ఖో పన తాని అఖణ్డాని...పే.... సమాధిసంవత్తనికానీ"తి. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరిసిక్ఖాద్వయం సీలస్స సమ్భారభావేన గహితన్తి సీలస్సేవేత్థ పధానగ్గహణం సిద్ధం హోతి. సీలానురక్ఖకా హి చిత్తేకగ్గతాసఙ్ఖారపరిగ్గహా. **అనూనేనా**తి అఖణ్డాదిభావేన, కస్సచి వా అహాపనేన ఉపపన్నేన. **ఆకారేనా**తి కరణేన సమ్పాదనేన.

అజ్ఝత్తన్తి వా **అత్తనో**తి వా ఏకం ఏకత్థం, బ్యఞ్జనమేవ నానం. భుమ్మత్థే చేతం, ''**సమథ**''న్తి ఉపయోగవచనం "అనూ"తి ఇమినా ఉపసగ్గేన యోగే సిద్ధన్తి ఆహ ''**అత్తనో చిత్తసమథే యుత్తో**''తి. తత్థ **చిత్తసమథే**తి చిత్తస్స సమాధానే. **యుత్తో**తి అవియుత్తో పసుతో. యో సబ్బేన సబ్బం ఝానభావనాయ అననుయుత్తో, సో తం బహి నీహరతి నామ. యో ఆరభిత్వా అన్తరా సఙ్కోచం ఆపజ్జతి, సో తం వినాసేతి నామ. యో పన ఈదిసో అహుత్వా ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సో అనిరాకతజ్ఝానోతి దస్సేన్తో ''**బహి అనీహటజ్ఝానో**''తిఆదిమాహ. నీహరణవినాసత్థఞ్హి ఇదం నిరాకరణం నామ. "ధమ్మం నిరంకత్వా నివాతవుత్తీ"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౩౨౮) చస్స పయోగో దట్ఠబ్బో.

సత్తవిధాయ అనుపస్సనాయాతి ఏత్థ అనిచ్చానుపస్సనా, దుక్ఖానుపస్సనా, అనత్తానుపస్సనా, నిబ్బిదానుపస్సనా, విరాగానుపస్సనా, నిరోధానుపస్సనా, పటినిస్సగ్గానుపస్సనాతి ఇమా సత్తవిధా అనుపస్సనా. సుఞ్ఞాగారగతో భిక్ఖు తత్థ లద్ధకాయవివేకతాయ సమథవిపస్సనావసేన చిత్తవివేకం పరిబ్రూహేన్తో యథానుసిట్ఠపటిపత్తియా లోకం సాసనఞ్చ అత్తనో విసేసాధిగమట్ఠానభూతం సుఞ్ఞాగారఞ్చ ఉపసోభయమానో గుణవిసేసాధిట్ఠానభావాపాదనేన విఞ్ఞూనం అత్థతో తం బ్రూహేన్తో నామ హోతీతి వుత్తం ''**బ్రూహేతా సుఞ్ఞాగారాన**''న్తి. తేనాహ ''**ఏత్థ చా**''తిఆది. ఏకభూమకాదిపాసాదే కురుమానోపి పన నేవ సుఞ్ఞాగారానం బ్రూహేతాతి దట్ఠబ్బో. సుఞ్ఞాగారగ్గహణేన చేత్థ అరఞ్ఞరుక్ఖమూలాది సబ్బం పధానానుయోగక్ఖమం సేనాసనం గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏత్తావతా యథా తణ్హావిచరితదేసనా పఠమం తణ్హావసేన ఆరద్ధాపి తణ్హాపదట్ఠానత్తా మానదిట్ఠీనం మానదిట్ఠియో ఓసరిత్వా కమేన పపఞ్చత్తయదేసనా జాతా, ఏవమయం దేసనా పఠమం అధిసీలసిక్ఖావసేన ఆరద్ధాపి సీలపదట్ఠానత్తా సమథవిపస్సనానం సమథవిపస్సనాయో ఓసరిత్వా కమేన సిక్ఖాత్తయదేసనా జాతాతి వేదితబ్బా. ఏత్థ హి "సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ"తి ఏత్తావతా అధిసీలసిక్ఖా వుత్తా, "అజ్ఝత్తం చేతోసమథమనుయుత్తో అనిరాకతజ్ఝానో"తి ఏత్తావతా అధిచిత్తసిక్ఖా, "విపస్సనాయ సమన్నాగతో"తి ఏత్తావతా అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా. "బ్రూహేతా సుఞ్ఞాగారాన"న్తి ఇమినా పన సమథవసేన సుఞ్ఞాగారవడ్ఢనే అధిచిత్తసిక్ఖా, విపస్సనావసేన అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాతి ఏవం ద్వేపి సిక్ఖా సఙ్గహేత్వా వుత్తా. ఏత్థ చ "అజ్ఝత్తం చేతోసమథమనుయుత్తో అనిరాకతజ్ఝానో"తి ఇమేహి పదేహి సీలానురక్ఖికా ఏవ చిత్తేకగ్గతా కథితా, "విపస్సనాయా"తి ఇమినా పదేన సీలానురక్ఖికో సఙ్ఖారపరిగ్గహో.

కథం చిత్తేకగ్గతా సీలమనురక్ఖతి? యస్స హి చిత్తేకగ్గతా నత్థి, సో బ్యాధిమ్హి ఉప్పన్నే విహఞ్ఞతి, సో బ్యాధివిహతో విక్ఖిత్తచిత్తో సీలం వినాసేత్వాపి బ్యాధివూపసమం కత్తా హోతి. యస్స పన చిత్తేకగ్గతా అత్థి, సో తం బ్యాధిదుక్ఖం విక్ఖమ్భేత్వా సమాపత్తిం సమాపజ్జతి, సమాపన్నక్ఖణే దుక్ఖం దూరగతం హోతి, బలవతరం సుఖముప్పజ్జతి. ఏవం చిత్తేకగ్గతా సీలమనురక్ఖతి. కథం సఙ్ఖారపరిగ్గహో సీలమనురక్ఖతి? యస్స హి సఙ్ఖారపరిగ్గహో నత్థి, తస్స "మమ రూపం మమ విఞ్ఞాణ"న్తి అత్తభావే బలవమమత్తం హోతి, సో తథారూపేసు దుబ్భిక్ఖబ్యాధిభయాదీసు సమ్పత్తేసు సీలం నాసేత్వాపి అత్తభావం పోసేతా హోతి. యస్స పన సఙ్ఖారపరిగ్గహో అత్థి, తస్స అత్తభావే బలవమమత్తం వా సినేహో వా న హోతి, సో తథారూపేసు దుబ్భిక్ఖబ్యాధిభయాదీసు సమ్పత్తేసు సచేపిస్స అన్తాని బహి నిక్ఖమన్తి, సచేపి ఉస్సుస్సతి విసుస్సతి, ఖణ్డాఖణ్డికో వా హోతి సతధాపి సహస్సధాపి, నేవ సీలం వినాసేత్వా అత్తభావం పోసేతా హోతి. ఏవం సఙ్ఖారపరిగ్గహో సీలం అనురక్ఖతి.

"బ్రూహేతా సుఞ్ఞాగారాన"న్తి ఇమినా పన తస్సేవ ఉభయస్స బ్రూహనా వడ్ఢనా సాతచ్చకిరియా దస్సితా. ఏవం భగవా యస్మా "సబ్రహ్మచారీనం పియో చస్సం...పే.... భావనీయో చా"తి ఇమే చత్తారో ధమ్మే ఆకఙ్ఖన్తేన నత్థఞ్ఞం కిఞ్చి కాతబ్బం, అఞ్ఞదత్థు సీలాదిగుణసమన్నాగతేనేవ భవితబ్బం. ఈదిసో హి సబ్రహ్మచారీనం పియో హోతి మనాపో గరు భావనీయో. వుత్తమ్పి హేతం –

"సీలదస్సనసమ్పన్నం , ధమ్మట్ఠం సచ్చవేదినం;

అత్తనో కమ్మ కుబ్బానం, తం జనో కురుతే పియ"న్తి. (ధ. ప. ౨౧౭);

తస్మా "ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సబ్రహ్మచారీనం పియో చస్సం...పే.... సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ...పే.... సుఞ్ఞాగారాన"న్తి వత్వా ఇదాని యస్మా పచ్చయలాభాదిం పత్థయన్తేనపి ఇదమేవ కరణీయం, న అఞ్ఞం కిఞ్చి, తస్మా "ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు లాభీ అస్స"న్తిఆదిమాహ. **లాభీ అస్స**న్తి లాభాసాయ సంవరసీలపరిపూరణం పాళియం ఆగతం. కిమీదిసం భగవా అనుజానాతీతి? న భగవా సభావేన ఈదిసం అనుజానాతి, మహాకారుణికతాయ పన పుగ్గలజ్ఝాసయేన ఏవం వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**న భగవా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఘాసేసనం ఛిన్నకథో, న వాచం పయుత్తం భణే**తి ఛిన్నకథో మూగో వియ హుత్వా ఓభాసపరికథానిమిత్తవిఞ్ఞత్తిపయుత్తం ఘాసేసనం వాచం న భణే, న కథేయ్యాతి అత్థో. **పుగ్గలజ్ఝాసయవసేనా**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో "**యేసం హీ**"తిఆదిమాహ. రసో సభావభూతో ఆనిసంసో **రసానిసంసో**.

పచ్చయదానకారాతి చీవరాదిపచ్చయదానవసేన పవత్తకారా. **మహప్ఫలా మహానిసంసా**తి ఉభయమేతం అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనమేవ నానం. "పఞ్చిమే, గహపతయో, ఆనిసంసా"తిఆదీసు (మహావ. ౨౮౫) హి ఆనిసంససద్దో ఫలపరియాయోపి హోతి. మహన్తం వా లోకియసుఖం ఫలన్తి పసవన్తీతి **మహప్ఫలా,** మహతో లోకుత్తరసుఖస్స పచ్చయా హోన్తీతి **మహానిసంసా**. తేనాహ "**లోకియసుఖేన ఫలభూతేనా**"తిఆది.

పేచ్చభవం గతాతి పేతూపపత్తివసేన నిబ్బత్తిం ఉపగతా. తే పన యస్మా ఇధ కతకాలకిరియా కాలేన కతజీవితుపచ్ఛేదా హోన్తి, తస్మా వుత్తం "**కాలకతా**"తి. సస్సుససురా చ తప్పక్ఖికా చ **సస్సుససురపక్ఖికా**. తే ఞాతియోనిసమ్బన్ధేన ఆవాహవివాహసమ్బన్ధవసేన సమ్బద్ధా **ఞాతీ. సాలోహితా**తి యోనిసమ్బన్ధవసేన. **ఏకలోహితబద్ధా**తి

ఏకేన సమానేన లోహితసమ్బన్ధేన సమ్బద్ధా. **పసన్నచిత్తోతి** పసన్నచిత్తకో. కాలకతో పితా వా మాతా వా పేతయోనియం ఉప్పన్నోతి అధికారతో విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం. **మహానిసంసమేవ హోతీతి** తస్స తథాసీలసమ్పన్నత్తాతి అధిప్పాయో.

అజ్ఝోత్థరితాతి మద్దితా. **న చ మం అరతి సహేయ్యాతి** మం చ అరతి న అభిభవేయ్య న మద్దేయ్య న అజ్ఝోత్థరేయ్య. **ఉప్పన్నన్తి** జాతం నిబ్బత్తం. సీలాదిగుణయుత్తో హి అరతిఞ్చ రతిఞ్చ సహతి అజ్ఝోత్థరతి, మద్దిత్వా తిట్ఠతి, తస్మా ఈదిసమత్తానం ఇచ్ఛన్తేనపి సీలాదిగుణయుత్తేనేవ భవితబ్బన్తి దస్సేతి. **చిత్తుత్రాసో** భాయతీతి **భయం, ఆరమ్మణం** భాయతి ఏతస్మాతి **భయం**. తం దువిధమ్పి భయం భేరవఞ్చ సహతి అభిభవతీతి **భయభేరవసహో**. సీలాదిగుణయుత్తో హి భయభేరవం సహతి అజ్ఝోత్థరతి, మద్దిత్వా తిట్ఠతి అరియకోటియవాసీ మహాదత్తత్థేరో వియ.

థేరో కిర మగ్గం పటిపన్నో అఞ్ఞతరం పాసాదికం అరఞ్ఞం దిస్వా "ఇధేవజ్జ సమణధమ్మం కత్వా గమిస్సామీ"తి మగ్గా ఓక్కమ్మ అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే సఙ్ఘాటిం పఞ్ఞపేత్వా పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా నిసీది. రుక్ఖదేవతాయ దారకా థేరస్స సీలతేజేన సకభావేన సణ్ఠాతుం అసక్కోన్తా విస్సరమకంసు. దేవతాపి సకలరుక్ఖం చాలేసి. థేరో అచలోవ నిసీది. సా దేవతా ధూమాయి పజ్జలి. నేవ సక్ఖి థేరం చాలేతుం. తతో ఉపాసకవణ్ణేనాగన్త్వా వన్దిత్వా అట్ఠాసి. "కో ఏసో"తి వుత్తా "అహం, భన్తే, తస్మిం రుక్ఖే అధివత్థా దేవతా"తి అవోచ. త్వం ఏతే వికారే అకాసీతి. ఆమ, భన్తేతి. "కస్మా"తి చ వుత్తా ఆహ "తుమ్హాకం, భన్తే, సీలతేజేన దారకా సకభావేన సణ్ఠాతుం అసక్కోన్తా విస్సరమకంసు, సాహం తుమ్హే పలాపేతుం ఏవమకాసి"న్తి. థేరో ఆహ "అథ కస్మా 'ఇధ, భన్తే, మా వసథ, మయ్హం అఫాసుక'న్తి పటికచ్చేవ నావచాసి, ఇదాని పన మా మం కిఞ్చి అవచ, 'అరియకోటియమహాదత్తో అమనుస్సభయేన గతో'తి వచనతో లజ్జామి, తేనాహం ఇధేవ వసిస్సం, త్వం పన అజ్జేకదివసం యత్థ కత్థచి వసాహీ"తి. ఏవం సీలాదిగుణయుత్తో భయభేరవసహో హోతి, తస్మా ఈదిసమత్తానం ఇచ్ఛన్తేనపి సీలాదిగుణయుత్తేనేవ భవితబ్బన్తి దస్సేతి. దుతియాదీని ఉత్తానత్థాని.

ఆకఙ్ఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౦. మిగసాలాసుత్తాదివణ్ణనా

౭౨-౮౦. పఞ్చమే **ఇమస్స హి పుగ్గలస్స సీలవిరహితస్స పఞ్ఞా సీలం పరిధోవతీతి** అఖణ్డాదిభావాపాదనేన సీలం ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు పఞ్ఞాయ సువిసోధితం కరోతి. యస్స హి అబ్భన్తరే సీలసంవరో నత్థి, ఉగ్ఘటితఞ్ఞుతాయ పన చాతుప్పదికగాథాపరియోసానే పఞ్ఞాయ సీలం ధోవిత్వా సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణాతి, అయం పఞ్ఞాయ సీలం ధోవతి నామ సేయ్యథాపి సన్తతిమహామత్తో.

సీలవా పన పఞ్ఞం ధోవతి. యస్స (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౧౭) హి పుథుజ్జనస్స సీలం సట్ఠిఅసీతివస్సాని అఖణ్డం హోతి, సో మరణకాలేపి సబ్బకిలేసే ఘాతేత్వా సీలేన పఞ్ఞం ధోవిత్వా అరహత్తం గణ్హాతి కన్దరసాలపరివేణే మహాసట్ఠివస్సత్థేరో వియ. థేరే కిర మరణమఞ్చే నిపజ్జిత్వా బలవవేదనాయ నిత్థునన్తే తిస్సమహారాజా "థేరం పస్సిస్సామీ"తి గన్త్వా పరివేణద్వారే ఠితో తం సద్దం సుత్వా పుచ్ఛి "కస్స సద్దో అయ"న్తి. థేరస్స నిత్థుననసద్దోతి. "పబ్బజ్జాయ సట్ఠివస్సేన వేదనాపరిగ్గహమత్తమ్పి న కతం, ఇదాని న తం వన్దిస్సామీ"తి నివత్తిత్వా మహాబోధిం వన్దితుం గతో. తతో ఉపట్ఠాకదహరో థేరం ఆహ "కిం నో, భన్తే, లజ్జాపేథ, సద్ధోపి రాజా విప్పటిసారీ హుత్వా 'న వన్దిస్సామీ'తి గతో"తి. కస్మా, ఆవుసోతి?

తుమ్హాకం నిత్థుననసద్దం సుత్వాతి. “తేన హి మే ఓకాసం కరోథా”తి వత్వా వేదనం విక్ఖమ్భేత్వా అరహత్తం పత్వా దహరస్స సఞ్ఞం అదాసి “గచ్ఛావుసో, ఇదాని రాజానం అమ్హే వన్దాపేహీ”తి. దహరో గన్త్వా “ఇదాని కిర థేరం వన్దథా”తి ఆహ. రాజా సుసుమారపతితేన థేరం వన్దన్తో “నాహం అయ్యస్స అరహత్తం వన్దామి, పుథుజ్జనభూమియం పన ఠత్వా రక్ఖితసీలమేవ వన్దామీ”తి ఆహ. ఏవం సీలేన పఞ్ఞం ధోవతి నామ. సేసం వుత్తమేవ. ఛట్ఠాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

మిగసాలాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆకఙ్ఖవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౯) ౪. థేరవగ్గో

౧-౮. వాహనసుత్తాదివణ్ణనా

౮౧-౮౮. చతుత్థస్స పఠమే **విమరియాదీకతేనాతి** నిమ్మరియాదీకతేన. **చేతసాతి** ఏవంవిధేన చిత్తేన విహరతి. తత్థ ద్వే మరియాదా కిలేసమరియాదా చ ఆరమ్మణమరియాదా చ. సచే హిస్స రూపాదికే ఆరబ్భ రాగాదయో ఉప్పజ్జేయ్యుం, కిలేసమరియాదా తేన కతా భవేయ్య. తేసు పనస్స ఏకోపి న ఉప్పన్నోతి కిలేసమరియాదా నత్థి. సచే పనస్స రూపాదిధమ్మే ఆవజ్జేన్తస్స ఏకచ్చే ఆపాథం నాగచ్ఛేయ్యుం, ఏవమస్స ఆరమ్మణమరియాదా భవేయ్య. తే పనస్స ధమ్మే ఆవజ్జేన్తస్స ఆపాథం అనాగతధమ్మో నామ నత్థీతి ఆరమ్మణమరియాదాపి నత్థి. ఇధ పన కిలేసమరియాదా అధిప్పేతాతి ఆహ ''**కిలేసమరియాదం భిన్దిత్వా**''తిఆది. తతియాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

వాహనసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. కోకాలికసుత్తాదివణ్ణనా

౮౯-౯౦. నవమే (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౮౧) కోకాలికనామకా ద్వే భిక్ఖూ. తతో ఇధాధిప్పేతం నిద్ధారేత్వా దస్సేతుం ''**కోయం కోకాలికో**''తి పుచ్ఛా. సుత్తస్స అట్ఠుప్పత్తిం దస్సేతుం ''**కస్మా చ ఉపసఙ్కమీ**''తి పుచ్ఛా. **అయం కిరాతిఆది** యథాక్కమం తాసం విస్సజ్జనం. వివేకవాసం వసితుకామత్తా అప్పిచ్ఛతాయ చ **మా నో కస్సచి...పే॰... వసింసు. ఆఘాతం ఉప్పాదేసి** అత్తనో ఇచ్ఛావిఘాతనతో. **థేరా భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నియ్యాదయింసు** పయుత్తవాచాయ అకతత్తా థేరేహి చ అదాపితత్తా. **పుబ్బేపి...పే॰... మఞ్ఞేతి** ఇమినా థేరానం కోహఞ్ఞే ఠితభావం ఆసఙ్కతి అవణే వణం పస్సన్తో వియ, సుపరిసుద్ధే ఆదాసతలే జల్లం ఉట్ఠాపేన్తో వియ చ.

అపరజ్ఝిత్వాతి భగవతో సమ్ముఖా ''పాపభిక్ఖూ జాతా''తి వత్వా. **మహాసావజ్జదస్సనత్థన్తి** మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం, అయమేవ వా పాఠో. **మాహేవన్తి** మా ఏవమాహ, మా ఏవం భణి. సద్ధాయ అయో ఉప్పాదో సద్ధాయో, తం ఆవహతీతి **సద్ధాయికోతి** ఆహ ''**సద్ధాయ ఆగమకరో**''తి. **సద్ధాయికోతి** వా సద్ధాయ అయితబ్బో, సద్ధేయ్యోతి అత్థో. తేనాహ ''**సద్ధాతబ్బవచనో వా**''తి.

పీళకా నామ బాహిరతో పట్ఠాయ అట్ఠీని భిన్దన్తి, ఇమా పన పఠమంయేవ అట్ఠీని భిన్దిత్వా ఉగ్గతా. తేనాహ ''**అట్ఠీని భిన్దిత్వా ఉగ్గతాహి పిళకాహీ**''తి. **తరుణబేలువమత్తియోతి** తరుణబిల్లఫలమత్తియో. **విసగిలితోతి** ఖిత్తపహారణో . తఞ్చ బళిసం విససమఞ్ఞా లోకే. ఆరక్ఖదేవతానం సద్దం సుత్వాతి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

బ్రహ్మలోకేతి సుద్ధావాసలోకే. **వరాకోతి** అనుగ్గహవచనమేతం. హీనపరియాయోతి కేచి. **పియసీలాతి** ఇమినా ఏతస్మిం అత్థే నిరుత్తినయేన పేసలాతి పదసిద్ధీతి దస్సేతి. **కబరక్ఖీనీతి** బ్యాధిబలేన పరిభిన్నవణ్ణతాయ కబరభూతాని అక్ఖీని. **యత్తకన్తి** భగవతో వచనం అఞ్ఞథా కరోన్తేన యత్తకం తయా అపరద్ధం, తస్స పమాణం నత్థీతి అత్థో. యస్మా అనాగామినో నామ

పహీనకామచ్ఛన్దబ్యాపాదా హోన్తి, త్వఞ్చ దిట్ఠికామచ్ఛన్దబ్యాపాదవసేన ఇధాగతో, తస్మా యావఞ్చ తే ఇదం అపరద్ధన్తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అదిట్ఠిప్పత్తోతి అప్పత్తదిట్ఠికో. **గిలితవిసో వియ** విసం గిలిత్వా ఠితో వియ. **కుఠారిసదిసా** మూలపచ్ఛిన్దనట్ఠేన. **ఉత్తమత్థే**తి అరహత్తే. **ఖీణాసవోతి వదతి** సునక్ఖత్తో వియ అచేలం కోరక్ఖత్తియం. **యో** అగ్గసావకో వియ **పసంసితబ్బో ఖీణాసవో,** తం "దుస్సీలో అయ"న్తి వదతి. **విచినాతీ**తి ఆచినోతి పసవతి. పసంసియనిన్దా తావ సమ్పన్నగుణపరిధంసనవసేన పవత్తియా సావజ్జతాయ కటుకవిపాకా, నిన్దియప్పసంసా పన కథం తాయ సమవిపాకాతి? తత్థ అవిజ్జమానగుణసమారోపనేన అత్తనో పరేసఞ్చ మిచ్ఛాపటిపత్తిహేతుభావతో పసంసియేన తస్స సమభావకరణతో చ. లోకేపి హి అసూరం సూరేన సమం కరోన్తో గారయ్హో హోతి, పగేవ దుప్పటిపన్నం సుప్పటిపన్నేన సమం కరోన్తోతి.

సకేన ధనేనాతి అత్తనో సాపతేయ్యేన. **అయం అప్పమత్తకో అపరాధో** దిట్ఠధమ్మికత్తా సప్పతికారత్తా చ తస్స. **అయం మహన్తతరో కలి** కతూపచితస్స సమ్పరాయికత్తా అప్పతికారత్తా చ.

నిరబ్బుదోతి గణనావిసేసో ఏసోతి ఆహ "**నిరబ్బుదగణనాయా**"తి, సతసహస్సం నిరబ్బుదానన్తి అత్థో. **యమరియగరహీ నిరయం ఉపేతీ**తి ఏత్థ యథావుత్తఆయుప్పమాణం పాకతికవసేన అరియూపవాదినా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అగ్గసావకానం పన గుణమహన్తతాయ తతోపి అతివియ మహన్తతరమేవాతి వదన్తి.

అథ ఖో బ్రహ్మా సహమ్పతీతి కో అయం బ్రహ్మా, కస్మా చ పన భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏతదవోచాతి? అయం కస్సపస్స భగవతో సాసనే సహకో నామ భిక్ఖు అనాగామీ హుత్వా సుద్ధావాసేసు ఉప్పన్నో, తత్థ సహమ్పతి బ్రహ్మాతి సఞ్జానన్తి. సో పనాహం భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా "పదుమనిరయం కిత్తేస్సామి, తతో భగవా భిక్ఖూనం ఆరోచేస్సతి, అథానుసన్ధికుసలా భిక్ఖూ తత్థాయుప్పమాణం పుచ్ఛిస్సన్తి, భగవా ఆచిక్ఖన్తో అరియూపవాదే ఆదీనవం పకాసేస్సతీ"తి ఇమినా కారణేన భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏతదవోచ.

మగధరట్ఠే సంవోహారతో **మాగధకో పత్థో,** తేన. **పచ్చితబ్బట్ఠానస్సా**తి నిరయదుక్ఖేన పచ్చితబ్బప్పదేసస్స ఏతం అబ్బుదోతి నామం. **వస్సగణనా**తి ఏకతో పట్ఠాయ దసగుణితం అబ్బుదఆయుమ్హి తతో అపరం వీసతిగుణితం నిరబ్బుదాదీసు వస్సగణనా వేదితబ్బా. అయఞ్చ గణనా అపరిచితానం దుక్కరాతి వుత్తం "**న తం సుకరం సఙ్ఖాతు**"న్తి. కేచి పన "తత్థ తత్థ పరిదేవనానత్తేన కమ్మకారణనానత్తేనపి ఇమాని నామాని లద్ధానీ"తి వదన్తి, అపరే "సీతనరకా ఏతే"తి. **సబ్బత్థా**తి అబబాదీసు పదుమపరియోసానేసు సబ్బేసు నిరయేసు. **ఏస నయో**తి హేట్ఠిమతో ఉపరిమస్స వీసతిగుణతం అతిదిసతి. దసమే నత్థి వత్తబ్బం.

కోకాలికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

థేరవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౦) ౫. ఉపాలివగ్గో

౧-౪. కామభోగీసుత్తాదివణ్ణనా

౯౧-౯౪. పఞ్చమస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. చతుత్థే తపనం సన్తపనం కాయస్స ఖేదనం తపో, సో ఏతస్స అత్థీతి తపస్సీ, తం **తపస్సిం.** యస్మా తథాభూతో తపనిస్సితో, తపో వా తన్నిస్సితో, తస్మా ఆహ ''**తపనిస్సితక**''న్తి. లూఖం ఫరుసం సాధుసమ్మతాచారవిరహతో న పసాదనీయం ఆజీవతి వత్తతీతి లూఖాజీవీ, తం **లూఖాజీవిం. ఉపక్కోసతీతి** ఉప్పణ్డేతి , ఉపహసనవసేన పరిభాసతి. **ఉపవదతీతి** అవఞ్ఞాపుబ్బకం అపవదతి. తేనాహ ''**హీళేతి వమ్భేతీ**''తి.

కామభోగీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉత్తియసుత్తవణ్ణనా

౯౫. పఞ్చమే పచ్చన్తే భవం **పచ్చన్తిమం.** పాకారస్స థిరభావం ఉద్ధముద్ధం పాపేతీతి **ఉద్ధాపం,** పాకారమూలం. **ఆది-**సద్దేన పాకారద్వారబన్ధపరిఖాదీనం సఙ్గహో వేదితబ్బో. పణ్డితదోవారికట్ఠానియం కత్వా భగవా అత్తానం దస్సేసీతి దస్సేన్తో ''**ఏకద్వారన్తి కస్మా ఆహా**''తి చోదనం సముట్ఠాపేసి. యస్సా పఞ్ఞాయ వసేన పురిసో పణ్డితోతి వుచ్చతి, తం **పణ్డిచ్చన్తి** ఆహ ''**పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో**''తి. తంతంఇతికత్తబ్బతాసు ఛేకభావో బ్యత్తభావో **వేయ్యత్తియం.** మేధతి సమ్మోహం హింసతి విధమతీతి మేధా, సా ఏతస్స అత్థీతి **మేధావీ.** ఠానే ఠానే ఉప్పత్తి ఏతిస్సా అత్థీతి **ఠానుప్పత్తికా,** ఠానసో ఉప్పజ్జనపఞ్ఞా. అనుపరియాయన్తి ఏతేనాతి అనుపరియాయో, సో ఏవ పథోతి **అనుపరియాయపథో,** పరితో పాకారస్స అనుసంయాయనమగ్గో. పాకారభాగా సన్ధాతబ్బా ఏత్థాతి **పాకారసన్ధి,** పాకారస్స ఫుల్లితప్పదేసో. సో పన హేట్ఠిమన్తేన ద్విన్నమ్పి ఇట్ఠకానం విగమేన ఏవం వుచ్చతీతి ఆహ ''**ద్విన్నం ఇట్ఠకానం అపగతట్ఠాన**''న్తి. **ఛిన్నట్ఠానన్తి** ఛిన్నభిన్నప్పదేసో, ఛిద్దట్ఠానం వా. తఞ్హి వివరన్తి వుచ్చతి.

ఉత్తియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౮. కోకనుదసుత్తాదివణ్ణనా

౯౬-౯౮. ఛట్ఠే **ఖన్ధాపి దిట్ఠిట్ఠానం** ఆరమ్మణట్ఠేన ''రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ''తిఆదివచనతో. **అవిజ్జాపి దిట్ఠిట్ఠానం** ఉపనిస్సయాదిభావేన పవత్తనతో. యథాహ ''అస్సుతవా, భిక్ఖవే, పుథుజ్జనో అరియానం అదస్సావీ అరియధమ్మస్స అకోవిదో''తిఆది (ధ. స. ౧౦౦౭). **ఫస్సోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథా చాహ ''తదపి ఫస్సపచ్చయా (దీ. ని. ౧.౧౧౮-౧౩౦) ఫుస్స ఫుస్స పటిసంవేదియన్తీ''తి (దీ. ని. ౧.౧౪౪) చ. **సఞ్ఞాపి దిట్ఠిట్ఠానం.** వుత్తఞ్హేతం ''సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖా (సు. ని. ౮౮౦; మహాని. ౧౦౯), పథవితో సఞ్ఞత్వా''తి (మ. ని. ౧.౨) చ ఆది. **వితక్కోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** వుత్తమ్పి చేతం ''తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా, సచ్చం ముసాతి ద్వయధమ్మమాహూ''తి (సు. ని. ౮౯౨; మహాని. ౧౨౧), ''తక్కీ హోతి వీమంసీ''తి (దీ. ని. ౧.౩౪) చ ఆది. **అయోనిసోమనసికారోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** తేనాహ భగవా – ''తస్సేవం అయోనిసో

మనసికరోతో ఛన్నం దిట్ఠీనం అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, అత్థి మే అత్తాతి తస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౯).

యా దిట్ఠీతి ఇదాని వుచ్చమానానం అట్ఠారసన్నం పదానం సాధారణం మూలపదం. దిట్ఠియేవ **దిట్ఠిగతం** గూథగతం వియ, దిట్ఠీసు వా గతం ఇదం దస్సనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠీసు అన్తోగధత్తాతిపి **దిట్ఠిగతం,** దిట్ఠియా వా గతం **దిట్ఠిగతం**. ఇదఞ్హి "అత్థి మే అత్తా"తిఆది దిట్ఠియా గమనమత్తమేవ , నత్థేత్థ అత్తా వా నిచ్చో వా కోచీతి వుత్తం హోతి. సా చాయం దిట్ఠి దున్నిగ్గమనట్ఠేన **గహనం**. దురతిక్కమట్ఠేన సప్పటిభయట్ఠేన చ **కన్తారో** దుబ్భిక్ఖకన్తారవాళకన్తారాదయో వియ. సమ్మాదిట్ఠియా వినివిజ్ఝనట్ఠేన, విలోమనట్ఠేన వా **విసూకం**. కదాచి సస్సతస్స, కదాచి ఉచ్ఛేదస్స వా గహణతో విరూపం ఫన్దితన్తి **విప్ఫన్దితం**. బన్ధనట్ఠేన **సంయోజనం**. దిట్ఠియేవ అన్తో తుదనట్ఠేన దున్నీహరణీయట్ఠేన చ సల్లన్తి **దిట్ఠిసల్లం**. దిట్ఠియేవ పీళాకరణట్ఠేన సమ్బాధోతి **దిట్ఠిసమ్బాధో**. దిట్ఠియేవ మోక్ఖావరణట్ఠేన పలిబోధోతి **దిట్ఠిపలిబోధో**. దిట్ఠియేవ దుమ్మోచనీయట్ఠేన బన్ధనన్తి **దిట్ఠిబన్ధనం**. దిట్ఠియేవ దురుత్తరణట్ఠేన పపాతోతి **దిట్ఠిపపాతో**. దిట్ఠియేవ థామగతట్ఠేన అనుసయోతి **దిట్ఠానుసయో**. దిట్ఠియేవ అత్తానం సన్తాపేతీతి **దిట్ఠిసన్తాపో**. దిట్ఠియేవ అత్తానం అనుదహతీతి **దిట్ఠిపరిళాహో**. దిట్ఠియేవ కిలేసకాయం గన్థేతీతి **దిట్ఠిగన్థో**. దిట్ఠియేవ భుసం ఆదియతీతి **దిట్ఠుపాదానం**. దిట్ఠియేవ "సచ్చ"న్తిఆదివసేన అభినివిసతీతి **దిట్ఠాభినివేసో**. దిట్ఠియేవ "ఇదం పర"న్తి ఆమసతి, పరతో వా ఆమసతీతి **దిట్ఠిపరామాసో,** సముట్ఠాతి ఏతేనాతి సముట్ఠానం, కారణం. సముట్ఠానస్స భావో సముట్ఠానట్ఠో, తేన **సముట్ఠానట్ఠేన,** కారణభావేనాతి అత్థో. సత్తమట్ఠమేసు నత్థి వత్తబ్బం.

కోకనుదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. ఉపాలిసుత్తాదివణ్ణనా

౯౯-౧౦౦. నవమే అజ్ఝోగాహేత్వా అధిప్పేతమత్థం సమ్భవితుం సాధేతుం దుక్ఖాని **దురభిసమ్భవాని**. అట్ఠకథాయం పన తత్థ నివాసోయేవ దుక్ఖోతి దస్సేతుం "**సమ్భవితుం దుక్ఖాని దుస్సహానీ**"తి వుత్తం. **అరఞ్ఞవనపత్థానీ**తి అరఞ్ఞలక్ఖణప్పత్తాని వనసణ్డాని. వనపత్థసద్దో హి సణ్డభూతే రుక్ఖసమూహేపి వత్తతీతి అరఞ్ఞగ్గహణం. **పవివేక**న్తి పకారతో, పకారేహి వా వివేచనం, రూపాదిపుథుత్తారమ్మణే పకారతో గమనాదిఇరియాపథప్పకారేహి అత్తనో కాయస్స వివేచనం, గచ్ఛతోపి తిట్ఠతోపి నిసజ్జతోపి నిపజ్జతోపి ఏకస్సేవ పవత్తి. తేనేవ హి వివేచేతబ్బానం వివేచనాకారస్స చ భేదతో బహువిధత్తా తే ఏకత్తేన గహేత్వా "పవివేక"న్తి ఏకవచనేన వుత్తం. **దుక్కరం పవివేక**న్తి వా పవివేకం కత్తుం న సుఖన్తి అత్థో. **ఏకీభావే**తి ఏకత్తభావే. **ద్వయంద్వయారామో**తి ద్విన్నం ద్విన్నం భావాభిరతో. **హరన్తి వియా**తి సంహరన్తి వియ విఘాతుప్పాదనేన. తేనాహ "**ఘసన్తి వియా**"తి. భయసన్తాసుప్పాదనేన ఖాదితుం ఆగతా యక్ఖరక్ఖసపిసాచాదయో వియాతి అధిప్పాయో. **ఈదిసస్సా**తి అలద్ధసమాధినో. **తిణపణ్ణమిగాదిసద్దేహీ**తి వాతేరితానం తిణపణ్ణాదీనం మిగపక్ఖిఆదీనఞ్చ భీసనకేహి భేరవేహి సద్దేహి. **వివిధేహి చ** అఞ్ఞేహి ఖాణుఆదీహి యక్ఖాదిఆకారేహి ఉపట్ఠితేహి **భీసనకేహి**. ఘటేన కీళా **ఘటికా**తి ఏకే. దసమం ఉత్తానమేవ.

ఉపాలిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపాలివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౩. తతియపణ్ణాసకం

(౧౧) ౧. సమణసఞ్ఞావగ్గో

౧-౧౨. సమణసఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౧-౧౧౨. తతియస్స పఠమాదీని ఉత్తానాని. ఛట్ఠే **నిజ్జరకారణానీ**తి పజహనకారణాని. ఇమస్మిం మగ్గో కథీయతీతి కత్వా ‘‘**అయం హేట్ఠా…పే.… పున గహితా**’’తి వుత్తం. కిఞ్చాపి నిజ్జిణ్ణా మిచ్ఛాదిట్ఠీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. యథా మిచ్ఛాదిట్ఠి విపస్సనాయ నిజ్జిణ్ణాపి న సముచ్ఛిన్నాతి సముచ్ఛేదప్పహానదస్సనత్థం పున గహితా, ఏవం మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయోపి విపస్సనాయ పహీనాపి అసముచ్ఛిన్నతాయ ఇధ పున గహితాతి అయమత్థో “మిచ్ఛాసఙ్కప్పస్సా”తిఆదీసు సబ్బపదేసు వత్తబ్బోతి దస్సేతి ‘‘**ఏవం సబ్బపదేసు యోజేతబ్బో**’’తి ఇమినా. **ఏత్థ చా**తి “సమ్మావిముత్తిపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తీ”తి ఏతస్మిం పాళిపదే. ఏత్థ చ సముచ్ఛేదవసేన చ పటిప్పస్సద్ధివసేన చ పటిపక్ఖధమ్మానం సమ్మదేవ విముచ్చనం **సమ్మావిముత్తి**. తప్పచ్చయా చ మగ్గఫలేసు అట్ఠ ఇన్ద్రియాని భావనాపారిపూరిం ఉపగచ్ఛన్తీతి మగ్గసమ్పయుత్తానిపి సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని ఉద్ధటాని. మగ్గవసేన హి ఫలేసు భావనాపారిపూరీ నామాతి. **అభినన్దనట్ఠేనా**తి అతివియ సినేహనట్ఠేన. ఇదఞ్హి సోమనస్సిన్ద్రియం ఉక్కంసగతసాతసభావతో సమ్పయుత్తధమ్మే సినేహన్తం తేమేన్తం వియ పవత్తతి. **పవత్తసన్తతిఆధిపతేయ్యట్ఠేనా**తి విపాకసన్తానస్స జీవనే అధిపతిభావేన. **ఏవ**న్తిఆది వుత్తస్సేవ అత్థస్స నిగమనం. సత్తమాదీని ఉత్తానత్థాని.

సమణసఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సమణసఞ్ఞావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౨) ౨. పచ్చోరోహణివగ్గో

౧-౪. పఠమఅధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౩-౬. దుతియస్స పఠమదుతియాని ఉత్తానత్థాని. **తతియే జానం జానాతీ**తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన జానితబ్బం సబ్బం జానాతి ఏవ. న హి పదేసఞాణే ఠితో జానితబ్బం సబ్బం జానాతి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన హి అవిసేసగ్గహణేన చ “జాన”న్తి ఇమినా నిరవసేసం ఞేయ్యజాతం పరిగ్గయ్హతీతి తబ్బిసయాయ జాననకిరియాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ కరణం భవితుం యుత్తం, పకరణవసేన “భగవా”తి సద్దన్తరసన్నిధానేన చ అయమత్థో విభావేతబ్బో. **పస్సితబ్బమేవ పస్సతీ**తి దిబ్బచక్ఖుపఞ్ఞాచక్ఖుధమ్మచక్ఖుబుద్ధచక్ఖుసమన్తచక్ఖుసఙ్ఖాతేహి ఞాణచక్ఖూహి పస్సితబ్బం పస్సతి ఏవ. అథ వా **జానం జానాతీ**తి యథా అఞ్ఞో సవిపల్లాసో కామరూపపరిఞ్ఞావాదినో జానన్తాపి విపల్లాసవసేన జానన్తి, న ఏవం భగవా. భగవా పన పహీనవిపల్లాసత్తా జానన్తో జానాతి ఏవ, దిట్ఠిదస్సనస్స అభావా పస్సన్తో పస్సతియేవాతి అత్థో. **చక్ఖు వియ భూతో**తి దస్సనపరిణాయకట్ఠేన చక్ఖు వియ భూతో. యథా హి చక్ఖు సత్తానం దస్సనత్థం పరిణేతి సాధేతి, ఏవం లోకస్స యాథావదస్సనసాధనతోపి దస్సనకిచ్చపరిణాయకట్ఠేన చక్ఖు వియ భూతో, పఞ్ఞాచక్ఖుమయత్తా వా సయమ్భుఞాణేన పఞ్ఞాచక్ఖుం భూతో పత్తోతి వా చక్ఖుభూతో.

ఞాణసభావోతి విదితకరణట్ఠేన ఞాణసభావో. అవిపరీతసభావట్ఠేన పరియత్తిధమ్మప్పవత్తనతో వా హదయేన చిన్తేత్వా వాచాయ నిచ్ఛారితధమ్మమయోతి **ధమ్మభూతో**. తేనాహ “**ధమ్మసభావో**”తి. ధమ్మా వా బోధిపక్ఖియా తేహి ఉప్పన్నత్తా లోకస్స చ తదుప్పాదనతో, అనఞ్ఞసాధారణం వా ధమ్మం పత్తో అధిగతోతి **ధమ్మభూతో**. సేట్ఠట్ఠేన బ్రహ్మభూతోతి ఆహ “**సేట్ఠసభావో**”తి. అథ వా బ్రహ్మా వుచ్చతి మగ్గో, తేన ఉప్పన్నత్తా లోకస్స చ తదుప్పాదనతో, తఞ్చ సయమ్భుఞాణేన పత్తోతి **బ్రహ్మభూతో**. చతుసచ్చధమ్మం వదతీతి **వత్తా**. చిరం సచ్చప్పటివేధం పవత్తేన్తో వదతీతి **పవత్తా**. **అత్థం నీహరిత్వా**తి దుక్ఖాదిఅత్థం తత్థాపి పీళనాదిఅత్థం ఉద్ధరిత్వా. పరమత్థం వా నిబ్బానం పాపయితా **నిన్నేతా**. అమతాధిగమపటిపత్తిదేసనాయ అమతసచ్ఛికిరియం సత్తేసు ఉప్పాదేన్తో అమతం దదాతీతి **అమతస్స దాతా**. బోధిపక్ఖియధమ్మానం తదాయత్తభావతో **ధమ్మసామీ**. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమఅధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౧౨. సఙ్గారవసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౭-౧౨౪. పఞ్చమే **అప్పకా**తి థోకా, న బహూ. **అథాయం ఇతరా పజా**తి యా పనాయం అవసేసా పజా సక్కాయదిట్ఠితీరమేవ అనుధావతి, అయమేవ బహుతరాతి అత్థో. **సమ్మదక్ఖాతే**తి సమ్మా అక్ఖాతే సుకథితే. **ధమ్మే**తి తవ దేసనాధమ్మే. **ధమ్మానువత్తినో**తి తం ధమ్మం సుత్వా తదనుచ్ఛవికం పటిపదం పూరేత్వా మగ్గఫలసచ్ఛికరణేన ధమ్మానువత్తినో. **మచ్చునో ఠానభూత**న్తి కిలేసమారసఙ్ఖాతస్స మచ్చునో నివాసట్ఠానభూతం. **సుదుత్తరం తరిత్వా పారమేస్సన్తీ**తి యే జనా ధమ్మానువత్తినో, తే ఏతం సుదుత్తరం దురతిక్కమం మారధేయ్యం తరిత్వా అతిక్కమిత్వా నిబ్బానపారం గమిస్సన్తి.

కణ్హం ధమ్మం విప్పహాయాతి కాయదుచ్చరితాదిభేదం అకుసలం ధమ్మం జహిత్వా. **సుక్కం భావేథాతి** పణ్డితో భిక్ఖు అభినిక్ఖమనతో పట్ఠాయ యావ అరహత్తమగ్గా కాయసుచరితాదిభేదం సుక్కం ధమ్మం భావేయ్య. **ఓకా అనోకమాగమ్మాతి** ఓకం వుచ్చతి ఆలయో, అనోకం వుచ్చతి అనాలయో. ఆలయతో నిక్ఖమిత్వా అనాలయసఙ్ఖాతం నిబ్బానం పటిచ్చ ఆరబ్భ.

తత్రాభిరతిమిచ్ఛేయ్యాతి యస్మిం అనాలయసఙ్ఖాతే వివేకే నిబ్బానే ఇమేహి సత్తేహి దురభిరమం, తత్రాభిరతిమిచ్ఛేయ్య. **దువిధేపి కామేతి** వత్థుకామకిలేసకామే. **చిత్తక్లేసేహీతి** పఞ్చహి నీవరణేహి **అత్తానం పరియోదపేయ్య** వోదాపేయ్య, పరిసోధేయ్యాతి అత్థో.

సమ్బోధియఙ్గేసూతి సమ్బోజ్ఝఙ్గేసు. **సమ్మా చిత్తం సుభావితన్తి** సమ్మా హేతునా నయేన చిత్తం సుట్ఠు భావితం వడ్ఢితం. **జుతిమన్తోతి** ఆనుభావవన్తో, అరహత్తమగ్గఞాణజుతియా ఖన్ధాదిభేదే ధమ్మే జోతేత్వా ఠితాతి అత్థో. **తే లోకే పరినిబ్బుతాతి** తే ఇమస్మిం ఖన్ధాదిలోకే పరినిబ్బుతా నామ అరహత్తప్పత్తితో పట్ఠాయ కిలేసవట్టస్స ఖేపితత్తా సఉపాదిసేసేన, చరిమచిత్తనిరోధేన ఖన్ధవట్టస్స ఖేపితత్తా అనుపాదిసేసేన చాతి ద్వీహి పరినిబ్బానేహి పరినిబ్బుతా, అనుపాదానో వియ పదీపో అపణ్ణత్తికభావం గతాతి అత్థో.

ఇతో పరం యావ తతియో పణ్ణాసకో, తావ ఉత్తానత్థమేవ.

సఙ్గారవసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౪. చతుత్థపణ్ణాసకం

౧౫౫-౧౬౬. చతుత్థస్స పఠమవగ్గో ఉత్తానత్థోయేవ.

౧-౪౪. బ్రాహ్మణపచ్చోరోహణీసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౭-౨౧౦. దుతియే చ పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. దసమే **పచ్ఛాభూమివాసినోతి** పచ్చన్తదేసవాసినో. **సేవాలమాలికాతి** పాతోవ ఉదకం ఓరోహిత్వా సేవాలఞ్చేవ ఉప్పలాదీని చ గహేత్వా అత్తనో ఉదకసుద్ధికభావజాననత్థఞ్చేవ "లోకస్స చ ఉదకేన సుద్ధి హోతీ"తి ఇమస్స అత్థస్స జాననత్థఞ్చ మాలం కత్వా పిలన్ధనకా. **ఉదకోరోహకాతి** పాతో మజ్ఝన్హే సాయన్హే చ ఉదకఓరోహణకా. తేనాహ "**సాయతతియకం ఉదకోరోహణానుయోగమనుయుత్తా**"తి. ఏకాదసమాదీని ఉత్తానత్థాని. చతుత్థే పణ్ణాసకే నత్థి వత్తబ్బం.

బ్రాహ్మణపచ్చోరోహణీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

(౨၇) ၇. కరజకాయవగ్గో

၇-౨၁౬. పఠమనిరయసగ్గసుత్తాదివణ్ణనా

౨၇၇-౭౪౬. పఞ్చమస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. నవమే యస్మిం సన్తానే కామావచరకమ్మం మహగ్గతకమ్మఞ్చ కతూపచితం విపాకదానే లద్ధావసరం హుత్వా ఠితం, తేసు కామావచరకమ్మం ఇతరం నీహరిత్వా సయం తత్థ ఠత్వా అత్తనో విపాకం దాతుం న సక్కోతి, మహగ్గతకమ్మమేవ పన ఇతరం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకం దాతుం సక్కోతి గరుభావతో. తేనాహ ''**తం మహోఘో పరిత్తం ఉదకం వియా**''తిఆది. ఇతో పరం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవ.

పఠమనిరయసగ్గసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

దసకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

ఏకాదసకనిపాత-టీకా

౧. నిస్సయవగ్గో

౧-౧౦. కిమత్థియసుత్తాదివణ్ణనా

౧-౧౦. ఏకాదసకనిపాతస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ. దసమే **జనితస్మి**న్తి కమ్మకిలేసేహి నిబ్బత్తే, జనే ఏతస్మిన్తి వా **జనేతస్మిం,** మనుస్సేసూతి అత్థో. తేనాహ ''**యే గోత్తపటిసారినో**''తి. జనితస్మిం-సద్దో ఏవ వా ఇ-కారస్స ఏ-కారం కత్వా ''జనేతస్మి''న్తి వుత్తో. **జనితస్మి**న్తి చ జనస్మిన్తి అత్థో వేదితబ్బో. జనితస్మిన్తి సామఞ్ఞగ్గహణేపి యత్థ చతువణ్ణసమఞ్ఞా, తత్థేవ మనుస్సలోకే. **ఖత్తియో సేట్ఠో**తి అయం లోకసమఞ్ఞాపి మనుస్సలోకేయేవ, న దేవకాయే బ్రహ్మకాయే వాతి దస్సేతుం ''**యే గోత్తపటిసారినో**''తి వుత్తం. **పటిసరన్తీ**తి ''అహం గోతమో, అహం కస్సపో''తి పటి పటి అత్తనో గోత్తం అనుస్సరన్తి పటిజానన్తి వాతి అత్థో.

కిమత్థియసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిస్సయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అనుస్సతివగ్గో

౧-౪. పఠమమహానామసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧-౧౪. దుతియస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థాని. తతియే **కబళీకారాహారభక్ఖానన్తి** కబళీకారాహారూపజీవీనం. కో పన దేవానం ఆహారో, కా ఆహారవేలాతి? సబ్బేసమ్పి కామావచరదేవానం సుధా ఆహారో. సా హేట్ఠిమేహి హేట్ఠిమేహి ఉపరిమానం ఉపరిమానం పణీతతమా హోతి, తం యథాసకం దివసవసేనేవ దివసే దివసే భుఞ్జన్తి. కేచి పన "బిళారపదప్పమాణం సుధాహారం భుఞ్జన్తి, సో జివ్హాయ ఠపితమత్తో యావ కేసగ్గనఖగ్గా కాయం ఫరతి, తేసంయేవ దివసవసేన సత్త దివసే యాపనసమత్థో హోతీ"తి వదన్తి. **అసమయవిముత్తియా విముత్తోతి** మగ్గవిమోక్ఖేన విముత్తో. అట్ఠన్నఞ్హి సమాపత్తీనం సమాపజ్జనస్స సమయోపి అత్థి తస్స అసమయోపి, మగ్గవిమోక్ఖేన పన విముచ్చనస్స సమయో వా అసమయో వా నత్థి. యస్స సద్ధా బలవతీ, విపస్సనా చ ఆరద్ధా, తస్స గచ్ఛన్తస్స తిట్ఠన్తస్స నిసీదన్తస్స నిపజ్జన్తస్స ఖాదన్తస్స భుఞ్జన్తస్స చ మగ్గఫలప్పటివేధో నామ న హోతీతి న వత్తబ్బం. ఇతి మగ్గవిమోక్ఖేన విముచ్చన్తస్స సమయో వా అసమయో వా నత్థీతి మగ్గవిమోక్ఖో అసమయవిముత్తి నామ. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమమహానామసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మేత్తాసుత్తవణ్ణనా

౧౫. పఞ్చమే **సేసజనాతి** మేత్తాయ చేతోవిముత్తియా అలాభినో. **సమ్పరివత్తమానాతి** దక్ఖిణేనేవ పస్సేన అసయిత్వా సబ్బసో పరివత్తమానా. **కాకచ్ఛమానాతి** ఘురుఘురుపస్సాసవసేన విస్సరం కరోన్తా. **సుఖం సుపతీతి** ఏత్థ దువిధా సుపనా సయనే పిట్ఠిప్పసారణలక్ఖణా కిరియామయచిత్తేహి అవోకిణ్ణభవఙ్గప్పవత్తిలక్ఖణా చ. తత్థాయం ఉభయత్థాపి సుఖమేవ సుపతి. యస్మా సణికం నిపజ్జిత్వా అఙ్గపచ్చఙ్గాని సమోధాయ పాసాదికేన ఆకారేన సయతి, నిద్దోక్కమనేపి ఝానం సమాపన్నో వియ హోతి. తేనాహ "**ఏవం అసుపిత్వా**"తిఆది.

నిద్దాకాలే సుఖం అలభిత్వా దుక్ఖేన సుత్తత్తా ఏవ పటిబుజ్ఝనకాలే సరీరఖేదేన నిత్థుననం విజమ్భనం ఇతో చితో చ విపరివత్తనఞ్చ హోతీతి ఆహ "**నిత్థునన్తా విజమ్భన్తా సమ్పరివత్తన్తా దుక్ఖం పటిబుజ్ఝన్తీ**"తి. అయం పన సుఖేన సుత్తత్తా సరీరఖేదాభావతో నిత్థుననాదివిరహితోవ పటిబుజ్ఝతి. తేన వుత్తం "**ఏవం అప్పటిబుజ్ఝిత్వా**"తిఆది. సుఖప్పటిబోధో చ సరీరవికారాభావేనాతి ఆహ "**సుఖం నిబ్బికార**"న్తి.

భద్దకమేవ సుపినం పస్సతీతి ఇదం అనుభూతపుబ్బవసేన దేవతూపసంహారవసేన చస్స భద్దకమేవ సుపినం హోతి, న పాపకన్తి కత్వా వుత్తం. తేనాహ "**చేతియం వన్దన్తో వియా**"తిఆది. ధాతుక్ఖోభహేతుకమ్పి చస్స బహులం భద్దకమేవ సియా యేభుయ్యేన చిత్తజరూపానుగుణతాయ ఉతుఆహారజరూపానం.

ఉరే ఆముక్కముత్తాహారో వియాతి గీవాయ బన్ధిత్వా ఉరే లమ్బితముత్తాహారో వియాతి కేహిచి తం ఏకావలివసేన వుత్తం సియా, అనేకరతనావలిసమూహభూతో పన ముత్తాహారో అంసప్పదేసతో పట్ఠాయ యావ కటిప్పదేసస్స హేట్ఠాభాగా పలమ్బన్తో ఉరే ఆముక్కోయేవ నామ హోతి.

విసాఖత్థేరో వియాతి (విసుద్ధి॰ ౧.౨౫౮) సో కిర పాటలిపుత్తే కుటుమ్బియో అహోసి. సో తత్థేవ వసమానో అస్సోసి "తమ్బపణ్ణిదీపో కిర చేతియమాలాలఙ్కతో కాసావపజ్జోతో, ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానేయేవేత్థ సక్కా నిసీదితుం వా నిపజ్జితుం వా, ఉతుసప్పాయం సేనాసనసప్పాయం పుగ్గలసప్పాయం ధమ్మస్సవనసప్పాయన్తి సబ్బమేత్థ సులభ"న్తి. సో అత్తనో భోగక్ఖన్ధం పుత్తదారస్స నియ్యాతేత్వా దుస్సన్తే బద్ధేన ఏకకహాపణేనేవ ఘరా నిక్ఖమిత్వా సముద్దతీరే నావం ఉదిక్ఖమానో ఏకం మాసం వసి. సో వోహారకుసలతాయ ఇమస్మిం ఠానే భణ్డం కిణిత్వా అసుకస్మిం విక్కిణన్తో ధమ్మికాయ వణిజ్జాయ తేనేవన్తరమాసేన సహస్సం అభిసంహరి. ఇతి అనుపుబ్బేన మహావిహారం గన్త్వా పబ్బజ్జం యాచతి. సో పబ్బాజనత్థాయ సీమం నీతో తం సహస్సత్థవికం ఓవట్టికన్తరేన భూమియం పాతేసి. "కిమేత"న్తి చ వుత్తే "కహాపణసహస్సం, భన్తే"తి వత్వా, "ఉపాసక, పబ్బజితకాలతో పట్ఠాయ న సక్కా విచారేతుం, ఇదానేవ నం విచారేహీ"తి వుత్తే "విసాఖస్స పబ్బజ్జట్ఠానం ఆగతా మా రిత్తహత్థా గమింసూ"తి ముఞ్చిత్వా సీమామాళకే వికిరిత్వా పబ్బజిత్వా ఉపసమ్పన్నో. సో పఞ్చవస్సో హుత్వా ద్వేమాతికా పగుణా కత్వా అత్తనో సప్పాయం కమ్మట్ఠానం గహేత్వా ఏకేకస్మిం విహారే చత్తారో చత్తారో మాసే సమపవత్తవాసం వసమానో చరి. ఏవం చరమానో –

"వనన్తరే ఠితో థేరో, విసాఖో గజ్జమానకో;
అత్తనో గుణమేసన్తో, ఇమమత్థం అభాసథ.

"యావతా ఉపసమ్పన్నో, యావతా ఇధ మాగతో;
ఏత్థన్తరే ఖలితం నత్థి, అహో లాభో తే మారిసా"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౫౮);

సో చిత్తలపబ్బతవిహారం గచ్ఛన్తో ద్వేధాపథం పత్వా "అయం ను ఖో మగ్గో, ఉదాహు అయ"న్తి చిన్తయన్తో అట్ఠాసి. అథస్స పబ్బతే అధివత్థా దేవతా హత్థం పసారేత్వా "ఏసో మగ్గో"తి దస్సేతి. సో చిత్తలపబ్బతవిహారం గన్త్వా తత్థ చత్తారో మాసే వసిత్వా "పచ్చూసే గమిస్సామీ"తి చిన్తేత్వా నిపజ్జి. చఙ్కమసీసే మణిలరుక్ఖే అధివత్థా దేవతా సోపానఫలకే నిసీదిత్వా పరోది. థేరో "కో ఏసో"తి ఆహ. అహం, భన్తే, మణిలియాతి. కిస్స రోదసీతి? తుమ్హాకం గమనం పటిచ్చాతి. మయి ఇధ వసన్తే తుమ్హాకం కో గుణోతి? తుమ్హేసు, భన్తే, ఇధ వసన్తేసు అమనుస్సా అఞ్ఞమఞ్ఞం మేత్తం పటిలభన్తి, తే దాని తుమ్హేసు గతేసు కలహం కరిస్సన్తి, దుట్ఠుల్లమ్పి కథయిస్సన్తీతి. థేరో "సచే మయి ఇధ వసన్తే తుమ్హాకం ఫాసువిహారో హోతి, సున్దర"న్తి వత్వా అఞ్ఞేపి చత్తారో మాసే తత్థేవ వసిత్వా పున తథేవ గమనచిత్తం ఉప్పాదేసి. దేవతాపి పున తథేవ పరోది. ఏతేనేవ ఉపాయేన థేరో తత్థేవ వసిత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయీతి. ఏవం ధమత్తావిహారీ భిక్ఖు అమనుస్సానం పియో హోతి.

బలవపియచిత్తతాయాతి ఇమినా బలవపియచిత్తతామత్తేనపి సత్థం న కమతి, పగేవ మేత్తాయ చేతోవిముత్తియాతి దస్సేతి. **ఖిప్పమేవ చిత్తం సమాధియతి,** కేనచి పరిపన్థేన పరిహీనజ్ఝానస్స బ్యాపాదస్స దూరసముస్సారితభావతో ఖిప్పమేవ సమాధియతి, "ఆసవానం ఖయాయా"తి కేచి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి ఇతో అఞ్ఞకమ్మట్ఠానవసేన అధిగతజ్ఝానానమ్పి సుఖసుపనాదయో ఆనిసంసా లబ్భన్తి. యథాహ –

"సుఖం సుపన్తి మునయో, అజ్ఝత్తం సుసమాహితా;
సుప్పబుద్ధం పబుజ్ఝన్తి, సదా గోతమసావకా"తి. (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౨౫౮); చ ఆది –

తథాపిమే ఆనిసంసా బ్రహ్మవిహారలాభినో అనవసేసా లబ్భన్తి బ్యాపాదాదీనం ఉజువిపచ్చనీకభావతో బ్రహ్మవిహారానం. తేనేవాహ “నిస్సరణం హేతం, ఆవుసో, బ్యాపాదస్స, యదిదం మేత్తాచేతోవిముత్తీ”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౬; అ॰ ని॰ ౬.౧౩). బ్యాపాదాదివసేన చ సత్తానం దుక్ఖసుపనాదయోతి తప్పటిపక్ఖభూతేసు బ్రహ్మవిహారేసు సిద్ధేసు సుఖసుపనాదయో హత్థగతా ఏవ హోన్తీతి.

మేత్తాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అట్ఠకనాగరసుత్తవణ్ణనా

౧౬. ఛట్ఠే **బేలువగామకేతి** వేసాలియా దక్ఖిణపస్సే అవిదూరే బేలువగామకో నామ అత్థి, తం గోచరగామం కత్వాతి అత్థో. **సారప్పత్తకులగణనాయాతి** మహాసారమహప్పత్తకులగణనాయ. **దసమే ఠానేతి** అఞ్ఞే అఞ్ఞేతి దసగణనట్ఠానే. అట్ఠకనగరే జాతో భవోతి **అట్ఠకనాగరో. కుక్కుటారామోతి** పాటలిపుత్తే కుక్కుటారామో, న కోసమ్బియం.

ఏకతత్థప్పటినిద్దేసో త-సద్దోతి తస్స “భగవతా”తిఆదీహి పదేహి సమానాధికరణభావేన వుత్తస్స యేన అభిసమ్బుద్ధభావేన భగవా ఏకతో అధిగతో సుపాకటో చ, తం అభిసమ్బుద్ధభావం సద్ధిం ఆగమనీయపటిపదాయ అత్థభావేనేవ దస్సేన్తో ‘‘**యో సో…పే॰… అభిసమ్బుద్ధో**’’తి ఆహ. సతిపి ఞాణదస్సనసద్దానం ఇధ పఞ్ఞావేవచనభావే తేన తేన విసేసేన నేసం విసయవిసేసే పవత్తిదస్సనత్థం అసాధారణఞాణవిసేసవసేన, విజ్జాత్తయవసేన, విజ్జాభిఞ్ఞానావరణవసేన, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమంసచక్ఖువసేన పటివేధదేసనాఞాణవసేన చ తదత్థం యోజేత్వా దస్సేన్తో ‘‘**తేసం తేస**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆసయానుసయం జానతా** ఆసయానుసయఞాణేన, **సబ్బఞేయ్యధమ్మం పస్సతా** సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణేహి. **పుబ్బేనివాసాదీహీతి** పుబ్బేనివాసాసవక్ఖయఞాణేహి. **పటివేధపఞ్ఞాయాతి** అరియమగ్గపఞ్ఞాయ. **దేసనాపఞ్ఞాయ పస్సతాతి** దేసేతబ్బధమ్మానం దేసేతబ్బప్పకారం బోధనేయ్యపుగ్గలానఞ్చ ఆసయానుసయచరితాధిముత్తిఆదిభేదం ధమ్మం దేసనాపఞ్ఞాయ యాథావతో పస్సతా. **అరీనన్తి** కిలేసారీనం, పఞ్చవిధమారానం వా సాసనస్స వా పచ్చత్థికానం అఞ్ఞతిత్థియానం. తేసం పన హననం పాటిహారియేహి అభిభవనం అప్పటిభానతాకరణం అజ్ఝుపేక్ఖణఞ్చ. కేసివినయసుత్తఞ్చేత్థ నిదస్సనం. తథా ఠానాట్ఠానాదీని **జానతా**. యథాకమ్మూపగే సత్తే **పస్సతా**. సవాసనానమాసవానం ఖీణత్తా **అరహతా**. అభిఞ్ఞేయ్యాదిభేదే ధమ్మే అభిఞ్ఞేయ్యాదితో అవిపరీతావబోధతో **సమ్మాసమ్బుద్ధేన**.

అథ వా తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణతాయ **జానతా**. కాయకమ్మాదివసేన తిణ్ణమ్పి కమ్మానం ఞాణానుపరివత్తితో నిసమ్మకారితాయ **పస్సతా**. దవాదీనమ్పి అభావసాధికాయ పహానసమ్పదాయ **అరహతా**. ఛన్దాదీనం అహానిహేతుభూతాయ అక్ఖయపటిభానసాధికాయ సబ్బఞ్ఞుతాయ **సమ్మాసమ్బుద్ధేనాతి** ఏవం దసబలఅట్ఠారసఆవేణికబుద్ధధమ్మవసేనపి యోజనా కాతబ్బా.

అభిసఙ్ఖతన్తి అత్తనో పచ్చయేహి అభిసమ్ముఖభావేన సమేచ్చ సమ్భుయ్య కతం. స్వాస్స కతభావో ఉప్పాదనేన వేదితబ్బో, న ఉప్పన్నస్స పటిసఙ్ఖరణేనాతి ఆహ ‘‘**ఉప్పాదిత**’’న్తి. తే చస్స పచ్చయా చేతనాపధానాతి దస్సేతుం పాళియం “అభిసఙ్ఖతం అభిసఞ్చేతయిత”న్తి వుత్తన్తి ‘‘**చేతయితం కప్పయిత**’’న్తి అత్థమాహ. **అభిసఙ్ఖతం అభిసఞ్చేతయితన్తి** చ ఝానస్స పాతుభావదస్సనముఖేన విద్ధంసనభావం ఉల్లిఙ్గేతి. యఞ్హి అహుత్వా సమ్భవతి, తం హుత్వా పటివేతి. తేనాహ

పాళియం ‘‘**యం ఖో పనా**’’తిఆది. **సమథవిపస్సనాధమ్మే ఠితోతి** ఏత్థ సమథధమ్మే ఠితత్తా సమాహితో విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అనిచ్చానుపస్సనాదీహి నిచ్చసఞ్ఞాదయో పజహన్తో అనుక్కమేన తం అనులోమఞాణం పాపేతా హుత్వా విపస్సన్నాధమ్మే ఠితో. సమథవిపస్సనాసఙ్ఖాతేసు ధమ్మేసు రఞ్జనట్ఠేన **రాగో**. నన్దనట్ఠేన **నన్దీ**. తత్థ సుఖుమా అపేక్ఖా వుత్తా. యా నికన్తీతి వుచ్చతి.

ఏవం సన్తేతి ఏవం యథారుతవసేనేవ ఇమస్స సుత్తపదస్స అత్థే గహేతబ్బే సతి. **సమథవిపస్సనాసు ఛన్దరాగో కత్తబ్బోతి** అనాగామిఫలం అనిబ్బత్తేత్వా తదత్థాయ సమథవిపస్సనాపి అనిబ్బత్తేత్వా కేవలం తత్థ ఛన్దరాగో కత్తబ్బో భవిస్సతి. కస్మా? తేసు సమథవిపస్సనాసఙ్ఖాతేసు ధమ్మేసు ఛన్దరాగమత్తేన అనాగామినా లద్ధబ్బస్స అలద్ధఅనాగామిఫలేనపి లద్ధబ్బత్తా. తథా సతి తేన అనాగామిఫలమ్పి లద్ధబ్బమేవ హోతి. తేనాహ ‘‘**అనాగామిఫలం పటిలద్ధం భవిస్సతీ**’’తి. సభావతో రసితబ్బత్తా అవిపరీతో అత్థో ఏవ **అత్థరసో**.

అఞ్ఞాపి కాచి సుగతియోతి వినిపాతికే సన్ధాయాహ. **అఞ్ఞాపి కాచి దుగ్గతియోతి** అసురకాయమాహ.

అప్పం యాచితేన బహుం దేన్తేన ఉళారపురిసేన వియ ఏకం ధమ్మం పుచ్ఛితేన “అయమ్పి ఏకధమ్మో”తి కథితత్తా ఏకాదసపి ధమ్మా పుచ్ఛావసేన ఏకధమ్మో నామ జాతో పచ్చేకం వాక్యపరిసమాపనఞాయేన. **పుచ్ఛావసేనాతి** “అత్థి ను ఖో, భన్తే ఆనన్ద, తేన…పే… సమ్మాసమ్బుద్ధేన ఏకధమ్మో సమ్మదక్ఖాతో”తి ఏవం పవత్తపుచ్ఛావసేన. **అమతుప్పత్తిఅత్థేనాతి** అమతభావస్స ఉప్పత్తిహేతుతాయ, సబ్బానిపి కమ్మట్ఠానాని ఏకరసాపి అమతాధిగమస్స పటిపత్తియాతి అత్థో. ఏవమేత్థ అగ్గఫలభూమి అనాగామిఫలభూమీతి ద్వేవ భూమియో సరూపతో ఆగతా, నానన్తరియతాయ పన హేట్ఠిమాపి ద్వే భూమియో అత్థతో ఆగతా ఏవాతి దట్ఠబ్బాతి. పఞ్చ సతాని అగ్ఘో ఏతస్సాతి **పఞ్చసతం**. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

అట్ఠకనాగరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. గోపాలసుత్తవణ్ణనా

౧౭. సత్తమే **తిస్సో కథాతి** తిస్సో అట్ఠకథా, తివిధా సుత్తస్స అత్థవణ్ణనాతి అత్థో. ఏకేకం పదం నాళం మూలం ఏతిస్సాతి ఏవంసఞ్ఞితా **ఏకనాళికా**. ఏకేకం వా పదం నాళం అత్థనిగ్గమనమగ్గో ఏతిస్సాతి **ఏకనాళికా**. తేనాహ ‘‘**ఏకేకస్స పదస్స అత్థకథన**’’న్తి. చత్తారో అంసా భాగా అత్థసల్లక్ఖణూపాయా ఏతిస్సాతి **చతురస్సా**. తేనాహ ‘‘**చతుక్కం బన్ధిత్వా కథన**’’న్తి. నియమతో నిసిన్నస్స ఆరద్ధస్స వత్తో సంవత్తో ఏతిస్సా అత్థీతి **నిసిన్నవత్తికా,** యథారద్ధస్స అత్థస్స విసుం విసుం పరియోసాపికాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పణ్డితగోపాలకం దస్సేత్వా**’’తిఆది. ఏకేకస్సపి పదస్స పిణ్డత్థదస్సనవసేన బహూనం పదానం ఏకజ్ఝం అత్థం అకథేత్వా ఏకమేకస్స పదస్స అత్థవణ్ణనా అయం సబ్బత్థ లబ్భతి. **చతుక్కం బన్ధిత్వాతి** కణ్హపక్ఖే ఉపమోపమేయ్యద్వయం, తథా సుక్కపక్ఖేతి ఇదం చతుక్కం యోజేత్వా. అయం ఏదిసేసు ఏవ సుత్తేసు లబ్భతి. **పరియోసానగమనన్తి** కేచి తావ ఆహు “కణ్హపక్ఖే ఉపమం దస్సేత్వా ఉపమా చ నామ యావదేవ ఉపమేయ్యసమ్పటిపాదనత్థాతి ఉపమేయ్యత్థం ఆహరిత్వా సంకిలేసపక్ఖనిద్దేసో చ వోదానపక్ఖవిభావనత్థాయాతి సుక్కపక్ఖమ్పి ఉపమోపమేయ్యవిభాగేన ఆహరిత్వా సుత్తత్థస్స పరియోసాపనం. కణ్హపక్ఖే ఉపమేయ్యం దస్సేత్వా

పరియోసానగమనాదీసుపి ఏసేవ నయో”తి. అపరే పన “కణ్హపక్ఖే, సుక్కపక్ఖే చ తంతంఉపమూపమేయ్యత్థానం విసుం విసుం పరియోసాపేత్వావ కథనం పరియోసానగమన”న్తి వదన్తి. **అయన్తి** నిసిన్నవత్తికా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం గోపాలకసుత్తే. **సబ్బాచరియానం ఆచిణ్ణాతి** సబ్బేహిపి పుబ్బాచరియేహి ఆచరితా సంవణ్ణితా, తథా చేవ పాళి పవత్తాతి.

అఙ్గీయన్తి అవయవభావేన ఞాయన్తీతి **అఙ్గాని,** కోట్ఠాసా. తాని పనేత్థ యస్మా సావజ్జసభావాని, తస్మా ఆహ **“అఙ్గేహీతి అగుణకోట్ఠాసేహీ”**తి. **గోమణ్డలన్తి** గోసమూహం. **పరిహరితున్తి** రక్ఖితుం. తం పన పరిహరణం పరిగ్గహేత్వా విచరణన్తి ఆహ **“పరిగ్గహేత్వా విచరితు”**న్తి. **వడ్ఢిన్తి** గున్నం బహుభావం బహుగోరసతాసఙ్ఖాతం పరివుద్ధిం. “ఏత్తకమిద”న్తి రూపీయతీతి **రూపం,** పరిమాణపరిచ్ఛేదోపి సరీరరూపమ్పీతి ఆహ **“గణనతో వా వణ్ణతో వా”**తి. **న పరియేసతి** వినట్ఠభావస్సేవ అజాననతో. **నీలాతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన సేతసబలాదివణ్ణం సఙ్గణ్హాతి.

ధనుసత్తిసూలాదీతి ఏత్థ ఇస్సాసాచరియానం గావీసు కతం **ధనులక్ఖణం.** కుమారభత్తిగణానం గావీసు కతం **సత్తిలక్ఖణం.** ఇస్సరభత్తిగణానం గావీసు కతం **సూలలక్ఖణన్తి** యోజనా. **ఆది**-సద్దేన రామవాసుదేవగణాదీనం గావీసు కతం ఫరసుచక్కాదిలక్ఖణం సఙ్గణ్హాతి.

నీలమక్ఖికాతి పిఙ్గలమక్ఖికా, ఖుద్దకమక్ఖికా ఏవ వా. సటతి రుజతి ఏతాయాతి సాటికా, సంవడ్ఢా సాటికా **ఆసాటికా.** తేనాహ **“వడ్ఢన్తీ”**తిఆది. **హారేతాతి** అపనేతా.

వాకేనాతి వాకపట్టేన. **చీరకేనాతి** పిలోతికేన. **అన్తోవస్సేతి** వస్సకాలస్స అబ్భన్తరే. **నిగ్గాహన్తి** సుసుమారాదిగ్గాహరహితం. **పీతన్తి** పానీయస్స పీతభావం. సీహబ్యగ్ఘాదిపరిస్సయేన **సాసఙ్కో సప్పటిభయో.**

పఞ్చ అహాని ఏకస్సాతి పఞ్చాహికో, సో ఏవ వారోతి, **పఞ్చాహికవారో.** ఏవం **సత్తాహికవారోపి** వేదితబ్బో. **చిణ్ణట్ఠానన్తి** చరితట్ఠానం గోచరగ్గహితట్ఠానం.

పితిట్ఠానన్తి పితరా కాతబ్బట్ఠానం, పితరా కాతబ్బకిచ్చన్తి అత్థో. **యథారుచిం గహేత్వా గచ్ఛన్తీతి** గున్నం రుచిఅనురూపం గోచరభూమిం వా నదిపారం వా గహేత్వా గచ్ఛన్తి. **గోభత్తన్తి** కప్పాసట్ఠికాదిమిస్సం గోభుఞ్జితబ్బం భత్తం. భత్తగ్గహణేనేవ యాగుపి సఙ్గహితా.

ద్వీహాకారేహీతి వుత్తం ఆకారద్వయం దస్సేతుం **“గణనతో వా సముట్ఠానతో వా”**తి వుత్తం. **ఏవం పాళియం ఆగతాతి** “ఉపచయో సన్తతీ”తి జాతిం ద్విధా భిన్దిత్వా హదయవత్థుం అగ్గహేత్వా దసాయతనాని పఞ్చదస సుఖుమరూపానీతి ఏవం **రూపకణ్డపాళియం** (ధ. స. ౬౬౬) ఆగతా. **పఞ్చవీసతి రూపకోట్ఠాసాతి** సలక్ఖణతో అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరాభావతో రూపభాగా. **రూపకోట్ఠాసాతి** వా విసుం విసుం అప్పవత్తిత్వా కలాపభావేనేవ పవత్తనతో రూపకలాపా. **కోట్ఠాసాతి** చ అంసా అవయవాతి అత్థో. **కోట్ఠన్తి** వా సరీరం, తస్స అంసా కేసాదయో కోట్ఠాసాతి అఞ్ఞేపి అవయవా కోట్ఠాసా వియ **కోట్ఠాసా.**

సేయ్యథాపీతిఆది ఉపమాసంసన్దనం. తత్థ **రూపం పరిగ్గహేత్వాతి** యథావుత్తం రూపం సలక్ఖణతో ఞాణేన పరిగ్గణ్హిత్వా. **అరూపం వవత్థపేత్వాతి** తం రూపం నిస్సాయ ఆరమ్మణఞ్చ కత్వా పవత్తమానే వేదనాదికే చత్తారో ఖన్ధే అరూపన్తి వవత్థపేత్వా. **రూపారూపం పరిగ్గహేత్వాతి** పున తత్థ యం రుప్పనలక్ఖణం, తం రూపం. తదఞ్ఞం అరూపం.

ఉభయవినిముత్తం కిఞ్చి నత్థి అత్తా వా అత్తనియం వాతి ఏవం రూపారూపం పరిగ్గహేత్వా. తదుభయఞ్చ అవిజ్జాదినా పచ్చయేన సపచ్చయన్తి **పచ్చయం సల్లక్ఖేత్వా,** అనిచ్చతాదిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా యో కలాపసమ్మసనాదిక్కమేన కమ్మట్ఠానం మత్థకం పాపేతుం న సక్కోతి, సో న వడ్ఢతీతి యోజనా.

ఏత్తకం రూపం ఏకసముట్ఠానన్తి చక్ఖాయతనం, సోతాయతనం, ఘానాయతనం, జివ్హాయతనం, కాయాయతనం, ఇత్థిన్ద్రియం, పురిసిన్ద్రియం, జీవితిన్ద్రియన్తి అట్ఠవిధం కమ్మవసేన; కాయవిఞ్ఞత్తి, వచీవిఞ్ఞత్తీతి ఇదం ద్వయం చిత్తవసేనాతి ఏత్తకం రూపం ఏకసముట్ఠానం. సద్దాయతనమేకం ఉతుచిత్తవసేన **ద్విసముట్ఠానం.** రూపస్స లహుతా, ముదుతా, కమ్మఞ్ఞతాతి ఏత్తకం రూపం ఉతుచిత్తాహారవసేన **తిసముట్ఠానం.** రూపాయతనం, గన్ధాయతనం, రసాయతనం, ఫోట్ఠబ్బాయతనం, ఆకాసధాతు, ఆపోధాతు, కబళీకారో ఆహారోతి ఏత్తకం రూపం ఉతుచిత్తాహారకమ్మవసేన **చతుసముట్ఠానం.** ఉపచయో, సన్తతి, జరతా, రూపస్స అనిచ్చతాతి ఏత్తకం రూపం **న కుతోచి సముట్ఠాతీతి న జానాతి. సముట్ఠానతో రూపం అజానన్తో**తిఆదీసు వత్తబ్బం "గణనతో రూపం అజానన్తో"తిఆదీసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

కమ్మలక్ఖణోతి అత్తనా కతం దుచ్చరితకమ్మం లక్ఖణం ఏతస్సాతి కమ్మలక్ఖణో, బాలో. వుత్తఞ్హేతం – "తీణిమాని, భిక్ఖవే, బాలస్స బాలలక్ఖణాని. కతమాని తీణి? దుచ్చిన్తితచిన్తీ హోతి, దుబ్భాసితభాసీ, దుక్కటకమ్మకారీ . ఇమాని ఖో…పే.… లక్ఖణానీ"తి (మ. ని. ౩.౨౪౬; అ. ని. ౩.౩). అత్తనా కతం సుచరితకమ్మం లక్ఖణం ఏతస్సాతి కమ్మలక్ఖణో, పణ్డితో. వుత్తమ్పి చేతం "తీణిమాని, భిక్ఖవే, పణ్డితస్స పణ్డితలక్ఖణాని. కతమాని తీణి? సుచిన్తితచిన్తీ హోతి, సుభాసితభాసీ, సుకతకమ్మకారీ. ఇమాని ఖో…పే.… పణ్డితలక్ఖణానీ"తి (మ. ని. ౩.౨౫౩; అ. ని. ౩.౩). తేనాహ "**కుసలాకుసలకమ్మం పణ్డితబాలలక్ఖణ**"న్తి.

బాలే వజ్జేత్వా పణ్డితే న సేవతీతి యం బాలపుగ్గలే వజ్జేత్వా పణ్డితసేవనం అత్థకామేన కాతబ్బం, తం న కరోతి. తథాభూతస్స చ అయమాదీనవోతి దస్సేతుం పున "**బాలే వజ్జేత్వా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ యం భగవతా "ఇదం వో కప్పతీ"తి అనుఞ్ఞాతం, తదనులోమఞ్చ, తం **కప్పియం.** యం "ఇదం వో న కప్పతీ"తి పటిక్ఖిత్తం, తదనులోమఞ్చ, తం **అకప్పియం.** యం కోసల్లసమ్భూతం, తం **కుసలం,** తప్పటిపక్ఖం **అకుసలం.** తదేవ **సావజ్జం,** కుసలం **అనవజ్జం.** ఆపత్తితో ఆదితో ద్వే ఆపత్తిక్ఖన్ధా **గరుకం,** తదఞ్ఞం **లహుకం.** ధమ్మతో మహాసావజ్జం **గరుకం,** అప్పసావజ్జం **లహుకం.** సప్పటికారం **సతేకిచ్ఛం,** అప్పటికారం **అతేకిచ్ఛం.** ధమ్మతానుగతం **కారణం,** ఇతరం **అకారణం. తం అజానన్తో**తి కప్పియాకప్పియం, గరుక-లహుకం, సతేకిచ్ఛాతేకిచ్ఛం అజానన్తో సువిసుద్ధం కత్వా సీలం రక్ఖితుం న సక్కోతి. కుసలాకుసలం, సావజ్జానవజ్జం, కారణాకారణం అజానన్తో ఖన్ధాదీసు అకుసలతాయ రూపారూపపరిగ్గహమ్పి కాతుం న సక్కోతి, కుతో తస్స కమ్మట్ఠానం గహేత్వా వడ్ఢనా. తేనాహ "**కమ్మట్ఠానం గహేత్వా వడ్ఢేతుం న సక్కోతీ**"తి.

గోవణసదిసే అత్తభావే ఉప్పజ్జిత్వా తత్థ దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో మిచ్ఛావితక్కా ఆసాటికా వియాతి **ఆసాటికా**తి ఆహ "**అకుసలవితక్కం ఆసాటికం అహారేత్వా**"తి.

"గణ్డోతి ఖో, భిక్ఖవే, ఇమస్సేతం ఉపాదానక్ఖన్ధానం అధివచన"న్తి (సం. ని. ౪.౧౦౩; అ. ని. ౮.౨౬; ౯.౧౫) వచనతో ఛహి వణముఖేహి విస్సన్దమానయూసో గణ్డో వియ పిలోతికాఖణ్డేన ఛద్వారేహి విస్సన్దమానకిలేసాసుచి అత్తభావవణో సతిసంవరేన పిదహితబ్బో, అయం పన ఏవం న కరోతీతి ఆహ "**యథా సో గోపాలకో వణం న పటిచ్ఛాదేతి, ఏవం సంవరం న సమ్పాదేతీ**"తి.

యథా ధూమో ఇన్ధనం నిస్సాయ ఉప్పజ్జమానో సణ్హో సుఖుమో, తం తం వివరం అనుపవిస్స బ్యాపేన్తో సత్తానం డంసమకసాదిపరిస్సయం వినోదేతి, అగ్గిజాలాసముట్ఠానస్స పుబ్బఙ్గమో హోతి, ఏవం ధమ్మదేసనాఞాణస్స ఇన్ధనభూతం రూపారూపధమ్మజాతం నిస్సాయ ఉప్పజ్జమానా సణ్హా సుఖుమా తం తం ఖన్ధన్తరం ఆయతనన్తరఞ్చ అనుపవిస్స బ్యాపేతి, సత్తానం మిచ్ఛావితక్కాదిపరిస్సయం వినోదేతి, ఞాణగ్గిజాలాసముట్ఠాపనస్స పుబ్బఙ్గమో హోతి, తస్మా ధూమో వియాతి **ధూమో**తి ఆహ ''**గోపాలకో ధూమం వియ ధమ్మదేసనాధూమం న కరోతీ**''తి. అత్తనో సన్తికం ఉపగన్త్వా నిసిన్నస్స కాతబ్బా తదనుచ్ఛవికా ధమ్మకథా **ఉపనిసిన్నకకథా**. కతస్స దానాదిపుఞ్ఞస్స అనుమోదనకథా **అనుమోదనా. తతో**తి ధమ్మకథాదీనం అకరణతో. ''**బహుస్సుతో గుణవాతి న జానన్తీ**''తి కస్మా వుత్తం? నను అత్తనో జానాపనత్థం ధమ్మకథాది న కాతబ్బమేవాతి? సచ్చం న కాతబ్బమేవ, సుద్ధాసయేన పన ధమ్మే కథితే తస్స గుణజాననం సన్ధాయేతం వుత్తం. తేనాహ భగవా –

> “నాభాసమానం జానన్తి, మిస్సం బాలేహి పణ్డితం;
>
> భాసయే జోతయే ధమ్మం, పగ్గణ్హే ఇసినం ధజ”న్తి.

తరన్తి ఓతరన్తి ఏత్థాతి **తిత్థం,** నదితళాకాదీనం నహానపానాదిఅత్థం ఓతరణట్ఠానం. యథా పన తం ఉదకేన ఓతిణ్ణసత్తానం సరీరమలం పవాహేతి, పరిస్సమం వినోదేతి, విసుద్ధిం ఉప్పాదేతి, ఏవం బహుస్సుతా అత్తనో సమీపం ఓతిణ్ణసత్తానం ధమ్మోదకేన చిత్తమలం పవాహేన్తి, పరిస్సమం వినోదేన్తి, విసుద్ధిం ఉప్పాదేన్తి, తస్మా తే తిత్థం వియాతి **తిత్థం.** తేనాహ ''**తిత్థభూతే బహుస్సుతభిక్ఖూ**''తి. **బ్యఞ్జనం కథం రోపేతబ్బ**న్తి, భన్తే, ఇదం బ్యఞ్జనం అయం సద్దో కథం ఇమస్మిం అత్థే రోపేతబ్బో, కేన పకారేన ఇమస్స అత్థస్స వాచకో జాతో. “నిరూపేతబ్బ”న్తి వా పాఠో, నిరూపేతబ్బం అయం సభావనిరుత్తి కథమేత్థ నిరూళ్హాతి అధిప్పాయో. **ఇమస్స భాసితస్స కో అత్థో**తి సద్దత్థం పుచ్ఛతి. **ఇమస్మిం ఠానే**తి ఇమస్మిం పాళిప్పదేసే. **పాళి కిం వదతీ**తి భావత్థం పుచ్ఛతి. **అత్థో కిం దీపేతీ**తి భావత్థం వా? సఙ్కేతత్థం వా. **న పరిపుచ్ఛతీ**తి విమతిచ్ఛేదనపుచ్ఛావసేన సబ్బసో పుచ్ఛం న కరోతి. **న పరిపఞ్హతీ**తి పరి పరి అత్తనో ఞాతుం ఇచ్ఛం న ఆచిక్ఖతి, న విభావేతి. తేనాహ ''**న జానాపేతీ**''తి. **తే**తి బహుస్సుతభిక్ఖూ. వివరణం నామ అత్థస్స విభజిత్వా కథనన్తి ఆహ ''**భాజేత్వా న దేసేన్తీ**''తి. **అనుత్తానీకత**న్తి ఞాణేన అపాకటీకతం గుయ్హం పటిచ్ఛన్నం. **న ఉత్తానిం కరోన్తీ**తి సినేరుపాదమూలే వాలికం ఉద్ధరన్తో వియ పథవీసన్ధారోదకం వివరిత్వా దస్సేన్తో వియ చ ఉత్తానం న కరోన్తి.

ఏవం యస్స ధమ్మస్స వసేన బహుస్సుతా “తిత్థ”న్తి వుత్తా పరియాయతో. ఇదాని తమేవ ధమ్మం నిప్పరియాయతో “తిత్థ”న్తి దస్సేతుం ''**యథా వా**''తిఆది వుత్తం. ధమ్మో హి తరన్తి ఓతరన్తి ఏతేన నిబ్బానం నామ తళాకన్తి “తిత్థ”న్తి వుచ్చతి. తేనాహ భగవా సుమేధభూతో –

> “ఏవం కిలేసమలధోవం, విజ్జన్తే అమతన్తళే;
>
> న గవేసతి తం తళాకం, న దోసో అమతన్తళే”తి. (బు॰ వం॰ ౨.౧౪) –

ధమ్మస్సేవ నిబ్బానసోతరణతిత్థభూతస్స ఓతరణాకారం అజానన్తో ''**ధమ్మతిత్థం న జానాతీ**''తి వుత్తో.

పీతాపీతన్తి గోగణే పీతం అపీతఞ్చ గోరూపం న జానాతి, న విన్దతి. అవిన్దన్తో హి ''**న లభతీ**''తి వుత్తో. ''**ఆనిసంసం న విన్దతీ**''తి వత్వా తస్స అవిన్దనాకారం దస్సేన్తో ''**ధమ్మస్సవనగ్గం గన్త్వా**''తిఆదిమాహ.

అయం లోకుత్తరోతి పదం సన్ధాయాహ ''**అరియ**''న్తి. పచ్చాసత్తిఞాయేన అనన్తరస్స హి విప్పటిసేధో వా. అరియసద్దో వా నిద్దేసపరియాయో దట్ఠబ్బో. **అట్ఠఙ్గిక**న్తి చ విసుం ఏకఙ్గఞ్చ అట్ఠఙ్గికం ఉపాదాయ గహేతబ్బం, అట్ఠఙ్గతా బాహుల్లతో చ. ఏవఞ్చ కత్వా సత్తఙ్గస్సపి అరియమగ్గస్స సఙ్గహో సిద్ధో హోతి.

చత్తారో సతిపట్ఠానేతిఆదీసు అవిసేసేన సతిపట్ఠానా వుత్తా. తత్థ కాయవేదనాచిత్తధమ్మారమ్మణా సతిపట్ఠానా లోకియా, తత్థ సమ్మోహవిద్ధంసనవసేన పవత్తా నిబ్బానారమ్మణా లోకుత్తరాతి ఏవం ''**ఇమే లోకియా, ఇమే లోకుత్తరా''తి యథాభూతం నప్పజానాతి**.

అనవసేసం దుహతీతి పటిగ్గహణే మత్తం అజానన్తో కిస్మిఞ్చి దాయకే సద్ధాహానియా, కిస్మిఞ్చి పచ్చయహానియా అనవసేసం దుహతి. వాచాయ అభిహారో **వాచాభిహారో**. పచ్చయానం అభిహారో **పచ్చయాభిహారో**.

''**ఇమే అమ్హేసు గరుచిత్తీకారం న కరోన్తీ**''తి ఇమినా నవకానం భిక్ఖూనం సమ్మాపటిపత్తియా అభావం దస్సేతి ఆచరియుపజ్ఝాయేసు పితుపేమస్స అనుపట్ఠాపనతో, తేన చ సిక్ఖాగారవతాభావదీపనేన సఙ్గహస్స అభాజనభావం, తేన థేరానం తేసు అనుగ్గహాభావం. న హి సీలాదిగుణేహి సాసనే థిరభావప్పత్తా అననుగ్గహేతబ్బే సబ్రహ్మచారీ అనుగ్గణ్హన్తి, నిరత్థకం వా అనుగ్గహం కరోన్తి. తేనాహ ''**నవకే భిక్ఖూ**''తిఆది. **ధమ్మకథాబన్ధ**న్తి పవేణిఆగతం పకిణ్ణకధమ్మకథామగ్గం. సచ్చసత్తప్పటిసన్ధిపచ్చయాకారప్పటిసంయుత్తం సుఞ్ఞతాదీపనం **గుళ్హగన్థం. వుత్తవిపల్లాసవసేనా**తి "న రూపఞ్ఞూ''తిఆదీసు వుత్తస్స పటిసేధస్స పటిక్ఖేపవసేన అగ్గహణవసేన. **యోజేత్వా**తి "రూపఞ్ఞూ హోతీతి గణనతో వా వణ్ణతో వా రూపం జానాతీ"తిఆదినా, "తస్స గోగణోపి న పరిహాయతి, పఞ్చగోరసపరిభోగతోపి న పరిబాహిరో హోతీ"తిఆదినా చ అత్థం యోజేత్వా. **వేదితబ్బో**తి తస్మిం తస్మిం పదే యథారహం అత్థో వేదితబ్బో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

గోపాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఏకాదసకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

అనుత్తానత్థపదవణ్ణనా.

నిగమనకథావణ్ణనా

మహాఅట్ఠకథాయ సారన్తి అఙ్గుత్తరమహాఅట్ఠకథాయ సారం. **ఏకూనసట్ఠిమత్తో**తి థోకం ఊనభావతో మత్తసద్దగ్గహణం. **మూలట్ఠకథాసార**న్తి పుబ్బే వుత్తఅఙ్గుత్తరమహాఅట్ఠకథాయ సారమేవ అనునిగమవసేన వదతి. అథ వా **మూలట్ఠకథాసార**న్తి పోరాణట్ఠకథాసు అత్థసారం. తేనేదం దస్సేతి – అఙ్గుత్తరమహాఅట్ఠకథాయ అత్థసారం ఆదాయ ఇమం మనోరథపూరణిం కరోన్తో

సేసమహానికాయానమ్పి మూలట్ఠకథాసు ఇధ వినియోగక్ఖమం అత్థసారం ఆదాయ ఏవమకాసిన్తి. **మహావిహారాధివాసీన**న్తి చ ఇదం పురిమపచ్ఛిమపదేహి సద్ధిం సమ్బన్ధితబ్బం "మహావిహారాధివాసీనం సమయం పకాసయన్తీ, మహావిహారాధివాసీనం మూలట్ఠకథాసారం ఆదాయా"తి. **తేనా**తి పుఞ్ఞేన. **హోతు సబ్బో సుఖీ లోకో**తి కామావచరాదివిభాగో సబ్బో సత్తలోకో యథారహం బోధిత్తయాధిగమవసేన సమ్పత్తేన నిబ్బానసుఖేన సుఖీ సుఖితో హోతూతి సదేవకస్స లోకస్స అచ్చన్తం సుఖాధిగమాయ అత్తనో పుఞ్ఞం పరిణామేతి.

ఏత్తావతా సమత్తావ, సబ్బసో వణ్ణనా అయం;
వీసతియా సహస్సేహి, గన్థేహి పరిమాణతో.

పోరాణానం కథామగ్గ-సారమేత్థ యతో ఠితం;
తస్మా **సారత్థమఞ్జూసా,** ఇతి నామేన విస్సుతా.

అజ్ఝేసితో నరిన్దేన, సోహం **పరక్కమబాహునా;**
సద్ధమ్మట్ఠితికామేన, సాసనుజ్జోతకారినా.

తేనేవ కారితే రమ్మే, పాసాదసతమణ్డితే;
నానాదుమగణాకిణ్ణే, భావనాభిరతాలయే.

సీతలూదకసమ్పన్నే , వసం **జేతవనే** ఇమం;
అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నం, అకాసిం సాధుసమ్మతం.

యం సిద్ధం ఇమినా పుఞ్ఞం, యం చఞ్ఞం పసుతం మయా;
ఏతేన పుఞ్ఞకమ్మేన, దుతియే అత్తసమ్భవే.

తావతింసే పమోదేన్తో, సీలాచారగుణే రతో;
అలగ్గో పఞ్చకామేసు, పత్వాన పఠమం ఫలం.

అన్తిమే అత్తభావమ్హి, మేత్తేయ్యం మునిపుఙ్గవం;
లోకగ్గపుగ్గలం నాథం, సబ్బసత్తహితే రతం.

దిస్వాన తస్స ధీరస్స, సుత్వా సద్ధమ్మదేసనం;
అధిగన్త్వా ఫలం అగ్గం, సోభేయ్యం జినసాసనం.

సదా రక్ఖన్తు రాజానో, ధమ్మేనేవ ఇమం పజం;
నిరతా పుఞ్ఞకమ్మేసు, జోతేన్తు జినసాసనం.

ఇమే చ పాణినో సబ్బే, సబ్బదా నిరుపద్దవా;
నిచ్చం కల్యాణసఙ్కప్పా, పప్పోన్తు అమతం పదన్తి.

అఙ్గుత్తరటీకా సమత్తా.